T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
SİSTEMATİK FELSEFE VE FELSEFE TARİHİ BİLİM DALI

ÇAĞDAŞ FELSEFEDE YENİ REALİZM TARTIŞMALARI- MARKUS GABRİEL'İN "ANLAM ALANLARI" ONTOLOJİSİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İBRAHİM BAHÇİ

Haziran 2018

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
SİSTEMATİK FELSEFE VE FELSEFE TARİHİ BİLİM DALI

ÇAĞDAŞ FELSEFEDE YENİ REALİZM TARTIŞMALARI – MARKUS GABRİEL'İN "ANLAM ALANLARI" ONTOLOJİSİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İBRAHİM BAHÇİ

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ve Doç. Dr. Ayhan Çitil

(Haziran-2018)

ONAY

İbrahim Bahçi tarafından hazırlanan "Çağdaş Felsefede Yeni Realizm Tartışmaları- Markus Gabriel'in "Anlam Alanları" Ontolojisi" başlıklı bu yüksek lisans tezi, Felsefe Anabilim dalı- Sistematik Felsefe ve Felsefe Tarihi Bilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ **İMZA**

Tez Danışmanı:

[Prof. Dr. Ahsan Tezlioğlu]

Kurumu:

Üyeler:

[Doç. Dr. Ayhan Gibi]

Kurumu:

[Prof. Dr. Tahsin Görgün]

Kurumu:

[Prof. Dr. Oktay Taftalı]

Kurumu:

[Doç. Dr. Ezrel ALTAŞ]

Kurumu:

Tez Savunma Tarihi: 28 Haziran 2018

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İbrahim Bahçi

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu

ÖNSÖZ

"Ehl-i hak der ki; eşyânın hakikatleri sabittir.
Onları bilmek vakidir. Sofistler buna muhalefet etmişlerdir."[1]

Genelde İslam düşünce tarihine, özelde Türk düşünce tarihine bakıldığında Müslümanların kadim ilim ve kültür havzalarıyla karşılaşmalarından itibaren tevarüs ettikleri temel akidevî duruşlarını muhtelif şekillerde çağlarının felsefi-bilimsel seviyesi bağlamında makulleştirmeyi başardıkları söylenebilir. Buradaki *makulleştirme*yle kastedilen insanın nereden geliyorum (*min-eyne*), neredeyim (*fî-eyne*) ve nereye gidiyorum (*ilâ-eyne*) gibi temel ontolojik-metafiziksel sorularına (istidlali) aklın yoldaşlığı çerçevesinde sistematik ve bütüncül felsefi-kelami cevap arayışıdır. Yüzyıllarca bu topraklardaki düşünce geleneği en basit akidevî metinlerinden en kompleks felsefi-kelami eserlerine kadar bu arayışın mesailine talip olan ilim talebelerine varlık ve yokluk, eşyanın hakikati, nesne ve şey, imkân, zorunluluk ve imkânsızlık, akıl ve aklilik, bilgi ve nazar, delil ve ispat, bilginin araçları, yakinî bilgi ve zan, duyusal güçler, anlam ve delalet, tasavvur ve tasdik, tabiat, nedensellik, umûr-ı âmme, zat ve sıfat, mahiyet, nefsü'l-emr, Tanrının varlığı, sonsuzluk, zaman ve mekân, âlem ve "parçalanamayan en temel parçacıklar", cevher ve araz, nefsin ve ruhun mahiyeti, iyi ve kötünün kaynağı, özgür irade, erdemler, kemal ve noksan vs. gibi birçok konularda çok zengin ve derinlikli ilmi-fikri bir imkân sunabilmiştir.

Klasik dönemde sadece kelamcılar ve felsefeciler değil, zorunlu olarak usulcüler ve sufiler de aynı şekilde bu konularda teorik ve sistematik tavırlara sahipti. Normal bir

[1] Sadeddîn Taftâzânî, *Şerhu'l-Akâid*, Talha Hakan Alp (çev.), (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2017), 70.

eğitim alan ve standart kültürel süreçlerden geçen herkes belirli bir düzeyde mantık, epistemoloji, ontoloji-metafizik, fizik, kozmoloji ve psikoloji gibi alanlarda belirli bir sistematik düşünce perspektifi elde etmek zorundaydı. Dolayısıyla sadece bir kelamcı ve felsefeci değil, bir fakih veya sufi de bu entelektüel havzadan pay alarak fikir üretip eyleyebiliyordu.

Modern ve çağdaş döneme gelindiğinde ise muhtelif tarihî sebeplerden ötürü o düzeydeki kuşatıcı felsefi-fikri bir perspektifin birçok çevrede ciddi bir zayıflığa uğradığını, önemsizleştiğini ve hatta bilinçli bir şekilde redde maruz kaldığını acı bir şekilde müşahede edebiliyoruz. Aslında her insanın insan olmak bakımından düşüncesini, duygularını ve amellerini belirleyebilen –varlığın en temel birimlerinden en üst birimine kadar her şeyi ve alanı kuşatıcı– metafiziksel perspektife bugün tekrar ciddi bir canlanmaya ihtiyaç duymaktadır. Bunun alametleri çoktandır gözükmekle birlikte, bahsedilen temel ontolojik ve epistemolojik meselelerin –modern ve çağdaş felsefi-bilimsel birikim ve tartışmaların tüm yönleriyle dikkate alınarak– tevarüs edilerek yeni sistematik düşüncelerin üretilebildiğinden bahsetmek zor gözüküyor. Elbette klasik kelami-felsefi-irfani-usuli geleneğin ortaya koyduğu birikimden istifade edilmesi gerekli olmakla birlikte, klasik akideleri temelinden sarsabilecek modern, postmodern ve çağdaş felsefi birikim devasa bir meydan okuma olarak karşımızda durmaktadır.

Özellikle Descartes'ten sonra Hume ve Kant'ın metafizik eleştirileriyle birlikte, Batı düşüncesinde muhtelif konstrüktivist ve antirealist yönelimlerin farkı tonlarda yaygınlaştığı müşahede edilebilir. Uzun bir zaman (postmodernizm gibi) birçok felsefi çevrede –ve bununla birlikte maalesef bugüne kadar yaygın olarak İslam dünyasında da– "eşyanın hakikatlerinin olduğu", "bunların olduğu hal üzere bilinebileceği" ve –yukarıda sayılan temel meselelere dair– "gerekçelendirilmiş güvenilir bilgi yollarının olduğu" gibi konular hakkında şüpheci ve kötümser bir tavır hakimdi. Kant sonrasında da birçok farklı metafiziksel-realist yönelimler olmakla birlikte, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden bugüne, çağdaş felsefede, analitik felsefeden kıta felsefesine yeniden realist yönelimli ontoloji-metafizik, epistemoloji, bilim felsefesi, dil felsefesi ve din felsefesi yapan ciddi felsefi çevreler bulunmaktadır.

Bu çalışma ise bu gelişmelerin son halkalarından biri olan çağdaş felsefedeki "Yeni Realizm" tartışmaları bağlamında Markus Gabriel'in anlam alanı ontolojisini tanıtmaya gayret edecektir. Bu çalışmanın Türkiye'de bahsedilen temel konuları varoluşsal bir kaygı edinmiş veya "umudunu yitirmiş" kişiler için cüzi de olsa, bahsedilen çağdaş felsefedeki ontoloji-metafizik ve realizm tartışmalarını tanıtma konusunda faydalı olmasını temenni ediyorum. Bugün akaidimizin hakiki bir manası olacaksa, modern ve çağdaş felsefe-bilimi eleştirel olarak tevarüs etmek, ilmî olduğu kadar, akidevî bir sorumluluktur.

Almanya'dan Türkiye'ye gelmeden önce ve sonrasında fikir dünyamda ciddi etkileri olan kıymetli hocalarım Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu, Prof. Dr. Tahsin Görgün, Prof. Dr. Ömer Türker ve Doç. Dr. Ayhan Çitil'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Özellikle Türkiye'ye geldiğimden beri beni destekleyen tez danışman hocam İhsan Fazlıoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Tez bağlamında ise özellikle yine tez danışman hocam olan Ayhan Çitil'e kalbi şükranlarımı arz ederim. İnanılmaz bir özveriyle iki dönem boyunca her hafta en az bir gün tez görüşmesi için kıymetli vaktinden saatler ayıran ve çağdaş felsefe konusundaki engin birikime sahip olan üstadım Ayhan Çitil hocaya kalbi teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca beni Almanya'dan sürekli desteklemeye çalışan aileme –hususen anne ve babama– manevi desteklerinden dolayı müteşekkirim. Son olarak – tez konusundaki desteği olmadan bu tezin nihayete erebileceğini akli bir imkân olarak bile düşünemediğim– her daim yanımda olan, eşim ve ilim yolunda yoldaşım Kübra'ya sözler kifayet etmese bile kalbi teşekkürlerimi arz ederim.

15.05.2018

Üsküdar

ÖZET

ÇAĞDAŞ FELSEFEDE YENİ REALİZM TARTIŞMALARI – MARKUS GABRİEL'İN "ANLAM ALANLARI" ONTOLOJİSİ

Bahçi, İBRAHİM

Yüksek Lisans Tezi, Felsefe Anabilim Dalı, Sistematik Felsefe ve Felsefe Tarihi Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ve Doç. Dr. Ayhan Çitil

Haziran, 2018. 250 Sayfa

Bu çalışma çağdaş felsefede "Yeni Realizm" (Alm. *Neuer Realismus*/İng. *New Realism*) tartışmaları bağlamında Alman felsefeci Markus Gabriel'in anlam alanı ontolojisini (Alm. *Sinnfeldontologie*/İng. *Fields of Sense*) konu edinmektedir. Giriş bölümünde özellikle Kant gibi felsefecilerden itibaren Batı düşüncesinde yaygınlaşan ve konstrüktivizm, anti-realizm ve postmodernizm gibi felsefi çerçeveler etrafında kümelenen farklı tavırların, çağdaş felsefede "Yeni Realizm" ve "Spekülatif Realizm" (*Speculative Realism*) gibi başlıklar etrafında oluşan yeni fikri yönelimlere nasıl fikri ve tarihi bir zemin hazırladığı belirli cihetlerden tahlil edilecektir. Sonraki bölümlerde ise hususen Markus Gabriel'in yeni realist ontoloji ve nötr realizm olarak da isimlendirdiği anlam alanı ontoloji teklifi –kısmen Kant, Frege, Meinong, Putnam ve Quine gibi modern ve çağdaş felsefecileri de dikkate alarak– temel kavramları ve tezleri açısından tasvir edilecektir. İkinci bölümde Gabriel'in ontoloji faaliyetindeki temel çıkış noktası özetlendikten sonra nesne (*Gegenstand*), fert (*Individuum*) ve olgu (*Tatsache*) kavramlarına dair teorileri ele alınacaktır. Temel tezleriyle alakalı olan üçüncü bölüm ise iki alt bölümden oluşmaktadır. Birincisinde "varlık/var olmak bir anlam alanında zuhur etmektir" tanımı çerçevesinde varlık (*Existenz*), anlam (*Sinn*) ve anlam alanı (*Sinnfeld*) kavramları bağlamında ontolojik Deskriptivizm, ontolojik Plüralizm ve ontolojik Rölativite gibi tezleri incelenecektir. İkincisinde ise dünya-

yoktur-görüşü (Alm. *Keine-Welt-Anschauung*/İng. *No-World-View*) çerçevesinde ontoloji ve metafizik ayırımı, var-olmayanlar sorunu (İng. *The Problem of Non-Existence*) konusundaki perspektifi (formel Meinongculuk) ve meta-metafiziksel Nihilizm olarak da isimlendirdiği "dünya yoktur" temel tezinin anlamı ve gerekçeleri sunulacaktır. Dördüncü bölümde ise anlam alanları ontolojisi kendi iç tutarlılığı ve vaatleri bakımından sorunsallar ve sorular etrafından farklı cihetlerden eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Markus Gabriel, ontoloji, realizm, anlam alanı, metafizik, çağdaş felsefe, dünya

ABSTRACT

THE CONTROVERSY OF NEW REALİSM IN CONTEMPORARY PHİLOSOPHY-MARKUS GABRİEL'S ONTOLOGY OF "FİELDS OF SENSE"

Bahçi, İbrahim

Master Thesis, Department Of Philosophy, Systematic Philosophy and History of Philosophy

Advisor: Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu, Assoc. Prof. Dr. Ayhan Çitil

June, 2018

This work deals with the ontology of "Fields of Sense" of the German philosopher Markus Gabriel (*Sinnfeldontologie*) in the context of the controversy of "New Realism" in contemporary philosophy. In the introductory chapter, we will discuss how the philosophical frameworks such as Constructivism, Anti-realism, and Postmodernism which have become widespread in the Western thought through philosophers such as Kant provide a historical and philosophical basis for the new ideas and intellectuals clustered around the headlines such as "New Realism" and "Speculative Realism". While the new ideas and intellectuals will be analyzed from certain points of the mentioned historical background. In the following sections, in particular, Markus Gabriel's new realist ontology and the meaning of what he calls neutral realism will be portrayed in terms of its basic concepts and thesis by taking into account of modern philosophers such as Kant, Frege, Meinong, Putnam and Quine. In the second part, Gabriel's theorem on the concepts of object (*Gegenstand*), individual (*Individuum*) and fact (*Tatsache*) will be discussed after summarizing the main starting point of his ontology. The third section, which is related to the basic thesis, consists of two subsections. Ontological Descriptivism, ontological Pluralism

and ontological Relativity are examined in the context of the concepts of existence (*Existenz*), sense (*Sinn*) and field of sense (*Sinnfeld*) within the definition of "to exist is to appear in a field of sense". In the second part of the third section, the "No-World-View" thesis will be presented and in this framework the distinction between ontology and metaphysics, Gabriel's perspective on the problem of non-existence (formal Meinongianism). In this part the "No-World-View", which is also called meta-metaphysical Nihilism will be described with his justifications from different perspectives. In the fourth chapter, the ontology of "Fields of Sense" will be critically assessed from different points around summarized problems and questions in terms of their internal consistency and promises.

Key words: New Realism, Markus Gabriel, Fields of Sense, Ontology, Metaphysics, World

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: İbrahim Bahçi

Uyruğu: Alman

Doğum Tarihi ve Yeri: 25 Ekim 1990, Krefeld/Almanya

Elektronik Posta: ibra.bahci@gmail.com

EĞİTİM

Derece	**Kurum**	**Mezuniyet Yılı**
Lisans	Westfälische Wilhelms Universität Münster, Almanya, İslam İlahiyatı ve Felsefe (Çift-ana dal)	2015
Yüksek Lisans	İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sistematik Felsefe ve Felsefe Tarihi Bilim Dalı	2016-

YABANCI DİLLER

Almanca (çok iyi), İngilizce (orta), Arapça (orta)

İÇİNDEKİLER

ONAY i
BİLDİRİM ii
ÖNSÖZ iii
ÖZET vii
ABSTRACT ix
ÖZGEÇMİŞ xi
İÇİNDEKİLER xiii
BİRİNCİ BÖLÜM 1
GİRİŞ 1
1.1. ÇAĞDAŞ FELSEFE BAĞLAMINDA "YENİ REALİZM" TEŞEBBÜSÜNÜN ARKA PLANI 1
1.2. İLGİLİ ÇALIŞMALAR 17
1.3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ 21
İKİNCİ BÖLÜM 23
ANLAM ALANLARI ONTOLOJİSİNİN TEMEL KAVRAMLARI 23
2.1. GABRİEL'İN YÖNTEMSEL ÇIKIŞ NOKTASI OLARAK PRE-ONTOLOJİK TECRÜBE 23
2.2. NESNE TEORİSİ (GEGENSTANDSTHEORİE) 25
2.3. FERT/BİREY OLMAK VE TAM/YETERLİ BELİRLENİM VE ÖZELLİK 37
2.4. OLGU (TATSACHE) 49
2.4.1. Olgu ve Realist Olgu Ontolojisi 49
2.4.2. Olgusallık Argümanı (Argument aus der Faktizität) 68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 75
ANLAM ALANLARI ONTOLOJİSİNİN TEMEL TEZLERİ 75
3.1. "VARLIK/VAR OLMAK BİR ANLAM ALANINDA ZUHUR ETMEKTİR" 75
3.1.1. Anlam (Sinn) ve Ontolojik Deskriptivizm 75
3.1.2. Anlam Alanı (Sinnfeld) ve Ontolojik Plüralizm 84
3.1.3. Varlık (Existenz) ve Ontolojik Rölativite 99

3.2. “DÜNYA YOKTUR”.....120
3.2.1. Metafizik ve Ontoloji Ayırımı.....120
3.2.2. Var-olmayanlar Sorunu (Problem of Non-Existence) ve Formel Meinongculuk.....129
3.2.3. Metafiziğin Mevzusu olarak “Dünya yoktur” ya da “Meta-metafiziksel Nihilizm” (No-World-View).....144
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....173
İÇSEL TUTARLILIĞI VE VAATLERİ BAĞLAMINDA ANLAM ALANLARI ONTOLOJİSİ.....173
4.1. VARLIK NEDİR VE VARLIK TEK ANLAMLI MI/ÇOK ANLAMLI MIDIR?.....174
4.2. ANLAM ALANLARI ÇOKLUĞUNUN ZORUNLULUĞU İDDİASI NEYİ TAZAMMUN ETMEKTEDİR YA DA GABRİEL RADİKAL BİR PLATONCU MU?.....180
4.3. ANLAM ALANI ONTOLOJİSİ BAĞLAMINDA ALANLAR ARASINDA BİR ONTOLOJİK HİYERARŞİ VE İMTİYAZ SORUNU VAR MI?.....188
4.4. ANLAM ALANI ONTOLOJİSİ GERÇEKTEN METAFİZİKSİZ BİR ONTOLOJİ MİDİR?.....194
4.5. ANLAM ALANLARININ TESPİTİ VE BELİRLENMESİNDE KEYFİLİK SORUNU VAR MIDIR?.....197
4.6. ANLAM ALANLARI ÇOKLUĞU MUHTELİF İLMİ-FELSEFİ TARTIŞMALARI ANLAMSIZLAŞTIRMAZ MI?.....202
4.7. ANLAM ALANLARININ ZORUNLU İMKÂN ŞARTI OLARAK TANRISAL-ZORUNLU BİR VARLIK KABUL EDİLEMEZ Mİ?.....206
SONUÇ.....212
KAYNAKÇA.....229

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

1.1. ÇAĞDAŞ FELSEFE BAĞLAMINDA "YENİ REALİZM" TEŞEBBÜSÜNÜN ARKA PLANI

"Yeni Realizm" kavramsallaştırması, özellikle Maurizio Ferraris ve Markus Gabriel tarafından, 20. yüzyılın sonlarına doğru modern ve postmodern felsefelerin konstrüktivist ve anti-realist eğilimlerine karşı geliştirilmiş, genelde çeşitli realist teşebbüslerin, hususi olarak da kendi felsefi tavırlarının isimlendirilmesidir. Bu kısımda çalışmamızın konusu olan Markus Gabriel'in yeni realist ontolojisinin daha iyi anlaşılması için bu ontolojinin kalkış noktası ve tartışma bağlamı ele alınacaktır. Bununla beraber Gabriel'in sunduğu ontolojinin ne tür bir endişe taşıdığı ve ne tür bir felsefeye karşı çıktığı vuzuha kavuşacaktır.

Realizm kavramı çerçevesinde muhtelif felsefi görüşler yer edindiği gibi, düşünürler tarafından farklı tanımlar da yapılmıştır. Genel bir tanıma göre Realizm kavramı ontolojik ve epistemolojik bir kavram olarak iki temel kabulü içermektedir:

1. Objektif olarak var olan bir dış-dünyada insanın bilincinden bağımsız şeyler/nesneler vardır.
2. Prensip olarak bu şeyler/nesneler ve özelliklerine dair bilgi elde etmek mümkündür.[2]

---

[2] Hans Jörg Sandkühler (edt.), *Enzyklopädie Philosophie*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1999), (Realizm maddesi).

Farklı varyantları ile realizm "Bilincimizden bağımsız bir dış dünya var mıdır?", "Gerçekliğin hangi alanları bizden bağımsız olarak kendinde vardır?", "Gerçekliğe dair neyi bilebiliriz?", "Neyi bilebileceğimizi, nasıl bilebiliriz?", "Bilgimiz dış-dünya verilerinin zihni temsillerinden mı ibarettir?" ve "Kavramlarımız varlıktaki nesnelere delalet eder mi?" türü ontolojik, epistemolojik ve semantik sorunların cevaplarından müteşekkildir. Realist tezler, farklı gerçeklik kürelerinin nesne ve olgularına dair öne sürüldüğü için, felsefe-bilimin ontoloji-metafizik, bilgi teorisi, bilim felsefesi, ahlak felsefesi ve dil felsefesi gibi alt dallarında düşünce tarihi boyunca muhtelif realizm tartışmaları sürdürülmüştür. Bundan dolayı tartışmalarda mesela metafiziksel/ontolojik realizm, sağduyu realizmi, külliler realizmi, epistemolojik realizm, semantik realizm, ahlaki realizm, bilimsel realizm ve hatta teolojik realizm gibi konulara göre realist pozisyonlar vardır. Realizmin karşıt görüşündeki felsefi duruşa genelde anti-realizm denilmekle birlikte, Mario De Caro gibi çağdaş filozoflar buna idealizm, fenomenalizm, konvensyonalizm, rölativizm, septisizm ve nominalizm gibi felsefi görüşleri de dâhil etmektedir.[3] Yine düşünce tarihi içerisinde birçok filozof bir alanda realist bir görüşe sahip iken, başka bir alanda anti-realist bir görüşü benimsiyor olabilir.[4]

Somut olarak incelendiğinde, realizm tartışmalarında muhtelif alanlarda kendilerinin gerçekliği soruşturulan birçok nesne türü vardır. Bu bağlamda gözlemlenebilir maddi nesneler (sandalyeler, ördekler, ağaçlar gibi), gözlemlenemeyen (maddi) nesneler (atom altı yapılar), yerçekimi alanı gibi nesneler, soyut nesneler, matematiksel nesneler (sayılar, kümeler), siyahlık gibi külli kavramlar, köpek ve at gibi tabii türler, doğa yasaları, olgu, olay ve süreçler, ahlaki, estetik değerler ve düşünce, duygu, tasavvur ve tahayyül gibi bilinç durumları soruşturulmaktadır.

Felsefe tarihine bakıldığında Eflatun ve Aristoteles gibi antik Yunan filozoflarından itibaren gerçekliğin insan zihninden bağımsız olduğu ve onun bir şekilde

---

[3] Mario De Caro, "Zwei Spielarten des Realismus", Markus Gabriel (edt.), *Der Neue Realismus*, (Berlin: Suhrkamp, 2014).

[4] Bu konuyla ilgili makale: Mario De Caro, "Zwei Spielarten des Realismus", 19.

bilinebileceğine dair genel bir kabulün hâkim olduğu saptanabilir. İster idealar teorisi ister madde-suret/dört illet teorisi gibi felsefi sistemler dâhilinde olsun, insanın belirli yöntem ve kuralları takip ederek –düşünce/dil ve varlığın kategorilerinin mütekabil olmasından mütevellit– varlığa/şeylere ve onların özsel hallerine dair bilgiler elde edebileceği kabul edilir. Çağdaş Alman düşünür Herbert Schnädelbach, Batı felsefe tarihini paradigmalar üzerinden tasnif ederken, antik dönemden modern felsefenin kurucularından kabul edilen Rene Descartes'e kadarki dönemi *ontolojik paradigma* olarak isimlendirir.[5] Bu ontoloji-metafizik merkezli felsefe tarzında, insandan bağımsız var olanlar olarak tabiat ve gerçeklik, felsefenin mevzusu ve kendisine dair özsel, külli ve kesin bilgi, epistemolojik gayesi durumundaydı.

Yeniçağ felsefe tarihinde ise paradigmatik bir dönüşüm yaşanmıştır. Özellikle Rene Descartes'le birlikte Batı felsefesinde idrak eden ve bilen süje merkezi konuma gelerek epistemoloji öncelikli felsefe tarzı gelişmiştir. *Mentalistik paradigma* diye adlandırılan bu paradigmada artık dış-dünya gerçekliğine ve bilinebilirliğine dair daha şüpheci bir yaklaşım şekli gelişirken, ampirizm duyusal idraki asli bilgi kaynağı olarak belirlemiş ve rasyonalistler bilgi teorilerini salt düşünce ve fikir öncelikli olarak bina etmeye çalışmıştır.[6] 20. yüzyıla değin farklı filozof ve akımlarda görülecek bu temel tavra göre, insanın gerçekliğe ve şeylerin kendisine dair bilgi elde etmesi, ancak dolaylı olarak zihni temsiller (*representation*) vasıtasıyla gerçekleşir. Rene Descartes[7] gibi rasyonalist bir filozoftan farksız olarak John Locke gibi ampirist bir filozof için de – ki ikisi de ideaları (tasavvurları/fikirleri) mental entiteler olarak kabul ediyordu – aynı

---

[5] Herbert Schnädelbach, "Philosophie", Ekkehard Martens / Herbert Schnädelbach, (edt.) *Philosophie. Ein Grundkurs. Zwei Bände*. (Reinbek: Rowohlt, 1991), 37-76.

[6] Wulff D. Rehfus (edt.), *Handwörterbuch Philosophie*, (Göttingen: Vandenboeck&Ruprecht, 2003), "Philosophie" maddesi.

[7] Rene Descartes, *Meditationen*, terc. Christian Wohlers, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2009), III AT VII, 37.

şekilde felsefe, ilk adımda insanın kendi zihnini ve kognitif yapısını incelemesini ve analiz etmesini gerektirmektedir.[8]

Ampirist ve rasyonalist geleneği transandantal felsefesinde bir araya getirmeye çalışan XVIII. yüzyıl Alman filozofu Immanuel Kant, –ontolojik paradigmadan mentalistik paradigmaya geçişi kendi şahsında gösteren– meşhur bir ifadesinde şunu der: "Kendisini şeylerin mutlak haline dair (...) bilgiler verebilecek (...) salahiyette gören mütekebbir ontoloji ismi, mütevazi olan saf aklın salt analitiğine yer açmalıdır."[9]

Bu mentalistik paradigmada yeni realizm tartışmasının önemli temsilcilerinden İtalyan düşünür Maurizio Ferraris gibi filozoflar, XVII. yüzyıldan XX. yüzyılın sonlarına kadar gelişecek hem analitik hem de kıta felsefesindeki muhtelif anti-realist ve konstrüktivist (inşacı) yaklaşımların temellerini görmektedir.

Ferraris'e göre Yeniçağ felsefesinin ana çizgisi insanın kavramsal şemalarına, kognitif yapısına ve duyusal idrak aletlerine gerçeklik bağlamında kurucu ve oluşturucu bir işlev yükleyerek konstrüktivizmin teorik gerekçesini sunmuştur.[10] Bu tasvirde Descartes'le başlayan temel yaklaşım, Kant'ın felsefesinde bir zirveye ulaşırken, Friedrich Nietzsche ve ona binaen postmodern felsefelerle zamanla daha da radikalleşme temayülleri göstermektedir. Ferraris bu çizginin görüşünü iki temel tez ile özetlemeye çalışır. Birincisi: İnsan, kendi *cogito*suyla dolaysız bir irtibat içerisinde olabilmesine karşın, dünya/gerçeklikle ancak dolaylı bir irtibat kurabilmektedir.

---

[8] John Locke, *Versuch über den menschlichen Verstand*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2006), 1.Einleitung, §7.

[9] Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft,* 1787 ikinci baskı, B303.

"[D]er stolze Name einer Ontologie, welche sich anmaßt, von Dingen überhaupt [...] Erkenntnisse [...] zu geben [...], muss dem bescheidenen [Namen] einer bloßen Analytik des reinen Verstandes Platz machen." (Tercüme bana aittir.)

[10] Maurizio Ferraris, "Was ist der Neue Realismus?", Markus Gabriel (edt.), *Der Neue Realismus,* (Berlin: Suhrkamp, 2014), 55.

İkincisi: Düşünsel ve duyusal dolayımsallık tüm gerçekliği bir şekilde zihne bağlı olarak zuhur ettirmektedir.

Bu temel yaklaşımları benimseyen çoğu filozof, elbette tüm bir gerçekliğin ve dünyanın insan tarafından "yaratıldığını" iddia etmemektedir. Salt bir öznel idealizmden farklı olarak konstrüktivist düşüncede, insan dünyanın yaratıcısı değil, bir tür düzenleyicisi konumundadır. Tüm varlık bir tür "hamur" ve kendinde formsuz olarak düşünülürken, insanın kavramsal şema ve şablonları ile ona form ve düzen verdiği kabul edilmektedir.[11] Dolayısıyla bu yaklaşım şeklinde bir dış-dünyanın kendi varlığı kabul edilebilir ama bu dünyanın kendinde yapısal ve morfolojik bir otonomisi olduğu kabul edilmez.

Yine günümüzde bilimlerde yaygınlaşan rölativist ve konstrüktivist yaklaşımlara karşı yazdığı ve 2006 senesinde yayınlanan *Fear of Knowledge- Against Relativism and Constructivism*[12] adlı eseriyle "yeni realizm" tartışmasında önemli bir yer edinen New York Üniversitesinden Paul Boghossian, analitik felsefe kökenli postmodern filozoflardan Richard Rorty ve Nelson Goodman'in konstrüktivist tavırlarını şu şekilde izah eder:

> Goodman meseleyi kabaca şöyle görüyor: Biz vakıaları/olguları kavramlar yoluyla belirli şeyleri tasnif ederek inşa ederiz. Bu bağlamda kavramlarımız kum ve pasta formları şeklinde tasavvur edilebilir: Onlar (kavramlarımız) olguları dünyadan şu veya bu şekilde sınır ve hatlar çizerek oyarlar. Bizler belirli bir yıldızlar yığınını alıp, onları çizgilerle birleştirerek, onlara takımyıldızları (burç) ismini veririz ve böylece takımyıldızları oluşur; bizler belirli bir molekül yığınını alırız, onların etrafında bir sınır çizeriz, onları yıldız diye isimlendiririz ve böylece yıldızlar oluşur.[13]

Ferraris, "yeni realizm" tartışmasının, hususen postmodern felsefenin yarattığı Zeitgeist'ın arka planının ve temel yaklaşımının –kendi teklifleri çerçevesinde–

---

[11] Maurizio Ferraris, "Was ist der Neue Realismus?", 56.

[12] Paul A. Boghossian, *Angst vor der Wahrheit*, (Berlin: Suhrkamp, 2013); (İng.) Paul A. Boghossian, *Fear of Knowledge. Against Relativism and Constructivism.* (New York: Oxford University Press, 2006).

[13] Paul A. Boghossian, *Fear of Knowledge,* 35.

özetlendiği *Yeni Realizmin Manifestosu* adlı eserini 2012'de yayınlamıştır. Ona göre Immanuel Kant'ın "Kopernik devrimi" ile –ki ona göre bu insani idraki evrenin merkezine yerleştirmesi itibariyle Batlamyuscu bir devrimdi– insan, kavramlar yoluyla dünyayı âdeta yaratan ve oluşturan konumuna yükseltilmiştir. İlginç bir şekilde İtalyan düşünüre göre, modern felsefenin bu temel tavrından sonra –özellikle Nietzsche ile birlikte– XIX. yüzyılda temellenen ve sonraları Lyotard, Derrida, Foucault ve Rorty gibi düşünürlerin dâhil edildiği postmodernizm diye adlandırılan akım ve yaklaşım şekilleri, modern felsefeden külli bir kopuşu değil, aksine onun radikal olarak sürdürülmesini temsil etmektedir.[14] Kant'tan sonra gelişen Fichte ve Hegel gibi filozofların idealizm tarzları da mentalistik paradigma dâhilinde değerlendirilebileceği gibi,[15] Arthur Schopenhauer'nın *İrade ve Tasavvur olarak Dünya* (*Die Welt als Wille und Vorstellung*) yaklaşımı da[16] kendi ifade ve izahlarına göre Kantcı tavrın devamı olarak gelişmiştir.[17]

Ama yeni realizm bağlamında tartışma konusu edilecek önemli bir merhaleye[18] Alman düşünür Friedrich Nietzsche ile ulaşılmıştır.[19] Nietzsche'nin *"Olgular yoktur*

---

[14] Maurizio Ferraris, *Manifest des Neuen Realismus*, terc. Malte Osterloh, (Frankfurt a.M.: Vittorio Klostermann, 2014), 19-20.

[15] Herbert Schnädelbach, *Philosophie. Ein Grundkurs*, (Hamburg: Rowohlt, 1989), 45.

[16] Arthur Schopenhauer, "Die Welt als Wille und Vorstellung", a.y. *Werke in fünf Bänden*, (Zürich: Haffmanns, 1988), II, 11.

[17] Martin Morgenstern, *Metaphysik der Moderne*, (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2008), 35-40 ve yine Markus Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, (Berlin: Ullstein, 2015), 38.

[18] Elbette XX. yüzyılın ortalarına ve sonrasına kadar realizm/anti-realizm meselesi ile irtibatlı olarak değerlendirilmesi gereken birçok ara yollar, felsefi tavır, akım ve yöntemler var: Romantikler, Alman tarih okulu, Alman idealizmi, Fenomenoloji, Pragmatizm, Yeni-kantcılık, Varoluşçuluk, Hermenötik, Yapısalcılık, Viyana çevresi, Yeni-thomascılık/Yeni-aristotelescilik, Yeni-özcülük, Yeni-deneycilik, süreç felsefesi vs. gibi ve mesela bilim felsefesi ve mantık gibi alanlardaki gelişmeler. Hem çalışmanın sınırından dolayı hem de özellikle Yeni Realizm tartışmalarında öne çıkarılan ve eleştirilen tavırları örneklemek adına zorunlu olarak seçici davranılmıştır.

[19] Buna dair yorumlar için mesela: Markus Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 55; Paul A. Boghossian, *Angst vor der Wahrheit*, 15; Maurizio Ferraris, "Was ist der Neue Realismus?", 56; Maurizio Ferraris, *Manifest des Neuen Realismus*, 16, 25.

ancak yorumlar vardır" ("Tatsachen gibt es nicht nur Interpretationen")[20] ilkesi ve yöntem olarak felsefe tarihi boyunca geliştirilen dünya, akıl, gerçeklik, hakikat, iyi-kötü, ahlak, özne, nesne ve bilinç gibi temel kavramların soy kütüğünü (genealoji) ortaya çıkarma ve insanın güdüleri, arzuları, çıkar ve iktidar-güç ilişkileri ile irtibatlı olarak analiz etme ve hatta onlara indirgeme çabası, XX. yüzyılda genelde birçok konstrüktivist, rölativist ve anti-realist düşünceleri, hususi olarak da postmodern felsefeyi bugüne kadar ciddi manada etkilemiştir.[21]

Paul Boghossian felsefe tarihinde konstrüktivist düşüncelerin kökenini ararken Kant ve David Hume'dan sonra sözü Nietzsche'ye getirerek, onun konumunu şöyle özetler:

> Friedrich Nietzsche kendisine şunu soran biri olarak okunabilir, biz görüşlerimize deliller yoluyla mı ulaşıyoruz, ya da başka çeşitli epistemik olmayan saikler – kişisel çıkar ya da ideoloji – mi bizi harekete geçirmektedir?[22]

Anti-realizm ve konstrüktivizm meselesi özellikle analitik felsefe tarzında daha çok kısaca özetlendiği şekilde epistemolojik bir mevzu idi ve kavramsal çerçevelerimiz, şemalarımız veya daha somut olarak XIX./XX. yüzyıl dile dönüş (*linguistic turn*) bağlamında dil merkezli analitik felsefe tarzında dilsel yapı ve ön şartlarımız dünya idrakimizi nasıl ve ne kadar şekillendirdiği hakkındaki sorunsallar etrafında dönmektedir. Nietzsche örneğinde görülen kıta felsefe tarzında ise mesele, aynı zamanda siyasi ve başka boyutları ile ahlaki bir mesele olarak taayyün etmektedir. Ferraris bu bağlamda bilgi-güç yanılgısından bahsetmektedir. Buna göre gerçeklik güç-iktidar yoluyla tahakküm ve hakimiyet amacıyla inşa edilir ve bilgi özgürleşme/özgürleştirme (*emancipation*) aracından çok, gücün bir enstrümanı

---

[20] Friedrich Nietzsche, "Nachgelassene Fragmente 1885-1887", Giorgio Colli, Mazzino Montinari (edt.), *Kritische Studienausgabe*, (München: dtv, 1980), XII, 315.

[21] Nietzsche ile ilgili olarak bkz. Kasım Küçükalp, *Nietzsche ve Postmodernizm*, (İstanbul: Kibele Yay., 2017), Hans-Martin, Schönherr-Mann, *Friedrich Nietzsche*, (Stuttgart: UTB, 2008).

[22] Paul A. Boghossian, *Fear of Knowledge*, 7-8.

konumundadır.[23] Özellikle Foucault gibi postmodern filozoflarda daha sistemli olarak ifade edilecek bu perspektife göre, genelde epistemik sistem ve düşünce yapıları, özelde kavramsal çerçevelerimiz –Nietzscheci tabirle– *"güç-iktidar istencinin"* (Wille zur Macht) onaylanmasının bir aracı ve meşrulaştırıcısıdır. Dolayısıyla radikal postmodern yaklaşımlarda gerçeklik, gücün bir inşası olarak bize tahakküm eden ve şekil verebilen bir şey olarak kabul edilmektedir.[24] Bundan dolayı Nietzsche'ye benzer bir şekilde birçok postmodern düşünür, özgürleşme ve özgürleştirme adına artık nesnellik, gerçeklik, hakikat, özne ve rasyonalite gibi kavramların terk edilmesi gerektiği üzerinde durmuş ve mesela Richard Rorty gibi "Objektivite mi dayanışma mı?" ("Objectivity or solidarity?") sorusunu sormuştur.[25]

Daha sonra ise siyasetin bizzat kendisi postmodern umutların ve vaatlerin sarsılmasına neden olacaktır. Ferraris'in analizine göre popülist medyanın gelişimi ve kullanışı örneğinde "gerçekliğe veda" etmenin hiçbir şekilde özgürleşmeye yol açmadığını somut olarak müşahede edebilmekteyiz.[26] Hatta aksine mesela –Amerika'nın Irak savaşı bağlamında– hakikatin ideolojik bir inşa olarak kitle imha silahlarına dair sahte ve suni delillerle savaşlara yol açtığını görmekteyiz. Burada postmodernlerin inşacı yaklaşımının özgürleşmeden çok, meşrulaştırma aracı olarak kullanıldığı görülebilir.[27] George W. Bush yönetimindeki bir danışmanın, Ron Suskind adlı gazeteciye verdiği

---

[23] Maurizio Ferraris, "Was ist der Neue Realismus?", 54.

[24] Bilgi-güç yanılgısına dair detaylı bir tasvir için bkz. Maurizio Ferraris, *Manifest des Neuen Realismus*, 67-82.

[25] Burada misal olarak Richard Rorty'nin eserleri verilebilir bkz. Richard Rorty, "Solidarity or objectivity?", *Objectivity, Relativism, and Truth: Philosophical Papers*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1990). Yine bkz. Richard Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature*, (Princeton: Princeton University Press, 1979) ve Richard Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1989).

[26] Maurizio Ferraris, *Manifest des Neuen Realismus*, 26.

[27] Maurizio Ferraris, "Was ist der Neue Realismus?", 52, 54-55. Hatta Ferraris'in iddiasına göre Postmodernite başka ideoloji ve sistemlerde olmadığı kadar medya popülizmi gibi olgularda – umutlarının hilafına ve tasvip etmeyeceği şekilde bile olsa – siyasi ve sosyal tahakkuk ve taayyününü yaşamıştır.

bir cevap, gerçekliğin medya ve siyaset üzerinden inşa edildiğinin kabul edilmesinin nasıl bir zihniyete yol açtığını göstermesi açısından dikkate değerdir:

> Biz bir imparatorluğuz ve biz bir eylem yerine getirdiğimizde kendi gerçekliğimizi yaratırız. Ve sizler bu gerçekliği incelerken, bizler tekrar bir eylem yerine getirip inceleyeceğiniz yeni gerçeklikler yaratırız.[28]

Maurizio Ferraris, postmodernizmin oluşturduğu fikri ortamın üç temel noktada özetlenebileceğini düşünmektedir.

Birinci nokta *ironileştirme*dir: Buna göre ortaya atılan teorilerin ciddiye alınması kategorik olarak dogmatizmin bir alameti olarak görülmelidir. Kişinin kendi iddiaları ile ironik bir mesafe içerisine girmesi gerekir. Modernitenin "büyük anlatıları" ve antik dönemden itibaren gelen objektivizm ideali, her tür dogmatizmin temel kaynaklarıdır ve dolayısıyla terk edilmelidir. Artık gerçeklik, hakikat, doğruluk, objektivite, adalet ve cinsiyet gibi kavramlar ironileştirme yoluyla yapı söküme (dekonstrüksyona) uğratılmalıdır ve bu tür kavramlar ancak tırnak içinde kullanılmalıdır. Yani artık adalet ancak (tırnak işareti içerisinde) "adalet", gerçeklik ancak "gerçeklik" ve cinsiyet ancak "cinsiyet" olabilir.[29]

İkinci nokta *desüblimleştirme*dir: Bu düşünceye göre akıl ve entelekt, tahakkümün bir formu iken, arzulamanın ve dilemenin bizatihi kendisi bağımsızlaşmanın bir formu olarak görülmektedir. Kurtuluş ve özgürleşme duygu ve beden yoluyla gerçekleşir.[30]

---

[28] Ron Suskind, *Faith, Certainty, and the Presidency of George W. Bush*, adlı eserden aktaran: Maurizio Ferraris, *Manifest des Neuen Realismus*, 27. Bu bağlamda yine Jean Baudrillard gibi postmodern bir düşünür ve sosyoloğun birinci körfez savaşının bir tür televizyon programından ibaret olduğu gibi yorumları da hatırlamak gerekir.

[29] Maurizio Ferraris, *Manifest des Neuen Realismus*, 17-22. Bu yaklaşımın temsili yüksek örneği için bkz. Richard Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1989) ve Postmodernizm'in temel eserlerinden: Jean-François Lyotard, *La Condition postmoderne* (Paris: Editions de Minuit, 1979).

[30] Yine temsil değeri yüksek G. Deleuze ve Felix Guattari'nin yayınladıkları etkili çalışmalarıdır: *Anti-Oedipus: Capitalims and Schizophrenia* (London: Bloomsbury, 2013).

Bu düşünme tarzı en az Nietzsche'nin antik dönem Apolloncu ve Sokratik rasyonalizmi benimsemiş akılcı insanı ile Dionysoscu trajik insan arasındaki karşılaştırmasına kadar takip edilebilmektedir.[31]

Üçüncü nokta *deobjektivasyon*dur: Bu anlayışla olguların değil, sadece yorumların var olduğu kastedilmektedir. Netice olarak dostça dayanışmanın (solidarity), kayıtsız, duygusuz ve zalimce görülen objektiviteden daha değerli olduğu kabul edilmelidir. Dolayısıyla bu perspektiften bakıldığında nesnellik, gerçeklik ve hakikat gibi fikirler âdeta kötülüğün kaynağıdır. İtalyan düşünürün tavzihine göre, bu düşünce geleneğinin üç akımdan beslendiği söylenebilir. Nietzscheci gelenekte hakikat, sadece bir tür mecaz, mitos ya da "güç-iktidar iradesinin" bir tezahürü olarak kabul edilmektedir. Bilginin otonom olarak özgürleştirici bir değeri olmadığı gibi, aksine tahakküm ve aldatmanın aracı konumunda ancak güç ve savaş alanları mevcuttur.[32] İkinci gelenekte –ki asıl kaynaklarından biri postmodern düşüncenin beslendiği en önemli isimlerden biri Alman filozof Martin Heidegger'dir– *logos* ile *mitos* arasındaki farkın azaltılması hatta reddedilmesi, *mitos*un önem kazanması veya "fenomenal ile noumenal dünya" farkının ortadan kaldırılmasıdır.[33] Mevzubahis tavrın beslendiği üçüncü gelenek ise daha önce özetlemeye çalıştığımız ve muhtelif biçimlerde XX. yüzyıl analitik felsefelerinde de sürdürülen Kantcı tavrın radikalleştirilmesidir. Dünyayla girilen ilişkinin ancak kavramsal şemalar ve temsiller (*representation*) dolayımı ile olduğu şeklindeki Kantcı iddia, postmodern düşüncede radikalleşerek tam bir konstrüksiyon olarak kabul edilecektir.[34]

---

[31] Friedrich Nietzsche, *Geburt der Tragödie*, (Leipzig: Raumann Verlag, 1906), 132. Detaylı bir izah için bkz. Kasım Küçükalp, "Nietzsche Felsefesinde Apollon-Donysos ya da Varlık-Oluş Karşıtlığı", *Felsefe Dünyası*, s. 53, 2011/1.

[32] Michel Foucault, "Nietzsche, Genealogie, die Historie", a.y. *Von der Subversion des Wissens,* (Frankfurt a. M.: Fischer, 1974), 83-109.

[33] Buna dair bkz. Manfred Frank, *Der kommende Gott. Vorlesungen über die Neue Mythologie*, (Frankfurt a.M.: Suhrkamp, 1982).

[34] Maurizio Ferraris, *Manifest des Neuen Realismus*, 25-27.

Çağdaş felsefede Yeni Realizm teşebbüslerinin kaygısı, birkaç örnek üzerinden açıklanabilir: Anti-realist, konstrüktivist ve postmodern tavırların yaygınlaşmasından ciddi olarak rahatsız olan önemli kişilerden biri John Searle'dür. Dil felsefesi, sosyal ontoloji, zihin felsefesi gibi alanlarda önemli çalışma ve teorileri olan Searle, kitaplarında, realist tavrı felsefesinin bedihi ve kabul edilmesi gereken bir çerçevesi olarak savunur.[35] 1994 senesinde Almanya'da yayınlanan bir dergide yayınlanan realizm ve rasyonalite hakkındaki yazısında, bu konudaki temel tavrını net olarak ortaya koymaya çalışmıştır. Sosyal gerçeklik alanında konstrüktivist tezleri savunmakla birlikte, gözlem ve bilincimizden bağımsız olarak kabul edilmesi gereken fenomenlerin doğa bilimleri tarafından incelendiğini ve bunların inşai kabul edilemeyeceği üzerine durmaktadır. Searle geleneksel realist tavrı, hakikat, mütekabiliyetçi doğruluk teorisi (*correspondence theory of truth*), gerçeklik (*reality*) ve rasyonalite gibi kavramlarını izafileştirici felsefi tavırlara karşı savunmaya çalışır. Rorty, Derrida ve hatta Thomas Kuhn gibi düşünürlerin rölativist ve konstrüktivist olarak kabul ettiği tavırları, Searle sadece felsefi olarak tutarsız görmez, aynı zamanda siyasi olarak da tehlikeli bulur.[36]

Benzer bir tartışmaya –günümüzde tanınan Alman filozof ve sosyolog– Jürgen Habermas 80'li yıllarda moderniteye ve "modern aydınlanmacı değerlere" karşı cephe alan neokonservatif ve postmodern felsefe ile girmişti. Aydınlanma ve moderniteyi, yol açtığı bazı felaketlere, kötü örneklerine ve araçsal akla/amaç rasyonalitesine (Adorno ve Horkheimer'ya kadar yapıldığı şekilde) indirgemek ve otonom özneyi/öznelliği yok saymak yerine –burada özellikle Nietzsche'den Heidegger, Derrida ve Foucault'ya kadar birçok düşünürü eleştirmektedir– moderniteyi tamamlanmamış bir proje (*das unvollendete Projekt der Moderne*) olarak görmek,

---

[35] Bkz. John Searle, *The Construction of Social Reality*, (Oxford: Free Press, 1997).

[36] John Searle, "Rationalität und Realismus oder Was auf dem Spiel steht" (Rasyonalite ve Realizm veya Tehlike altında olan), terc. Siegfried Kohlhammer, *Merkur. Deutsche Zeitschrift für europäisches Denken*, s. 48/ (1994): 377-391.

zaaflarını ıslah etmek, aklın iletişimsel (kommunikativ) boyutları üzerinden ve bir diskur etiği esasında makul icmalarla (Konsens) işleyen bir toplumun ve mantalitenin inşa edilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır.[37]

Yine John Searle *Mind, Language and Society: Philosophy in the Real World* adlı eserinde şu tespitleri yapar: "Aydınlanmacı vizyon" diye kavramsallaştırdığı ideale göre 17. yy. bilimsel devrimlerden, 20. yüzyılın başına kadar batı medeniyetinde entelektüel insanlar evrenin temelde nasıl işlediğine dair bilgi ve kavrayış sahibi olabileceğine inanıyordu. Batı medeniyetinde yüzyıllar boyunca evrenin tamamen anlaşılabilir/makul olduğu ve doğaya dair sistematik bir kavrayışa sahip olunabileceği şeklinde iki sav hâkim idi. Eşyanın hakikatine ve onun bilinebileceğine dair bu "geleneksel optimizm" John Searle'in tasvirine göre, hem birinci dünya savaşı gibi felaketlerle, ama aynı zamanda bazı felsefi-bilimsel gelişmelerle sarsılmıştır.[38] "Aydınlanmacı vizyonun" sarsılması muhtelif dalların yeni veri ve sonuçları ile gerçekleşmiştir.

1. İzafiyet teorisi ve zaman, mekân, madde ve enerjiye dair kabuller.
2. Matematik bilimindeki rasyonalite ve küme teorisindeki paradokslar.
3. Freudcu psikoloji, irrasyonel bilinç altının keşfi ve rasyonalitenin imkansızlığı.
4. Kurt Gödel'in tamamlanamazlık teoremi.
5. Kuantum mekaniğinin bazı yorumları, maddi evrenin bağımsız varlığına ve belirliliğe dair geleneksel tasavvurlar ile bağdaşmaması.

---

[37] Jürgen Habermas, *Der philosophische Diskurs der Moderne*, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1985), 70, 80, 104, 120, 197, 210.

[38] John Searle, *Mind Language and Society Philosophy In the Real World*, (New York: Basic Books, 1998), 1-2.

6. XX. yüzyılın sonuna doğru bilimsel rasyonalitenin kendisi de Thomas Kuhn ve Paul Feyerabend gibi bilim felsefecilerin çalışmalarıyla tehdit altına girmiştir.[39]
7. Bazı antropoloji çalışmalarının iddiasına göre evrensel olarak geçerli olan bir rasyonalite mevcut değildir, ancak kültürden kültüre değişen muhtelif "rasyonaliteler" vardır.
8. Kendilerini "aydınlanmacı vizyonu" aşan kişiler olarak gören postmodern düşünürlerin rölativist yaklaşımları.[40]

Aslında Yeni Realizm tartışmalarının batı düşüncesindeki felsefi-bilimsel arka planı bir bütün olarak bu muhtelif dallardaki gelişmeler ve bunun sosyal, pratik, siyasal ve felsefi sonuçları ile kopmaz bir bağ içerisindedir. Bundan dolayı hala –Searle'ün ifadesiyle– "Batı rasyonalite geleneği"[41] savunulmak ve muhafaza edilmek isteniyorsa, realizmin tekrar ihya edilmesi ve savunulması zorunlu gözükmektedir.

Yine Paul Boghossian'ın bununla ilişkili olan bazı tahlilleri çağdaş realizm ve konstrüktivizm tartışmalarının farklı boyutunu açığa çıkarmaktadır. Bilim felsefecisi Paul Feyerabend bilimde hiçbir yöntemin mutlak olarak üstün ve imtiyazlı kabul edilemeyeceğini ve muhtelif bilgi formlarına eşit şekilde müsaade edilmesi gerektiği

---

[39] Kuhn, Feyerabend ve yine "Quine-Duhem tezi" etrafındaki bazı tartışmalara örnek olarak: Paul A. Boghossian, *Angst vor der Wahrheit*, 121-132, Maurizio Ferraris, *Manifest des Neuen Realismus*, 25-26. Ian Hacking, *Einführung in die Philosophie der Naturwissenschaften*, (Ditzingen: Reclam, 1996), (İng. amlf. *Representing and Intervening. Introductory Topics in the Philosophy of Natural Science,* (Cambridge: Cambridge University Press,1983), 13-43; Norbert Hermann Hinterberger, *Fälschung des Realismus – Kritik des Antirealismus in Philosophie und theoretischer Physik*, (Realizmin tahrif edilmesi – Felsefe ve teorik fizikteki anti realizmin eleştirisi), (Berlin: Springer, 2016), 101-120; Alan Chalmers, *What Is This Thing Called Science?,* (Queensland: Queensland University Press, 2013), 97-121,138-149.

[40] John Searle, *Mind Language and Society Philosophy In the Real World*, 2-4. Searle'in de ifade ettiği gibi bu liste elbette uzatılabilir.

[41] John Searle, *Rationalität und Realismus oder Was auf dem Spiel steht*, 377.

üzerinde durmaktadır, "anarşist" bilgi teorisinde. Boghossian bu tür yaklaşımların ideolojik arka planını incelerken "eşitlikçi doktrinin" postkolonial dönemden bağımsız olarak ele alınamayacağını iddia eder. Buna göre sömürgeci yayılma esnasında sömürgeciler yaptıklarını meşrulaştırırken, aynı zamanda sömürülen halkların "batının üstün bilim ve kültüründen" istifade edeceği üzerinde durmuşlardır. Postkolonial dönemde –*Postcolonial Studies*'in de iddia ettiği üzere –ise artık sadece bilimin yaygınlaştırılması adına sömürmenin ahlaki olarak yanlış olduğu değil, bizatihi "üstün bilgi ve bilimin" olmadığı, sadece farklı bilgi formlarının olduğu tezi yaygınlık kazanmıştır.[42]

Bu bağlamda Boghossian bir cihetten siyasi ve ahlaki, bir cihetten de ideolojik olarak görülebilecek bu tür rölativist tavırlara temel bir eleştiri getirmektedir:

> Hakikate karşı bu korku nereden kaynaklanıyor? (...) Amerika'da bilginin konstrüktivist anlayışları Postkolonalizm ve Multikültüralizm gibi progresif hareketlerle ciddi bir bağlantı içerisinde. Çünkü onlar (konstrüktivist anlayışlar) ezilmiş kültürü yanlış ve haksız algıların ithamlarına karşı korumak için felsefi malzemeler sunmaktadır.[43]

Ve bu noktada şöyle devam ediyor:

> Aşikârdır ki, salt siyasi bir düşünce olarak dahi bu, iyi bir fikir gibi gözükmemektedir: Temel epistemolojik kategoriler kaçınılmaz olarak belirli perspektiflere bağlı olduğu için, güçlüler ezilenleri eleştiremiyorsa neticede ezilenlerde güçlüleri aynı şekilde eleştiremeyecektir.[44]

Aynı şekilde 2014 senesinde bu çalışmada ontolojisini ele alacağımız Alman düşünür Markus Gabriel tarafından kendi girişi ile yayına hazırlanan ve bir sempozyumun metinlerine dayanan *Yeni Realizm (Der Neue Realismus)* adlı eserde, çağdaş realizm tartışmasının Habermas, Ferraris, Searle ve Boghossian gibi düşünürlere benzer bir (ideolojik) kaygı açıkça ifade edilmektedir. Markus Gabriel burada diyor ki:

> Burada belgelenen uluslararası tartışma elbette çok geniş bir münazaranın sadece bir kesitinden ibarettir. Zaten manevi bilimler (Geisteswissenschaften) gereğinden fazla bir zamandır abartılmış bir Anti-realizm veya farklı bir ifade ile postmodern

[42] Paul A. Boghossian, *Angst vor der Wahrheit*, 1-9.

[43] Paul A. Boghossian, *Fear of Knowledge*, 130.

[44] Paul A. Boghossian, *Fear of Knowledge*, 131.

> konstrüktivizmin muhtelif varyantları tarafından domine edildiği için bu (münazara) çoktandır zorunlu hale gelmiştir. (...) Ama bununla sadece realizme dair sorunun - özellikle manevi bilimler için- çok büyük bir öneme haiz olduğu örtülmektedir. Artık aşikâr olmuştur ki, tarihi kazanımları ve estetik zirveleri ile insanlık medeniyeti, güç ve hayatta kalma kavgasını örtbas eden bio-kimyevi olarak gelişmiş kolektif bir halüsinasyondan ibaret sayılamaz. (...) İnsani aklın/maneviyatın (Geist) gerçekliğini acelece hafife almamak gerekir, ki bununla tehlike altına düşebilecek tarihi kazanımlarımız, (Geist) asıl itibariyle boşlukta uçuşan konstrüksiyonlardan ibaret olduğu varsayımı ışığında değil, ahlaki emansipasyon ve hakikat adına mücadele ederek elde edilmiştir.[45]

Postmodern düşüncenin yarattığı fikri ortama realist bir karşı duruşu tetikleyen önemli bir hadise yine 1996 senesinde Alan Sokal adlı fizikçi ve bilim felsefecisi ile gerçekleşmiştir.[46] "Sokal hadisesi" diye anılan olayda Sokal, "Social Text" adlı postmodern yönelimli sosyal ve kültür bilimleri dergisinde *"Transgressing the Boundaries: Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity"* başlığıyla bir yazı yayınlatır. Baştan sona bir kurgu olan bu yazı ile –sonrasında ifşa ettiği üzere– parodik bir şekilde postmodern kültür ve sosyal bilimler çevrelerdeki akademik standarttaki ve bilimsel kriterlere riayetteki sefalete ve aynı şekilde matematik ve doğa bilimlerinin kavramlarının/teorilerinin postmodernler tarafından nasıl istismar edildiğini göstermektir.[47] Daha sonra 1997 senesinde Jean Bricomt ile birlikte bu meseleyi *Fashionable Nonsense - Postmodern Intellectuals' Abuse of Science* başlığıyla kitaplaştıracak ve birçok tartışmaya yol açacaktır.[48]

Neticede özellikle 90'lı yıllarda "demir perdenin" düşüşünden sonra, batı dünyasında birinci ve ikinci dünya savaşları gibi felaketlerin ardından, ciddi bir (siyasi) optimizm yaygınlaşmaya başlıyordu. Küreselleşme vasatında dünyanın muhtelif sorunlarının bir şekilde çözülebileceğine inanılıyordu. Gerçeklik, dünyada verili olanın belirlenimi üzerinden değil –konstrüktivist teorilerin desteklediği gibi– insani tasavvurların beraberce kurduğu ve kurabileceği üzere idrak ediliyordu, birçok entelektüel çevrede. Kognitif bilimlerin esasında dış-dünya, beynin bir inşası iken,

---

[45] Markus Gabriel (edt.), *Der Neue Realismus*, 15-16.

[46] Bu hadiseye yapılan bazı atıflar için mesela bkz. Maurizio Ferraris, *Manifest des Neuen Realismus,* 40; Paul A. Boghossian, *Angst vor der Wahrheit*, 16.

[47] Wiltsche Harald A, *Einführung in die Wissenschaftstheorie*, (Göttingen: UTB Verlag, 2013), 198.

[48] Fransızca orijinali: *Impostures intellectuelles*, (Paris: Odile Jacob, 1997) şeklinde yayınlamıştır.

cinsiyetler, Gender teorilerine göre sosyal ilişkilerin inşasıdır. Gelenekler ve tarih de bir kurgudan ibaret görüldüğü gibi, sosyolojinin sistem teorilerine göre yine bir bütün olarak toplum –şeylerden ve bedenlerden özgürleşmiş biçimde– iletişimlerin bir inşasıydı. Gerçeklik, işaretler ve medyaların gölgesinde kaybolduğu gibi, inşai kabul edilen her şey, farklı şekilde de inşa edilebilir kabul ediliyordu.

En geç ise 11 Eylül hadisesi ve sonrasındaki savaşlar, populist medyanın tahakkumu ve etkisi, ökonomik ve ökolojik krizler, kognitif bilimlerin ve yapay zeka çalışmalarının ciddi bir ivme kazanması, kaynakların azalması, dünya nüfusunun artması ve kapitalist-neoliberal dünya sisteminin çerçevesinde eşitsizliğin ve paylaşım kavgalarının şiddetlenmesi gibi birçok tarihi tecrübeden sonra muhtelif alanlarda –siyaset ve sosyal teoriden, ahlak, epistemoloji, bilim ve felsefeye kadar– en azından bazı çevrelerde realist teorilere ciddi bir yönelim, bir tür *"realistic turn"* gelişmiştir.

Felsefe ve bilimler tarihindeki muhtelif gelişmelerin yanında çağdaş batı düşüncesinde –bu bahsedilen vasatı ve arka planı da dikkate alan– bir Yeni Realizm tartışması oluşmuştur. Özellikle Markus Gabriel ve Maurizio Ferraris gibi felsefeciler etrafındaki *Yeni Realizm* teşebbüsü bir yandan postmodernite'ye karşı çıkarken öte yandan salt natüralist bir dünya tasavvuruna karşı da eleştirel bir tavır takınır. Karşı çıkılan bu iki temel tavrın –farklı biçimlerde Yeni Çağ felsefesinden itibaren yaygın olarak savunulan– gerçeklik ile kurduğumuz ilişkinin duyu idrakleri, kavramsal ve zihni yapılarımız, bilinç, dil, sosyokültürel şartlar gibi dolayımlar sebebiyle sorunlu olduğu kabulü üzerine zuhur ettiği söylenebilir.

Yeni Realizm teşebbüsü canlı bir tartışma ortamı yarattığı halde –birbiriyle çatışan farklı eğilimleri ile birlikte –geleceği ve çözebileceği felsefi sorunlar ile henüz meçhul gözükmektedir.

1.2. İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Tüm bu tarihi arka planla birlikte XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra ve özellikle 70'li yıllardan beri realizm konusu muhtelif felsefi alanlarda kapsamlı olarak tartışma konusu edilmiştir. Bu kısımda öncelikle genel olarak çağdaş Yeni Realizm hakkında düzenlenmiş olan konferanslar, toplantılar ve eserlere dikkat çekilecektir. İkinci olarak özellikle Markus Gabriel düşüncesi bağlamında bulunan çalışmalara işaret edilecektir.

Özellikle analitik felsefe merkezli olarak W. V. O. Quine, Donald Davidson, Michael Dummet, Michael Devitt, Crispin Wright, David Lewis, S. Kripke, John Searle, Richard Rorty, Hilary Putnam ve Thomas Nagel gibi filozoflar, semantik, dil felsefesi, epistemoloji, mantık, bilim felsefesi, ontoloji-metafizik gibi muhtelif alanlarla ilgili realizmi ciddi bir şekilde mevzu ve mesele edinmiştir.[49]

Bu gelişmelere uygun olarak Maurizio Ferraris *Yeni Realizm (New Realism/Neuer Realismus)* kavramı ile felsefi kültürde dile dönüşün sonundan sonra yaklaşık 70'li yıllardan itibaren müşahede ettiğimiz ve tasvir etmeye çalıştığımız postmodern ve konstrüktivist yaklaşımların dışında, realist eğilimlere dönüşümü kasteder.[50] O, 2011 senesinde Markus Gabriel ile beraber çağdaş felsefenin genel karakteristiği ve eğilimine dair uluslararası bir konferansı planlarken, kendisiyle "Yeni Realizm" kavramında mutabakat sağlamıştır. Markus Gabriel de hem kendi felsefesini, ama aynı zamanda Postmodern Çağ'dan sonraki felsefi tavrını bu kavram ile isimlendirmektedir. Gabriel'e göre "Yeni Realizm" bir tür araştırma programı olarak

---

[49] Bu felsefecilerin birçoğunun makalelerinin yer aldığı derlemeler için mesela bkz. Marcus Willaschek (edt.), *Realismus*, (Paderborn: UT, 2000) veya Siegfried Blasche, Wolgang Köhler, Wolfgang Kuhlmann, Peter Rohs, Bad Homburg Felsefe Forumu (edt.), *Realismus und Antirealismus*, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1991).

[50] Maurizio Ferraris, *Manifest des Neuen Realismus,* 13-14, 29. Örnek olarak S. Kripke'nin *Naming and Necessity*, (Cambridge: Harvard University Press Cambridge, 1972) eseri ve H. Putnam'in "The Meaning of Meaning", *Mind, Language and Reality; Philosophical Papers*, s. 2. (Cambridge: Cambridge University Press, 1975) adlı eseri örnek verilebilir.

bir yandan Postmodernizm ve Konstrüktivizmin dışında, ama aynı zamanda naif bir (dış-dünya) realizminin ve hâkim olan natüralizmin dışındaki muhtelif arayışları ifade etmektedir.[51]

Şimdiye kadar tasvir edilen tüm gelişmeleri dikkate alan çağdaş realizm tartışmasının yeni eğilimi kendi çerçevesinde uluslararası çalıştaylar, konferanslar, yayınlar ve müzakereler düzenlemektedir.[52] Önceki kuşak filozoflardan John Searle, Hilary Putnam ve Umberto Eco gibilerinin de çalışmalarına bir şekilde iştirak ettiği bu oluşum, çağdaş felsefe tartışmasında çok önemli bir yer edindiği gözlemlenebilir.[53] Maurizio Ferraris ve Markus Gabriel'in bu çalışmalarının yanında bununla irtibatlı, geçişken ve benzer bir eğilim "Speculative Realism/Speculative Materialism" gibi başlıklar altında Quentin Meillasoux, Graham Harman ve Ian Hamilton gibi çağdaş felsefeci tarafından yürütülmektedir.

2011 senesinde önce Turin şehrinde "Nuovo realismo: una discussione aperta*"* ve ardından New York'ta *"*On the Ashes of Post-modernism: A New Realism*"* iki konferans düzenlenmiştir. 2012 yılında Maurizio Ferraris oluşumun temel eğilimini ve arayışını izah etmeye çalıştığı *Yeni Realizmin Manifestosu (Manifesto del nuovo Realismo)* adlı eserini yayınlamıştır. Yine 2013 senesinde Bonn üniversitesi uluslararası felsefe merkezi çerçevesinde *"*Yeni bir Realizm'in olasılığına dair*"* *(*Aussichten für einen Neuen Realismus*)* başlıklı Markus Gabriel'in öncülük ettiği bir çalıştay düzenlemiştir, ki Hilary Putnam, John Searle, Umberto Eco, Susan Haack, Paul Boghossian ve Anton Koch gibi felsefecilerin de katıldığı bu çalıştay, daha sonra Markus Gabriel tarafından 2014 senesinde *Yeni Realizm (Der Neue Realismus)* adıyla

---

[51] Markus Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 9-10; amlf, *Der Neue Realismus*, 8-16; amlf. *Sinn und Existenz*. *Eine realistische Ontologie,* (Berlin: Suhrkamp, 2016), 7-61.

[52] Bu çalışmada ele alınmadığı halde çağdaş felsefe ve bilim tartışmalarında ontoloji, metafizik, mantık ve bilim felsefesi gibi alanlar etrafında daha birçok farklı realizm tartışmalarının olduğu bilinmelidir.

[53] Yeni Realizm'in tarihine dair -Ferraris'in perspektifinden- daha tafsilatlı bilgi için bkz. Maurizo Ferraris, *A Brief History of New Realism* 2015 (ilk yayınlanmış hali "Breve Storia del Nuovo Realismo", *Methode: Analytic Perspectives,* 4: 5 (2015), De Sanctis, G. Harman (edt.), 69–74.

yayına hazırlanmıştır. Daha önceleri ise 2007'de "Speculative Realism" adı altında Londra'nın Goldsmith College'inde ve sonra 2009'da *Speculative Realism/Speculative Materialism* başlığında Quentin Meillasoux, Ray Brassier, Ian Grant Hamilton ve Graham Harman merkezli konferanslar düzenlendi. Son olarak 2012'de Berlin üniversitesinde buluşan bu grubun çalışmaları 2013'de Almanya'da *Realizm Simdi!* ve *Materyalizm ve Realizm. XXI. yüzyıl için Spekülatif Felsefe ve Metafizik* başlıklar çerçevesinde Armen Avanessian tarafından yayına hazırlandı. Burada belki son olarak[54] dikkat çekilmesi gereken gelişmelerden biri, uluslararası felsefe dergisi *The Monist: An International Journal of General Philosophical Inquiry'nin* 2015 senesinde *"*The New Realism*"* temasının konu olarak seçilmesidir, ki bahsedilen birçok yazarın burada yazıları yayınlanmıştır. Bununla birlikte Gabriel'in anlam alan ontolojisi hakkında görebildiğimiz kadarıyla hususi bir monografi çalışması bulunmamaktadır. Lakin hem Gabriel bağlamında hem de Yeni Realizm ve Spekülatif Realizm[55] ile ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Örneğin Peter Gratton Spekülatif Realizm ile ilgili karşılaşılan problemler ve bu düşünce hakkında beslenilen beklentiler açısından eleştirel bir çalışma ortaya koymuştur.[56] Maurizio Ferraris bahsedilen Yeni Realizm Manifestosunu sunduğu eserin yanında, yakın

---

[54] Konuyla ilgili muhtelif medya araçlarındaki yayınlar elbette bunlarla sınırlı değil. Yeni Realizm'e dair yazılan ve tartışılanlara dair çok kapsamlı bir kaynakça için bkz. Maurizo Ferraris, *A Brief History of New Realism*.

[55] Spekülatif Realizm bağlamında bahsedilen Londra'daki (2007) toplantıların sonrasında Edinburgh University Press tarafından bir kitap serisi yayınlanmaktadır. Seriyi hazırlayan kişi Graham Harman Spekülatif Realizm bağlamında önemli kişilerden biri. Markus Gabriel'in "Fields of Sense" adlı eseri de bu kitap serisinde yayınlanmıştır. Bu kitap serisinde yayınlanan eserler için bkz. Didier Debaise, Isabelle Stengers *Speculative Empiricism: Revisiting Whitehead*, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017). Manuela Delanda, *Assemblage Theory*, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016).

[56] Peter Gratton, *Speculative Realism*, (London/New York: Bloomsbury, 2014); Levi Bryant, Nick Srnicek, Graham Harman, *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*, (Melbourn: re:press, 2011); Stephen Shaviro, *The Universe of Things*, (Minnesota: University of Minnesota Press, 2014). Graham Harman, *Bells and Whistles: More Speculative Realism*, (Winchester: Zero Books, 2013); amlf. *Towards Speculative Realism*, (Winchester: Zero Books, 2010); amlf. *Weird Realism: Lovecraft and Philosophy*, (Winchester: Zero Books, 2012). Spekülatif Realizm ile ilgili eleştirel bir makaleye dair bir örnek için: Dan Zahavi, *"The end of what? Phenomenology vs. Speculative Realism"*, International Journal of Philosophical Studies, s. 24/3, 289-309.

zamanda Yeni Realizm ile ilgili bir giriş kitabı yayınlamıştır.[57] Graham Harman ise Spekülatif Realizm ile ilgili bir giriş eseri yayınlamıştır.[58] Son bir örnek vermek gerekirse, Graham Harman ve Manuel DeLanda'nın yayınladığı *The Rise of Realism* adlı eser, özellikle kıta felsefesi merkezli olarak çağdaş realizm tartışmasını anlamak açısından önemli bir kaynaktır.[59] Yine Markus Gabriel ve diğer yukarıda bahsedilen düşünürlerin bir çoğunun makalelerinin yer aldığı 2010 yılında kurulan *Speculations* adlı bir dergi yayınlanmaktadır.[60]

Markus Gabriel özelinde ise, çalışmaları ile ilgili birçok önemli kitap değerlendirmeleri yanında[61] özellikle Almanya'nın felsefi gündeminde Gabriel'in savunduğu Yeni Realizm düşüncesi önemli bir yer tutmuş vaziyettedir. İki örnek vermek gerekirse: Almanya'nın önemli felsefe dergilerinden *Philosophisches Jahrbuch'da* 2014-2016 yılları arasında yayınlanan Gabriel'in "nötr realizm" (*neutraler Realismus*) makalesinden sonra bir kitap halinde 9 farklı felsefecinin eleştirel yorumları, Gabriel'in bunlara cevabı ve bazı karşıt cevaplarla birlikte yayına hazırlanmıştır.[62] Philosophisches Jahrbuch'da yapılan mülahazalar daha çok analitik

---

[57] Maurizio Ferraris, *Introduction to New Realism*, (London/New York: Bloomsbury, 2015); amlf. *Positive Realism*, (Winchester, Zero Books, 2015). Yine örneğin Yeni Realizm ile ilgili bkz. Tom Sparrow*, The End of Phenomenology*, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014).

[58] Graham Harman, *Speculative Realism: An Introduction*, (New Jersey: Wiley, 2018).

[59] Graham Harman, Manuel DeLanda, *The Rise of Realism*, (Cambridge: Polity Press, 2017).

[60] Fabio Gironi (edt.), *Speculations VI: A Journal of Speculative Realism*, (Brooklyn: punctum books, 2015); Michael Austin (edt.), *Speculations IV: A Journal of Speculative Realism*, (Brooklyn: punctum books, 2013).

[61] Örneğin Tom Sparrow'un Gabriel'in anlam alanları ontolojisi hakkındaki kitap değerlendirmesi için bkz. https://ndpr.nd.edu/news/fields-of-sense-a-new-realist-ontology/ başka değerlendirmeler için bkz. Daniel Martin Feige, "Für eine Ontologie ohne Metaphysik, oder: Markus Gabriel verabschiedet einmal mehr die Welt", *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, s. 65/1: 174–182; Thomas Arnold, Tobias Keiling, "The Ways of World", http://reviews.ophen.org/2016/07/03/the-ways-of-the-world/?lang=de ; Taylor Carman, "Gabriel's Metaphysics of Sense", *The Harvard Review of Philosophy*, s. 23/2016: 53-59; Sebastian Gardner, *Transcendental Ontology: Essays in German Idealism* adlı eserin değerlendirmesi için bkz. https://ndpr.nd.edu/news/transcendental-ontology-essays-in-german-idealism/ .

[62] Philosophisches Jahrbuch adlı dergide 2014-2016 yılları arasında Gabriel'in kendi felsefesi hakkında makaleleri ve Claus Beisbart, Marcela Garcia, Volker Gerhardt, Johannes Hübner, Anton Friedrich Koch, Sebastian Rödl, Tobias Rosefeldt, Catherine Diehl ve Pirmin Stekeler-Weithofer'ın Gabriel'in

felsefe cihetinden yapılmışken, öte yandan fenomenoloji ekseninde Markus Gabriel ile 2016'da Karl-Franzens-Universität Graz'da bir workshop baz alınarak yapılmıştır. Daha sonra ise düzenleyiciler anlam alanı ontolojisinin uluslararası çapta fenomenolojik perspektiflerden yola çıkarak tartışmaya açmak üzere hem o toplantıdaki sunumların makalelerini hem de uluslararası başka konuyla ilgili Gabriel'in özellikle "Fields of Sense" kitabı bağlamında yapılan değerlendirmeleri bir araya getirip kitap olarak yayınlamışlardır. Ayrıyeten bu eserde de yine tek tek makalelerle ilgili Gabriel'in replikleri yer almaktadır.[63] Yine birçok çağdaş Alman felsefeci son eserlerinde farklı şekillerde Gabriel'in düşüncesiyle alakalı yorumlarda bulunmuşlardır.[64]

1.3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada çağdaş felsefedeki "Yeni Realizm" tartışmasının bir örneği olarak çağdaş Alman felsefecisi Markus Gabriel'in anlam alanları ontolojisi (*Fields of Sense/ Sinnfeldontologie*) incelenecektir. İkinci bölümde anlam alanları ontolojisinin temel kavramları ele alınacaktır. Gabriel'in felsefe tarzı ve yöntemine dair bir girişten sonra ikinci bölümde nesne, fert ve olgu kavramları anlam alanı ontolojisi dahilinde izah edilecektir. Üçüncü bölümde ise Gabriel'in iki merkezi tezi ele alınacaktır. Öncelikle varlık/var olmak (*Existenz*) hakkında geliştirdiği "Varlık/ var olmak bir anlam alanında

---

düşüncesine serdettikleri eleştirel yorumları ve yine Gabriel'in bu eleştirilere getirdiği cevaplar ile birlikte neşredilmiştir. Markus Gabriel, "Neutraler Realismus", Thomas Buchheim (edt.), *Neutraler Realismus*, (Freiburg/München: Verlag Karl Alber, 2016).

[63] Peter Gaitsch, Sandra Lehmann, Philipp Schmidt (edt.), *Eine Diskussion mit Markus Gabriel: Phänomenologische Positionen zum Neuen Realismus,* (Turia+Kant, 2017). Bu eserde eleştirilerini takdim eden kişiler: Taylor Carman, Niels Weidtmann, Peter Gaitsch, Phillip Schmidt, Alexander Schnell, Sandra Lehmann, David Espinet, Jocelyn Benoist, Thomas Arnold/Tobias Keiling, Sebastjan Vörös.

[64] Örneğin bkz. Anton Koch, *Hermeneutischer Realismus*, (Tübingen: Mohr Siebeck, 2016). Guido Kreis, *Negative Dialektitk des Unendlichen*. Wolfram Hogrebe, *Metaphysische Einflüsterungen,* (Frankfurt a. M.: Vittorio Klostermann, 2017); Hermann Schmitz, *Gibt es die Welt?,* (Freiburg/München: Verlag Karl Alber, 2016).

zuhur etmektir" olarak ifade edilen tezi bağlamında anlam (*Sinn*), anlam alanı, ontolojik Plüralizm ve ontolojik Deskriptivizm takrir edilecektir. İkinci olarak Gabriel'in "Dünya yoktur" tezi açıklanacak ve bu bağlamda ontoloji-metafizik ayırımı, formel Meinongculuk ve Meta-metafiziksel Nihilizm (*No-World-View*) gibi meseleler incelenecektir. İkinci ve üçüncü bölümler neticesinde Markus Gabriel'in genelde ne tür bir varlık anlayışına sahip olduğu, hususen Yeni Realizminin ne tür bir realizm tarzını ima ettiği vuzuha kavuşturulması hedeflenmektedir.

Dördüncü bölüm ise anlam alanları ontolojisinin muhtelif cihetlerden - sorunsallaştıracağımız meseleler ve mülahazalarımız müvacehesinde – değerlendirilmesi ve eleştirilmesi gayesini gütmektedir. Burada Gabriel'in gerekçelendirmeye çalıştığı bazı temel tezler ve savunduğu ontolojik perspektif tartışmaya sunulacaktır. Sonuç itibariyle Markus Gabriel'in anlam alanı ontolojisi üzerinden yürüttüğü Yeni Realizm tartışmasının genelde felsefede, özelde ontoloji ve metafiziğin belirli meseleleri etrafında farklı felsefi cihetler de dikkate alınarak açıklama gücü ve dolayısıyla güçlü ve zayıf yönleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu şekilde hem sunduğu ontoloji teklifinin genelde kendinde ne kadar mümkün olduğu ve özelde Gabriel'in bunu ne kadar gerekçelendirip gerekçelendiremediği ortaya çıkacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM
ANLAM ALANLARI ONTOLOJİSİNİN TEMEL KAVRAMLARI

2.1. GABRİEL'İN YÖNTEMSEL ÇIKIŞ NOKTASI OLARAK PRE-ONTOLOJİK TECRÜBE

Markus Gabriel'in anlam alan ontolojisinin temel kavramlarını izah etmeden önce, yöntemine dair bazı mülahazalarda bulunmak, onun felsefi kalkış noktasını ve temel iddialarını anlamakta yardımcı olacaktır. Bundan dolayı bu kısımda Gabriel'in yöntemsel çıkış noktası ele alınacaktır.

Gabriel'e göre herhangi bilimsel, felsefi ve fikri hakikat iddiasının ancak mutlak bir zorunluluk ile ispat edilmesi halinde gerekçelendirilmiş kabul edilmesi, yanlış bir beklentidir.[65] Felsefi bir teorinin bütüncül olma şartlarını sağlaması, ona göre bu teorinin gerekçelendirilmiş olması için yeterlidir. Dolayısıyla bir hakikat iddiasının, çıkarımsal olarak yapılandırılmış bir gerekçeler ağını sunması gerekmektedir. Bu sağlam ve uygun gerekçeler ağı, aynı zamanda açıkça formüle edilmiş muhtelif alternatif teorileri dışta tutacak eleştirel bir güce sahip olmalıdır. İnsan hiçbir zaman

[65] Örnek olarak Paul Horwich, teorik felsefe çalışmalarını kendi bilimsel standartlarına ve mutlak bir zorunluluğa ulaşamadığı için bir bütün olarak terk edilebilir bir alan olarak görmektedir. Bkz. Paul Horwich, *Wittgenstein's Metaphilosophy,* (Oxford: Oxford University Press, 2013) ve amlf. "The Quest in Reality", a.y. *Truth-Meaning-Reality*, (New York: Oxford University Press, 2010), 281-298. Gabriel'e göre burada Horwich – ama aynı zamanda Timothy Williamson gibi teorik felsefeyi Horwich'in esas aldığı bilimsellik ölçülerini sağlamadığı itirazlarına karşı savunmaya çalışan filozoflar – netice itibariyle bilime dair bilimselcilik (*scientism*) ile malul ideolojik bir bakış açısına sahiptir. Buna dair açıklama için bkz. Markus Gabriel, *Sinn und Existenz– Eine realistische Ontologie*, 241.

teorik olarak geçmişte düşünülmüş, bugün düşünülen ve gelecekte düşünülebilecek tüm mümkün alternatif bakış açılarını ve getirilebilecek itirazları hesaba katarak felsefi bir teori üretemez. Zira Gabriel'e göre hiçbir bilimde muteber sonuçlara tüm alternatifler elendikten sonra ulaşılmamaktadır.[66] Bu minvalde düşünür, genelde felsefede, özelde ontoloji tartışmalarında sistematize edilmiş gerekçeler üzerinden muhtelif tercihler yapılabileceğini düşünmektedir.[67]

Yöntemsel olarak Gabriel, fikriyatında üzerinde durduğu ikinci önemli bir husus şu şekilde açıklanabilir: Ona göre genel olarak her postmetafiziksel ontoloji[68], doğruluk şartları net olarak ifade edilmiş ve iyice yerleşmiş diskur ve nesne alanlarına dair sistematik bir yanılsama ithamında bulunmaması gerekmektedir. Yanılsama teorileri[69] iyice belgelenmiş olarak kabul edilen nesnelerin varlığını, belirli metafiziksel ya da ontolojik akıl yürütmeler üzerinden ya reddetmektedir ya da şüphe altında bırakmaktadır. Burada kast edilen ontolojik tezler mesela "Gerçekte hiçbir şey hareket etmez." ya da "Çamaşır makineleri zorunlu olarak var olmaları gerekiyordu." türü iddialardır.[70] Bu tür durumlarda Gabriel'in bakış açısından yapılması gereken bu "hayrete düşüren metafiziksel hakikati" kabulden ziyade, bu düşüncelerin arkasında yatan yanılgıları tespit etmektir.[71]

---

[66] Gabriel, *Sinn und Existenz,* 240-241.

[67] Gabriel'e göre felsefe dahil tüm bilgi iddialarımız sonluluk, eleştirilebilirlik ve yanılabilirlik koşulları altında tahakkuk eder. Bu durum düşünüldüğünün aksine onların terkini değil, anlam kazanmalarını tazammun eder. Bu konuda detaylı izahları için bkz. Markus Gabriel, *An den Grenzen der Erkenntnistheorie. Die notwendige Endlichkeit des objektiven Wissens als Lektion des Skeptizismus*, (Freiburg/München: Verlag Karl Alber, 2014) ve amlf. *Die Erkenntnis der Welt. Eine Einführung in die Erkenntnistheorie*, (Freiburg/München: Verlag Karl Alber, 2013).

[68] Gabriel'in ontoloji ve metafizik tanımları sonraki bölümlerde ele alınacaktır.

[69] Yanılsama teorisi ve indirgemecilik ile ilişkisine dair bir açıklama için bkz. Markus Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, (Berlin: Ullstein, 2015), 51-54, 265; amlf. *An den Grenzen der Erkenntnistheorie*, 41.

[70] Bu tür tezlere dair bkz. Markus Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 68-70.

[71] Markus Gabriel, *Sinn und Existenz,* 416-417, amlf. *Fields of Sense- A New Realist Ontology*, (Edinburg: Edinburgh University Press, 2015), 297.

Markus Gabriel'e göre insanın herhangi felsefi bir faaliyete başlamadan ve özellikle bir ontoloji teorisi geliştirmeden önce bilfiil yaşadığı pre-ontolojik bir tecrübesi vardır. Gabriel'in ontoloji teklifinin çıkış noktasını anlamak cihetinden kısaca bu pre-ontolojik tecrübeye değinilmelidir. Buna göre ilk olarak insan, fenomenal şekilde muhtelif gerçeklik tezahürleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Teorik bir kurguda bulunmadan sadece birbirinden farklı nesne türlerini bir şekilde müşahede etmektedir. Yine bu muhtelif nesne türlerinin aslında belirli alana hasredilemeyeceği ve indirgenemez bir çokluğu beraberinde getirdiği gözlemlenebilir.[72]

Bu çerçevede çeşitli nesneler olarak görebileceğimiz kabuslar, kasırga ve rüzgarlar, Shakespeare'in Hamlet ve Macbeth gibi eserlerindeki roman figürleri, sayılar, Türkiye Cumhuriyeti gibi devletler, güzel, gerçek ve iyi olarak ifade edilen şeyler, diş ağrıları, proton ve nötron gibi parçacıklar vs. örnek verilebilir.[73]

Peki bunların hepsine ontolojik teori kurgularımızdan önce (yani pre-ontolojik olarak) bir şekilde bir varlık ve varoluş atfettiğimize göre hepsi "gerçek dünya" (*wirkliche Welt*) diyebileceğimiz bir bütünün parçaları olarak mı varlar? İşte Gabriel aslında pre-ontolojik tecrübe diye ifade ettiği bu olguyu, anlam alan ontolojisi üzerinden felsefi bir düzlemde verili gerçekliğe uygun olarak kavramsallaştırmaya ve modellemeye çalışmaktadır.

2.2. NESNE TEORİSİ (GEGENSTANDSTHEORİE)

Gündelik yaşam ve dilsel kullanımda da karşılaştığımız üzere insanlar çok çeşitli entitelere "şey" veya "nesne" demektedirler. Markus Gabriel işte bu tür bir kullanımı

---

[72] Markus Gabriel, *Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik – Replik auf Le Moli*, (Leiden: Brill, 2016), 110, 114-119.

[73] Gabriel, *Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik – Replik auf Le Moli*, 116.

ontolojiye taşıyarak nesne (*Gegenstand*) kavramını belirli bir alan veya türe hasretmeksizin tanımlamaya çalışmaktadır. Bundan dolayı nesneyi "doğru veya yanlış olabilen yargı ve önermelere konu olan her şey" olarak anlamaktadır.[74] Tanımı, lafzına daha uyun şekilde aktarmak gerekirse, nesneyi "doğrulanabilir bir inancın/fikrin gönderimde bulunabileceği her şey" olarak da ifade edebiliriz[75]. "Doğrulanabilir düşünce/fikir" (*wahrheitsfähiger Gedanke*) ise doğru veya yanlış olma ihtimali olan düşüncedir.[76] Bu cihetten mesela "Amerikan istihbarat örgütleri Almanya başbakanı Angela Merkel'in telefonlarını dinlemiştir." düşüncesi belirli bir zamanda ya doğrudur ya da yanlıştır. Yine "İstanbul'da şu an kar yağıyor." düşüncesi doğrulanabilir bir cümledir ve kolayca İstanbul'da bulunan bir kişinin dışarıya bakarak, meteoroloji bilgilerini araştırarak veya İstanbul'da bulunulmadığı takdirde orada bulunan bir arkadaşı arayarak tespit edebilmektedir. Ama mesela "Peki ne var bunda?" ya da "Mırıldama, mırıldama"[77] veya "İsveç, İsveç her dağ"[78] gibi düşünceler Gabriel'e göre doğru ya da yanlışa konu olabilecek türden düşünceler değildir. Burada bir düşüncenin

---

[74] Gabriel*, Die Erkenntnis der Welt*, 231, 237, 240, 241; amlf., "Neutraler Realismus", 115; amlf. *Sinn und Existenz*, 71-72 ve *Fields of Sense,* 49.

[75] Almanca ifadesi "Die formale Gegenstandstheorie versteht unter einem Gegenstand alles dasjenige, worauf sich eine wahrheitsfähige Überzeugung beziehen kann" bkz. Markus Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt,* 241. Dakik olarak bakıldığında muhtelif kitap ve makalelerinde nesne gibi kavramlara getirdiği tanımlarda salt lafzi bir ihtilaf olarak da sayılabilecek farklılıklar mevcuttur. Mesela *Warum es die Welt nicht* gibt adlı eserinde nesneyi yine "doğrulanabilir düşünceler ile düşünebildiğimiz (şey)" olarak tanımlamaktadır. (Alm. "Worüber wir mit wahrheitsfähigen Gedanken nachdenken.") bkz. *Warum es die Welt nicht gibt*, 72, 264. Yine buna benzer bir tanım için bkz. Gabriel, *Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik*, 124. Yine *Sinn und Existenz* adlı eserinin önceki İngilizce versiyonu olan *Fields of Sense* adlı eserinde "*Gegenstand*" kavramının karşılığı olarak kullandığı "*object*" kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: *"A first and still rough understanding of the concept object would have it that it is anything that can become the content of a truth-apt thought",* (Markus Gabriel, *Fields of Sense*, 49). Başka bir makalesinde "kendisi hakkında bir şey doğru olan nesne diye isimlendirilebilir" (Alm. *"Worüber etwas wahr ist, heiße ein Gegenstand")* ifadelerini kullanmaktadır. (Markus Gabriel, "Tatsachen statt Fossilien – Neuer Realismus Versus Spekulativer Realismus", *Zeitschrift für Medien- und Kulturforschung*, (Felix Meiner Verlag, 2016, II), 196). Son tanıma benzer bir tanım için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 291.

[76] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 72; amlf. *Die Erkenntnis der Welt*, 237-238.

[77] Almancası "Grummel, grummel" olan bu tabir bilinen bir çocuk oyunu esnasında sürekli söylenir ve anlaşılmaz bir mırıltıyı temsil eder.

[78] Bu son örnek Ernst Jandl adlı Avusturyalı bir şairin bir şiirinden alıntıdır.

yapı itibarıyla doğrulanabilir türden olması, onun doğruluk değerinin de bilfiil olarak belirli bir zaman ve şartlar altında yaşayan insanlar tarafından tespit edilebilir olmasını tazammun etmektedir. "Tam üç milyon yıl önce evrendeki galaksilerin adedi tek sayılıydı." cümlesini ele aldığımızda, kolayca anlaşılabileceği üzere bu örnek, yapı itibarıyla doğrulanabilir bir düşünce içermekle birlikte, araştırılması ve kontrol edilmesi ya çok zor ya da muhtemelen imkânsızdır.[79]

Gabriel bu bağlamda doğrulanabilir düşünceler ile nesneler arasındaki orantıyı şu şekilde vaz etmektedir: "İnsan tarafından doğru veya yanlışlığı tespit edilebilir düşüncelerin kaplamı, nesnelerin kendilerinin kaplamından küçüktür."[80]

Gabriel yukarıda tanımlanan nesne tasavvurunu "formel nesne teorisi" (*formale Gegenstandstheorie*) diye isimlendirmektedir. İleriki bölümlerde izah edeceğimiz üzere kanaatimize göre Gabriel'in tezlerine bir bütün olarak bakıldığında temel gayelerinden ve çabalarından biri genelde ontolojiyi, özelde nesne gibi ontolojinin temel kavramlarını formelleştirmektir.

Nesne gibi ontolojik bir kavram bağlamında bu perspektif kendisini şu şekilde göstermektedir: "Nesne" denilen şey sadece şu an kişinin önünde, masanın üzerinde olan ve somut olarak idrak edilen bilgisayar, kitaplar, şişe ve telefon gibi entiteler değildir. Formel nesne teorisine göre, salt ontoloji disiplini cihetinden bakıldığında nesneler olgular/vakıalar (*Tatsache*), olaylar/hadiseler (*Ereignis*) ve durumlardan (*Sachverhalt*) bile tefrik edilmemektedir. Yukarıdaki tanım çerçevesinde olgu, olay ve durumlara da doğrulanabilir kanaatler üzerinden gönderimde bulunmak mümkündür.[81]

Formel nesne teorisi yöntem olarak nesne kavramına umumi ve biçimsel bir tanım getirip delalet ettiği çeşitli "şeylerin" özelliklerine, türlerine veya tarzlarına dair a priori olarak peşin bir yargıda bulunmamaktadır. Gabriel'in gayesi, bu yaklaşım biçimiyle ontolojiyi bir yandan her şeyi kuşatıcı metafiziksel ön kabulleri içerecek

---

[79] Bu örnekler ve izahlar için bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt,* 72-74.

[80] Alm. *"Der Umfang der von Menschen überprüfbaren Gedanken ist kleiner als der Umfang der Gegenstände selbst."* Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 73; amlf. *Why the World does not exist*, (Cambridge: Polity Press, 2015), 54.

[81] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt,* 237-238.

dayatıcı hükümlerden azade kılmak iken, öbür yandan pre-ontolojik olarak tecrübe edebileceğimiz ve bize tezahür eden indirgenemez nesne çokluğunu ontolojik bir teori faaliyetinde yakalamaktır.

Ontoloji cihetinden gönderimin medlulü ve nesne dediğimiz şeylerin yapılandırılışı külli bir karara bağlanması gerekmemektedir. Nesne-olmaklığı (*Gegenständlichkeit*) bu şekilde genişlettiğimizde fiziksel ve doğal olarak kabul ettiğimiz volkan ve ay kraterleri, gezegen ve bitkileri, yine devletler, Avrupa birliği ve üniversite gibi sosyal kurumları ve aynı şekilde tornavida ve mobilya gibi yapay nesne olarak adlandırılan şeylerin hepsi nesne statüsünde görülmektedir. Bu bakış açısı itibariyle "Zihin/ruh mu ontolojik olarak öncelikli, ya da madde mi?" gibi klasik metafiziksel sorular ve dolayısıyla idealizm-realizm veya idealizm-materyalizm gibi klasik kavgalar en azından ontoloji mertebesinde anlamsız hale gelmektedir.[82] Formel nesne teorisi bağlamında idealizm-materyalizm gibi klasik dikotomilerin yersiz olması kolayca şu şekilde anlaşılabilir: Nasıl ki bilinç bağımlı nesneler olarak ifade edebileceğimiz bilinç durumları veya diş ağrıları, nesne olmaklığı sağlıyorsa, aynı minvalde milyonlarca yıl önce dünyaya düşmüş bir meteor veya uzayda gerçekleşen bir patlama gibi bilinç bağımlı olmayan nesneler de[83] formel anlamda nesne olmaklığı sağlamaktadır.[84]

Nesne kavramının bu şekilde formelleştirilerek tanımlanmasının gerekçelerini Gabriel'in izah ve örnekleri çerçevesinde biraz daha netleştirmeye çalışalım: Dikkatli düşünüldüğünde insanın çok çeşitli özelliklere ve varoluş tarzlarına sahip nesnelerle karşı karşıya olduğu gözlemlenebilir. Mesela dört ayaklı olan, beyaz-kahverengi-gri renginde, (müellifin verdiği bilgiye göre) yoğurt seven ve belirli bir genetik koda sahip

---

[82] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 238.

[83] Bu tür nesneleri, özellikle çağdaş felsefede "spekülatif realizm" denilen yönelişin de fikir babalarından sayılan Quentin Meillassoux "*ancestrality*" kavramı çerçevesinde gündeme getirmektedir. "Geçmişe ait" (*ancestral*) olgu ve olaylar alanı, bunları idrak edecek herhangi bir bilinç ve idrak eden özne olmadan bulunan durumları ifade eder bkz. Quentin Meillassoux, *After Finitude – An Essay on the Necessity of Contingency,* (London: Continuum, 2008). Bu tartışmaya dair kitabın birinci bölümüne bakılabilir. Özel olarak Gabriel'in Quentin Meillassoux'ın yaklaşımına dair değerlendirmeleri için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 103, 114-115, 392-438, amlf. *Fields of Sense*, 281-317, Gabriel, *Tatsachen statt Fossilien – Neuer Realismus Versus Spekulativer Realismus.*

[84] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 238-239.

olan Gabriel'in Havannah adlı köpeği veya onun gibi farklı özelliklere sahip muhtelif hayvan türleri düşünülebilir. Afrika'da yaşayan bir aslan göz önüne alındığında, onun köpekten farklı olarak bol bir yeleye sahip, daha güçlü, ceylan kovalayan, yıkanması tehlike arz eden ve başka bir genetik koda sahip bir "nesne" olduğu gözlemlenebilir. Ayrıca türlü türlü özelliklere sahip formel nesne kuramına uygun süpernova patlamaları, yıldızlar, kara delikler, elektronlar, Kemal Sunal veya Lars von Trier filmleri, hikâye ve romanlardaki kişiler, Beethoven'in 5. Senfonisi ve Aşık Veysel'in türküleri, divan şairleri, tez yazarken oluşan melankolik duygular veya hüzün verici düşünceler ve yine dört sayısı ve Pisagor teoremi gibi nesneler olduğu tespit edilebilir. Tüm bu nesneler belirli bir alan ve çerçeve etrafında özellikleri ile beraber birbirinden tefrik edilebilmektedir. Ancak hususi bir çevre ve özellik üzerinden bize zahir olup tezahür etmektedir de denilebilir.[85]

Ontolojide olgu, olay, kişi ve yapı gibi unsurlara nesne muamelesi yapılabileceği gibi, Gabriel'e göre "doğrulanabilir düşüncelere" (üst dereceli) doğrulanabilir düşünceler üzerinden gönderimde bulunabildiği için onların kendileri de nesne statüsünde olmaktadır.[86]

Peki ontolojik cihetten bakıldığında belirli bir nesne türünün ontolojik olarak imtiyazlı ve öncelikli olduğunu veya başka bir ifade ile ontolojik olarak paradigmatik, dolayısıyla asli kabul edilmesi gerekli midir? "Yine nesne olmaklığının anlamı düşünüldüğünde yukarıda sayılan tüm somut var olan nesneler aynı şekilde mi varlar, ya da onları bir arada tutan ve tüm var olan nesneleri kuşatacak (metafiziksel) müşterek özellikler mi bulunmaktadır?" gibi sorular, Gabriel felsefesinin merkezinde yer almaktadır.

Mesela modern fiziğin verilerini kullanarak fizikalist ve natüralist bazı yaklaşımlar şöyle bir iddiada bulunabilir: Her ne var ise, bir şekilde nesnelerin kendilerinden

---

[85] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 70-71.

[86] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 241.

müteşekkil olduğu temel parçacıklar olarak vardır. Asıl nesne olmaklığı paradigmatik ve özsel anlamda bu parçacıklar temsil etmektedir. Dolayısıyla varlık yüklemini atfedip nesne olarak kabul ettiğimiz her şey, aslında bir şekilde o temel parçacıklara indirgenebilir. Çağdaş felsefe tartışmalarında mesela Ben Kaplan bu tür bir yaklaşımı "mikrotemelcilik" (*micro-fundamentalism*) diye ifade etmektedir.[87]

Bazı yaklaşımlarda genel olarak "maddi dünya" (*materielle Welt*) diyebileceğimiz nesne alanının ontolojik olarak imtiyazlı kabul edildiği bir eğilim bulunmaktadır. Burada maddi dünya ile kastedilen geniş anlamda mekânsal-zamansal uzamı olan mikro ve mezoskopik, nano ve teleskopik ölçekteki nesnelerin toplamıdır. Burada Gabriel, Nietzsche'nin genealojik tahlil tavrını hatırlatacak şekilde, bu tür yaklaşımların neden maddi dünyayı ontolojik olarak öncelikli kıldığını izah etmeye çalışmaktadır. Ona göre bunun sebebi, antroposantrik bir bakış açısından bu tür nesnelerin bizim hayat dünyamızın öncelikli ilgi alanı teşkil etmesinde yatmaktadır. Yaşam boyunca beslenme gibi ihtiyaçlarımızı bunlar üzerinden idame ettirip bunlar üzerinden hayatımız son bulmaktadır. İşte insan bu cihetten kendi beslenme mekanını ve kendine hayati tehlike arz edebilecek alanı, "maddi dünya" olarak nesne olmaklığın ve hatta varlığın (*Existenz*) paradigması haline getirmektedir. Oysa bu anlamda maddi dünya, ancak anlam çabalarımızı (*Sinnanstrengung*) mevkilendirdiğimiz ama kendisini anlamdan âri kabul ettiğimiz bir çöl ve "ontolojik bir niş" (*ontologische Nische*)[88] olabilir.[89]

---

[87] Bkz. Ben Caplan, "Ontological Superpluralism", *Philosophical Perspectives*, (s. 25/2011), 108. Bu tür bir yaklaşıma yönelik eleştiri için bkz. Brigitte Falkenburg, *Particle Metaphysics- A Critical Account of Subatomic Reality*, (Berlin/Heidelberg: Springer, 2007).

[88] Başka bağlamlarda buna benzer şekilde, fizik gibi tabiat bilimlerinin nesne alanı olarak gördüğü tüm evreni (*Universum*) "ontolojik il" (*ontologische Provinz*) olarak isimlendirir. Bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt,* 41, 64, 266. Burada "ontolojik ili" yani bu bağlamda evreni, bütünün sadece bir bölümü olan, bütün ile karıştırılmaması ve özdeş kabul edilmemesi gereken olarak tanımlamaktadır.

[89] Bu düşüncenin Nihilizm ile ilişkili olarak daha geniş tahlili için bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 239-240. Yine benzer ve geniş tahliller için bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 27-42; amlf. *Why the World Does Not Exist*, 16-28.

Gabriel, hem klasik birçok tavrın[90], hem de Natüralizm'in ve çağdaş felsefede analitik ontoloji-metafizik tartışmalarının "saf birey ontolojisi" (*naive Einzeldingontologie*) kabulü ile malul olduğunu iddia etmektedir. Naif birey ontolojisine göre insanın kognitif veya pratik müdahalelerinden bağımsız mutlak bir dünya (*Welt*) bütünlüğü bulunmaktadır. Bu dünya farklı ölçeklerde birbirinden ayrık bireylerden[91] müteşekkildir. Bu ayrık bireyler de herhangi bir kavramsal sistem tercihinden bağımsız olarak kendinde bir belirlenime sahiptirler.[92]

Bu bağlamda formel nesne kuramının aşırı doygunlaştırılması (*Übersättigung des formalen Gegenstandsbegriffs*) sorunu ortaya çıkmaktadır. Mesela fizikalist dünya görüşü nesne olmaklığı fiziksel nesneler ile özdeşleştirip öteki tüm nesneleri asıl itibarıyla gerçekte var olmayan illüzyonlar olarak idrak ettiğinde, formel nesne kuramının aşırı doygunlaştırılması meselesi gündeme gelmektedir. Nesne "doğrulanabilir düşünceler ile gönderimde bulunabildiğimiz her şey" olmaktan çıkıp belirli bir nesne alanın nesnelerinin varoluş formu ile karıştırılmaktadır ya da onunla özdeş kılınmaktadır.[93]

---

[90] Mesela buradan yola çıkarak Kartezyen metafiziğe yönelik eleştirileri için bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 250-254.

[91] Genel olarak birey meselesinde çağdaş ontoloji-metafizik tartışmalarını da içeren bilgi için bkz. Markus Schrenk (edt.), *Handbuch Metaphysik*, (Stuttgart: Metzler, 2017), 128-134.

[92] Bu tanım için bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 250-251, 387. Başka tanımları için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz,* 128-129, 280-281. Naif birey ontolojisine dair daha geniş bilgi için özellikle bkz. Gabriel, *An den Grenzen der Erkenntnistheorie,* (§3 Der metaphysische Realismus und die Einzeldingontologie), 64-76 ve amlf, *Die Erkenntnis der Welt,* 250-254. Yine başka yerde benzer bağlamlarda bunu "ayrık ontoloji" (*diskrete Ontologie*) ve "saf ontoloji" (*naive Ontologie*) olarak ifade etmektedir bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 80, 128. Ayrıca saf birey ontolojisine yönelik eleştirileri ile Natüralizme veya başka bir ifadesi ile natüralist metafiziğe getirdiği eleştiriler arasından ciddi bir kesişme bulunmaktadır. Bunun için mesela bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz,* 80-89 ve 276-281 (§7). Müellif, "ayrık ontoloji" kavramının kendisini ve bu anlayışa yönelik eleştiriler konusunda özellikle çağdaş Alman filozof Wolfram Hogrebe'den istifade etmiştir bkz. Wolfram Hogrebe, *Prädikation und Genesis. Metaphysik als Fundameltalheuristik im Ausgang von Schellings "Die Weltalter"*, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1989), 46.

[93] Markus Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 254, 408.

Matematiksel bir dakiklikle tasvir edilebilecek şekilde, fiziksel bir mekân-zamansallık genelde var oluşun, özelde nesne olmaklığın şartı haline getirildiğinde yine açıklanması gereken ciddi sorunlarla karşılaşılmaktadır. En azından bilinen fiziksel anlamda mekân-zamansal bir özelleşme ve taayyünü olmayan birçok nesne ve olguların var olduğu müşahede edilebilmektedir. Hatta gündelik hayatta bile sürekli var saydığımız veya iç içe olduğumuz merhamet, dostluk, aşk, hakikat ve adalet gibi olgu ve nesneler vardır. Bu olgu ve nesnelere yine fiziksel bir mekân-zamansal özellemesi olmayan yükselen petrol fiyatları, Türkiye, halüsinasyonlar, Osmanlı devleti, hiç yaşayamayacağımız gelecekteki hayatımıza dair kurduğumuz hayal ve rüyalarımız, hatıralar vs. örnek olarak verilebilir.[94]

Buradan da anlaşılacağı üzere Gabriel'e göre genelde gerçeklikte, özelde nesne olmaklıkta ne mekân-zamansal bir uzamı olan insan, at ve ağaç gibi somut mezoskopik nesneler, ne yukarıda değinildiği tarzda temel parçacıklar, ne de soyut nesneler olarak kabul edilebilecek sayı gibi entiteler aslî ve modelsel kabul edilebilir.

Aksine ontoloji, aslında düz (yüzey) mantıksal mekân (*flacher logischer Raum*) ile iştigal etmektedir ve etmelidir. Mantıksal mekânın düzlüğü ile kastedilen, bu mekânın formel nesne teorisine uygun olarak nesne olmak bakımından birbirine eşit düzeyde olan salt formel nesneleri içermesidir. Lokal ve somut tahakkuklarından, varoluş formlarından, nesne alanlarından ve aralarındaki ilişkilerden bağımsız olarak nesneler arasında düz mantıksal mekân cihetinden bir eşdeğerlilik prensibi (*Isostheneieprinzip*)[95]

---

[94] Markus Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?", *Perspektiven der Philosophie*, Brill, (s. 42/2016), 92.

[95] Grekçe ἰσοσθένεια (isosthenieia) kelimesine dayanan ve "eşit güçlülük" gibi manalara gelen bu prensip, özellikle antik dönemden itibaren şüpheciliğin en temel kavram ve argümanlarındandır. Pyrrhoncu şüphecilikte, ama özellikle Sextus Empiricus'un eserinde daha detaylı izah edilen şüpheci argümanlardan "eş güçlülük" prensibi, felsefi tartışmalarda tüm gerekçe ve argümanların eşit düzeyde ve tercih yapılamaz derecede olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır bkz. Sextus Empiricus, *Grundriß der pyrrhonischen Skepsis.* (terc. Malte Hossenfelder), (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1993).

Yine İslam düşünce tarihinde bu prensip "tekâfüü'l-edille" (bütün delillerin birbirine eşit olup bir görüşün diğerini geçersiz kılamaması) kavramı altında cedel, münazara ve mantık gibi klasik bilimlerde bilinip kullanılmaktadır. Bkz. Yusuf Şevki Yavuz, "Tekâfü'", *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* (İstanbul:

geçerlidir.[96] Bu düz mantıksal mekân ciheti adeta Wittgenstein ve özellikle Spinoza gibi filozofların kullandığı anlamda varlığa (Latincede "*sub specie aeternitati"* denen) "sonsuzluğun açısından" bakmaya tekabül etmektedir.[97]

Buraya kadar gerekçelendirilmeye çalışıldığı şekilde, farklı nesne tarz ve türlerinin olduğu kabul edilse dahi, mutlak veya en genel anlamda nesne ve onun külli özelliklerinden bahsetmenin imkânı önemli bir sorunsal teşkil etmektedir. Yani tüm verilen örnek nesnelerin altında duran ve belirli tasvirlerden ve kayıtlardan azade mutlak ve kendinde nesne (*Gegenstand überhaupt*) diye bir şey var mıdır?

Mesela klasik felsefelerde ve çağdaş ontoloji-metafizik tartışmalarında da benzer bir şekilde gündeme gelen bir yaklaşım olarak kendisine muhtelif özellikler yüklediğimiz bir cevher veya özelliklerin altında duran ve onları bir arada tutan bir taşıyıcı olabilir mi? Bu anlayışa göre yüklem ve özellikler bir askılıkta asılı olan manto ve şapka gibi

---

Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), XL, 335. Burada yeri olmamakla birlikte genelde antik şüpheciliğin, özelde mevzubahis argümanın İslam düşünce tarihindeki tesir tarihi araştırılmaya değer bir konudur. Özellikle kelamcılar, felâsife ve kendilerini bunların dışında konumlandıran nazari tasavvufçular, bâtıni gruplar ve İbn Hazm ve İbn Teymiyye gibi kişilerin birbiriyle tartıştıkları meselelerde bu antik şüpheci argümanları ne ölçüde kullandıkları dikkate değerdir.

Markus Gabriel, uzmanlık alanlarından biri olan şüphecilik meselesine hemen her eserinde değinir. Hatta genel olarak felsefi yaklaşımında temelde şüphecilik ile idealizm arasında bir gerilim olduğu söylenebilir. Şüpheciliğe dair çalışmaları için bkz. Markus Gabriel, *Antike und moderne Skepsis*, (Hamburg: Junius Verlag, 2006); amlf., *Skeptizismus und İdealismus in der Antike*, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2009), amlf., *An den Grenzen der Erkenntnistheorie*; amlf., *Die Erkenntnis der Welt*, 157-225 (Kitabın ikinci bölümü olan "Formen des Skeptizismus" bölümü).

[96] Bu düz mantıksal mekân ve bununla irtibatlı olarak "bükülmüş mantıksal mekân" (*gekrümmter logischer Raum*) dair izah için bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 241-244, 403. Emmanuel Levinas'a (1906-1995) dayanan "bükülmüş mantıksal mekân" kavramsallaştırması için ayrıca bkz. Emmanuel Levinas, *Totalität und Unendlichkeit. Versuch über die Exteriotität*, (terc. W.N. Krewani), (Freiburg/München: Verlag Karl Alber, 1987), 420.

[97] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 243. Spinoza bu kavramı meşhur "Ethica" adlı eserinin beşinci bölümün 29. öğretisinde ele almaktadır. Bkz. Baruch de Spinoza. *Ethica ordine geometrico demonstrata. Lateinisch–deutsch*., (terc. Wolfgang Bartuschat), (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1999). Yine mesela Ludwig Wittgenstein'ın bu kavrama bir atfı için bkz. Ludwig Wittgenstein, *Notebooks 1914-1916* (terc. G. E. M. Anscombe), (Chicago: The University of Chicago Press, 1961).

kendisi belirli özelliklere sahip olmayan bir çıplak bireyde/taşıyıcıda (*bare particular*) durmaktadırlar.[98]

Çağdaş Realizm tartışmalarında önemli bir yeri olan ve Markus Gabriel ile de irtibat içinde olan çağdaş Fransız felsefeci Jocelyn Benoist gerçekliğin –ancak belirli soyutlama faaliyetleri ile elde edilen– mutlak anlamda nesnelerden müteşekkil olduğu kabulüne "renksiz nesnelerin miti" (*le mythe des objets blancs*) adını vermektedir.[99] Dolayısıyla mutlak anlamda nesnenin kabul edilmesi ancak bir soyutlama ile elde edildiği için gerçeklikte neye tekabül ettiği, yada edebileceği bu bakış açısından oldukça sorunlu ve hatta anlamsız gözükmektedir. Yine bu minvalde fenomonolojinin kurucularından Edmund Husserl benzer şekilde mutlak anlamda nesne (*Gegenstand überhaupt*) diye bir şeyin olmadığını ifade etmek üzere bunun ancak soyutlama ile elde edilen "boş bir alana" (*Leerregion Gegenstand-überhaupt*) tekabül ettiğini söylemektedir. Ona göre temelde yatan ve her şeyi kuşatan mutlak nesnelerin metafiziksel bir alanından söz etmek mümkün değildir.[100] Buna benzer bir şekilde Gabriel genel anlamda nesneler diye bir şeyin olamayacağını ve bundan dolayı

---

[98] "Bare particular" konusundaki tartışmalar için mesela bkz. Theodore Sider, "Bare Particulars", *Philosophical Perspectives,* (s. 20/2006), 387–397, Christof Rapp, *Metaphysik – Eine Einführung,* (München: Beck, 2016), 39-60 ve Markus Schrenk, *Handbuch Metaphysik*, 128-134. Gabriel'in Schelling ve Wilfrid Sellars gibi filozoflardan da yola çıkarak "bare particulars" meselesindeki yorumları için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 324-325.

[99] Jocelyn Bonoist, *Elemente einer realistischen Philosophie,* (Berlin: Suhrkamp, 2014), 92. Yine "Yeni Realizm" bağlamında bkz. Markus Gabriel, "Neuer Realismus", 133-153. Bonoist aynı zamanda "Yeni Fenomenoloji" denilen eğilim bağlamında zikredilmektedir. Mesela bkz. Laszlo Tenglyi, Hans-Dieter Gondek (edt.), *Neue Phänomenologie in Frankreich*, (Berlin: Suhrkamp, 2011), 640-663.

[100] Bkz. Edmund Husserl, *Formale und transzendentale Logik. Versuch einer Kritik der formalen Vernunft,* (Hamburg:1992), 92, 153. Gabriel'in Husserlci fenomenolojiyi bu ve başka vecihlerden kendi yaklaşımına yakın bulduğunu veya başka bir ifade ile kendi perspektifine dahil etmeye çalıştığını gösteren ifadeler için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 153, 172, 238, 343, 381-385. Yine anlam alan ontolojisinin genel olarak fenomenolojik yaklaşımlar ile irtibatı, mukayesesi ve o cihetten eleştirileri için on bir yazarın makaleleri ve Gabriel'in hepsine dair değerlendirmelerine yer veren bir çalışma için bkz. Peter Gaitsch, Sandra Lehmann, Philipp Schmidt (edit.), *Eine Diskussion mit Markus Gabriel: Phänomenologische Positionen zum Neuen Realismus,* (Turia+Kant, 2017).

metafiziksel bir zorunluluğa sahip özdeşlik kriterlerinin olmadığını ifade etmektedir.[101]

Gabriel savunduğu formel nesne teorisini belirli cihetlerden Husserl'in yanında yine Immanuel Kant,[102] Alexius Meinong[103] ve Rudolf Carnap[104] gibi filozofların bazı görüşlerine yakın bulmaktadır.[105]

Mesela analitik felsefe geleneğinin -özellikle Viyana çevresinin- önemli düşünürlerinden Rudolf Carnap 1928 yılında yayınlanan meşhur "Der logische Aufbau der Welt" (Dünyanın Mantıksal Yapısı) adlı eserinde, nesneyi (*Gegenstand*) şu şekilde tarif etmektedir:

> Nesne lafzı, burada geniş anlamda kullanılacaktır, öyle ki kendisi hakkında önerme kurabildiğimiz her şey için kullanılmaktadır. Buna göre biz, nesne olarak sadece şeyleri değil, sıfatları ve ilişkileri, sınıfları ve izafetleri, durumları ve süreçleri, yine gerçek olanı ve olmayanı sayarız.[106]

Sonradan görüleceği üzere, Gabriel nesnelerin muhtelif alanlarının var olduğunu kabul ederek Carnap'tan ayrılmaktadır.[107] Carnapcı nesne teorisinde ilaveten "nesnelerin sadece bir sahası bulunmaktadır ve bundan dolayı sadece bir bilim vardır" (*es gibt nur*

---

[101] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 373-375.

[102] Kant'a dair bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 235-237, 254-280.

[103] Meinong'a dair bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 234-236.

[104] Carnap'a dair bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 237, amlf., *Sinn und Existenz,* 171-172, 182, 301-302.

[105] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 237; amlf. *Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik,* 124.

[106] Alm. "Der Ausdruck "Gegenstand" wird hier stets im weitesten Sinne gebraucht, nämlich für alles das, worüber eine Aussage gemacht werden kann. Danach zählen wir zu den Gegenständen nicht nur Dinge, sondern auch Eigenschaften und Beziehungen, Klassen und Relationen, Zustände und Vorgänge, ferner Wirkliches und Unwirkliches." Rudolf Carnap, *Der logische Aufbau der Welt*, (Hamburg: Felix Meiner, 1974), 1. (Tercüme bana aittir.)

[107] Eserinin başka yerlerinde Carnap nesnelerin muhtelif nesne kürelerinin (*Gegenstandssphären*) çeşitli derecelerine (*verschiedener Stufen*) ait olduğunu ve hatta çeşitli nesnelerin varlık tarzlarından (*"Seinsarten" der Gegenstände*) bahsetmektedir. Ama neticede "Aufbau" projesinde tüm bunların tek bir mantıksal formda bütünlüklü bir dünyayı teşekkül ettirecek şekilde izah edilebileceğini iddia etmektedir. Bkz. Rudolf Carnap, *Der logische Aufbau der Welt*, 22 (§23), 38 (§29), 55 (§41), 56 (§42), 223.

ein Gebiet von Gegenständen und daher nur eine Wissenschaft) kabulü yer almaktadır.[108] Buna göre –Gabriel'in savunduğu şekilde– zorunlu bir nesne alanı çokluğu ve bunun ilişkisel bir bütünlüğe sahip olmaması gibi tezler Carnap açısından kabul edilemezdir. Aksine o ideal olarak felsefenin tamamen bilimselleştirilerek birlik/birleşik bilim (*Einheitswissenschaft*) haline gelmesini ummaktaydı.[109] Anlam alanı ontolojisine göre ise nesnelerin tek bir sahası olduğu ve tek bir bilimin var olduğundan bahsedilmesi formel nesne teorisine[110] yapılmış gereksiz metafiziksel bir ilavedir.[111]

Özetlemek gerekirse, Markus Gabriel'in formel nesne teorisi belirli özelliklere sahip bir nesne türü veya tarzının ontolojik perspektiften imtiyazlı kılınıp, "asıl itibarıyla nesne", "kendinde veya en genel anlamıyla nesne" gibi kavramsallaştırmalar ile özdeşleştirilmesine karşı çıkmaktadır. Verili ve somut bir durumda nesne olmaklığın nasıl tezahür edeceğini formel bir tanım dışında peşinen –tüm nesne olma durumlarını a priori olarak kuşatacak şekilde– belirlenememektedir. Muhtelif durumlarda nesne olmaklığın somut olarak özellikleri ancak –geniş anlamda kullanımı ile– "ampirik/tecrübi" olarak tespit edilebilir. Nesne kavramının, alanına göre değişen ve dolayısıyla tüm alanlara genelleştirilemeyen lokal tatbik şartları ve spesifik özdeşlik şartları vardır. Yani nesne kavramının mutlak değil, ancak mahdut ve kayıtlı bir kullanımı ve tahakkuku bulunmaktadır.[112]

---

[108] Rudolf Carnap, *Der logische Aufbau der Welt*, 4.

[109] Carnap ve Viyana Çevresine dair bkz. Ahmet Ayhan Çitil, *Çağdaş Felsefe 1*, (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012), 88-106, (5. Ünite).

[110] Yine felsefede, nesne kavramını farklı anlamda formelleştiren eğilimler de bulunmaktadır. Mesela bir anlayışa göre nesne – salt mantıksal bile olsa – kendisiyle özdeş olmak gibi herhangi özelliklere sahip olandır. Buna dair yakın dönemde bir örnek için bkz. Francesco Berto, *Existence as a Real Property: The Ontology of Meinongianism*, (Dordrecht: Springer, 2013), viii.

[111] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 172. Bununla ne kastedildiği sonraki bölümlerde daha iyi anlaşılacaktır.

[112] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 156.

Yine Gabriel yukarıdaki yaklaşımını ifade etmek için "nesne olmaklığın/nesneliğin fonksiyonel teorisi" (*funktionale Theorie der Gegenständlichkeit*) kavramsallaştırmasına başvurmaktadır. Yani nesne gibi kavramlar onun ontolojisinde salt işlevsel/fonksiyonel kavramlar haline gelmektedir. Bu teoriye göre nesneler –her tür içeriksel tazammundan azade olarak– bir anlam alanında tezahür etme fonksiyonunu yerine getirmektedirler. Belirli bir alana değil, herhangi bir alana ait olan –Gabriel'in ifadesi ile bir anlam alanında tezahür eden– nesnedir. Basit bir örnek vermek gerekirse: Birkaç gün önce içtiğim lezzetli bir Türk kahvesi nasıl bir nesne ise, şu an bu satırları yazarken üzerinde düşündüğüm ve arzu edip, elde edemediğim Türk kahvesi de bir nesnedir.[113]

Nihai olarak Markus Gabriel, nesne kavramını –mekân-zamansal maddi bir birey olma gibi– tüm spesifik mahiyet ve tabiat düşüncelerinden ve içeriksel imalardan arındırmaya çalışmaktadır.

2.3. FERT/BİREY OLMAK VE TAM/YETERLİ BELİRLENİM VE ÖZELLİK

Gabriel'in nesne teorisine dair genel bir çerçeve sunmaya çalıştıktan sonra bu kısımda ferde/bireye (*Individuum*) dair düşünceleri özetlenecektir. Böylece birey olma, bireyleşmek veya bireyleştirme (*individuieren*) durumları anlam alanı ontolojisi perspektifinden ne ifade ettiği açıklanacaktır.[114]

Düşünür bu meseleyi anlatmak için şöyle bir noktadan başlamaktadır: Sultanahmet meydanında dolaştığımızı tahayyül edelim.[115] Meydanın ortasında belirleyemediğimiz garip bir entite ile karşılaşıyoruz. Şöyle ki, o tuhaf şey sürekli şekil değiştirdiği için, kendisi hakkında anlamlı düşünceler kurabileceğimiz ne bir özdeşliğe ne de tespit edilebilir özelliklere sahiptir. İdrak edip kavrayabileceğimiz bir sahne oluşmadığı için

---

[113] "Nesne olmaklığın fonksiyonel teorisi" için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 193-194, 303, 339.

[114] Genel olarak fert (İng. *Individual*) meselesine dair çağdaş felsefede klasikleşmiş bir eser için bkz. Peter F. Strawson, *Individuals: An Essay in Descriptive Metaphysics*, (New York: Routledge, 2003).

[115] Örnek kısmen değiştirilmiştir.

sadece mutlak süreçler ve –oluşan bir şey bile içermeyen– salt oluş (*bloßes Werden*) ile karşı karşıya kalıyoruz. Bir an bir gaz yığını ve bulutsu bir şekil göründüğü gibi, başka bir anda bu yığın farklı farklı renklere bürünmektedir. Hatta daha önce hiç müşahede etmediğimiz renkler ve durumlar teşkil etmektedir. Mesela bir an, o yığının içinden bir sağ kol sallanıyor ve sonra türlü özelliklere sahip tanıdık tanımadık hayvansı formların karışımlarına dönüşebiliyor, başka bir anda o "garip şeyde" kafa diyeceğimiz kısım, birden bir tür lastik tekerlek oluveriyor.[116]

Neticede bu kaotik kesret halinde salt bir belirsizlik[117] durumu yaşandığı için en azından epistemik olarak düşüncenin konusu haline getirebileceğimiz özdeş bir birey veya kişinin anlamlı bir şekilde bireyleştirebileceği bir "şey" ve sahne durumu da yok gözükmektedir. Dolayısıyla fert olma söz konusu olduğunda belirlenim (Alm. *Bestimmtheit/* İng. *Determination*) sorunsalı hayati bir öneme haiz olmaktadır.

Gabriel'e göre, fert (*Individuum*) kavramı ontoloji ve metafizik tartışmalarında tamda –yukarıdaki örnekte olduğu şekilde– sadece kavramsal olarak belirleyemediğimiz mutlak süreçlerle muhatap olmadığımızı göstermek üzere kullanılmaktadır. Bu perspektife göre fert kavramı, bize nesneleri kavramsal olarak bireyleştirme (*Individuation*) olgusunu anlaşılır kılmaktadır. Fert kavramının bu teorik işlevi üzerinden bizlere "var olan" bir şekilde kognitif ve epistemik olarak erişilebilir hale gelmektedir.

Peki bu düşüncede fert veya birey dediğimiz şey tam olarak nedir ve ne tür bir belirlenim üzerinden idrak edilebilmektedir? Yine nesne kavramında olduğu gibi fert kavramında da benzer bazı sorularla karşılaşılmaktadır. Mesela fert olma insani

---

[116] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 65-66.

[117] Belirsizlik meselesinin başka bir veçhesi olan genel olarak yığın, renk veya bulut gibi kavramların sınırları ve belirsizliği (İng. *Vagueness*) sorunu, çağdaş felsefeye kadar tartışılan önemli ve zor felsefi bir mevzudur. Buna dair mesela bkz. Delia Graff, Timothy Williamson (edt.), *Vagueness*, (New York: Routledge, 2002); Geert Keil (edt.), "Introduction: Vagueness and Ontology", *Metaphysica* (14/2), (Heidelberg: 2013), 149–164; Peter Unger, "The Problem of the Many", *Midwest Studies in Philosophy* (5/1) (1980), 411–467 ve Schrenk, *Handbuch Metaphysik*, 121-127.

varoluşla sınırlı bir durum mudur, ya da belirli bir nesne alanı ve onun özellikleri ile takyit edilmesi gerekir mi? "Bir ferdi fert yapan, bir entiteyi kendisi ile özdeş kılan ve ferdin bireyleşmesini sağlayan şartlar ve koşullar nelerdir?" gibi sorular yine önemli bir yer tutmaktadır.[118]

Gabriel'in formel nesne teorisi bağlamında çizdiği çerçevede fertler, -fert olarak idrak edilebilecek bir derecede- yeterli düzeyde başka nesnelerden tefrik edilen nesnelerdir.[119] Yine benzer şekilde fertleri "yeterli bir belirlenime sahip nesneler" (*hinreichend bestimmte Gegenstände*) diye tarif etmektedir.[120]

Bu bağlamda özellikle Gottfried Wilhelm Leibniz gibi metafizikçiler, nesnelerin paradigmatik olarak, fertler olduklarını vaz edip, ferdi tam bir belirlenime sahip olan (*Lat*. *entia omnimodo determinata*)[121] diye telakki ederler.[122]

Gabriel'e göre, bu tür yaklaşımlar genel olarak önceki alt bölümde "naif bireyler ontolojisi" bağlamında bahsedilen ve Wolfram Hogrebe'nin kavramsallaştırmasına dayanan "ayrık ontoloji" sorunu ile maluldür.[123] "Ayrık ontoloji"[124] (*diskrete*

---

[118] Buna dair tartışmalar ve genel olarak fert ve bireyleşme için bkz. Rapp, *Metaphysik – Eine Einführung*, 21, 61, 71, 74, 91, 112-114 ve yine Schrenk, *Handbuch Metaphysik*, 130-134.

[119] *Why The World Does Not Exist?* ve *Die Erkenntnis der Welt* gibi *Fields of Sense*'den önceki eserlerinde Gabriel'in, nesne ve fert arasında bir ayırım yapmadığı söylenebilir. Fertle ilgili izahları önceki eserlerinde genel olarak nesne ile ilgili izahlarıyla örtüşmektedir. Bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 228-234.

[120] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 66.

[121] Bu meşhur olan Latince ibare, özellikle yeni çağ felsefesinin Kant öncesi etkili metafizikçilerinden olan Alman düşünür Christian Wolff'un eserlerinde geçer. Bkz. Christian Wolff, *Philosophia Prima, Sive Ontologia, Methodo Scientifica Pertractata, Qua Omnis Cognitionis Humanae Principia Continentur*, (Frankfurt a.M.:1730). Almancası için bkz. Christian Wolff, *Vernünfftige Gedancken von Gott, der Welt und der Seele des Menschen, auch allen Dingen überhaupt: den Liebhabern der Wahrheit mitgetheilet*, (Halle: 1752), 137

[122] Gottfried Wilhelm Leibniz, *Monadologie und andere metaphysische Schriften*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2002), s. 21.

[123] Bu bağlamda önemli olan açıklamalar için bu çalışmanın 92. dipnotuna bakınız.

[124] Çağdaş felsefeci Alain Badiou gibi küme teori temelli – ama "ayrık ontoloji" nosyonundan bağımsız – ontoloji faaliyeti yapmaya çalışanlara dair Gabriel'in değerlendirmesi için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz,* 141-157 (§3 "Probleme der mengentheoretischen Ontologie" bölümü).

Ontologie) anlayışına göre gerçeklik, tam belirlenime sahip fertlerden müteşekkil olduğu için, onun dışındaki tüm bulanıklık ve belirsizlik örneklerini tasfiye etmek zorunda kalmaktadır.[125] Yine benzer şekilde Gottlob Frege'de de görüldüğü üzere nesneler, matematiksel dakiklikte herhangi bir belirsizliği ve müphemliği içermeyen kavramlar altında düşürülüp nicelleştirme faaliyetinin parçası kılınmaktadır.[126]

İşte Gabriel'in bu tür yaklaşımlarda eleştirdiği nokta, matematiksel modellere uygun bir keskin ayrıklık nosyonuna meyletmeleridir. Bu yolla belirli derecelerde bulanık ve belirsiz (*vage*) olan ve yine yerinde bir belirlenime (*relevant bestimmt*) sahip olan tüm nesne ve olgulara dair yeterli bir açıklama sunamadığını düşünmektedir.[127] Dolayısıyla ayrık ontolojinin beklentilerine uygun tam belirlenime sahip fertlerden oluşan –mesela matematiksel– nesne alanları olsa bile, bu ön kabulü başka alanlara zorunlu bir şart olarak dayatmak, gerekçesiz bir aşırı genelleştirme (*Übergeneralisierung*) teşkil ettiği söylenebilir.

Yeterli belirlenim konusunu vuzuha kavuşturmadan önce bireyleşme (*Individuation*) meselesini ele almak gerekir. Bu bağlamda Gabriel epistemik ve ontik bireyleşme ayırımını şu şekilde vaz eder: Ona göre bireyleşme veya fert olma meselesi genel itibarıyla salt ontik bir mevzu olarak anlaşılmaması gerekir. Yani belirli fertlerde ontik

---

[125] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 133.

[126] Kavramların belirsizliği bağlamında Frege şöyle demektedir: "Einem unscharf begrenzten Begriffe würde ein Bezirk entsprechen, der nicht überall eine scharfe Grenzlinie hätte, sondern stellenweise ganz erschwimmend in die Umgebung überginge. Das wäre eigentlich gar kein Bezirk; und so wird ein unscharf definierter Begriff mit Unrecht Begriff genannt." Gottlob Frege, *Grundgesetze der Arithmetik* II, (Hildesheim: 1962), §56. Yine Frege'nin "hayatın dili" (*Sprache des Lebens*) olarak ifade ettiği doğal dillerin – bulanık ve belirsiz lafızlar içermesi hasebiyle – yeterlice ayrık olmadığına dair bkz. Gottlob Frege, *Begriffsschrift und andere Aufsätze,* (Hildesheim, Zürich: Georg Olms Verlag, 2007), xi. Gabriel'in Frege'deki bu "ayrık ontoloji" nosyonunu benzer bir şekilde yorumlaması ve eleştirisi için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 127-129, 133-134.

[127] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 296. Yine "ayrık ontoloji" yaklaşımının antik dönemden beri paradokslarla karşı karşıya kaldığını, sonsuzluk ve süreklilik/sürey gibi konularında ciddi sorunlarla malul olduğu konusunda bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 133. Belirsiz (*vage*), boş (*leere*) ve tutarsız (*inkonsistent*) kavramlara (*Begriffe*) ve genel olarak mantıksal ve dakik tanımalara sahip kavramlar altına düşürülemeyen sanat eserleri, devletler, dostluklar ve ferahlatıcı sabah serinliği gibi nesne ve olgulara dair bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 231-234.

ve epistemik bireyleşme boyutu birbiriyle kopmaz bir ilişki içinde olduğundan meselenin (insani) ilgi ve bilgi bağlılığını (*Interessen- und Erkenntnisrelativität*) mutlaka dikkate almak gerekir. Mesela belirli kurumlar gibi bazı nesnelerin varoluş şartları açıkça beyanî/bildirimsel (*deklarativ)* eylemler üzerinden belirlenmektedir.[128] Burada ontik olan epistemik olan ile taayyün ve tahakkuk ettiği için, ontik bireyleşmenin epistemik olandan farklı, ya da daha fazla bir belirlenime sahip olması söz konusu değildir. Örneğin Türk vatandaşı olmak –ancak epistemik bireyleşme nosyonu dikkate alındığında tahakkuku anlaşılabilen– bir kurallar manzumesi ile belirlenmiştir. Bu örnekte görülebileceği üzere –en azından hukuki açıdan– Türk vatandaşı olmanın ontik boyutu epistemik boyutu ile iç içe olduğu için epistemik bireyleşme şartlarının yanında vatandaş olma kavramının farklı veya henüz keşfedilmemiş ontik bireyleşme özelliklerinden bahsetmek anlamsız gözükmektedir.[129]

Gabriel'in bu çerçevede vurguladığı bir diğer nokta şu şekildedir: Vatandaş olma örneğinde olduğu şekliyle, ilgi göreceli (*interessenrelativ*) fertlerin taayyün edebilmesi için verili olarak ilgilerimizden bağımsız olan şartlar önceden tahakkuk etmiş olması lazım. Hatta –bunu açıklayan şartlar ilgi göreceli olmadığı için– sadece ilgi göreceli fertlerin olduğunu söylemek bu açıdan muhaldir. Mesela insan bilgi talebinde ve iddiasında bulunan bir varlık olarak belirli biyolojik bir türe aittir ve belirli ilgilere sahiptir. Belirli bir biyolojik türe ait olmamız hasebiyle, ilgilerimizin ilgilerimizden

---

[128] Burada Gabriel XX. yüzyılda analitik felsefe dahilinde ve gündelik dil felsefesi etrafında Austin ve sonrasında John Searle gibi felsefeciler tarafından geliştirilen söz-edimi (*speech act*) teorisine doğrudan atıf yapmasa da "*deklarativ*" (bildirimsel) kavramını kullanır. Başka bir bağlamda John Searle'e yönelik eleştirileri için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 201-204 ve Gabriel, "Facts, Social Facts, and Sociology" adlı makalesi, Werner Gephart/ Jan Christoph Suntrup (edt.), *The Normative Structure of Human Civilisation: Readings in John Searle's Social Ontology*, (Frankfurt a. M.: Vittorio Klostermann, 2017), 49-68. Genel olarak söz edim teorisine ve Searle'e dair bkz. Ayhan Çitil, *Çağdaş Felsefeden Kesitler* (Felsefe Lisans Programı Kitabı), İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, (y.t.), 134-164, Ahmet Ayhan Çitil, *Çağdaş Felsefe 1*, 7. Ünite ve yine Georg Bertram, *Sprachphilosophie zur Einführung*, (Hamburg: Junius Verlag, 2014), 71-92.

[129] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 66-67.

bağımsız olan koşulların bir kısmı biyolojik mahiyettedir. Biyolojik türümüz ise tarihi olarak oluşan topluluklara ait bilgi özneleri ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı insanî ve ilgi göreceli bilginin formüle edilebilmesi için biyolojik şartların yanında tarihi ve sosyolojik şartların tahakkuk etmiş olması gerekir.[130]

Peki yukarıda ifade edilen fertlerin yeterli belirlenimi ile kast edilen nedir? Bunu açıklamak için Gabriel nesne ve fertlerin özellik ve nitelikleri[131] (Alm. *Eigenschaft/*İng. *property)* konusuna değinmektedir. "Fields of Sense –A New Realist Ontology" adlı eserinden önceki kitaplarında nesne ve fert ayırımını dakikleştirmeden genel olarak nesnelerin birbirinden farklı özellikleri üzerinden tefrik edilebileceğini saptamaktadır.[132] Mesela bir yerde "iki nesne en az bir özellik üzerinden tefrik edilebilirse, iki nesnedir" der.[133] Hatta daha genel olarak bilginin (*Erkenntnis*) bir şeyi bazı şeylerden tefrik etmeyi ön koşul olarak gerektirdiğini söyler.[134]

Gabriel'e göre özellik kavramının iki teorik fonksiyonu bulunmaktadır. Özellikler, ya da nitelikler bir yandan birçok ferdin bir şeyde müşterek olduklarını anlaşılır kılmak için kullanılır. Birçok ferde yüklenebildikleri için özellikler, bu çerçevede bir tür külliler/tümeller işlevini görür. Bu yönü, özelliklerin küllilik fonksiyonu (Alm.

---

[130] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 67.

[131] Genel olarak özellik/sıfat, külliler ve kategoriler gibi konularda ontoloji ve metafizikteki tartışmalar için mesela bkz. Schrenk, *Handbuch Metaphysik*, 86-127, ("Eigenschaften" bölümü).

[132] "İlgili olduğumuz tüm nesnelerin belirli özellikleri vardır.", "Tüm bu nesnelerin kendilerini – fiziksel, duygusal veya mantıksal çevrelerinde – başka nesnelerden tefrik eden belirli özellikleri vardır.", "Nesneleri ve nesne alanlarını birbirinden tefrik eden kendilerine ait olan özellikleridir.", "Özellikler dünyadaki nesneleri başka bazı nesnelerden tefrik eder.", "Bir nesne hakkında bir şey bildiğimizde onun bazı özelliklerini bilmiş oluyoruz. Bu özelliklerle bir nesne başka nesnelerin yanında ortaya çıkar/zuhur eder.", "Bir nesnenin tüm özelliklerini bildiğimizde nesnenin tümünü bilmiş oluruz.", "Çünkü nesnelerin her biri sonlu ve sınırlı özellik kümeleri üzerinden tasvir edilebilir." Muhtelif örnekler üzerinden bunun izahı için mesela bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 70-71, 74. (Tercüme bana aittir.)

[133] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 90. Yine benzer bir izah için şu makaleye bkz. Gabriel, "Der neue ontologische Realismus", Markus Gabriel, Wolfram Hogrebe, Andreas Speer (edt.), *Das neue Bedürfnis nach Metaphysik – The New Desire for Metaphysics*, (Berlin/Boston: De Gruyter, 2015), 192-195, 197.

[134] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt,* 229.

Universalienfunktion von Eigenschaften) olarak ifade edilmektedir. Örneğin sağ ve sol elim, el olma özelliğini paylaşmaktadır. Yine mesela İSAM kütüphanesindeki çalışma masaları ile kitaplıklar kahverengi olma ve ahşaptan olma gibi özellikleri paylaşmaktadır. Öte yandan özellikler bize neden ontik ve epistemik olarak yeterli bir belirlenime sahip nesnelerin –yani fertlerin– olduğunu anlaşılır kılmak için kullanılmaktadır. Yani başta zikrettiğimiz Sultanahmet meydanındakine benzer mutlak bir oluş ve belirsizlik içeren kaotik bir kesret durumundan ayrı bir nesne halini ifade etmek için, özellikler bize ikinci fonksiyonuyla ontik ve epistemik olarak yeterli bir belirlenime sahip nesneleri ayırt edip idrak etme imkânı sunmaktadır. Müellif bu yönü, özelliklerin temyiz etme fonksiyonu (Alm. *Diskriminierungsfunktion von Eigenschaften*) olarak kavramsallaştırmaktadır. Dolayısıyla bu bağlamda bir ferdin özelliğinden bahsetmek onu bir alandaki başka fertlerden tefrik etmeyi sağlar.[135]

Tamda bu noktada aslî, zatî, has veya kendine mahsus özellik diye tercüme edilebilecek "*eigentliche Eigenschaft*" (İng. *proper property*) kavramı gündeme gelmektedir. Şöyle ki aslî özellikler ile –yukarda tasvir edilen– özelliğin iki fonksiyonunu icra edebilen özellikler kastedilmektedir.[136] Aslî özelliklere gönderimde

---

[135] Bu konudaki izahları için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 67-68 ve Gabriel, "Für einen nicht-naturalistischen Realismus", Magdalena Marszalek, Dieter Mersch (edt.), *Seien Wir Realistisch*, (Zürich: Diaphenes, 2016), 76-77. Ayrı bir çalışmanın konusu olmakla birlikte, başka meselelerde olduğu gibi buradaki izahları ve tanımları klasik mantıktaki mesela külli, fasıl ve ehasus-sıfat gibi kavramların tanımları ile benzeşmesi dikkate değer. Mesela bkz. Esiruddîn el-Ebherî, Talha Hakan Alp (çev.), *Mantık- İsagoci Tercümesi ve Mantık Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Yasin yayınevi, 2007), 8-17. Bunları ne derece formelleştirip, klasik metafiziksel imalarından arındırabildiği yine ayrı bir değerlendirme konusudur.

[136] "Eigentliche Eigenschaft" konusunda bkz. Gabriel, "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?", Thomas Buchheim (edt.), *Gottesbeweise als Herausforderung für die moderne Vernunft*, (Tübingen: Mohr Siebeck, 2012), 99-119; amlf. *Die Erkenntnis der Welt*, 228-230; amlf. *Für einen nicht-naturalistischen Realismus*, 76-77; amlf. *Der neue ontologische Realismus*, 192-193; amlf. *Sinn und Existenz*, 68-69. Genel olarak varlık/var olmak (*Existenz*) kavramının asli bir özellik olup olmadığı tartışması için bkz. Gabriel, "Für einen nicht-naturalistischen Realismus", 72, 82-84. amlf. "Der neue ontologische Realismus", 192-195; amlf., "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?", 110-115; amlf., *Die Erkenntnis der Welt*, 228-237. Gabriel, *Sinn und Existenz*, ("§1 Existenz ist keine eigentliche Eigenschaft" bölümü). Gabriel, *Fields of Sense*, "Existence is Not a Proper Property" bölümü).

bulunarak bir alandaki en az bir fert, o alandaki bir veya birçok fertten tefrik edilebilmektedir.[137] Yine bu özellikler bilindiğinde, mesela *Fa* mantıksal formunda yalın bir cümle vasıtasıyla "Dünya'daki" bir nesne veya olgu başka nesne ve olgulardan ayırt edilebilmektedir. Hatta bu bağlamda "fertler aslî özelliklere sahip olan nesneler" diye tanımlanmaktadır.[138] Mesela kırmızı olmak, ahşaptan olmak, altı metre olmak, Cumhurbaşkanı olmak, altından olmak, 2000 senesinde UEFA kupasını kazanmış olmak, NATO üyesi olmak vs. gibi özellikler asli özellik işlevi görebilir. Gabriel benzer bir bağlamda asli özellikler üzerinden nesneler arasında göreceli karşılaştırma[139] sağlayan çerçevelerin ve kümelerin oluştuğunu vurgulamaktadır. Örneğin tamamen ahşaptan oluşan bir şey, aynı anda ve itibarla tamamen altından oluşamaz. Veya siyah olma özelliğine sahip bir şey, aynı anda ve aynı itibarla kırmızı olma özelliğine sahip olamaz. Bu cihetten bakıldığında nesneleri bilme ve idrak etme süreçleri bir karşılaştırma ve mukayese iktiza edebilir. Dolayısıyla bazı şeyleri bilmek, onları başka şeylerden ayırt edecek bazı şeyleri bilmeyi gerektirir.[140] Gabriel'in "fark olmadan bir şey olamaz" cümlesiyle[141] özetlediği bu yaklaşım, kendisinin de atıf

---

[137] Kısmen farklı bir tanım ve örnekler için bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 228-229.

[138] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 68.

[139] Düşünüre göre karşılaştırma sağlayacak sınırlı kümelerin oluşumu için göreceli tümleyenlere (*relative Komplement*) sahip olmamız yeterlidir. Bir nesneyi idrak etmek, ya da bir kavramı yerinde kullanmak için her şeyi kuşatıcı mutlak bir tümleyeni (absolute Komplement) şart koşmak hem bilfiil imkansızdır hem de kendinde gereksizdir. Mutlak tümleyen bir özellik ve kavram ile uyuşmayan tüm özellik ve kavramları kuşatan bir kümeyi ifade eder. Bu kavramların tanımları ve izah için mesela bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 397 ve Gabriel, "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?", 110.

[140] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 228-229 ve Gabriel, "Neue ontologische Realismus", 192-193.

[141] Alm. *"Ohne irgendeinen Unterschied gäbe es überhaupt nichts.",* Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 229.

yaptığı üzere Leibniz[142] ve Spinoza (*Belirleme değillemedir. / Lat. determinatio negatio*)[143] gibi filozoflarda benzer şekilde mevcuttur.

Çizdiğimiz çerçevede anlam alanı ontolojisi fertleri özellikleri üzerinden tefrik ediyorsa, bazı fertlerin belirli özelliklerinin olmaması ya da eksik olması mevzubahis edilebilir mi? Bu bağlamda bir diğer önemli felsefi tartışma konusu, kurgusal nesnelerin (Alm. *fiktionale Gegenstände*) statüsüdür.[144] Özellikle paradigmatik olarak tam belirlenime sahip nesneleri fert olarak vaz edenler açısından, kurgusal nesneler fert olarak kabul edilmemektedir. Alman düşünür Gabriel ise fertleri yeterli bir belirlenime sahip nesneler olarak tanımladığı için, bu konuda da farklı bir açılım getirmeye çalışmaktadır.

Kurgusal, imgesel veya hayali de diyebileceğimiz nesnelerden, şu anki meselemiz açısından –temkinli bir tanım olması kaydıyla– genel olarak mesela roman ve hikâye gibi edebi eserlerde kendilerinden bahsedilen nesneler olarak anlaşılabilir. Elbette bu muhtelif sanat türlerinde, resimlerde, filmlerde ve hatta bilgisayar oyunlarındaki kurgusal nesnelere kadar genişletilebilir.[145]

---

[142] Leibniz, *Meditationes de cognitione, veritate et ideis,* H. H. Holz (çev., edt.), *Kleine Schriften zur Metaphysik,* Philosophische Schriften I, (Frankfurt a. M.:2000), 32-47.

[143]Jacob Bluwsetin (edt.), Spinoza, *Spinozas Briefwechsel und andere Dokumente*, (Leipzig: Insel Verlag, 1916), 240.

[144] Kurgusal nesneler ve belirlenim hakkında Gabriel'in görüşü için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 330-340.

[145] Kurgusal nesnelerin statüsü çağdaş felsefede ontoloji, metafizik ve dil felsefesi gibi alanlarda derin tartışmalara yol açan önemli bir mevzu teşkil etmektedir. Bu çalışmanın sınırlarına riayet etme amacıyla bu konuya girilmeyecektir. Bu tartışmalar dahilinde edebi eserlerde, tarihte ve günümüzde bilinen şahıslar ve nesneler ele alındığı gibi, tamamen veya kısmen yazar tarafından kurgulanmış şahıs ve nesneler de ele alınmaktadır. Bunun haricinde ayrı bir tür olarak, ismen tanınan ama kurgulanmış hikâye de farklı bir yaşamı ve özellikleri olan şahıslar da işlenmektedir. Mesela Thomas Mann'ın "*Lotte in Weimar"* adlı eserindeki Goethe figürü, edebiyatçılara göre, tarihsel Goethe'den çok, aslında Thomas Mann'ın kendisine benzemektedir. Kurgusal olanın ne olduğu sorunsalının derinleştiği ve "gerçek" ve kurgusal olanın bulanıklaştığı başka bir yazım tarzı, özellikleri ve karakteri itibarıyla tarihi bir şahsiyetin, başka bir isim altında bir edebi eserde yer almasıdır. Bununla birlikte kurgusalcılık (Alm. *Fiktionalismus/*İng. *Fictionalism*) kavramı etrafında felsefenin matematik felsefesi, bilim felsefesi ve ahlak felsefesi gibi muhtelif alanlarında realizm-anti-realizm tartışmasının uzantısı olan muhtelif meseleler tartışılmaktadır. Bu minvalde örneğin matematikte sayıları ve kümeleri, bilimde atom altı

Anlam alanı ontolojisi cihetinden mesela Keloğlan, Pegasus veya Dede Korkut hikayelerindeki Tepegöz gibi mitolojik figürlere, İslam akaidinde inanılan melek ve cin gibi varlıklara veya Sherlock Holmes ve Goethe'nin Faust gibi roman şahsiyetlerine ontolojik düzlemde eşit derecede fert muamelesi yapılabilir.

Örneğin Johann Wolfgang von Goethe'nin meşhur *Faust* adlı romanındaki cadıları ele alalım:[146] Tarihi olarak Orta Çağ ama özellikle erken Yeni Çağ (1550-1650) olarak isimlendirilen dönemde milyonlarca kişi büyücülük gibi uygulamalarla itham edilmiş ve elli binden fazla insan cadı avı adı altında katledilmiştir.[147] Bugünden bakıldığında cadılara ve dolayısıyla cadı kavramına belirli özellikler yüklenilmekle birlikte, tarihi olarak belirli doğa üstü güçlere sahip ve büyücülük yapabilen kadınların yaşadığına pek inanılmamaktadır.

Peki *Faust* gibi bir romandaki cadılarla eskiden var oldukları düşünülen "normal" cadılar arasında belirlenim ve özellikleri açısından ne tür bir farktan bahsedebiliriz?[148] *Faust* romanındaki cadılarla ilgili sınırlı bir karakterizasyon ve tasvir vardır. Bundan dolayı onların birçok özelliklerine dair herhangi bir malumatımız olmayabilir. Hatta bu durum genel olarak edebi eserlerdeki şahsiyet ve fertlerle alakalı söylenebilir. İşte buradaki tartışma konusu tam bir belirlenime sahip olmayan ve birçok özelliği eksik

---

yapılardaki gözlemlenemeyen entiteleri, ahlak felsefesinde ahlaki özellik ve olguları kurgusal nesneler statüsünde gören muhtelif yaklaşımlar var. Kurgusal nesnelere dair tartışmalar için mesela bkz. Schrenk, *Handbuch: Metaphysik*, 141-145("Fiktive Gegenstände" bölümü). Maria Reicher, "Ontologie fiktiver Gegenstände", Tobias Klauk/Tilmann Köppe (edt.), *Ein interdisziplinäres Handbuch*, (Berlin: De Gruyter, 2014), 159–189. Peter van Inwagen, "Existence, ontological commitment, and fictional entities", Michael Loux, Dean Zimmerman (edt.), *The Oxford Handbook of Metaphysics*, (New York: Oxford University Press, 2003), 131–157. Mark E. Kalderon (edt.), *Fictionalism in Metaphysics*, (New York: Oxford University Press, 2005), Stuart Brock, Anthony Everett (edt.), *Fictional Objects*, (New York: Oxford University Press, 2015).

[146] Bu örnek Markus Gabriel'in eserinde kullandığı bir örnektir.

[147] Buna dair bkz. Alan Charles Kors, Edward Peters, *Witchcraft in Europe 400-1700: a documentary history*, (Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2001), 17. Hartmut Bossel, *Zufall, Plan und Wahn: Chronik der Entwicklungen, die unsere Welt veränderten,* (Norderstedt: Books on Demand, 2010), 129.

[148] Burada aynı şekilde "Blair Witch Project" gibi filmlerdeki "cadılar" veya Almanya da karnaval türü festivallerdeki "cadılar" söz konusu edilebilir.

nesnelerin fert olarak görülüp görülemeyeceği ile alakalıdır.[149] Örneğin *Faust*'daki cadılar kulak sayısı, saç teli sayısı veya kaşlarının olup olmaması açısından belirsiz olabilir. "Normal" cadılardan bu açıdan farklılaştıkları düşünülebilir. Gabriel'e göre durum biraz farklıdır. Aslında bu tür nesnelerin farkı, başarılı bir yorumlama ve okuyucunun tahayyül faaliyeti çerçevesinde tüm ilgili cihetlerden bir belirlenim kazanmalarıdır.[150] Tasvir edilen perspektife göre, sözü edilen cadılar *Faust*'daki cadılar olmak için belirli asli ve tefrik edici özelliklere sahipler. Bundan dolayı *Faust*'daki cadılar ne eserdeki Faust ve Mephistopheles gibi şahsiyetlerle ne de romandaki bahsedilen bir ev veya "Auerbachs Keller" adlı lokal ve oradaki meşrubatlar gibi nesne ve unsurlarla karıştırılmaktadır. Tefrik edici özellikleriyle yeterli bir belirlenime sahip oldukları için *Faust*'daki cadılar bir "anlamda" varlar ve tanımlandığı şekilde fertler olarak bulunurlar. Vurgulanması gerekir ki, elbette Gabriel bu anlamdaki cadıların –diyelim Donald Trump gibi "normal" insani bir fertte– beklenildiği şekilde nöronal ağa sahip bir beyin, belirli sayıda saçlar, tırnaklar, böbrek ve kalp gibi unsurlar konusunda belirsiz olabileceklerini kabul etmektedir. Ama *Faust*'daki cadıların bazı cihetlerden yorumlama ve tahayyül faaliyeti olmaksızın

---

[149] Mesela Anthony Everett gibi felsefeciler, belirli açılardan oluşan bu tür ontik belirsizlik durumlardan yola çıkarak, kurgusal nesnelere dair realist yaklaşımların eleştirilebileceğini düşünmektedirler. Ayrıca eğer bizler (varsaydığımız) "kurgusal olmayan bir gerçeklik" içerisinde – ontik bir belirsizliğe sahip – kurgusal nesnelerin varlığını belirliyorsak/tesis ediyorsak, "kurgusal olmayan gerçeklik" dediğimiz alanın kendisinin de – en azından belirli cihetlerden – ontik bir belirsizlik içermesi söz konusu edilebilir bkz. Anthony Everett, "Against Fictional Realism", *Journal of Philosophy* (s. 102/2005), 624-649; amlf. *The Non-existent*, (New York: Oxford University Press, 2013), 209-214. Hatta ontik olarak tam bir belirlenime sahip "gerçek dünya" ile fiktif olan arasındaki ayırımın kendisi problematize edilebilir. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 69.

[150] Saul Kripke gibi çağdaş felsefeciler yukarda bahsedilen belirsizlik sorunlarından dolayı edebiyat, film ve sanat "dünyalarından" bildiğimiz anlamda "Pegasus" gibi tek boynuzlu bir atın "gerçekte" var olabilmesini bile anlamlı görmemektedirler. Bu nesneler belirlenmiş bir genetik yapıya sahip olmadıkları için keşfedilebilir doğal bir hayvan türü olamazlar bkz. Saul Kripke, *Referenz und Existenz: Die John-Locke-Vorlesungen*, (Stuttgart: Reclam, 2014), 69-79. Buna karşı Tim Crane gibi çağdaş bir felsefeci, örneğin Avrupalıların – Avustralya'yı kendince "keşfedip" sömürgeleştirmeden önce – kangurular hakkında – nedensel bir ilişki kurmadan – belirli düşüncelere sahip olmalarını metafiziksel olarak muhal (*metaphysically impossible*) görmemektedir bkz. Tim Crane, *The Objects of Thought*, (New York: Oxford University Press, 2013), 115-116. Gabriel'in, Kripke'nin gönderim teorisine yönelik tahlil ve eleştirileri için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 206-211, 318-327, 330-340, 374-377, 418-419.

belirsiz olmaları, onların fert olmalarıyla çelişmemektedir. Aksine yeterli bir belirlenime sahip olarak doğrulanabilir bir gönderimin nesnesi olabilirler. Kısacası belirli bir yorumlama ve anlama faaliyetinden bağımsız tam belirlenmiş olmasalar bile, söz konusu metin veya eser üzerinden yeterli bir belirlenime sahipler.[151]

Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı tam belirlenimin ferdiyetin zorunlu şartı olmadığı saptanabilir. Önemli olan ontik ve epistemik bireyleşmenin asgari şartı olan ve söz konusu verili bir fertten bağımsız düşünülemeyen tefrik edici özelliklerin olmasıdır. Nesne konusunda olduğu gibi fert meselesinde de anlam alanı ontolojisinin temel tavrı kendini şu şekilde göstermektedir: Şu ana kadar yapılan izahlarda fert kavramı herhangi bir fert tarzı veya sınıfı ile ilişkilendirilip özdeş kılınmamaya çalışıldı. Örneğin sadece mekân-zamansal bireyler fert olma konusunda esas kabul edilmemelidir. Bu cihetten bakıldığında 7 sayısı fert olma konusunda, edebiyat dünyasındaki muhtelif entiteler, sosyal gerçeklikteki türlü türlü kurumlar ve yine fiziksel dünyadaki mekân-zamansal var olanlar gibi fert olma hakkına sahiptir. Ontolojik bir cihetten herhangi bir fert sınıfını asli ve imtiyazlı kabul etmenin bir anlamı yoktur. 7 sayısı fiziksel anlamda mekân-zamansal olmamakla birlikte aritmetiğin sayı sistemindeki konumu itibarıyle bir belirlenime sahiptir. Bu itibarla kendisini başka fertlerden tefrik eden asli özellikler bulunmaktadır. Gabriel'e göre (fiziksel anlamda) mekân-zamansal olmanın alanı, evrendir (*Universum*). Daha öncede ifade edildiği üzere bu alan, var olan gerçeklik alanlarının sadece biridir. Bu minvalde mekân-zamansal olma, özellikle Yeni Çağ felsefesinde, bireyleşme ilkesi (*Individuationsprinzip*) bağlamında abartılıp genelleştirilmiştir. Sonuçta olabildiğince önyargısız ve nötr bir şekilde nesne, varlık/var oluş ve fert gibi ontolojik kavramları tahlil edip anlamak için, Gabriel "ne var ne yok" sorusunda, "gerçek ve asli anlamda var olma veya fert olma" türü ön kabullerden yola çıkmamayı önermektedir.[152] Zaten

---

[151] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 68-77.

[152] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 70.

Gabriel'in savunduğu nötr realizm'in temel tezi (*neutraler Realismus*) belirli bir nesne, fert ya da olgu türünün ayrıcalıklı bir konumda görülemeyeceğini ifade etmektedir.[153]

2.4. OLGU (TATSACHE)

2.4.1. Olgu ve Realist Olgu Ontolojisi

Daha önce nesne teorisi bağlamında Markus Gabriel'in farklı nesne tanımlarından bahsedilmişti. Gabriel'in olgu/vakıa (Alm. *Tatsache*/İng. *Fact*) teorisini anlamak için bu nesne tanımı başlangıç için açıklayıcı olabilir: Nesne "kendisi hakkında bir şey doğru olandır." (Alm. *Etwas über das etwas wahr ist*).[154] Bununla ilişkili olgu tanımı ise şöyledir: Olgu "bir şey hakkında doğru olandır." (Alm. *Eine Tatsache sei etwas, das über etwas wahr ist*).[155]

Çağdaş ontoloji ve metafizik mülahazalarında Tatsache/Faktum (İng. Fact), Sachverhalt (İng. State of Affairs/ State of Facts), Proposition/Aussage/Gedanke, Wahrmacher (İng. Truth-maker) gibi birçok ilişkili kavramlar arasında dakikleşmiş ayırımlar yapılmakla birlikte, ki bu çalışma çerçevesinde bu ayrıntılı farklar ele alınamayacaktır, ontolojik statüleriyle ilgili önemli tartışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, nasıl ki özellikler/nitelikler -genel kavramlar ve yüklemler gibi- belirli cümle parçalarının referans nesnelerine/medlulüne karşılık geliyorsa, yukarıdaki ilk üç kavram da (Alm. *Tatsache/Sachverhalt/Proposition*) genel olarak mesela "Ali

---

[153] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 184.

[154] Bu tanım için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 291; amlf. "Tatsachen statt Fossilien – Neuer Realismus Versus Spekulativer Realismus", 196.

[155] Bu tanım için mesela bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 48, 268; amlf. *Sinn und Existenz,* 76; amlf. *Die Erkenntnis der Welt*, 84,193, 303, 354; amlf. "Tatsachen statt Fossilien", 196. Benzer bir tanımı Frege'nin eserinde de görmek mümkün: *"Eine Tatsache ist ein Gedanke, der wahr ist."* (Olgu, doğru olan bir düşüncedir.) Bkz. Gottlob Frege, Logische Untersuchungen. Erster Teil: Der Gedanke", *Kleine Schriften*, (Darmstadt: Vandenhoeck&Ruprecht, 2011), 359.

koşuyor." gibi bir ifade cümlesinin anlamına ve içeriğine, dolayısıyla referans nesnesine/medlulüne karşılık gelmektedir. Bu bağlamda vaki olabilen veya olmayabilen durumlara "olgu durumları" (Sachverhalte/States of Affairs), bilfiil vaki olan veya "olduğu gibi olan" (Alm. *Der Fall sein*) olgu durumlarına "olgu" (*Tatsache/Fact*) denmektedir. "Önerme" (*Proposition*) ise doğru veya yanlış olabilendir. Mesela bu cihetten bir olgu (*Tatsache*) veya vaki olan bir olgu durumu (Bestehen eines Sachverhalts), "Ali koşuyor." önermesini (Proposition) ve cümle içeriğini doğru yapandır. [156]

Markus Gabriel'in felsefe perspektifi incelendiğinde, özellikle olgu esaslı bir "realist" ontoloji (*realistische Ontologie*) teklifi sunmaya çalıştığı tespit edilebilir. O "Yeni Realizm" tartışmasında kendi teklifini realist bir olgu ontolojisi (*realistische*

---

[156] Rapp, *Metaphysik – Eine Einführung*, 60-68. Bazıları, mesele nasıl kavramsallaştırılsa kavramsallaştırılsın üç mertebesi olduğunu öne sürmektedirler: 1. Dilsel mertebe (cümleler) 2. Semantik mertebe (cümle ile ifade edilen anlam) 3. Gerçeklik/Tahakkuk mertebesi (olgular/vaki olan olgu durumları) bkz. Rapp, *Metaphysik- Eine Einführung*, 61.

Konuya dair detaylı izah ve tartışmalar için mesela bkz. Schrenk, *Handbuch Metaphysik*, 146-163 ("Kompleks Nesneler" bölümü), Frank Hofmann, *Die Metaphysik der Tatsachen*, (Paderborn: Mentis, 2008); Helen Beebee, Julian Dodd (edt.), *Truthmakers: The Contemporary Debate*, (New York: Oxford University Press, 2005); David Armstrong, *A World of States of Affairs*, (Cambridge: Cambridge Studies In Philosophy, 1997). Yine mesela Tim Crane'nin "fact" ve "facta" arasında yaptığı bir ayırım için bkz. Crane, *Objects of Thought*, 64-71. Farklı bağlamlarda İslam düşünce tarihinde özellikle "*nefsü'l-emr"* gibi kavramlar etrafında muhtelif yargı ve olguların uzayı ve varlık alanına, önermelerin doğruluğu sorununa dair benzer tartışmalar için mesela bkz. İhsan Fazlıoğlu, "Hakikat ve İtibar: Dış-dünya'nın Bilgisinin Doğası Üzerine -XV.Yüzyıl Doğa Felsefesi ve Matematik Açısından Bir İnceleme", *Nazariyat: İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 1/1 (Ekim 2014): 1-33; İhsan Fazlıoğlu, "Seyyid Şerîf'in Nefsu'l-Emr Nazariyesi ve Matematik Bilimlere Uygulanması: Şerhu'l-Mevâkıf Örneği", a.y. , *Derin Yapı*, (İstanbul: Papersense, 2015).

Markus Gabriel'in "önermesel bilgi" (*propositionales Wissen*), olgu (*Tatsache*) ve olgu durumu (*Sachverhalt*) gibi kavramlara dair yukarıdaki açıklamalara benzer izahları için bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 84, 238, *Die Erkenntnis der Welt – Eine Einführung in die Erkenntnistheorie* (1. Baskısı 2012) adlı bilgi teorisine dair yazdığı kitaptan önceki *An den Grenzen der Erkenntnistheorie* (1. Baskısı 2008) gibi eserlerinde bu tür net ayırımlara pek rastlanmamaktadır. *Warum es die Welt nicht gibt* (1. Baskısı 2013), *Fields of Sense* (1. Baskısı 2015), *Sinn und Existenz* (1. Baskısı 2016) ve zihin felsefesiyle ilgili *Ich ist nicht Gehirn. Philosophie des Geistes für das 21. Jahrhundert* (1. Baskısı 2015) eserinde nesne ve olgu kavramlarının merkezileştiği görülebilir.

Tatsachenontologie) diye takdim eder.[157] Yine "Nötr Realizm" (*neutraler Realismus*) adında savunduğu tavrın, realizm meselesini olgu kavramı üzerinden temellendirdiğini açıkça söyler. [158]

Böyle bir çerçeveden bakıldığında olgu kavramından ne anlaşılması gerekir? Öncelikle nesneler, alanlarından bağımsız bir varlığı olmadığı gibi, olgulardan bağımsız da genelde bir gerçeklik, özelde nesneler olamaz.[159] Nesneler ancak olgular ve bağlamlar çerçevesinde var olup erişebilir haldedirler.[160] "Her ne var ise belirli olgulara gömülüdür" ve olgulardan "kaçıp kurtulmak" imkansızdır.[161]

Şu an önümüzde bir yemek masasının olduğunu var kabul edelim.[162] Üzerinde bir çilekle bir ananas barındıran bir büyük tabak bulunsun. Yine tabağın sağında büyük bir karpuz olduğu düşünülsün. Bu sahnede şeyler[163] ve muhtelif nesneler vardır. Peki bu tür bir sahne, sadece şeylerden veya daha genel olarak belirli nesnelerden mi ibarettir? Belirli olgular olmadan bu sahne bu şekilde tezahür edebilir mi? Dikkatlice bakıldığında şu tür olgularla karşı karşıya olunduğu kolayca anlaşılmaktadır.

---

[157] Bkz. Gabriel, "Tatsachen statt Fossilien", 188. Benzer bir ifade için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 190.

[158] Gabriel, "Tatsachen statt Fossilien", 196. Nötr Realizme dair bkz. Gabriel, "Neutraler Realismus", 11-31; amlf. "Neutral Realism", *The Monist,* s. 98/2 (Oxford-2015). Gabriel, *Sinn und Existenz*, 184-185. Gabriel, "Repliken auf Beisbart, Garcia, Gerhardt und Koch", Thomas Buchheim (edt.), *Neutraler Realismus*. Yine olgu kavramının hakikat (Wahrheit) kavramıyla irtibatlı olduğuna dair bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 76, 354.

[159] Olguların ancak nesne alanlarına göreceli olarak var oldukları ve belirli bir bağlamdan bağımsız mutlak olguların (*absolute Tatsache*) veya bir (Fregeci) anlamdan (*Sinn*) bağımsız, anlamsız olguların (*sinnlose Tatsachen*) olamayacağına dair. Bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 320-323, 337, 407.

[160] Birçok konuda olduğu gibi bu yaklaşımında da temelde Gottlob Frege'den esinlendiğine dair bkz. Gabriel, "Tatsachen statt Fossilien", 201.

[161] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 360. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 49.

[162] Benzer bir örnek için bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 48.

[163] Bazı metinlerde Gabriel, şey (*Ding*) derken daha hususi olarak mekân-zamansal olan maddi nesneleri kastetmektedir. Böylece şey (Ding) ve nesne (Gegenstand) arasında umum-husus ilişkisi kurmaktadır. Bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 50.

Olgu 1: Bir çilekle bir ananas tabaktadır.

Olgu 2: Ananas çilekten büyüktür.

Olgu 3: Çilek ananastan küçüktür.

Olgu 4: Tabak çilek ve ananastan uzundur.

Olgu 5: Karpuz hepsinden büyüktür.

Olgu 6: Masa karpuzdan büyüktür.

Olgu 7: Karpuz ve tabak masanın üzerindedir.

Bu olgular elbette uzatılabilir. Anlaşıldığı üzere bu bağlamda olgular muhtelif nesneler arasındaki muhtelif ilişkileri ve bağıntıları ifade etmektedir. Yukarıdaki olgu tanımı ("*bir şeyin bir şey hakkında doğru olması"*) düşünüldüğünde şu ifade edilebilir: Çileğin karpuzdan küçük olması çilek *hakkında doğrudur*. Çilek ve ananasın tabakta olması onlar *hakkında doğrudur*. Karpuzun tabağın yanında durması onun *hakkında doğrudur*. Görüldüğü üzere bu sahnede şey ve nesnelerin yanında olgularda vardır.[164]

Olgularla irtibatlı olan hakikat/doğruluk (*Wahrheit*), cümlelerin, ifadelerin ya da önermelerin bir özelliği ve ona indirgenebilecek şekilde düşünülmektedir. Formel bir yapı olarak düşünülen hakikat/doğruluk, insan gibi bir varlığın onu önermeler üzerinden ifade edip paylaşılabilir kılmasına bağlı değildir.[165] Olgular varlığın ve

---

[164] Hatta düşünüre göre olgular, gerçeklik için en az şeyler ve nesneler kadar önemlidir. Olguların olmadığını ve sadece şeylerin olduğu tahayyül edildiğinde, yani bu şeyler hakkında hiçbir şeyin doğru olmadığı kabul edildiğinde bile, en azından bu şeyler hakkında – kendileri hakkında – bir şeyin doğru olmaması, doğru olurdu ki bu bir çelişkidir. Biraz ironik bir tarzda bunun ileri bir aşamasında düşünür, aklen düşünülebilen her senaryoda zorunlu olarak en az bir olgunun olması gerektiğini iddia etmektedir. Yani her şeyin yok olduğunu düşünelim. Evimiz, yerküre, yıldızlar, gezegenler, güneş, tüm galaksiler, tüm evren (10^{500} evren bile olsa, onları da) yani her ne var ise, yok düşündüğümüzde bile, bir olgu baki kalmak zorundadır. Bu tür "kuru" ve "ıssız" bir mutlak yokluk durumunda bile en azından "Hiçbir şey yoktur." düşüncesi ve önermesi doğru olmaktadır. Dolayısıyla bu da mutlak yokluk durumuyla alakalı esaslı bir hakikat ve olgu olmaktadır. Bunun için mesela bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 47-50.

[165] Burada – kendisinden sonra birçok konstrüktivist, antirealist ve postmodern yönelimin de fikir kaynağı olan – meşhur Alman felsefeci Nietzsche'nin şu sözlerini hatırlamak gerekir: Nietzsche'nin "Olgular yoktur, ancak yorumlar vardır." (Alm. *Tatsachen gibt es nicht nur Interpretationen.)* Friedrich

gerçekliğin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla hakikatleri tespit edebilen bir var olan var olmasaydı bile, birçok şey ve olgu doğru olacaktı. Hiç kimse fark etmeseydi veya insan gibi (başka varlıklar da olabilir) bilinç sahibi türler olmasaydı bile[166] güneşin aydan büyük olması olgusu, doğru olurdu veya dünya ile ay arasında belirli bir zamanda belirli bir mesafenin olması, ay hakkında doğru olurdu.[167] Başka bir örnek ile açıklamak gerekirse: Bu satırları yazarken benim İSAM kütüphanesinde bulunmam, benim hakkımda doğru olan bir şeydir. Ama bir olguya tekabül eden bu vaziyetin kendisi ne benimle ne de İSAM kütüphanesinin kendisi ile özdeştir. Aynı şekilde yanımdan bir araba geçtiğini bir olgu olarak idrak ettiğimde, bu olgunun kendisi "yanımdan geçen bir araba" olmadığı gibi –yanımızdan geçen bir

---

Nietzsche, *Nachgelassene Fragmente 1885-1887*, Giorgio Colli ve Mazzino Montinari (edt.), (München: Kritische Studienausgabe, 1980), XII, 315.

[166] Bu konuda mesela – Gabriel'in çokça takdir ettiği ve istifade ettiğini sıkça ifade ettiği – çağdaş Alman felsefeci Anton Koch "hermenötik realizmi" (*hermeneutischer Realismus*) ile farklı bir bakış açısına sahiptir. Onun öznellik tezine (*Subjektivitätsthese)* göre, öznellik ancak cismani/bedensel (*leiblich*) olarak mümkündür. Daha da ilginç bir şekilde o her mümkün mekân-zamansal sistemde ("her mümkün dünyada") zorunlu olarak bir anda saf bağlamsal (*indexical*) düşünceler üretme yetisinde bedenleşmiş bir öznelliğin ortaya çıkması gerektiğini savunmaktadır. Aksi takdirde dünyada bireylerin ve bireyleşmenin (*Individuation*) açıklanamaz olduğunu ve en temel mantıksal (ve mekân-zamansal) sistemin çökmesi gerektiğini düşünmektedir. Öznellik tezinin ("Biz tesadüf değiliz!" diye de sloganlaştırdığı) metafiziksel bir zorunluluk olduğunu iddia eden düşünür, bu yaklaşımı bireyleşme gibi sorunları çözmek için ortaya atmaktadır. Anton Koch temel yaklaşımını – Kant, Alman İdealistler, Heidegger ve Analitik/Post-Analitik Felsefeden de istifade ederek – birçok alana da tatbik edip ve belirli bir bütünlüğe sahip felsefi-metafiziksel bir sistem geliştirmiştir. Detaylı izahlar için bkz. Anton Koch, *Versuch über Wahrheit und Zeit*, (Paderborn: Mentis, 2006), amlf. *Wahrheit, Zeit und Freiheit. Einführung in eine philosophische Theorie,* (Paderborn: Mentis, 2006), amlf. *Hermeneutischer Realismus*, (Tübingen: Mohr Siebeck, 2016), amlf. "Wir sind kein Zufall. Die Subjektiviätsthese als Grundlage eines hermeneutischen Realismus"*,* Markus Gabriel (edt.), *Der Neue Realismus*, (Berlin: Suhrkamp, 2014).

Gabriel, "Mutlak bir dünya yoktur" tezi gibi bazı konularda kendisine yakın gördüğü Anton Koch ile öznellik tezi ve (mekân-zamansal sisteme sahip) bireylerin asliliği gibi konularda bir ihtilaf içerisinde bulunmaktadırlar. Gabriel'in değerlendirmeleri için bkz. Gabriel, "Wie viel Subjektivität verträgt der ontologische Realismus?", *Deutsche Zeitschrift für Philosophie,* s. 65/4, (Berlin: De Gruyter, 2017). Bu eleştiriye Anton Koch'un cevabı için bkz. Anton Koch, *"Neutraler oder hermeneutischer Realismus?",* Thomas Buchheim (edt.), *Neutraler Realismus*, 83-92.

[167] Gabriel, "Tatsachen statt Fossilien", 196, amlf. *Die Erkenntnis der Welt*, 407. Bu konuda Frege'den istifadeyle "wahre Gedanke" (doğru düşünce), "wahre Beschreibung" (doğru tasvir/betimleme) ile olgu meselesini ilişkilendiren benzer açıklamalar için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 324-327.

arabadan farklı özelliklere sahip olduğu için– yanımdan geçen arabaya da indirgenemez.[168]

Daha önce nesne ve fert gibi kavramlarda görüldüğü üzere olgu kavramında da belirli bir nesne alanına dair olguların imtiyazlı kılınması tutarlı görünmemektedir. Yani asıl itibariyle olguların fizik veya genel olarak tabiat bilimlerin alanına hasredilmesi gerektiği veya tüm olguların o tür bir alanda temellendirilmesi gerektiği gibi kabuller, savunulan olgu kavramına nispetle yine anlamını yitirmektedir.[169] Aksine varlıkta muhtelif nesne alanlarına ve durumlara göre muhtelif olgularla karşılaşılmaktadır. Ontolojik cihetten bakıldığında sadece fiziksel ve tabii olgular, sosyal olgular, ahlaki ve estetik olgular ve tarihi olgular gibi muhtelif olguların varlığını tespit edebiliriz.[170]

Ontolojik cihetten olgu kavramının belirli bir olgu tarzı ve türüne hasredilemeyeceği savı, kendinde muhtelif imaları barındırmaktadır. Örneğin burada belirli (temel) olgular alanı ve o olguların bilgisi gibi bir ayırım, bir açıdan flulaşmaktadır. Burada Gabriel'in özellikle Hegel, Schelling ve Fichte gibi "Alman İdealistleri" diye ifade edilen düşünürlerin felsefi yaklaşımından tevarüs ettiği temel bir tavır karşımıza çıkmaktadır. Bu tavır temelde kendini gerçekliğe veya varlığa ilişkin bilgimizin (ve bununla irtibatlı olarak tüm kognitif ve aynı zamanda pratik faaliyetlerimizin) gerçekliğin ve varlığın ayrılamaz parçaları olarak görülmesidir.[171]

---

[168] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 320.

[169] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 184.

[170] Gabriel, "Für einen nicht-naturalistischen Realismus", 62.

[171] Benzer meseleler öncesinde İslam Düşüncesinde tartışılmıştır. Örnek olarak küllilerin zihinde olması ile alakalı Fahreddin er-Râzî benzer bir gerekçelendirmeyi öne sürmektedir. Ona göre küllilerin zihinde bulunduğu söylense dahi, bu, küllilerin dış dünyada olmadığı anlamına gelmemektedir. Zira zihin de dış dünyada bulunan bir nesnedir. Dış dünyada bulunmanın gerekleri ise taayyün ve taşahhustur ve bundan dolayı küllîler dış dünyada aslında belirli bir zihinde bulunmakla tikelleşmektedirler bkz. Fahreddin er-Râzî, *Şerhu Uyûni'l-hikme*, (Tahran: Müessesetü's-Sâdık, 1373), III, 100. Ayrıca Merağa astronomi-matematik okulu ve sonrasında Semerkant ve İstanbul'daki felsefe-bilim çalışmalarındaki epistemolojik perspektif için, bkz. İhsan Fazlıoğlu, "Modern Dünyada Bilgi ve Zihniyet", a.y. *Sözün Eşiğinde*, (İstanbul: Papersense Yay., 2015), 11-56.

Elbette bu kabul, üçüncü bölümün ikinci kısmında tahlil edilecek olan mutlak bir dünya bütünlüğünün olmaması ("Dünya yoktur.") ve gerçekliğin esasında çoklu ve tamamlanmamış bir yapıda olması gerekçesiyle ayrıca teyit edilmeye çalışılacaktır. Olgu meselesi bağlamında bu kabul şöyle bir anlam ifade etmektedir: Olguların bilgisi ve idrakin kendisi yine olgular mertebesinin bir parçasıdır. İstanbul'da şu an yağmur yağdığını idrak ettiğimizde, bu idrak ve bilginin kendisi yağmurun kendisi gibi gerçekliğin ("dünyanın") içinde tahakkuk etmektedir. Dolayısıyla olguların idraki olgulardan tamamen mufarık ve onların dışında bir şey değildir, aksine yine belirli olgulara gömülü olarak bulunmaktadır.[172] Gabriel "yağmurun yağması ile Britney'in yağmur yağmasına ilişkin düşüncesi, aynı şekilde hakiki (*wirklich*) ve mutlaktır (*absolut*)" der. Aynı şekilde örneğin, bulunduğumuz galaksi ile bu galaksi hakkındaki düşüncelerimiz (*Gedanken*) varlar ve biz ikisine de doğrulanabilir düşünceler (*wahrheitsfähige Gedanken*) üzerinden gönderimde bulunabiliriz.[173] Bu noktada Gabriel, Meillassoux gibi felsefecilerin realizm anlayışını nesnelliği (*Objektivität*) sadece insan gibi bilinç sahibi bir varlıktan bağımsız olan veya ondan önce (*ancestral*) veya sonra olan üzerinden tartıştıklarından dolayı eleştirir. Nesnellik sadece herhangi

---

Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 360. Gabriel'in özellikle Kant, Hegel, Fichte ve Schelling gibi – kendisinin uzmanlık alanı da olan – düşünürlerden ne derece istifade ettiği, düşünce sistemine hangi yönden dahil ettiği ve hangi yönlerden eleştirdiği konusu, bu çalışma çerçevesinde maalesef ele alınamayacak olsa da ayrı bir çalışmayı hakketmektedir. Genel olarak Alman İdealizmi hakkındaki çalışmalarından birkaç örnek: Gabriel, *Transcendental Ontology*. *Essays in German Idealism*, (New York/London: Continuum, 2011), amlf. Žižek ile beraber yayınladığı metin: *Mythology, Madness, and Laughter. Subjectivity in German Idealism*, (New York/London: Continuum, 2009). Alman İdealizm bağlamında Schelling hakkındaki çalışmalarından birkaç örnek için bkz. Gabriel, *Der Mensch im Mythos. Untersuchungen über Ontotheologie, Anthropologie und Selbstbewußtseinsgeschichte in Schellings „Philosophie der Mythologie",* (Berlin/New York: De Gruyter, 2006), amlf. *Das Absolute und die Welt in Schellings Freiheitsschrift,* (Bonn: Bonn University Press, 2006). Hegel hakkındaki çalışmalarından birkaç örnek için bkz. Gabriel, „Notwendigkeit oder Kontingenz? Der modale Status des logischen Raums bei Hegel und Schelling", *Deutsches Jahrbuch Philosophie* 3 (2009), 385-414, amlf. „What Kind of an Idealist (if any) is Hegel?", *Hegel-Bulletin* s. 27/2 (2016), 181-208.

[172] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 360.

[173] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 412. Bu konunun mantıksal zaman (*logische Zeit*), mantıksal geçmiş ve gelecek (*logische Vergangenheit/Zukunft*), fiziksel geçmiş (*physische Vergangenheit*), mantıksal öncelik (*logische Priorität*) gibi kavramsallaştırmalar etrafında – Meillassoux'ın "ancestrality" kavramına ilişkin görüşleri de tartışan izahı için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 392-438.

bir şeye gönderimde bulunulmayan zaman ve durumlarla veya salt insan gibi bir varlıktan bağımsız olan ile alakalı kabul edilmemelidir. Bu bakış açısı insan gibi bir varlığın olduğu vasat ve mertebede de bizlerin sahip olabileceği nesnel düşüncelerin (Alm. *objektive Überzeugungen*) varlığını ihmal etmektedir. Vakıa şudurki insan gibi bir canlı türü vardır ve doğrulanabilir düşüncelere sahiptir. İşte bu düşünceler de var olanlara dahildir. Kendileri bizatihi olgulara tekabül ettikleri gibi, yine kendileri belirli olgulara gömülüdürler.[174]

Burada şu tür bir soru hala gündemde kalmaktadır: Bu olguların hepsi aynı derecede modal/kipsel bir sabitlikte (*modal robust*) mi varlar? Esasında böyle bir olgu teorisinin başka bir iması da farklı modal/kipsel sabitlikte olgulara açık olmasıdır. Bunun bir neticesi, anlam alanı ontolojisinin realist bir ontoloji olduğu halde, anlam alanı ontolojisinin ne hiçbir nesnenin inşa edilmiş (*konstruiert*) olmadığını ne de tüm nesnelerin inşa edilmiş olduğu gibi kabulleri a priori olarak gerektirmemesidir. Aksine mesela bazı nesnelerin en azından şu anlamda inşa edilmiş olduğu söylenebilir: İnsan gibi bir varlık olmasaydı muhtemelen var olmayacak olguların olması, bazı nesnelerin oluşumunu açıklarken, onların inşa edilmiş olmasını gerekçelendirebilir. Tıpkı sıradan bir şekilde, bilinç durumlarının ancak o durumlara sahip olan birine bağlı olarak var olması gibi birçok olgu ontolojik olarak insana bağlı olarak var olmaktadır.[175]

---

[174] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 400-402. Bu kısımda spekülatif realizm çerçevesinde önemli bir isim olan Ray Brassier'e yönelik eleştiriler mevcuttur. Ray Brassier'in görüşleri için bkz. Ray Brassier, *Nihil Unbound. Enlightenment and Extinction*, (New York: Palgrave Macmillan, 2007).

[175] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 184. Bu bağlamda Gabriel, farklı muhtemel kozmolojik varsayımlar üzerinden (spekülatif) bir akıl yürütmeyi tasvir etmektedir. Kendisi bu varsayımları bir vakıa olarak kabul etmese bile, sadece belirli bir olgu ve nesne alanın ontolojik olarak imtiyazlı görülemeyeceği çerçevesinde zikretmektedir. Bilindiği kadarıyla genelde gerçeklikte, özelde evrende sayılamayacak kadar çok inşa edilmemiş olan nesneler ve olgular vardır. Bu varsayım şu tür sebeplerle flulaşabilir: Örneğin beklenmedik bir şekilde evrende bilinç sahibi biyolojik hayatın çok yaygın olduğu tespit edildiğini düşünelim. Buradan belki zannedildiğinin aksine olguların genelde inşa edilmiş olduğu iddia edilebilir. Ya da mesela çoklu-evrenler (*multiverse*) hipotezinin doğru olduğunu varsayalım. Her tahakkuk eden genel "multiverse"-durumunda belirli bir evrende ya da birçok evrende bilinç ve zekâ sahibi canlıların (zorunlu olarak) ortaya çıkması gerektiğin kabul edelim. Böyle bir durumda muhtemelen "tabî" ve inşa edilmemiş kabul edilen olgu ve şeylerin, düşünsel ve inşa edici yetilerden ve onlar vasıtasıyla varlığa gelenlere nazaran imtiyazlı kabul edilmesi yine daha az gerekçeler bulmuş

Meseleyi dakikleştirmeye çalışırken Gabriel –çokça istifade ettiği– çağdaş felsefeci Crispin Wright'in "kozmik rolün genişliği" (İng. *width of cosmological role*)[176] kavramsallaştırması üzerinden bir modal sabitlik mertebelendirmesi (Alm. *Skala modaler Robustheit*) yapmaya çalışmaktadır. Bir olgu ve olayın açıklanmasında (insani) epistemik ve kognitif hal ve durumlara (Alm. *Einstellungen/*İng. *attitudes*) atıf ne kadar az ise, o olgu ve olayın kozmik roldeki genişliği o kadar fazladır. Bu cihetten anlam alanı ontolojisi çerçevesinde modal olarak tam sabit olgular (Alm. *maximal modal robuste Tatsachen*) en geniş kozmik role tekabül ederken, modal olarak asgari/minimal sabit olgular (Alm. *minimal modal robuste Tatsachen*) en azına karşılık gelir.[177] Başka bir yerde "tabî olgular" (Alm. *natürliche Tatsache*)[178] diye adlandırdığı

---

olacaktır bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 184. Çağdaş felsefede özellikle zihin felsefesi bağlamında bilinç ve bununla irtibatlı olarak yönelimsellik (İng. *Intentionality*) türü olguları açıklamada mevcut natüralist ve fizikalist yaklaşımların paradigmatik olarak yöntemleri, temel çıkış noktaları ve kabulleri itibarıyla ciddi bir yetersizlik içinde olduğunu düşünen ve tartışan Thomas Nagel ve David Chalmers gibi önemli çağdaş felsefeciler bulunmaktadır. Bu bağlamda örneğin "morfogenetik alanlar" (Rupert Sheldrake) veya daha yaygın olarak D. Chalmers ve Alman düşünür Godehard Brüntrup gibilerin tartışmaya açtığı tüm varlığa, özellikle evrene proto ve ilksel anlamda bile olsa farklı mertebelerde bilincin her daim içkin olduğunu iddia eden "*Panpsychism*" (tüm bilinççilik) türü teklifler yeniden felsefi gündeme taşınmış vaziyette. Mesela bkz. Godehard Brüntrup, Ludwig Jaskolla (edt.), *Panpsychism: Contemporary Perspectives*, (New York: Oxford University Press, 2017). David Chalmers, *The Conscious Mind*, (New York: Oxford University Press, 1996). Özellikle Thomas Nagel'in son eseri – kendi ifadesiyle – hâkim redüktif materyalist-bilimselci "ortodoksinin" bilinç, hayatın oluşumu, düşünce ve değer gibi olguların açıklanmasında yöntemsel bir çıkmaz sokakta olduğunu ve belki de artık evrene ve hayatın oluşumuna dair tüm açıklamalarda maddi olanla iç içe ilksel anlamda bile olsa bir tür bilincin "baştan beri" var kabul edilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Hatta bu paradigma değişiminin neticelerinden birinin muhtemelen evrende tekrar (Aristocu) teleolojik (gayesel) açıklama tarzlarının gündeme getirebileceğini söylemektedir bkz. Thomas Nagel, *Mind and Cosmos: Why the Materialist Neo-Darwinian Conception of Nature is Almost Certainly False,* (New York: Oxford University Press, 2012).

[176] Crispin Wright, *Truth and Objectivity*, (Cambridge: Harvard University Press, 1994), 196. Gabriel Crispin Wright'in yaklaşımını neticede modal olarak tam sabit olguların anlaşılmasını iddia edilebilirlik şartlarını ve farklı alanların varlığını, diskurların bireyleşme şartlarıyla irtibatlandırdığı için eleştirmektedir. Doğruluk şartlarının asıl olması gerektiğini düşünen Gabriel, Wright'in kozmik rol tasarımının antirealist bir yaklaşımla malul olduğunu iddia eder bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 403-405.

[177] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 404.

[178] Yine "ancestrality" meselesi bağlamında "*natürliche anzestrale Tatsache*" kavramını şöyle tanımlamaktadır: 1. Kendisinin farkına varacak kimse olmasaydı bile, olacak olan bir şey/olgu *("(...) etwas, was auch dann der Fall gewesen wäre, wenn es niemanden gegeben hätte, dem dies aufgefallen wäre*"). 2. Kendini kanıtlamış en iyi- yani epistemik olarak başarılı – tabiat bilimlerinin nesne alanına

olguları "modal olarak tam sabitliğe sahip" ifadesi ile açıklamaktadır. İlaveten modal olarak tam sabit (*maximal modal robust*) olguyu "evrene ait olan ve hiç kimse tarafından farkına varılmasaydı bile var olacak olan" ("*wenn sie auch dann bestanden hätte wäre dies niemandem aufgefallen, und sie zum Universum gehört*") şeklinde izah etmektedir.[179]

Gabriel'in kendisinin verdiği örnekler üzerinden mesele şu şekilde somutlaştırılabilir. Bir galakside vuku bulan bir süpernova olgusunu açıklarken bu olguya dair muhtelif deliller, veriler, uygun bir teori, uygun enstrümanlar ve yöntemler kullanılmaya çalışılır. Ama aslında süpernovanın kendisi anlaşılmak istendiğinde, yapılan açıklamada teori ve enstrümanların zorunlu bir yeri yoktur. Tam olarak süpernovayı anlamak istediğimizde değil, ancak olgu hakkında hangi tarzda bilgi elde edebileceğimizi tam olarak anlamak istediğimizde, o alana atıf yaparız. Belirli dünyevi ve antropolojik (veya Kantcı anlamda *"transzendental"*) şartlar altında idrakin tahakkuk etmesi, süpernova gibi bir olgunun olmasının açıklamasına dahil edilmemesi gerekir. Normal şartlarda[180] süpernova patlaması gibi bir olayın, insanın teorik yaklaşımları ve deneylere dayalı gözlemlerinden dolayı tetiklenip, varlığına sebep

---

ait olan şeyin kavramıdır. Bu nesne alanı da evrendir. bkz. Gabriel, "Tatsachen statt Fossilien", 192. (Tercüme bana aittir.)

[179] Gabriel, "Tatsachen statt Fossilien", 196. Benzer izahlar için bkz. Gabriel, "Der neue ontologische Realismus", 191-192, amlf., *"Existenz, realistisch gedacht",* Gabriel (edt.), *Der Neue Realismus*, 171–199.

[180] İnsanların bir gün böyle bir olayı kendi imkânları ile kasten gerçekleştirmeleri elbette bunun dışında tutulmalıdır.

olunduğunu düşünmek abes gözükmektedir.[181] Nihayetinde bu tür olgular modal olarak tam sabit olgulara tekabül etmektedir.[182]

Öte yandan örneğin muhabbet ve aşk olgusunun açıklamasını düşünelim. Ferhat'ın Şirine âşık olmasını açıklarken mutlaka belirli hal ve durumları, karşılıklı hal yönetimlerini ve hatta haller hakkındaki halleri dikkate almak gerekir. Açıklamada olaya dahil olan şahısların muhtelif durumları göz önünde bulundurulmadan, aşk ve muhabbet türü olgular ya hiç ya da tam anlaşılamaz.[183] Dolayısıyla yukarıdaki kavramsallaştırma çerçevesinde bu tür bir olgunun kozmik rolünün –süpernova gibi bizden veya yönelimsel kuvvelere sahip başka canlıların sebep olmadığı olgulardan– daha dar olduğu söylenebilir. Bu anlamda modal olarak daha az sabit bir olguya tekabül etmektedir.[184]

---

[181] Burada şuna dikkat çekmekte fayda var: Şu an mevcut eserlerinde tespit edebildiğim kadarıyla – bilgi teorisinde yaptığının aksine – kısa izah ve imalar dışında Gabriel en az 100 yıldır bilim felsefesinde Viyana Çevresi, Karl Popper, Thomas Kuhn, Imre Lakatos ve Paul Feyerabend gibi klasikleşmiş pozisyonların ve yine daha yakın dönemde Quine, H. Putnam, Larry Lauden, Ian Hacking, Bas van Fraassen, John Worrall, Paul Hoyningen-Huene gibi bilim felsefecilerinin tartıştıkları konulara dair sistematik ve detaylı izahlarda pek bulunmamaktadır. Endüksiyon sorunu, gözlemin teori bağımlılığı sorunu, doğrulamacılık-yanlışlamacılık, eksik-belirlenim, bilginin sosyal inşası meselesi, paradigma ve bilimsel ilerleme, "incommensurability" (eşölçülemezlik), kötümser meta-endüksiyon, teorik entiteler meselesi, bilimsel realizm-anti-realizm bu sorunlardan birkaçıdır. Lakin Gabriel'in yeni ontoloji teklifi ("anlam alanı ontolojisi") ve bilgi teorisindeki yaklaşımları, bir bütün olarak ele alındığında bahsedilen tartışma konularında –bazen dolaylı da olsa– bazı cevaplar içerdiği gibi, özellikle –Gabriel'in teklif ettiği anlamda– ontolojik cihetten bilim felsefesindeki bazı sorunları da zayıflattığı söylenebilir. Kendisiyle yaptığım özel bir görüşmede (2018) ifade ettiğine göre bundan sonra bilim felsefesiyle alakalı bazı sorunlara daha geniş bir şekilde eğilmeyi hedeflemektedir.

[182] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 402. Hegel spekülasyonu (Alm. *Spekulation*) "mutlak nesneleri idrak etme kuvvesi" (*Fähigkeit, die absoluten Gegenstande zu erkennen.*) diye tanımlar. Gabriel buna atıfla maksimal modal sabit olguları idrakin, "mutlak olanı" (*das Absolute*) idrak anlamına geldiğini söylemektedir bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 405.

[183] Ayrıca düşünür, âşık olmanın ontolojik olarak bir yanardağ patlaması ile daha önce düşünülmüş bir eylem planının fiiliyata dökülmesi arasında bir yerde bulunduğunu söyler. Âşık olmanın bize metafiziksel ve aşkın bir olay gibi gelmesinin bu bağlamda muhtemel sebebini şöyle izah eder: Kendimiz adeta salt tabii olayları aşan – ama yönelimsel ve bilinçli olarak tam müşahede edilemeyen- olguları meydana getirdiğimizi, tecrübi olarak fark etmekteyiz. Bu yorumlar için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 298, 403.

[184] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 403-405. Modal olarak maksimal, daha az veya minimal sabit olgular arasındaki ilişkinin ontolojik realist bir yaklaşım ve mantıksal zaman (*logische Zeit*) kavramı üzerinden izahı için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 405-418. Mantıksal zaman kavramını özellikle Schelling ve

Bu olguların açıklanma tarzıyla ilgili izahlar çerçevesinde Gabriel'in "Yeni Realizm" teklifinin önemli yöntemsel bir boyutu olan bir noktaya temas etmek gerekir. Gabriel genelde aşk, bilinç ve ahlak türü olgularla ilgili indirgemeci açıklama (*reduktive Erklärung*) tarzlarını eleştirir. Tüm olguların örneğin belirli fiziksel ve mekanik açıklama tarzlarına ve bununla irtibatlı olarak –salt bilimsel bir "dünya resminin" bize sunduğu– fiziksel, kimyevi, biyolojik vs. türü "temel bir olgu zeminine" indirgenebileceğini reddeder. Örneğin Leyla ve Mecnun adında iki destansı âşığın nihayet vuslata erip evlendiğini düşünelim. Burada salt indirgemeci bir açıklama tarzının bu olguyu gerçekten yeterince gerekçelendirebileceğini kabul etmek ne ölçüde doğru olacaktır?

İndirgemeci bir açıklamada sadece Leyla ve Mecnunun sosyalizasyon süreçlerindeki alıştıkları ilişki yapıları ve ağı, konuyla alakalı nöronal bağıntılar, biyokimyevi olgular, ya da kendilerini buna sevk eden sosyoekonomik ve biyolojik çıkarlar gibi unsurlara atıf yapılmaktadır. Mecnun ise kendi evlenme gerekçesini açıklarken bizzat müşahede ettiği çok farklı bir olgu tasviri ile karşılaşılabilir. Nasıl tanıştıklarını, nasıl âşık olduğunu, kendilerini birbirine bağlayan unsurları ve bunların hikayesini anlatabilir. Haliyle indirgemeci açıklamada gündelik hayat dünyasında (Alm. *Lebenswelt*) evlenme ve muhabbet gibi bir olgu ve olay aslında bilindiği anlamda buharlaşmaktadır. Burada Yeni Çağ-modern bilimsel dünya resminden beri bilimlerde yaygınlaşan salt mekanik nedenselliğin, gerekçelendirmenin ve açıklamanın yegâne tarzı olarak ikame edilip, varlığın ve gerçekliğin tüm alanlarına hâkim kılınması sorunsalı ile karşı

Hegel Kant'ın yargı teorisi (Alm. *Urteil*) üzerinden geliştirmektedirler bkz. Gabriel, *Transcendental Ontology*, amlf. "Aarhus Lectures. Schelling and Contemporary Philosophy. First Lecture: Schelling on Why There is Something Rather than Nothing in the Original Version (Urfassung) of the Philosophy of Revelation", *SATS- Northern European Journal of Philosophy* 14/1 (2013), 70-101; amlf. "Aarhus Lectures. Schelling and Contemporary Philosophy. Second Lecture: Schelling's Ontology in the Freedom Essay" *SATS- Northern European Journal of Philosophy* 15/1 (2014), 75-98. Ayrıca mantıksal zaman teorisi konusunda Gabriel'in düşüncelerinden istifade ettiği Anton Koch'un açıklamaları önemli durmaktadır: bkz. Anton Koch, *Versuch über Wahrheit und Zeit*.

karşıya kalınmaktadır.[185] Neticede salt mekanik nedenselliğe dayalı izah da bilindiği anlamda evlenme ve muhabbet gibi olgular nöronal ağların, gen havuzunun ve hayatta kalma güdüsünün vs. dahil olduğu bir çerçevede açıklanmaya çalışılmaktadır. Ve müşahede edilen aşk ve muhabbet gibi olguların asıl itibarıyla bir illüzyon ve yanılgıdan ibaret olduğu ifade edilmektedir.[186] Bu örnek üzerinden yine ifade etmek istediği şey, muhtelif olguların asli zemin olan belirli bir olgu türüne indirgenemeyeceğidir. Aksine buradaki teklife göre, ancak tüm olgu türleri kendinde ve olduğu hal üzere kabul edildiğinde, muhtelif olay ve durumlara dair tam bir anlama ve açıklama sunmuş olunur.[187]

---

[185] Gabriel'in metinlerinde sürekli bahsettiği bu tür genelleştirilmiş bilimselci yaklaşımlara yönelik eleştirileri elbette batı düşüncesinde G. Vico, J.W. Goethe, Heidegger, Romantik düşünce, Alman idealizmi, hermenötik, fenomenoloji vs. gibi kişi ve akımların positivizm-bilimcilik eleştirileri ile ilişkilidir. Felsefi olarak başka konularda olduğu gibi, bu konuda da özellikle esinlendiği önemli düşünürlerden biri Martin Heidegger ve onun modern bilimsel dünya resmi (*wissenschaftliche Weltbild*) eleştirisidir. Mesela bkz. Martin Heidegger, "Zeit des Weltbildes", a.y. *Holzwege*, (Frankfurt a. M.: Vittorio Klostermann, 2015). Gabriel'in eserlerinde Heidegger'e atıflar için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 35-36, amlf. *Die Erkenntnis der Welt*, 137, 150-156, amlf. *Warum es die Welt nicht gibt*, 163-164. Ama sonraki kısımlarda da ifade edileceği üzere özellikle Gabriel'in eleştirilerini kesinlikle bilim alanının kendisinin, verilerinin veya tikel pratiğinin bir eleştirisi olarak algılamamak lazım. Aksine bilimsel verilerin kendisi ve istifade etmesi açısından gayet bilimsel realist bir tavır takındığı bile söylenebilir.

[186] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt,* 319. Modern bilim (örneğin Galileo) ve Yeni Çağ felsefesinin (örneğin Locke) oluşumunda bu konu özellikle birincil ve ikincil nitelikler türü ayırımlar üzerinden renk gibi olgular bağlamında tartışılmıştır. Gabriel'in açıklama ve birincil/ikincil nitelikler ayırımı etrafındaki daha geniş izahları için bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 315-321. Son dönemlerde özellikle nörobilimin gelişmesiyle bilinç, özgürlük, özgür irade, benlik, kendilik-bilinci gibi konularda yaygınlaşan indirgemeci açıklama tarzlarının *(Neurozentrismus/Nörosantrizm*) eleştirisi ve yeni bir zihin felsefesi önerisi için bkz. Markus Gabriel, *Ich ist nicht Gehirn – Philosophie des Geistes für das 21. Jahrhundert*, (Berlin: Ullstein Verlag, 2015). Şunu da ifade etmek gerekirki düşünür, bilinç (*Geist/Bewusstsein*) gibi olguların olabilmesi için biyolojik unsurların vs. zorunlu şart olduğunu reddetmemektedir. Yine genel anlamda redüktif açıklamalara karşı çıkmamaktadır. Bu konunun "teori indirgemeciliği" (*Theoriereduktionismus*), "ontolojik indirgemecilik" (*ontologischer Reduktionismus*) ve "nöro-indirgemecilik" (*Neuroreduktionismus*) gibi kavramsallaştırmalar etrafında izahı için bkz. Gabriel, *Ich ist nicht Gehirn*, 53, 207-214.

[187] Meşhur anlama (*Verstehen*) ve açıklama (*Erklären*) ayırımı ve tinsel/beşerî/sosyal bilimler (Alm. *Geisteswissenschaft*/İng. *Humanities*) ve tabiat bilimleri (*Naturwissenschaften*) türü bilimler tasnifleri de bu sorunsalla alakalıdır. Bu konuda batı düşüncesinde *Geisteswissenschaften*'in mimarı olarak görülen Wilhelm Dilthey'in klasikleşmiş çalışmaları için bkz. Wilhelm Dilthey, "Einleitung in die Geisteswissenschaften. Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte", *Gesammelte Schriften. Band 1*, (Leipzig:1914) (İlk baskı: 1883). Wilhelm Dilthey, *Der*

Nihayetinde bu bakış açısında gerçeklik veya varlık olarak ifade edilen şey, kendinde sınırlandırılamayacak kadar çeşitlikte ve kemiyette olguları ihtiva etmektedir. Muhtelif alanlara göre, muhtelif olgular tezahür edebilir ve tüm bu olguların –metafiziksel bir hiyerarşi ve imtiyaz derecelendirmesi kurmadan– kendinde bir gerçekliği olduğunu kabul etmek gerekir. Nesnelerin modal olarak maksimal sabit olgulara, ya da minimal sabit olgulara gömülü olarak var olmaları bu perspektifte önemli gözükmemektedir.[188]

Önemli olan, bir şekilde var olan bir alan ve nesnelerin oluşu ile ilkece tespit edilen olguların bulunmasıdır. Gabriel, "bazı olgular sadece bizim inanç ve kanaatlerimize bağlı olarak var oluyorsa bile, bu olgunun kendisi bizim inanç ve kanaatlerimize bağlı olan bir olgu değildir." demektedir.[189] Çağdaş felsefeci John Searle de benzer şekilde modal olarak minimal sabit denilebilecek olguların ontolojik öznelliğinin (İng. *ontological Subjectivity*) onların epistemolojik nesnelliğini (İng. *epistemic Objectivity*) yıkmadığını söyler.[190] Eğer Up-Quarklar ve Down-Quarkların varlığı tespit ediliyorsa ve farklılaştıkları kütle ve elektrik yükü biliniyorsa *kendileri hakkında doğru olan bir şey* –yani bazı olgular– keşfedilmiş olmaktadır.

Olguların kendindeki gerçekliği edebiyat gibi alanlarla da ilgili söz konusu edilebilir. Goethe'nin *Faust* romanında Faust karakteri hiçbir Alman dili ve edebiyatı uzmanı eseri görmeseydi bile âşık olacaktı. Marcel Proust'ın *Kayıp Zamanın İzinde* adlı eserindeki "Albertine Simonet" figürü, Monet'in empresyonizminin (izlenimcilik) karmaşık edebi bir müzakeresidir. Bu, mukayeseli edebiyat bilimlerinde bahsedilmese

---

Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften, (Frankfurt a. Main:1970) (İlk baskı: 1910).

[188] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 184-185.

[189] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 400-401. Gabriel ayrıca bu bağlamda sosyal inşaya dayandığı söylenen olguların, sosyal inşaya dayanması olgusunun kendisinin sosyal inşaya dayanan bir olgunun olmadığını söylemektedir. Sosyal olgularla ilgili daha geniş açıklamaları için bkz. Markus Gabriel, „Facts, Social Facts, and Sociology", 49-68.

[190] Bkz. John Searle, *Making The Social World. The Structure of Human Civilization*, (New York: Oxford University Press, 2010), 17-18.

bile bu böyledir. Aynısı Proust'un romanında Monet ile mukayese ettiği "Elstir" adlı ressam için de geçerlidir. Tüm insanlık Monet'i unutsa bile –"Elstir" gibi bir roman karakterinin aksine– Monet'in Proust gibi Paris'de yaşadığı olgusu doğru kalmaktadır. Yine Thomas Mann'ın "*Der Tod in Venedig"* adlı eserinde hangi şahıs ve olayların Gustav von Aschenbach'ın halüsinasyona tekabül ettiği tartışılabilse bile, bu mesela Gustav von Aschenbach'ın –gerçekte Hamburg'un bir dairesinde uyuşturucu kullanmış halde oturup– algıladığı her şeyin bir halüsinasyondan ibaret olduğu gibi bir yorumun doğru olabileceği anlamına gelmemektedir. Görülebileceği üzere insan kendinde olan (*Tatsachen an sich*), birey olarak bizden bağımsız bir gerçekliği olan, bizimle alakalı olan veya bize bağlı olarak var olan muhtelif olguları bilebilmektedir.[191]

Peki "anlam alanı ontolojisi" perspektifi her tür olguyu bilebileceğimizi mi iddia etmektedir ve bu çerçevede "gerçekliği" olmayan yanlış görüşler, yanılgı ve illüzyon türü şeyler nereye konulmalıdır?

Örneğin biz metroda otururken insanların metroya bindiğini idrak ediyoruz. Bu durumda insanların metroya bindiği olgusuyla karşı karşıya kalıyoruz. Bu tür durumlarda ancak bir istisna kabul edilebilecek bir optik illüzyon olmaması şartı ile, idrak araçlarımızın (mesela bu durumda gözlerimizin) bize olguya dair mutabık bilgi verdiği kabul edilebilir.[192] Bu cihetten idrak edilen, kendinde bir olgu vardır. Yani

---

[191] Tüm bu örnekler ve açıklamalar için bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 58-59. Bu çalışmada ele alınması mümkün olmayan kurgusallık ve gerçeklik arasındaki sınır meselesi, önemli bir mesele teşkil etmektedir. Gabriel bu konuyu – özellikle Saul Kripke'nin çalışmalarını da dikkate alarak – tahlil etmektedir. Mesele, roman, hikâye ve film gibi genelde kurgusal olarak ifade edilen dünyaların içinde de "gömülü olan kurguların" (*eingebettete Fiktion*) ve dolayısıyla fiksiyon-realite türü ayırımların mevcut olmasıdır. Burada kurgu/hayal ve gerçeklik (*reality*) arasında sağlam görülen sınırlar flulaşabilmektedir. Gabriel'e göre, "*Inception*" gibi filmler, "*The Office*" ve "*Parks and Recreation*" türü "Fake"-belgeseller bu sınırların belirsizliğini ya da belirsizleşebileceğini problematize etmektedir, bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 59; amlf. *Sinn und Existenz*, 195-201.

[192] İfade etmek gerekirki, Gabriel'in bütün felsefi çalışmaları ve çabası aslında septisizmi farklı felsefi ve ontolojik bir çerçeve üzerinden aşma çabaları olarak da okunabilir. Bu çalışmada genelde septisizme, özelde mesela tüm duyusal idraklerimizin yanılgı olabileceği, hiçbir bilginin veya gerekçelendirmenin mümkün olmadığı veya dış-dünyanın tamamen bir hayal ve illüzyon olabileceği (dış-dünya şüpheciliği) türünden antik dönemden bugüne gelen şüpheci argümanlara dair – dolaylı açıklamalar dışında – izah

insanlar, metroda hiç kimsenin onları gözlemlemediği düşünüldüğünde dahi o metroya binecekti.[193] Müellif yanılgı ve illüzyon türü konularda daha geniş çalışmalar yapacağını vaadetmiş[194] olmakla birlikte, özellikte şu nokta kendisi için önem arz etmektedir: İllüzyonlar ve yanlış düşünceler de birçok şey gibi inşa edilmemiş olgulara gömülü olarak varlar. Yanlış olduğu halde bu satırlar yazılırken İstanbul'da kar yağdığını iddia edersem, bu benim hakkımda olan bir olguya (mesela benim bunu şu an düşünmeme) tekabül etmiş olmaktadır. Böyle bir durumda, bu inancımın yanlış olması, doğrudur. Yani inancım veya kanaatim nesnel olarak yanlıştır. Buradaki yanlış olma sadece öznel bir şey değil, aynı zamanda nesnel olarak yanlışın kaynağı tespit edilebilir durumdadır. Elbette bu yanılgı kaynağının her zaman bulunabildiği anlamında gelmez. Dolayısıyla yanlış kanaatler de (Alm. *falsche Überzeugung*) – kendileri vasıtasıyla– nesnel olarak inşa edilmemiş olgulara (Alm. *objektiv nicht konstruierte Tatsachen*) gömülü oldukları belirli yapılara sahiptirler.[195]

Bununla beraber anlam alanı ontolojisi dahilinde düşünür, insani varlığın belki de hiçbir zaman ulaşamayacağı ve tam olarak bilemeyeceği sınırsız olguların olabileceğini pekâlâ kabul etmektedir. Ama dikkat edilmesi gerekir ki bilinemez olgularla (Alm. *unerkennbare Tatsachen*) alakalı da tek düzey bir durum ve sınırdan bahsedilemez. Örneğin bazı matematiksel ve mantıksal sorunların çözümlerini – kendileri ile ilgili bir olgu olduğu halde– belki keşfedilemeyebilir.

---

ve yorumlara girilemeyecektir. Bunun için örneğin bkz. Markus Gabriel, *Antike und Moderne Skepsis*, (Hamburg: Junius Verlag, 2008), amlf. *An den Grenzen der Erkenntnistheorie*; amlf. *Die Erkenntnis der Welt*, 157-224; amlf. (edt.) *Skeptizismus und Metaphysik,* Deutsche Zeitschrift für Philosophie, Özel sayı: 28, (Berlin: Akademie Verlag, 2012), amlf. „Overcoming Locality Scepticism by Abandoning the World", G. A. Bruno, A. C. Rutherford, (edt.), *Scepticism: Historical and Contemporary Inquiries*, (London: Routledge, 2018).

[193] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 58.

[194] Peter Gaitsch, Sandra Lehmann, Phillip Schmidt (edt.), *Eine Diskussion mit Markus Gabriel*, 251.

[195] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 185. "*Fata Morgana*" (su serabı) bağlamında bu düşüncenin örnek bir izahı için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 195-196.Yanlış düşünceler (*falsche Gedanken*) hakkında geniş bir izah için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 51-56.

Ya da fiziksel sınırlılığımızdan dolayı bazı fiziksel olguları tam olarak kavramayabiliriz. Fiziksel olarak kara deliklerin içindeki durumları gözleyememmemiz, bu fiziksel sınırın bir ifadesi olabilir. Belirli olgular var olmakla birlikte, tekillik gibi bir durumdan dolayı onların, bilindiği anlamda tespiti zor gözükmektedir. Yine Heisenberg'in belirsizlik ilkesi (*Unschärferelation*) parçacıkların bazı özelliklerinin (konumu ve impulsu gibi) aynı anda dakik olarak ölçülemediğini iddia etmektedir. Ölçmenin kendisinin parçacıkların özelliklerine etki ettiği için, aynı anda bu tür özelliklerin dakik ölçümü buharlaşmaktadır. Bu yorumda her gözlem ve ölçme sürecinin kendisi, direkt olarak fiziksel çevreye fiziksel bir müdahale konumundadır.[196]

Başka bir örnek muhtelif hayvanların idrak ve müşahede ettikleri gerçeklikler üzerinden verilebilir. Thomas Nagel'in "yarasalarını"[197] bir yana koyup, Gabriel'in verdiği yunus balığı örneğine bakalım: Muhtelif türlere has duyu fizyolojilerinin olduğu olgusu, bizi "mutlak bir gerçekliğin kendindeki halinden koparmaktan" çok muhtelif gerçeklik tezahürlerinin olduğu olgusuna götürmesi gerekir. Muhtelif tezahürler (*Erscheinungen*) bize kendinde şeylerin nesnel olan ilişkisel özelliklerini (*objektive relationale Eigenschaften der Dinge an sich*) açığa çıkarmaktadır.[198] Yunus balığı su altı dünyasındaki yaşamında türsel duyu fizyolojisi ile su altı dünyasını insandan çok farklı şekilde algılamaktadır.[199] Sonar sistemleri ve sensorları ile insan

---

[196] Bu izahlar için bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 66, amlf. *Die Erkenntnis der Welt*, 357-358.

[197] Çağdaş felsefede, özellikle zihin felsefesinin "Qualia" tartışmaları çerçevesinde klasikleşmiş Thomas Nagel'in yarasa örneği bağlamında makalesi için bkz. Thomas Nagel, "*What Is It Like To Be a Bat?",* Ulrich Diehl (çev. edt.), (Stuttgart: Reclam, 2016).

[198] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 51. Sonradan Gabriel'in genişçe izah ettiği üzere, muhtelif anlamlar/vecihler/itibarlar/cihetler (*Sinne*), kendinde şeyin nesnel ve gerçek özellikleri olarak ifade edilmektedir Buna dair bu kitabın özellikle son bölümü olan §12 ("Sinne als Eigenschaften der Dinge an sich"). Bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 437-438 ve özellikle 465-487 (§12).

[199] Aynı şekilde mesela balina gibi hayvanların farklı ölçekteki olayları algılamaları ve görme alanlarının insan gibi bir canlıdan daha panoramik olması buna bir örnektir. Balinaların yaşamını ve algılama tarzını bilimsel verileri de dikkate alarak Herman Melville meşhur "*Moby-Dick*" romanına yansıtmaya çalışmıştır. Yine Abby Rutherford'un işaret ettiği üzere, zaman tecrübesinin de türsel farklılıklar arz

gibi bir canlıdan farklılaştıkları gibi, idrak ettikleri olgulara ve öte yandan idrak etme tarzlarıyla alakalı bazı olgulara muhtemelen vakıf olamayacağız.[200] Bunlara rağmen mesela bir yarasa olmanın ne demek olduğuna dair veya bir yunus balığı ve balina olmanın nasıl bir şey olduğuna dair hiçbir bilgimiz de yok demek zordur. Düşünüre göre, direkt olarak onlara tezahür eden görsel tasvirlere (*visuelle Beschreibungen*) ulaşamıyorsak bile, türsel olan duyusal perspektifleri aşan bazı soyut tasvirlere ulaşabiliriz.[201]

Tüm bu verilen örnekler aslında bilinebilen olgularla bilinemeyen olgular arasında keskin bir sınırın çizilemeyeceğini ifade etmek için ortaya konulmaktadır.[202] Yani Yeni Çağ felsefesinde de Descartes, Locke ve Kant gibi felsefecilerin ortaya koymaya çalıştığı bilginin sınırları ve bilinebilen-bilinemeyen arasında keskin ayırım arayışıyla alakalı Gabriel, a priori ve prensip olarak bu tür genel sınırların konulamayacağını, hatta belirli sınırların çiziminde bile o sınırın öbür tarafındaki "bilinemezler" hakkında da belirli bilgi iddialarında bulunulduğunu ima etmek için bu meseleleri tartışmaktadır.[203]

---

ettiği biyolojik veriler üzerinden iddia edilmektedir. Bunun için bkz. Kevin Healy, "Metabolic Rate and Body Size are Linked with Perception of Temporal Information", *Animal Behaviour,* s. 86 (2013), 685-696.

[200] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 356, 359. Gabriel yine de su altı dünyanın, belki hayvanların kendisinin idrak ettiği gibi hiçbir zaman idrak edilemese bile, belki bir gün teknolojik aletlerle icat edilmiş sensörlerlerin insanların nöronal sistemlerine bağlanarak "yunus balığı-dünyasını" idrak etme imkânı açılabileceğini düşünmektedir. Bunun daha çok ampirik-bilimsel bir soru olduğunu söylemektedir bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 360.

[201] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 50-51.

[202] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 356-361.

[203] Özellikle bilgi teorisiyle ilgili eserlerinde daha geniş bir şekilde Yeni Çağ döneminden itibaren Descartes, Locke, Hume ve Kant gibi felsefecilerden Hegel, Heidegger, Wittgenstein ve çağdaş felsefede John McDowell ve Robert Brandom gibi düşünürlerin muhtelif epistemolojik yaklaşımlarını ve sınırını tahlil edip eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutmaya çalışmaktadır. Özellikle bkz. Gabriel, *An den Grenzen der Erkenntnistheorie*. Descartes'le ilgili mesela, 162-192: ("Kartezyen Şüphecilik" bölümü), 352-363: ("Bilginin Kartezyen Sınırları" kısmı), 250-254: ("Kartezyen Yönelimsellik"). Kant'la ilgili mesela bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 192-210 ("Kantcı Şüphecilik" bölümü), 363-370 ("Bilginin Kantcı Sınırları" bölümü), 254-280 ("Kantcı Yönelimsellik"), 282-295. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 98-123. Hegel ve Heidegger'le ilgili mesela bkz. 137-156 ("Hegel ve Heidegger"

Sonuç itibarıyle tasvir edildiği şekliyle realist bir olgu ontolojisi ile çağdaş Alman filozof, olguların doğru ve gerçeklik ile iç içe olan bir mesele olarak kabul edilmesi gerektiğini teklif ediyor. Gündelik yaşamdan, içinde olduğumuz hayat dünyalarına ve en karmaşık bilimsel faaliyetlere kadar muhtelif alanlara dair tespit edilebilen sınırsız olgular var. Birçok olgunun insan gibi bir varlığın tezahüriyle ve ona bağlı olarak tahakkuk etmesi Gabriel'e göre, temelde olguların kendinde gerçekliğine halel getirmemektedir. Bunları artık bir bütün olarak –modern felsefeden ve postmodern felsefelerin farklı yaklaşımlarında görülebileceği gibi– "asli gerçeklikten" veya onların "esasında yatan temel olgu zemininden" tamamen farklı salt insani kognitif yapıların birer temsilleri ve tasavvurları (Alm. *Vorstellungen*/İng. *Representations*) olarak görme alışkanlığından vazgeçmek gerekir. Önümde duran bir bilgisayar ve Türk kahvesi varsa, bunların barız bir şekilde farklılaştıkları tespit edilebilir. Örneğin biri içilebilirken öbürü içilemez. Bilgisayarım ve önümdeki Türk kahvesi arasındaki bu fark, "linguistic turn" gibi maharetlerle de salt linguistik, semantik veya başka konvansiyonların neticesi olarak görülemez. "Bilgisayarımı içememem." olgusu söz konusu tüm cihetlerden nesnel bir olgudur (Alm. *objektive Tatsache*).

Yine basit bir örnekle anlatmak gerekirse: Bir çimenin üzerinde iki dişi ve iki erkek inek bulunuyorsa, kolayca çimenin üzerinde yedi değil de dört ineğin olduğu çıkarımı yapılabilir. İnekler ve çimen hakkında doğru olan bu tür çıkarımsal olgular (Alm. *inferentielle Tatsache*) aynı minvalde sadece belirli bir topluluğun bu tür durumlarda söylenmesinde icma ettiği ve hayatta kalma mücadelesinin kendini dayatmış salt "yararlı" ifadeler olarak görülmemeli.[204]

---

bölümü), 280-282 ("Hegelci Yönelimsellik"). Wittgenstein'a dair bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt,* s. 123-137; amlf., *Warum es die Welt nicht gibt*, s. 24-25, 47-54; amlf. *An den Grenzen der Erkenntnis*, 183-195. McDowell ve Brandom'a dair bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 103-108 ("Bağlamsalcılık" bölümü) 295-311, 325-327. Gabriel, *An den Grenzen der Erkenntnistheorie*, 301-318 (McDowell §11), 391-405 (Brandom §15).

[204] Bu izahlar ve örnekler için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 75. Hegel'in "Her şey bir çıkarımdır." ("*Alles ist ein Schluß.*") tespitini de dikkate alan "çıkarımsal olgu" (*inferentielle Tatsache*) kavramıyla alakalı. Bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 75-76.

Gabriel'e göre, tamamen "dışımızda, soğuk ve çıplak" olan bir gerçekliğe ve "anlam-dışı" bir hammaddeye –kendinde olmayan– doğrular ve olgular, yansıttığımız gibi bir düşünce çerçevesinin yeterli felsefi gerekçeleri yoktur ve dolayısıyla terk edilebilir mahiyettedir.

2.4.2. Olgusallık Argümanı (Argument aus der Faktizität)

Markus Gabriel, birçok çalışmasında genel bir realizmin çıkış noktasını temellendiren ve "olgusallık[205] argümanı" (*Argument aus der Faktizität*) diye adlandırdığı bir akıl yürütmeyi, farklı formlarda sıklıkla kullanmaktadır.[206] Esasında bu argüman şeklini özellikle mutlak bir iddia ile savunulmaya çalışılan her tür rölativizm, konstrüktivizm, septisizm, idealizm ve solipsizm tarzlarına karşı öne sürmeye çalışmaktadır.[207] Sloganlaşmış şekilleriyle ifade etmek gerekirse, burada kastedilen "Her şey izafidir.", "Tüm olgular insani bir inşadır.", "Hiçbir şey hakkında kesin bilgi elde edemeyiz.", "Herhangi bir hakikat yoktur." ve "Tüm gerçeklik insanın kurgularından ibarettir." türü genel teorik iddialardır.

Çağdaş felsefe tartışmalarında muhtelif realizm tarzlarını savunmaya çalışan ve farklı konstrüktivist ve rölativist teorilere karşı çıkan düşünürlerin de benzer şekilde olgusallık argümanını öne sürdükleri gözlemlenebilir.[208] Örneğin bu gerekçeyi, Paul

---

[205] "Olgusallık (mutlak olarak) herhangi bir şeyin olduğunu ifade eder." (*Faktizität ist der Umstand, dass es überhaupt etwas gibt.*) bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 165, 264.

[206] Bkz. Gabriel, "Neutraler Realismus", 15-21. amlf., *Sinn und Existenz*, 40-44 ve özellikle §11-12. amlf., *Warum es die Welt nicht gibt*, 163-169; amlf., *Die Erkenntnis der Welt*, 335-337; amlf. "Metaphysik oder Ontologie?", 87-89, amlf. "Sinn der Religion", *Geschichte und Gott: XV. Kongress für Theologie*, (Leipzig: Veröffentlichungen der Wissenschaftlichen Gesellschaft für Theologie, 2016).

[207] Gabriel, "Neutraler Realismus", 16.

[208] Aslında daha detaylı araştırıldığında bu argümanın özünün pek yeni sayılamayacağı görülebilir. Aksine tarih boyunca antik dönemden itibaren muhtelif sofist ve septik düşüncelere karşı gerçekliğin kendinde varlığını ve bilginin imkanını savunmaya çalışanlar bu tür bir argümanı kullanmıştır. Aynı şekilde İslam düşünce tarihinde Meşşaî felsefe geleneğinde olduğu gibi, Kelâmi düşünce geleneğinde

Boghossian'ın *Fear of Knowledge - Against Relativism and Constructivism* adlı eserinde, "spekülatif realizm" yöneliminin kurucularından sayılan Quentin Meillassoux'ın *After Finitude: An Essay on the Necessity of Contingency* adlı eserinde ve bundan önce yine Thomas Nagel'in *The Last Word* gibi eserlerinde takip etmek mümkün.[209]

Belirli bir konu ve alanla ilgili bir realizmi tazammun etmese bile olgusallık argümanı, herhangi bir tür realizmin zorunlu olduğunu ve –yukarıda örnekleri verilen türünden– her felsefi teorinin yaklaşımının bir noktasında zorunlu olarak belirli realist önkoşullarla hareket etmesi gerektiğini göstermeye çalışmaktadır.[210] Olduğu gibi olan belirli olguların varlığı, her tür rölativist ve konstrüktivist teoride zorunludur.

Her ne zaman bir referans sistemine nispetle belirli olgular izafileştirilmeye çalışılırsa, o zaman gerekçelendirmenin bir noktasında bu izafileştirmeyi önceleyen ve izafi olmayan bir olgu ve olgular kabul edilmesi gerekmektedir.[211] Aksi takdirde bir teori ve iddianın, kendisinin doğruluğu bile söz konusu edilemez. Her şeyin bir yanılgıdan ibaret olduğu iddia edilse –yanılabilmenin ön şartı olarak– en azından bir yanılgının vaki olduğu, bir olgu olarak kabul edilmesi gerekir.[212]

Gabriel'in verdiği örnekler üzerinden somutlaştırmak gerekirse: Tüm gerçekliğin ve olguların bir inşadan ibaret olduğunu düşünen konstrüktivist bir teoriyi ele alalım. Bu tür konstrüktivist bir teori, kendisinin aslında inşa edildiğini kabul etmediği belirli

---

de özellikle sofist ve septik fikirlere karşı alelade bir argüman olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir örnek olarak yaygın ve temsil gücü yüksek bir metin olması hasebiyle Sadeddîn Taftâzânî'nin Şerhu'l-Akaidine bakılabilir: Sadeddîn Taftâzânî, *Şerhu'l-Akâid*, Talha Hakan Alp (çev.), (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2017).

[209] Bkz. Paul Boghossian, *Fear of Knowledge*, (New York: Oxford University Press,2006); Quentin Meillassoux, *After Finitude – An Essay on the Necessity of Contingency*, (London: Continuum,2008); Thomas Nagel, *The Last Word*, (New York: Oxford University Press, 1997).

[210] Gabriel, "Neutraler Realismus", 15.

[211] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 390.

[212] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 335-336.

olguları, temellük ettiğini ıskalamaktadır. Zorunlu olarak konstrüktivizm hakkında doğru olan şeyler olduğu için kendisiyle ilgili olan olgular bulunmaktadır. Konstrüktivizm, muz veya metro gibi bir nesne değil de konstrüktivizm olarak kendisiyle özdeş olması için hakkında bazı şeyler doğru olması gerekir. Konstrüktivizm, doğru bir teori olma iddiasındadır ve "her teorinin inşa edilmiş olduğu" gibi belirli önermeler ve iddiaları tazammun etmektedir. Yine "bir olgu kümesi, ancak bir epistemik sistem S'ye göreceli vardır." (*Die Tatsachenmenge T ist relativ auf das epistemische System S*) şeklinde ilkeleştirilebilecek konstrüktivizm, genelde belirli bir nesne ve olgu kümesinin veya tümünün sadece belirli fikir ve inanç manzumeleri, kültür, duyusal fizyoloji, toplumsal kabuller, formel yapılar, bilinç vs. gibi muhtelif epistemik sistemlere göreceli olarak var olduklarını iddia etmektedir.[213]

Görülebileceği üzere özellikle "global veya radikal" olarak ifade edilen aşırı genelleştirilmiş konstrüktivizm ve rölativizm teorileri, belirli doğruluk koşullarına (*Wahrheitsbedingungen*) bağlıdırlar. Buna göre teoriler, sadece kabul edildiklerinden dolayı "doğru" kılınmış olmamaktadır. Dolayısıyla teori teşekkül faaliyetini bir bütün olarak sistematik bir şüphe altına düşürmek mümkün gözükmemektedir.[214]

Aşırı felsefi bir pozisyon olan solipsizm (tek-bencilik) üzerinden bunu tekrar anlatmak gerekirse: Farklı yorumları bulunmakla birlikte basitçe solipsizmden, birinin sadece kendisinin (bilincinin) bulunduğuna/var olduğuna ve onun dışındaki her nesne ve olgunun ancak o benin idrak ve gönderimine bağlı olarak var olduğuna inanmasını ifade eder. Burada bu yaklaşımı özellikle global bir rölativizm şekli olarak anlarsak şöyle bir durumla karşılaşılır. Eğer gerekçeli, felsefi bir anlayış temsil edilecekse belirli argümantasyonlarla karşıt düşüncelerden tefrik edilebilmesi gerekmektedir.

---

[213] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 165. Konstrüktivizme (İnşacılık) dair daha geniş izah ve eleştirileri için bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 54-62 (*Konstruktivismus*) 163-169, yine "radikal olgu konstrüktivizmi" (*radikaler Tatsachenkonstruktivismus*), "lokal olgu konstrüktivizmi" (*lokaler Tatsachenkonstruktivismus*) ve olgu nesnelciliği (*Tatsachenobjektivismus*) gibi ayırımlar ve izahlar için bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 329-344.

[214] Gabriel, "Neutraler Realismus", 16.

Mesela solipsizmin yanlışlığını iddia eden bir önerme bütününe karşı, solipsizmin neden doğru olduğunu açıklayacak sistematik düzenliğine sahip argümanlar olması gerekir. Tam bu noktada yine olgusallık argümanının vurgulamak istediği durum tahakkuk etmektedir. Gerekçelendirmeyi sağlayan sistematik düzenlilik, solipsizmin anlayışına nispetle sistematik bir şüphe altına düşürülerek –öteki tüm nesne ve olgular gibi– izafileştirilememektedir. Dolayısıyla solipsizm doğru ise, bu doğru olmaklık asıl itibarıyla tek var kabul ettiği izafi olgulardan (*relative Tatsachen*) farklı olarak, mutlak bir olguya (*absolute Tatsache*) tekabül etmek zorundadır. Ve bu mutlak olgu, öteki olgular gibi solipsizme nispetle izafileştirilememektedir.[215]

Olgusallık argümanı her tür rölativist, konstrüktivist ve solipsist iddianın bir noktada mutlak olguları var kabul etmesi gerektiğini göstermeye çalışmaktadır. Mutlak olgular ile –hiçbir kimse tarafından fark edilip idrak edilmeseydi bile– kendinde tam bireyleşmiş halde olan olgular kastedilir. Neticede zorunlu olarak bilinç, idrak ve "tescilden" bağımsız belirli olgular bulunmaktadır (*registrierungsunabhängige Tatsachen*).[216]

Çağdaş felsefeci ve ontolog Theodore Sider, farklı bir bağlamda olgusallık argümanına benzer şekilde, gerçeklikte belirli yapıların zorunlu olarak var olması gerektiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Ona göre, şeylere ve temel yapılarına dair bilgi elde edilemeyeceğini iddia etmek, onlar hakkında zaten belirli metafiziksel bir tasavvura sahip olmayı gerektirmektedir.[217] Gabriel de bu minvalde meseleyi şu şekilde açıklar: Temel ontolojik kavramların bir şekilde şeylerin kendileri hakkında değil de örneğin kişinin kavramsal çerçevesi ile alakalı olduğunu düşünmek, bunun neden böyle

---

[215] Gabriel, "Neutraler Realismus", 16-17.

[216] Gabriel, "Neutraler Realismus", 17.

[217] Theodore Sider, *Writing the Book of the World*, (New York: Oxford University Press, 2011), 67-84. Sider'in bilinebilir yapıların olması gerektiğini söylediği Ontolojik Realizmi için bkz. Theodore Sider, "Ontological Realism", David Chalmers, David Manley, Ryan Wassermann (edt.), *Metametaphysics*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), 384-423.

olduğuna dair bilgi iddialarına sahip olmayı şart koşmaktadır. Bu durum ise kendileri hakkında bilgi elde edemediğimizi düşündüğümüz şeylere dair yine de bir şekilde bir nüfuzumuzun olduğunu şart koşmaktadır. Bu erişim ve nüfuz ise bize şeylerin bazılarını, mesela kendinde şey (*Ding an sich*)[218] olarak bir sınırın ötesine yerleştirmemize gerekçeler sunuyor olması lazım.[219]

Olgusallık argümanının temel nosyonunun kendini gösterdiği başka önemli bir örnek ise bugün nörobilim ve nörobioloji gibi alanlar üzerinden bazılarının savunduğu indirgemeci yaklaşımlarda görülebilir. Beyin araştırmalarının ilerlemesiyle konstrüktivist bir perspektifin savunulduğu belki de en önemli alanlardan biri nörobilimdir. Bazı yönelimlere göre, algıladığımız "dört boyutlu renkli gerçeklik" aslında beynimizin ve nöronal sisteminin bir inşa ve kurgusundan ibarettir. Çağdaş kozmolojik teorilerle de birleştirilebilen bu bakış açısında, gerçekte var olan aslında sadece belirli fiziksel parçacıklar ve süreçlerdir ve bunun detaylarında hakikatte ön bir boyut ve "strings" (sicim) denen parçacıkların titreşiminden ibaret bir varlık anlayışını tazammun eden teoriler bulunmaktadır. Bunun neticesinde irade, benlik, öznellik, değer, ahlak ve bilinç gibi fenomenlerin evrim sürecinde tesadüfen bir şekilde gelişen salt (faydalı) halüsinasyon ve illüzyonlara indirgenebilmektedir.[220]

Bu meseleye olgusallık ve konstrüktivizm konuları cihetinden bakıldığında düşünür, "nöro-konstrüktivizm" (*Neurokonstruktivismus*) olarak isimlendirdiği yaklaşıma şöyle bir eleştiri getirmektedir: Eğer gerçekliğe dair bu tür bir "resme" sahip isek ve gerçeklik mesela beynin bir konstrüksiyonundan ibaretse, aslında beynin kendisinin gerçekliğini niye kabul etmek zorunda kalalım? Bu "resimde" bir beyne sahip olduğumuzu söylemenin ne anlamı var? Ve yine konstrüktivizm ve solipsizm

---

[218] Gabriel'in Kant'ın "Ding an sich" kuramına dair tahlil ve eleştirileri için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 104-123.

[219] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 14-15.

[220] Gabriel'in nörobilim ve çağdaş zihin felsefesi tartışmaları üzerinden incelediği ve eleştirdiği bu tür yaklaşımlar için bkz. Gabriel, *Ich ist nicht Gehirn*.

bağlamında bahsedilen "nöro-konstrüktivizm" doğruluk iddiasında bir teori ve olgu olarak bir noktada inşa edilmemiş olguları zorunlu olarak şart koştuğu meselesi benzer şekilde gündeme getirilebilir.[221]

Bu örneklerle de Gabriel'in göstermeye çalıştığı gibi, her durumda bir şekilde bir gerçeklik (*Wirklichkeit*) ve olgusallıkla karşı karşıya kalınmaktadır. Bir illüzyon hali yaşanılırsa veya Kartezyen ve "Matrix" türü global bir halüsinasyon içerisinde kişi kendisini bulsa bile, bir gerçeklikle karşı karşıya kalmaktadır. Bizim ve olgular ya da "kendinde şeyler" arasında epistemik olarak bir aracının bulunduğunu iddia eden her açıklama, yine en azından o aracıya veya *Interface*'e (arayüze)[222] epistemik erişimimizin ve nüfuzumuzun mahiyetine dair bir açıklama sunabilmesi gerekmektedir. Nihayetinde her tür *Interface*'in de açıklamalarda teorik olarak gönderimde bulunabileceğimiz ve bir şekilde tezahür edebilmesi için belirli yapılara sahip olarak gerçekliğin ve olguların bir parçası olmak durumundadır. Bundan dolayı en azından herhangi bir gerçekliğe –her şüpheci senaryoda– engelsiz ve dolaysız bir erişimimiz olduğunu kabul edebiliriz. Gabriel'in "Interface-Şüpheciliği" diye de andığı bu yaklaşım, bize en fazla *Interface*'e olan engelsiz erişimin, başka bir şeye (alana) olan engelsiz erişim ile karıştırılabileceğini ortaya koymaktadır.[223]

Bu bağlamda anlam alanı ontolojisinin yaklaşım şeklini de tebellür ettiren son bir örnek vermek anlamlı olacaktır. Çimenin gerçekte yeşil olmadığı iddia edildiği düşünüldüğünde ve çimenin aslında nöronal "süzgeçlerimiz" üzerinden yeşil renklere büründüğünü ve dolayısıyla sadece "görsel kortekste" (İng. *visual cortex*) yeşil olduğunu kabul edelim. Böyle bir durumda da yeşil olan bir şeye erişimin hâsıl olduğu aşikârdır. Sadece yeşil, çimenlerin değil beyin gibi bir *Interface*'in özelliği olmuş oluyor. Bir şekilde *Interface*'imiz (beynimiz) çimenlerle nedensel bir ilişki içine

---

[221] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 37-38, 106-107.

[222] *Interface* (arayüz) meselesiyle alakalı yine bkz. Hilary Putnam, *The Threefold Cord: Mind, Body, and World*, (New York: Columbia University Press, 1999).

[223] Bu izahlar için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 40-41.

girdiğinde, sadece fenomenal olarak erişilebilir içsel bir "yeşil hale" bürünme özelliği göstermiş olur. [224] Gabriel için önemli olan nokta ise şudur: Tüm bunlarla, yeşil denilen şey "dünya ve gerçeklikten kovulmuş" olmuyor, aksine o sadece başka bir mekâna (başka bir gerçeklik alanına) yerleştirilmiş oluyor. "Çimenlerden alınıp zihne (Geist) veriliyor."[225]

Olgusallık argümanını özetlemek gerekirse, argüman her tür teori teşekkülünün konstrüksiyonlarımız ve düşüncelerimizden bağımsız –fenomenal olmayan– bir yapıyı ve olguyu gerektirdiğini göstermeye çalışmaktadır. Neticede verili herhangi temsil edici bir sistem (*repräsentationales System*) ile temsil ettiği şeyi tefrik eden ve onu gerçeklikten izole bir sistem olarak algılayan muhtelif açıklamalar bulunmaktadır. Ama esasen bakıldığında, temsili "asıl gerçeklikten" ayrı gösteren bu tür açıklamalar bile söz konusu sistemin belirli bir noktada herhangi bir gerçeklik yapısına engelsiz ve direkt bir erişimin olduğunu dikkate almamaktadır.[226]

Dolayısıyla olgusallık argümanı, çağdaş felsefeci Stanley Cavell'in benzer bir bağlamda kullandığı bir ifade ile, aslında hiçbir zaman "dünyadan tamamen soyutlanmış olmanın" (*sealed off from the world*) gerekçelendirmesinin mümkün olmadığını ortaya koymaktadır.[227]

---

[224] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 41-42.

[225] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 41-42. Gabriel hiçbir yerde atıf yapmasa bile, buradaki izahları Martin Heidegger'in meşhur *"Was heisst Denken?"* (Düşünmek ne demektir) adlı eserinde verdiği çimen ve ağacın görülmesi örneği ve yaptığı izahlarla ciddi benzerlikler arz etmektedir bkz. Martin Heidegger, *Was heisst Denken?*, (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1954), s. 14-18.

[226] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 43.

[227] Cavell, *Der Anspruch der Vernunft: Wittgenstein, Skeptizismus, Moral und Tragödie*, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2006), 252.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ANLAM ALANLARI ONTOLOJİSİNİN TEMEL TEZLERİ

3.1. "VARLIK/VAR OLMAK BİR ANLAM ALANINDA ZUHUR ETMEKTİR"

Bu bölümün birinci kısmında farklı cihetlerden Gabriel'in varlık (*Existenz*) anlayışı ele alınacaktır. Varlık anlayışını "*varlık/var olmak, bir anlam alanında zuhur etmektir*" (*Existenz = Erscheinung in einem Sinnfeld*) temel tezi ile özetlemek mümkündür. Bu çerçevede anlam (*Sinn*), anlam alanı (*Sinnfeld*), varlık (*Existenz*) gibi kavramlar ve bunlarla irtibatlı alt tezler tahlil edilecektir.

3.1.1. Anlam (Sinn) ve Ontolojik Deskriptivizm

Immanuel Kant *Kritik der reinen Vernunft* adlı temel eserinde şöyle der:

> Wenn eine Erkenntnis objektive Realität haben, d. i. sich auf einen Gegenstand beziehen, und in demselben Bedeutung und Sinn haben soll, so muß **der Gegenstand auf irgendeine Art gegeben werden können**.[228]

Kant'ın burada bilginin nesnel gerçeklikle irtibatı bağlamında kullandığı "nesne bir şekilde verilebilmiş olması gerekir" ifadesi daha sonra modern mantığın ve analitik

---

[228] Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft,* A/155. (terc. Bir bilginin nesnel olgusallığı olacaksa, e.d. bir nesne ile ilişkili olacak ve onun açısından imlem ve anlam taşıyacaksa, o zaman nesne herhangi bir yolda verilebilir olmalıdır." (Immanuel Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı, (İstanbul: İdea Yay. 1993), 120.

felsefe geleneğinin kurucularından sayılan matematikçi Gottlob Frege'nin[229] (1848-1925) felsefi düşüncesinde farklı bir formda tevarüs edilecektir.

Frege 1892 senesinde yayınladığı "Über Sinn und Bedeutung" adlı makalesinde[230] "*Sinn*" (anlam/vecih/cihet) ve "*Bedeutung*" (gönderim/medlul/referans nesnesi) ayırımını özellikle "özdeşlik sırrı" diye de anılan özdeşlik ifadelerle alakalı sorunsalı çözümlemek için yapar. İlk bakışta "a=b" gibi özdeşlik ifadeleri ya çelişkili ya da bilgi arttırıcı olmayan ifadeler gibi algılanabilmektedir. Çünkü "a", a olduğu için "b" değildir (çelişki). Veya a b ise, b değildir ya da tersi (dolayısıyla bilgi arttırıcı değildir). Ama

> "Akşam yıldızı sabah yıldızı ile özdeştir.",
>
> "Cassius Clay Muhammed Ali'dir.",
>
> "Herkül New York'ta filminde oynayan oyuncu ile Kaliforniya eyaletinin 39. valisi özdeştir" (Arnold Schwarzenegger),
>
> "Lee Harvey Oswald John F. Kennedy'nin katilidir.",
>
> "Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbn Arabi'dir."

gibi ifadeleri öğrendiğimizde doğru olan, çelişkili olmayan ve aynı zamanda bilgi arttırıcı bir şey öğrenmiş olmaktayız. Aynı durum Frege'ye göre "3+3 = 4+2" gibi matematiksel bir ifade de mevcuttur. Bu noktada Fregeci *Sinn* ve *Bedeutung* ayırımı devreye girmektedir. *Bedeutung* (gönderim) nesnenin ve delalet edilen şeyin kendisine tekabül ederken, *Sinn* (anlam) o delalet edilen şey ve nesnenin bize verilmiş olma cihetini/sunum biçimi ve tarzını (*Art des Gegebenseins)* kastetmektedir.[231] Dolayısıyla –örneğin belirli betimleyiciler tarzında ifade edilen– "Akşam yıldızı" ve "Sabah

---

[229] Gottlob Frege'ye dair mesela bkz. Tom Ricketts, Michael Potter (edt.), *The Cambridge Companion to Frege*, (New York: Cambridge University Press, 2010). Ahmet Ayhan Çitil, *Çağdaş Felsefe 1*, 26-48. Mathias Wille, *Frege-Einführung und Texte,* (Paderborn: UTB, 2013).

[230] Gottlob Frege, "Über Sinn und Bedeutung", Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik, s. 100, (1892), 25–50. Gottlob Frege, "*Über Sinn und Bedeutung"*, Angelelli von Ignacio (edt.), *Kleine Schriften*, (Darmstadt: Georg Olms,1967), 143–162.

[231] Frege, *Über Sinn und Bedeutung,* 143.

yıldızı" gibi ifadeler bize aynı nesnenin (astronomik olarak bilinen Venüs gezegeninin) muhtelif cihet ve vecihlerini –yani anlamını– verir. Klasik bir kavramsallaştırma ile ifade etmek gerekirse, "Akşam yıldızı" ve "Sabah yıldızı" gibi kavramlar zat açısından aynı iken itibarları farklılık arz eder (*muttehidun bi'z-zât muhtelifun bi'l-itibâr)*. "3+3 = 4+2" örneğine bakıldığında "3+3" ve "4+2", "4" sayısının (gönderiminin) iki farklı anlamını teşkil etmektedir. Yine Frege meşhur bir teleskop örneği (*Fernrohrgleichnis*) vermektedir. Bu örnekte gözlemlenen nesnenin kendisi olan ay, gönderimde bulunulan nesne (*Bedeutung*) olarak vaz edilirken, teleskop üzerinden "verilen" ay resmini onun anlamı (*Sinn*) olarak açıklamaktadır. Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta şu ki, Frege'ye göre anlam, –mesela teleskoptaki resim– her ne kadar tek bir cihetten (*einseitig*) ise de paylaşılabilir bir şekilde nesnel (*objektiv*) ve kamusaldır (*öffentlich*).[232] Burada elbette Frege'nin çizdiği çerçevenin detaylarına ve bununla ilgili farklı yorumlara değinilemeyecektir. Onun *Sinn* konseptinin ontoloji mi ya da dil felsefesi merkezli mi okunması gerektiği gibi tartışmalar mevcuttur. Yani anlam sadece insanın kendisine nesneleri epistemik olarak erişebilir kılma tarzları ile alakalı bir mesele mi, ya da nesnelerin kendileri ile alakalı mıdır sorusu burada merkezi bir yer işgal etmektedir.[233]

Markus Gabriel, Frege'nin anlam (*Sinn*) kavramını tevarüs ederek genelde felsefesinin, özelde ontolojisinin merkezine yerleştirmektedir. *Sinn* kavramını temellük ederken radikal olarak "ontolojikleştirmeye" çalışmaktadır. Frege'nin anlam

---

[232] Frege, *Über Sinn und Bedeutung*, 27. "Jemand betrachtet den Mond durch ein Fernrohr. Ich vergleiche den Mond selbst mit der Bedeutung; er ist der Gegenstand der Beobachtung, die vermittelt wird durch das reelle Bild, welches vom Objektivglase im Innern des Fernrohrs entworfen wird, und durch das Netzhautbild des Betrachtenden. Jenes vergleiche ich mit dem Sinne, dieses mit der Vorstellung oder Anschauung. Das Bild im Fernrohre ist zwar einseitig; es ist abhängig vom Standorte; aber es ist doch objektiv, insofern es mehreren Beobachtern dienen kann."

[233] Daha antirealist bir Frege yorumu için mesela bkz. Michael Dummet, *Frege. Philosophy of Language*, (Cambridge: Harvard University Press, 2001) ve buna karşı bir yorum için Mark Johnston, "Objective Mind and the Objectivity of Our Minds", *Philosophy and Phenomenological Research,* s. 75/2, 233-268. Gabriel'in Dummet yorumuna dair değerlendirmesi için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 37.

teorisini –kendi teklif edeceği tarza benzer şekilde– dilsel veya epistemik olarak değil, ontolojik öncelikli yorumlamaktadır. Bu minvalde Fregeci *Sinn*leri nesnelerin nesnel verili olma suretleri (*objektive Arten des Gegebenseins*)[234] ve "kendinde şeylerin" özellikleri (Alm. *Sinne als Eigenschaften der Dinge an sich*)[235] diye vaz etmektedir. Başka bir yerde anlamı, "nesnenin tezahür etme tarzı" (Alm. *Art, wie ein Gegenstand erscheint*) olarak tanımlamaktadır.[236] Bunun dışında anlamı, tasvir ve betimleme ile (Alm. *Beschreibung* /İng. *Description*)[237], alanların bireyleşme şartı (Alm. *Individuationsbedingung von Feldern*)[238], düzenleniş kuralları (Alm. *Anordnungsregeln*)[239] gibi konularla irtibatlandırarak izah etmektedir.

Bunların ne ifade ettiğini dakikleştirebilmek için Gabriel'in ontolojik Deskriptivizminin (tasvircilik) temel tezlerini anlamak gerekmektedir. Ontolojik Deskriptivizm tezi[240] temelde nesnelerin her hal ve durumda şöyle ya da böyle olmalarını ifade eder (Alm. *Gegenstände sind immer so-und-so*).[241] Her ne var ise "salt bir varoluş" ile var değildir, aksine hep şu ya da bu olarak vardır. Kayıtsız, saf ve

---

[234] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 37. Yine orada Gabriel'in Dummet yorumuna dair bir değerlendirme mevcuttur.

[235] Frege düşüncesini de tartışan geniş açıklamalar için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 465-487 (§12). Yine Frege'ye dair geniş bir değerlendirme bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 123-140 (§2b).

[236] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 267.

[237] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 225. Tasvir ile alakalı şöyle demektedir: "(…) tasvir edilen şey önceden tasvirin formuna sahiptir. Anlam (Sinn) zatı itibarıyla tasvirin mantıksal formuna sahiptir. Uygun bir şekilde tasvir ettiğimiz nesneler gerçeklikte tasvir ettiğimiz şekildedir (…)." Gabriel, *Sinn und Existenz*, 163 (16. Dipnot).

[238] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 155.

[239] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 163 ve Gabriel, "Für einen nicht-naturalistischen Realismus", 82.

[240] Ontolojik Deskriptivizm benzer şekilde Frege'ye nispet edilmektedir. Ve özellikle Frege düşüncesinde bir şey varsa, tasvir edilebilir mahiyettedir ve böylece bir kavram altına düşmektedir (*unter einem Begriff fallen*). Var olmak sadece işaret edilebilen, mantıksal olarak uzamsız bir nokta değil, aksine bir şey var ise o doğru bir düşüncenin (*wahre Gedanke*) bir özellik atfettiği "bir şeydir" bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 124.

[241] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 224.

mutlak bir varlık bu teze göre yoktur ve dahası olması mümkün değildir.[242] Tüm nesneler ve fertler ancak belirli bir tasvir altında varlar. Belirli tasvirlerden azade ve ona aşkın bir şey olamaz.[243]

Gabriel'in ikinci bölümde açıklanmaya çalışılan nesne, fert ve olgu kavramlarının belirli bir tarz veya şekle hasredilip, metafiziksel bir içerikle varlığın geneline teşmil edilemeyeceği yaklaşımı da bununla irtibatlı olarak daha iyi anlaşılabilir. Bizler her zaman belirli özelliklere, yüklemlere, tarzlara sahip ve dolayısıyla anlamlara (*Sinn*) gömülü olarak nesnelerle karşılaşırız. Ontolojik Deskriptivizm çerçevesinde bakıldığında belirli bir tasvir ve betimleme altında var olmayan nesneler olamadığı için mutlak olarak nesne (*Gegenstand überhaupt*) diye bir şey de "anlamsızdır".[244] Aslında Frege de her ne kadar sabah yıldızı ve akşam yıldızını referans nesneleri (*Bedeutung*) olarak gördüğü "Venüs" gibi özel bir adın (*Eigenname*) iki farklı anlamı olarak görerek anlamsız ve saf bir referans nesnesinin olabileceğini ima ediyor olsa bile kendisi de Venüs gibi özel adların da anlamlardan azade olarak kuşatılamadığını açıkça ifade etmektedir.[245]

Yine Gabriel, anlamsız nesnelerin olamayacağını söylediği gibi anlamsız olguların da (*sinnlose Tatsache*) olamayacağını iddia etmektedir. Anlamsız olgu tasvir edilemeyen ve örneğin bir özel isim veya bir betimleme kullanarak alakalı olduğu ve kendisine gömülü olan nesnelerin bireyleştirilemediği bir olgu olurdu.[246]

---

[242] "Salt varlık" (*bloße Existenz/reines Sein*) düşüncesine dair geniş tartışma için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz,* 65-96.

[243] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 87.

[244] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 224. Ayrıca anlamdan bağımsız bir bireyleşmeye sahip bireylerin (*vom Sinn unabhängig individuierte Einzeldinge*) olmadığını söyler. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 370.

[245] Bkz. Gottlob Frege, *Über Sinn und Bedeutung*, 144. Orada der ki*: "Der Sinn eines Eigennamens wird von jedem erfasst, der die Sprache oder das Ganze von Bezeichnungen hinreichend kennt, der er angehört; damit ist die Bedeutung aber, falls sie vorhanden ist, doch immer nur einseitig beleuchtet. Zu einer allseitigen Erkenntnis der Bedeutung würde gehören, dass wir von jedem gegebenen Sinne sogleich angeben könnten, ob er zu ihr gehöre. Dahin gelangen wir nie."*

[246] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 407.

Neticede Gabriel'in bu konudaki temel iddiası, var olan ve karşılaşılan tüm nesnelerin ancak belirli bir anlamda (*Sinn*) var olabildikleridir. Şu an içinde olduğum İSAM kütüphanesini dışarıdan gözlemlediğimizi düşünelim. Önünde dururken kendimize önümüzde hangi ve hatta kaç tane nesne var diye sorduğumuzda, verilecek her cevap –farkında olmasak bile– zorunlu olarak belirli bir anlamı ve ciheti esas alıp tahakkuk etmektedir. Gabriel'in esasen dikkat çekmek istediği nokta, ontolojik olarak bu konuda mutlak veya tek ve imtiyazlı bir cevabın verilemeyeceğidir. Nesne olmaklık anlamdan bağımsız olmadığı için, ancak bir anlam itibara alındığında anlama göreceli olarak kişiye belirli nesneler tezahür eder. Cihet ve anlam olarak sanat ve mimari nokta-i nazara alındığında, kişinin önündeki nesne belirli bir şekilde verilip tezahür ederken, örneğin müteşekkil olduğu parçalar ve malzemeler anlamından veya salt odaklanılan mekân-zamansal alandaki temel parçacıklar anlamından bakılırsa, çok farklı binlerce nesne verilip tezahür edebilir. Dolayısıyla bir anlamı (*Sinn*) nokta-i nazara almadan hiçbir nesne ve manzara tezahür edemez.

Tarihte Osmanlı devletinin, bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin veya Almanya Federal Cumhuriyetin nesne olarak verili olma biçimi –yani anlamı– ile elektronların, nötronların ve protonların nesne olarak verili olma biçimi ciddi bir farklılık arz eder.[247] Yine küme teorisindeki elemanların belirli aksiyomatik sistemler ve çıkarım kurallarına bağlı var oldukları anlam ile Buhurizade Mustafa Itri Efendi'nin bestelerinin, Picasso'nun sanat eserlerinin, bir devlet vatandaşının ve Mevlana'nın Mesnevisinin var oldukları anlamlar çeşitlidir.[248]

Burada daha önce "anlam" (*Sinn*) kavramının radikal olarak "ontolojikleştirilmesi" diye ifade edilen Gabrielci yaklaşımın başka önemli bir cihetine değinmekte fayda var. Anlam alanı ontolojisine göre anlamlar gerçekliğin kendisine dahildir. Hilary

---

[247] Gabriel, "Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik – Replik auf Le Moli", 118.

[248] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 243.

Putnam'in dilsel lafızların gönderimini kast ederek ifade ettiği gibi anlamlar, (buradaki anlam, İngilizce *meaning* yani Fregeci terminolojide *Bedeutung*'a tekabül etmektedir) salt "kafamızda değildirler" *(*İng*. "Meanings just ain't in the head").*[249] Her ne idrak edilirse, o bir anlam üzerinden idrak edilir. Anlamlar sadece bizimle alakalı veya bize içkin olan bir şey değil, "varlığın ve gerçekliğin kendisine" içkin olan nesnelerdir.[250] Bundan dolayı, örneğin anlamları kavramsal ve kognitif çerçevelerin bir tür yan ürünü ve sadece onların bir parçası olarak görmemek gerekir. Yani onları, teorik gerçeklik tasavvur ve kurgulardan, muhtelif pragmatik açılardan anlamlardan azade "asli ve ham gerçekliğe" atılan ağlar olarak kabul etmek sorunludur. Kavramsal çerçevelerimizin tasniflerinden ve "ağlarımızdan" bağımsız, metafiziksel açıdan tamamen farklı bir gerçeklik kabul etmek, Gabriel'in çizdiği çerçevede anlamlı gözükmemektedir.[251]

Bu bağlamda düşünür, ontolojik deskriptivizme ilaveten ontolojik "Demet-Deskriptivizmi" (*ontologischer Bündeldeskriptivismus*) tezini geliştirmeye çalışmaktadır. Buna göre nesneler, anlamlarının –yani nesnel verili olma biçimlerinin– bir demeti olarak kabul edilmektedir. Başka bir ifade ile nesneler kendileri hakkında –dahil oldukları tüm anlamlar çerçevesinde– doğru olarak ifade edilebileceklerin bütünü ile özdeştirler. Ve bu bütünlüğün içerdiği malumat sınırsız ve sonsuz olabilir.[252]

Epistemolojik cihetten anlam meselesi kendini bu açıdan şöyle gösterir: Var olanların idraki sonlu bir ufukta tahakkuk etmektedir. Buradaki sonluluk, nesnelerin her zaman ancak dahil oldukları tasvir ve anlamların bazıları etrafında bilinebildiklerini

---

[249] Hilary Putnam, "*The Meaning of Meaning"*, 227.

[250] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 252.

[251] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 303.

[252] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 321, 336. *(*Alm*. "Gegenstände sind Bündel von Sinnen bzw. von objektiven Arten des Gegebenseins, das heißt, Gegenstände sind identisch mit der Totalität dessen, was wahrheitsgemäß über sie ausgesagt werden kann, wobei diese Totalität freilich aus einer unendlichen Menge and Informationen bestehen mag. Nennen wir diese These den ontologischen Bündeldeskriptivismus.")*

kastetmektedir. Bu durum Gabrielci perspektiften nesnel bilgiyi engellemez, aksine onun imkân şartını teşkil etmektedir. Bir şeyi "şöyle ve böyle" (*So-und-so*) şekilde tasvir etme gerekliliği, ancak ifade edilebilen bir olgu bilgisini (*Tatsachenwissen*) mümkün kılmaktadır.[253]

Peki eğer nesneler belirli anlamların ve tasvirlerin bir demeti olarak kabul edilecekse bir noktada bir tür öz, cevher veya bir mahiyetin kabul edilmesi gerekli değil midir? Aksi takdirde bu tasvir demetleri, keyfi ve tesadüfi tasvir yığınlarından nasıl tefrik edilebilir? Dolayısıyla eğer nesneler tasvir demetleri ise, her demetin kendisini birleştiren ve bir arada tutan epistemik veya ontolojik olarak daha öncelikli bazı tasvir ve anlamların olması gerektiği, bir sorunsal olarak anlam alanı ontolojisinin karşısında durmaktadır.

Bunun farkında olarak Gabriel de varlık teorisine son çalışmalarında[254] "*Leitsinn*" (öncü ve egemen anlam) ve "*Situationssinn*" (durum anlamı) gibi yeni kavramlar dahil etmektedir ve hatta anlam alanı ontolojisi çerçevesinde "zayıf bir özcülüğün" (*schwacher Essentialismus*) kabul edilebileceğini ifade etmektedir.[255] Öncü ve egemen anlam (*Leitsinn*) ile, nesnenin tasvir ve anlam çokluğunu bir arada tutan anlamı kastetmektedir. Lakin burada yine nesne ve olgu gibi kavramlarda olduğu gibi, tüm nesneleri kuşatacak ve a priori belirlenebilecek bir öncü anlam tarzı ve içeriğinden bahsedilmemektedir. Belirleyici olan söz konusu anlam, verili muhtelif nesnelere bağlı olarak değişiklik arz edebilir. Tesadüfi bir yığın değil de potansiyel olarak bilinebilir

---

[253] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 321-322.

[254] *An den Grenzen der Erkenntnistheorie*, *Die Erkenntnis der Welt* ve *Warum es die Welt nicht gibt* gibi çalışmalarında bu kavramsallaştırmalar bulunmamaktadır. Bunları ilk defa *Sinn und Existenz* (İng. *Fields of Sense,* 2015) adlı eserinde kullanmaktadır. Ayrıca bu eserde (324) "*Leitsinn*" kavramının daha önce Kantcı "*focus imaginarius"* kavramı ile ilgili yaptığı yorumlarla uyuştuğuna işaret etmektedir. Bunu için bkz. Gabriel, *An den Grenzen der Erkenntnistheorie*, 237 vd. ve Gabriel, *Transcendental Ontology*, 11.

[255] Gabriel, *Metaphysik oder Ontologie*, 83; amlf., *Sinn und Existenz*, 315, 323. Demet teorisinin zayıf "top-down" bir özcülük ile ilişkisine dair bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 336-337.

bir demet olmanın tüm nesneler için geçerli şartlarından peşinen bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Örneğin H_2O molekülleri gibi bazı nesneler için çağdaş felsefenin en önemli ve etkili kişilerinden mantıkçı ve dil felsefecisi Saul Kripke'nin tabii türlerle ilgili yaptığı tahliller geçerli olabilir.[256] Öte yandan ise Faust, Hamlet veya Sherlock Holmes gibi nesneler farklı öncü anlamlar tarafından bir arada tutulmaktadırlar. Anlam alanı ontolojisi perspektifinden H_2O molekülleri gibi nesnelerin demet şartlarını Sherlock Holmes'ınkine uyarlamanın bir sebebi yoktur. Bu bağlamda düşünüre göre tabii tür olarak tespit edilecek herhangi bir nesnenin ontolojik veya epistemolojik olarak paradigmatik ve asli kabul edilmesi gerekçesizdir. Öncü anlamlar sayesinde Sherlock Holmes gibi bir nesne hakkındaki muhtelif malumatlar, anlatımlar, resimler, filimler ve hikayelerin Sherlock Holmes diye bir entite hakkında olduğu temin edilebilmektedir. Sherlock Holmes örneğin Sultan 2. Abdülhamit gibi tabii bir türün üyesi olmasa bile, kendisi hakkında geçerli tüm doğru tasvirlerin odak noktasını teşkil etmektedir. Bundan dolayı Holmes veya 2. Abdülhamit hakkındaki bilgiler çerçevesinde bu tasvirlerin hangilerinin –bir şeyi hala Sherlock Holmes veya 2. Abdülhamit olarak kabul edilmesini gerekçelendirecek– asli ve özsel olduğu sorunsalı gündemde kalmaktadır.[257]

İşte bu itibarla öncü ve egemen anlamlar mahiyetler (Alm. *Wesenheiten/*İng. *Essences*) gibi tasavvur edilirse, metafiziksel imalardan arındırılmış zayıf ve masum bir özcülüğün (Alm. *Essentialismus*) kabul edilebilir olduğu düşünülmektedir. Ama bu noktada öncü anlamların farklı bir arada tutma şekilleri olduğu ve nesnelerin çeşitli birlik ve özdeş olma formların[258] olduğu için metafiziksel tarzda bir "mahiyetler bütününün" olduğu da iddia edilmemektedir. Aksine Gabrielci perspektifte öncü anlamların çokluğu "gerçeklik" (Alm. *Wirklichkeit*) karşısında "kurgu" (Alm. *Fiktion*)

---

[256] Saul A. Kripke, *Naming and Necessity*, (Cambridge: Harvard University Press Cambridge, 1972).

[257] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 323-324.

[258] Bu meseleye dair örnekler için yine bkz. Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?".

veya "zihin" (*Geist*) karşısında "tabiat/tabii olan" (*Natur*) gibi ikili veya başka kategorilere indirgenemez açık bir yapı arz etmektedir.[259]

Neticede bu kısımdan anlaşılacağı üzere bir şey var ise, peşinen var olduğu bir anlamda mutlaka bulunmaktadır. Her ne varsa, şöyle ya da böyle olarak "bir tasvir altına düşebilecek" mahiyettedir. Dolayısıyla var olan –mercekte olan anlama itibarla– ancak bir "at olarak", bir "asal sayı olarak", bir "sanat eseri olarak", bir "devlet olarak", "doğru bir düşünce olarak" vs. vardır.

3.1.2. Anlam Alanı (Sinnfeld) ve Ontolojik Plüralizm

Ontolojik Deskriptivizm tezine göre tüm nesneler "şu ya da bu" şekilde olarak tasvir edilebilecek mahiyette varlar. Dolayısıyla her şey belirli bir anlamda vardır. Buradaki "belirli bir anlam***da***" (*in einem bestimmten Sinn*) tabiri Almancada olduğu gibi Türkçede de –Gabrielci çerçevede– (mantıksal) bir mekâna gönderimde bulunuyor olarak okunabilir.[260] Geniş anlamdaki kullanımı ile buradaki mekândan bir nesne alanı

---

[259] Bu açıklamalar ve öncü anlamın modalite gibi farklı konularla ilişkisi için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 322.

[260] Burada aynı zamanda varlık (*Existenz*) ifade eden lafızların birçok dilde "öne çıkmak/tezahür etmek/taayyün etmek" (Lat. "*existere*") anlamını ifade ettiğini veya lokatif olduğunu, yani bir bulunma durumuna/mekâna atıf yaptığını hatırlamakta fayda vardır. Buna dikkat çeken mesela bkz. Jonathan Barnes, *The Ontological Argument*, (Basingtoke: Palgrave Macmillan,1972), 63-65. Gabriel konuyla ilgili şöyle der: "Let me just list a few examples from languages I am familiar with: Dasein, existence (Existenz, existência, and so on), il y'a, c'è and last but not least (to avoid Eurocentricism): 存在 (cúnzài), where "cún" by itself means "to contain" and "zài" means "it, at, on". "Cúnzài" is also used in the Chinese translation of "existentialism". However, the word comes later in the history of the Chinese language, yet its ageold counterpart 有 (you) also is familiar in that it means "to have" as in the French il y'a. As Heidegger in particular pointed out, the Greek word φύσις is close to the concept of existence. Originally it just means the coming forth independently of our grasp or manipulation of that which thus comes forth." Markus Gabriel, *Fields of Sense- A New Realist Ontology,* 166. Almancası kısmi farklılıklarla bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 191-192. Burada aynı durumun Arapçadaki vucud/mevcut kavramı içinde geçerli olduğunu ilave etmek gerekir. Heidegger'in alıntıdaki izahları için bkz. Heidegger, *Einführung in die Metaphysik*, 16. Heidegger'in mülahazalarından daha temkinli açıklamalar için bkz. Hjalmar Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, (Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2017), 1052–1054.

(Alm. *Gegenstandsbereich*/İng. *Domain of Object*) anlaşılabilir.[261] Nesne alanı belirli kurallarla düzenlenmiş, belirli tür nesneler içeren ve onları bu şekilde bir arada tutan bir alan olarak tanımlanmaktadır.[262] Daha önceki bölümlerde izah edildiği üzere anlam alanı ontolojisine göre muhtelif nesneler, olgular ve anlamlar vardır. Bu kısımda bunlarla iç içe olan muhtelif nesne alanlarının varlığı izah edilecektir. Her ne var ise ancak bir nesne alanında veya Gabriel'in kavramsallaştırması ile bir anlam alanında (Alm. *Sinnfeld*/İng. *Field of Sense*) vardır. Gabriel nesne alanı kavramını felsefesine uygun olarak anlam alanı kavramı ile değiştirip dakikleştirmeyi ummaktadır.[263] Nesne alanı kavramı ona göre anlam alanı kavramına karşın içlemsel olmaktan çok niceliksel bir hüviyete haizdir. Ayrıca modern mantık ve küme teorisinin (Alm. *Mengenlehre*/İng. *Set Theory*) yaygın bir perspektifi çerçevesinde sadece anlamdan soyutlanmış kaplama sahip kümelerle[264] ilişkili olarak kullanılmaktadır.[265]

Gabriel'e göre bir nesnenin birliği ve özdeşliği ancak ait olduğu nesne alanı (anlam alanı) üzerinden anlaşılabilir. Nesneler kişiye ancak belirli bir nesne alanına göreceli olarak verili hale gelir. Karşı karşıya kalınan bir sahne ve durum, nesne alanlarına itibarla farklı bir düzenlenişe ve özdeşliğe sahip nesneler tezahür ettirmektedir. Nesne alanları birbirlerinden kendilerine ait olan düzenleniş kuralları ve özellikleri ile tefrik edilirler.[266] Karşımızdaki bir yapının Fatih Külliyesi olduğunu tespit ettiğimizi

---

[261] Saha, bölge, küre ve küme olarak da ifade edilebilecek "Gegenstandsbereich" tabirindeki "Bereich" kelimesi Türkçede yaygın kullanım dikkate alınarak "alan" olarak tercüme edilmiştir. Markus Gabriel'in "*Gegenstandsbereich*" (nesne alanı) yerine kullandığı "*Sinnfeld*" (anlam alanı) kavramı, Türkçede yine aynı lafız ile, yani "alan" olarak tercüme edilmesi gereken "*Feld*" (*İng. Field*) kelimesini içerdiğine dikkat çekmekte fayda var, ki İngilizcede kullanılan "*domain of object*" kavramı da aynı şekilde "nesne alanı" diye tercüme edilir. Dolayısıyla Türkçede yaygın kullanımı açısından "*Bereich*" (İng. *domain*) ve "Feld" (İng. *field*) kelimeleri aynı lafız kullanılarak "alan" olarak tercüme edilmesi gerekir.

[262] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 264.

[263] Bunun gerekçelerine dair bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 87-90; amlf. *Sinn und Existenz*, (§4 Nesne Alanları ve Anlam Alanları), 158-182.

[264] Georg Cantor "Beiträge zur Begründung der transfiniten Mengenlehre", *Mathematische Annalen*, 46/4, 481-512, (Berlin/Heidelberg: Springer, 1895), 481.

[265] Daha geniş bilgi ve izah için bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 87-91; amlf. *Sinn und Existenz,* 141-182.

[266] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 70-71, 88.

düşünelim. Bu bağlamda karşımızdaki "şey" dizayn ve şekli itibarıyla mimari nesne alanı cihetinden bize tezahür edebilir. Dünyadan farklı insanların orayı gezmek ve görmek için geldiğini dikkate aldığımızda aynı "şey" turistik veya ticari bir nesne alanı cihetinden görülebilir. Yine oranın ibadet maksadıyla ve kutsalla ilişkili olarak dini bir nesne alanı, kültürel ve tarihi unsurlar esas alındığında kültürel bir nesne alanına ait olduğu tespit edilebilir. Karşımızdaki sahnenin şehir açısından sahip olduğu yapılar ve simetri esas alınarak kendisine şehircilik nesne alanından da bakılabilir. Bununla beraber, karşıdaki "şey" aynı zamanda fiziksel nesne alanı cihetinden salt bir atom yığını ve sanatın nesne alanından bakıldığında Mimar Sinan'ın muazzam bir sanat eseri olarak idrak edilebilir. Dikkat edildiğinde Fatih Külliyesinin, Fatih Külliyesi olarak belirli bir özdeşliğe ve birliğe sahip tek bir nesne olarak tespit edilmesi ancak onu belirli özdeşlik, bireyleşme ve düzenleniş kurallarına sahip bir nesne ve anlam alanına ait kılarak mümkün olmaktadır. Yoksa Fatih Külliyesi cami, medrese, tabhane, darüşşifa, sübyan mektebi, hamam ve çarşı gibi çeşitli nesnelerden oluşmaktadır. Tüm bu nesneler de aslında odalar, kapılar, camlar, duvarlar, musluklar gibi muhtelif nesnelerden teşekkül etmektedir. Bu ilerletildiğinde tüm bu nesnelerin yine belirli materyaller ve madenlerden ve onlar başka alt yapı ve nesnelerden müteşekkil olduğu görülür.

Dolayısıyla ancak belirli düzenleniş kuralları ile erişilebilir olan nesne alanları üzerinden muhtelif nesneler tespit edilmektedir. Aksi takdirde tesadüfi ve keyfi olan özellikler yığınları ve mereolojik bütünler ile nesne ve gerçek fertleri (Alm. *echte Individuen*) ayırt etmek zor gözükmektedir.[267] Nesne alanlarının düzenleniş kuralları –yani anlamları *(*Alm. *Sinne*)[268]– aynı zamanda kendilerinde tezahür edebilen

[267] Bu konuya ve gerçek fert (*echte Individuen*) kavramına dair bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 72-75; amlf. *Warum es die Welt nicht gibt*, 77-81.

[268] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 72.

nesneleri ortaya koymaktadır.[269] Örneğin Fatih Külliyesi gibi bir nesne, normal şartlarda bir yıldız, gezegen veya galaksi tarzında bir nesne olmadığı için astronominin nesne alanında ya da kanser ve Alzheimer hastalığının nesne alanında tezahür etmez.

Gabriel burada nesne alanı kavramını –doğa ve sosyal bilimler gibi tüm bilimlerin alanlarını kapsayan ama onlardan çok daha fazlasını ifade edecek şekilde– geniş anlamda kullanmaktadır.[270] Anlam kavramı merkezi olup alanın nesnelerini ve içeriğini belirlediği ve salt niceliksel bir iması olmadığı için, anlam alanı (Alm. *Sinnfeld*/İng. *Field of Sense*) kavramsallaştırmasını nesne alanı kavramı yerine ikame etmektedir.[271] Anlam alanlarını kendilerinde bir şeyin tezahür ettiği mekanlar olarak tanımlamaktadır.[272] Temel tezlerinden "varlık/var olmak bir anlam alanında zuhur[273] etmektir." (Alm. *Existenz=Erscheinung in einem Sinnfeld*)[274] tezi de yine bununla alakalıdır.

Yukarıdaki örnekte gösterilmek istendiği üzere nesneler, aynı anda birçok anlam alanında tezahür etmektedir. Hatta bu anlam alanları sınırlanamaz (*indefinit*) mahiyettedir. İşte gerçekliğin sınırlanamaz sayıda anlam alanlarından oluşmasına anlam alanları Plüralizmi veya ontolojik Plüralizm tezi (Alm. *ontologischer*

---

[269] Gabriel, "Für einen nicht-naturalistischen Realismus", 82.

[270] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 88.

[271] Geniş izahlar için yine bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 158-182. Bu kısımda alan ontolojisi (*Bereichsontologie*) ve zarfi/fiil ontolojisi (*Adverbialontologie*) olarak isimlendirdiği, farklı yaklaşımları da tahlil etmektedir. Yine alan realizmi (*Bereichsrealismus*) ve alan konstrüktivizmine (*Bereichskonstruktivismus*) dair bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 174-180.

[272] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 267. (Alm. *Sinnfelder: Orte, an denen überhaupt etwas erscheint*.)

[273] Tezahür etmek, belirmek, zuhur etmek, görünmek, taayyün ve tecelli etmek gibi farklı şekilde ifade edilebilinen "*Erscheinung/Erscheinen*" (İng. *appear*) kavramını yine nesne alanıyla irtibatlı olarak kullanılan "bulunmak/ait olmak/orada olmak" (vorkommen) gibi tabirlerden kendi gayesi açısından daha kapsayıcı ve geniş manalı bulduğu için tercih ediyor. Bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 264; amlf. *Sinn und Existenz*, 163, 186, 190.

[274] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 87, 264; amlf. *Sinn und Existenz*, 184, 224.

Pluralismus) adı verilir.[275] Buradaki anlam alanları çokluğu ise genel olarak insanın diskur pratiklerine, epistemik sistemlerine veya Wittgensteincı bir "dil oyunları" (*Sprachspiel*) Plüralizmine indirgenemez yapıdadır.[276] Aksine kendileri hakkında ontolojik Realizmin doğru olduğu tam modal bir sabitliğe sahip birçok anlam alanları vardır. Bu ise belirli anlam alanları hakkında lokal olarak indirgemeci (*ontologischer Reduktionismus*) ve antirealist bir açıklamanın yapılamayacağı anlamına gelmez.[277]

Anlam alanları Gabriel'e göre varlığın temel ontolojik birimleridir.[278] Önceki izahlarda görüldüğü üzere bu sınırsız anlam alanları, anlamlar üzerinden bireyleşirler. Bir anlam alanına ait olmayan hiçbir nesne, olgu, durum, şey vs. yoktur.[279] Haliyle nesnelerin alanlarından izole olarak bir varlığı da yoktur. Bir alan ve ona ait nesneler arasındaki izafet (*Relation*) tezahür/zuhur (*Erscheinung*) adını almaktadır.[280] Anlam alanları mevcut olanların tezahür edip öne çıkabileceği bir tür fon ve arka plan (*Hintergrund*) işlevi görür.[281] Ancak çerçevesinde nesnelerin öne çıkabildiği alan kavramı burada bir fon işlevi görmekle birlikte, öte yandan o fonun (alanın) kendisi

---

[275] Temelde tek bir nesne alanının var olduğunu savunan ontolojik monizmin değil de ontolojik Plüralizmin savunulması gerektiğine dair izahlar için. Bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 276-355; amlf. "Der neue ontologische Realismus". Bu çalışmada maalesef ele alınamayacak olan Gabriel'in ontolojik Plüralizmine paralel olarak, epistemolojik Plüralizmine dair bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz,* 439-464.

[276] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 29. Ayrıca gerçekliğin zorunlu olarak – diskursif ve epistemik pratiklerden bağımsız – bir anlam çokluğunu içerdiğini Gabriel, yaklaşımının realist boyutunun başka bir ciheti olarak görür.

[277] Buna dair izahlar için bkz. Gabriel, "Der neue ontologische Realismus", 195; amlf. "Für einen nicht-naturalistischen Realismus", 86; amlf. *Sinn und Existenz*, 193.

[278] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt,* 68.

[279] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 92.

[280] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 140. Bu eserin farklı yerlerinde " -de tezahür etme" (*Erscheinen-in*) izafetinin genel olarak Fregeci "kavram altına düşme" (*Fallen unter einen Begriff*), bir nesne alanının veya kümenin elemanı olma ve mereolojik parça-bütün gibi ilişkilerle ile özdeşleştirilemeyeceğini ve bunlardan daha geniş kapsamlı olarak düşünülmesi gerektiğini izah etmektedir. bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 185-191.

[281] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 192-193. Bu manada düşünür, anlam alanı ontolojisinin klasik alan (Bereich) ontolojilerini tevarüs ettiğini ifade eder.

zorunlu olarak başka bir fonda temellenmesi gerekmektedir.[282] Başka bir ifade ile tasvirler (*Beschreibungen*) olarak da açıklanan anlamlar, başka kapsamlı çıkarımsal bağlamlara gömülü olan ve dolayısıyla kendisinde nesnelerin var olduğu muhtelif anlam alanlarına gönderimde bulunurlar.[283] Basit bir örnekle bir fincanın içindeki kahvenin kendisi bir alan olmakla birlikte, kendisi başka bir alanda (fincanda) tezahür eder. Fincanın kendisi ise herhangi başka bir alanda (mesela bir büroda) tezahür eder. Büro ise başka bir yerde vs. Nesnelerin aynı anda belirsiz çoklukta anlam alanlarında tezahür etmelerinin başka bir ciheti de budur.[284]

Doğrulanabilir düşünceler üzerinden anlam alanlarına gönderimde bulunabildiğimiz[285] için her anlam alanı, aynı zamanda bir nesnedir ve başka anlam alanlarının nesnesi olabilir. Bundan dolayı nesne ve anlam alanı arasındaki fark metafiziksel bir hüviyete sahip keskin dual bir ayrım değildir. Gabriel nesne ve anlam alanı gibi entiteler arasındaki ayırımın yine itibara ve cihete göre değişebildiği için (yani bir nesnenin aynı zamanda muhtelif anlam alanlarına ve bir anlam alanının nesneye tekabül edebileceği için) bu ayırıma işlevsel olan "fonksiyonel ontolojik bir ayırım" (*funktionale ontologische Differenz*) adını vermektedir.[286]

Bu bağlamda metafiziğin temel sorularından biri olan "Neden hiçbir şey yerine bir şey vardır?" sorusuna anlam alan ontolojisinin perspektifinden değinmekte fayda vardır. Bu soruya Gabriel, zorunlu olarak bir noktada indirgenemez bir alan çokluğu olması

---

[282] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 194.

[283] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 225.

[284] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 186.

[285] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 94, 265.

[286] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 304-305, 371. Yine bu bölümde Frege gibi düşünürlerin kavram (*Begriff*) ve nesne (*Gegenstand*) arasında yaptıkları cevheri/özsel ayırım ve başka bir ifade ile metafiziksel düalizmini eleştirmektedir Ayrıca fonksiyonel ontolojik ayırımın öngörülemeyen hadise ve olaylara (*Ereignis*) ve dolayısıyla bir özgürlük alanına yol açtığına dair. Bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 274-275, 365, 371.

gerektiği ile mukabele etmektedir. Temel argümanı ise özetle şöyledir: Bir şey var ise bir anlam alanında tezahür etmesi gerekir. Bundan dolayı en az bir anlam alanı var olması lazım. Ama bir anlam alanı var olacaksa kendisinde tezahür edeceği başka bir anlam alanı olması gerekir vs. *ad indefinitum* (sınırsızca). Eğer sadece bir alan türü olsaydı genel ve külli bir alan (*allgemeines Feld/Universalfeld*) olurdu. Ama daha sonra izah edilecek olan "dünya yoktur" tezinin savunmaya çalıştığı gibi, böyle mutlak ve külli bir alan yoktur. Dolayısıyla bir noktada indirgenemez bir alan çokluğu olması lazım.[287]

Peki anlam alanlarının yapısına veya tezahür şekline dair külli ve metafiziksel bir iddiada bulunulabilir mi? Burada Gabriel yine nesne, olgu, anlam gibi kavramlarda olduğu şekliyle verilen formel tanımlar dışında a priori ve muhtelif somut anlam alanlarının şekilleri, düzenleniş kuralları ve tezahür tarzlarından bağımsız olarak bir cevabın verilemeyeceğini ifade eder. Anlam alanları ve nesneleri ancak alandan alana değişiklik arz edebilecek lokal özdeşlik ve bireyleşme şartlarına tâbi olarak tahakkuk ve taayyün eder. Bu bakış açısından devlet vatandaşının, bir molekülün, bir sanat eserinin ve reel sayıların ait olduğu anlam alanları ve dolayısıyla bireyleşme şartları bir temel alana indirgenemez bir hüviyete haizdir.[288] Yani "bir anlam alanında tezahür etme" nosyonu öteki ontolojik kavramlar gibi indirgenemez ve sınırlanamaz tahakkuk formları olan –anlam alanları arasında değişkenlik arz eden– bir olgudur.[289] Aynı şekilde anlam alanlarının aralarındaki ilişkiye ve yapılara dair genel bir şey söylenemez. Belirsiz, geçirgen, müphem, açık ve mekânsal olarak ayrık olmayan anlam alanları olabileceği gibi, böyle olmayan daha kapalı, nicelleştirilebilir, keskin, matematiksel olan anlam alanları da olabilir.[290] Aynı şekilde nesnelerin muhtelif anlam

---

[287] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 185, 193, 274-275, 276-355 (§7 Indefinit viele Sinnfelder).

[288] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 225.

[289] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 243.

[290] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 243; amlf. *Warum es die Welt nicht gibt*, 89.

alanlarıyla ilişkisi, alanlar arası özdeşliğin nasıl sağlandığı ve alanlar arası geçişkenliği esas alınan somut nesnelere göre değişkendir.[291] Neticede a priori olarak tüm anlam alanları ve yapılarına dair genel metafiziksel bir yargıda bulunmamak gerekir. Bu cihetten "mutlak olarak nesne" için "mutlak olarak anlam alanında tezahür" etmenin keyfiyetine dair bir cevap yoktur.[292] Bu durum ise epistemik bir zaafın değil, ontolojik bir olgunun ifadesidir. Dolayısıyla anlam alanı ontolojisi metafiziksel küllilikte bir açıklama sunma iddiasında olmadığı gibi, bunun kendinde muhal olduğunu savunur.[293] Somut olarak hangi nesne ve anlam alanı hakkında konuşulduğunu belirtmeden bir şeyin nesne olduğunu ve bir anlam alanında zuhur ettiğini söylemek, tek başına bir şey hakkında enformatik yani bilgi verici bir ifade değildir.[294] Bu bağlamda anlam alanı ontolojisinde nesne gibi ontolojik kavramların statüsü Ludwig Wittgenstein'ın *Tractatus Logico-Philosophicus* adlı eserindeki formel kavramların (*formale Begriffe*) statüsüne benzer olduğu söylenebilir.[295]

Gabriel ontolojisinin pozitif Ontoloji (*positive Ontologie*)[296] diye ifade ettiği kısmının temel tezi şu şekilde özetlenebilir. Tüm anlam alanlarının aynı genel yapıya ve

---

[291] Gabriel popüler olarak "dünyanın bir ucundaki kelebeğin kanat çırpması yüzünden başka bir ucunda bir kasırganın oluşabileceği" şeklinde ifade edilen, her şeyin her şeyle mutlak olarak ilişkili olduğu düşüncesini reddeder, ki bu "dünya yoktur" tezinin başka bir cihetini ifade eder. Birçok şey birçok şeyle ilişkili olabileceği halde her şeyin her şeyle ilişkili olduğu fikrini yanlış görür. Dolayısıyla her şeyi açıklayan ve tasvir eden bir "dünya formülü", bir denklem, bir kural vs. yoktur. Örnekle birlikte izahı için bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 19-21.

[292] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 243-244.

[293] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 244.

[294] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 244.

[295] Ludwig Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, (Frankfurt a. M., Suhrkamp, 1984), §4.122-4.1274

[296] Pozitif Ontolojinin temel yasası: Zorunlu olarak sonsuz anlam alanları vardır. Negatif Ontolojinin temel yasası: (Mutlak anlamda) Dünya yoktur. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 102-103, 265. Kendisi pozitif ve negatif ontoloji ayırımının Schelling'e dayandığını ifade eder. Schelling'in temel savlarının ise kendisi tarafından ancak kendince modifikasyona uğratılarak devam ettirildiğini ifade eder. Bunun detayları için bkz. Gabriel, *Der Mensch im Mythos*; Gabriel, Žižek, Mythology, *Madness and Laughter. Subjectivity in German Idealism*, (New York, London: 2009); amlf. *Transcendental Ontology*; amlf., "Aarhus Lectures- Schelling and Contemporary Philosophy. Second Lecture –

mantıksal forma sahip olması imkânsızdır. Böyle bir durum a priori olarak var olabileni belirleyen veya takdir eden "her şeyi kuşatan bir algoritmaya" ve "aşkın bir matrise" erişimin olduğunu tazammun eder.[297] Ludwig Wittgenstein'in başka bir ifadesi ile söylemek gerekirse "Şeylerin a priori bir düzeni yoktur" (*Es gibt keine Ordnung der Dinge a priori.*).[298]

Gabrielci perspektifte ontolojik açıdan belirsiz (*indefinit*) çoklukta anlam alanlarının olduğu a priori olarak erişilebilir iken, bunların hangi anlam alanları olduğu sadece a posteriori olarak tecrübe edilebilir. Hangi anlam alanlarının olduğu, nasıl oldukları ve ne tür niteliklerle temayüz ettiklerini bilmek için ontolojinin yanında bilimlere, tecrübeye, duyulara, dile ve düşünceye yani bir bütün olarak insani bilginin gerçekliğine ihtiyaç vardır. Dolayısıyla somut anlam alanlarının "listesi" salt ontolojinin değil, geniş anlamda tecrübi olanın ve tecrübi bilimlerin verebileceği bir şeydir.[299] Bu bağlamda tüm var olanlar aynı anda sınırlanamaz çoklukta anlam alanlarında tezahür ettikleri için, var olanlar sadece algıladığımız ve idrak ettiğimizden ibaret olmayıp, sonsuz bir şekilde daha fazlasını barındırır.[300]

Gabriel başka bir bağlamda bu izah edilen konulardaki düşüncelerini şu şekilde özetler. Bir gerçekliğin daha başka ve farklı bir bireyleşmeye sahip gerçekliklere gömülü olduğu olgusu, ontolojik antirealizmi desteklemez. Bu, sonsuzluğun yapılarının daha

---

Schelling's Ontology in the Freedom Essay", *SATS-Northern European Journal of Philosophy* s. 15/1 (2014), 75-98.

[297] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 274, 366.

[298] Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, § 5.634.

[299] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 113-114; amlf. *Sinn und Existenz*, 274.

[300] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 253. Bu açıklamalardan her tür perspektifin doğru olduğu kanısına varmamak gerekir. Aksine Gabriel, daha önce ifade edildiği üzere yanılgı, yanlış düşüncelerin vs. anlam alanlarının olduğunu ve nesnel olarak tespit edilebilecek yanlışların ve yanılgıların olduğunu kabul etmektedir. İnsanların nesneleri, kendilerine uygun olmayan anlam alanlarında konumlandırabildiklerini ve alanların ilgili anlamlarını (*Sinn*) veya genel olarak anlamları doğru ya da dakik tespit edemeyebileceğini kabul eder bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 239-240.

çok bağımsız ve her teori temellendirmesinden önce bireyleşmiş olmalarından kaynaklanır. Gabriel bu noktayı şöyle açıklamaktadır: Burada savunulan ontolojik realizm, ontolojik bir plüralizm ile beraber ortaya çıkar. Bu beraberlik, varlığın temel yapısı hakkındaki metafiziksel resmi, tekil devasa bir gerçeklik olarak şişirmeden ortaya çıkarmaktadır.[301]

Anlam alanı kavramını daha iyi anlamak için Gabriel'in kendi verdiği örnekleri kullanmak faydalı olacaktır. Daha önce de ifade edildiği üzere nesne ve anlam alanı kavramını –tüm doğa ve formel bilimleri, beşerî ve sosyal bilimleri içerecek ama onlardan çok daha fazlasını ifade edecek şekilde– geniş bir tarzda vaz edilmeye çalışılmaktadır. Gabriel, klasik ve modern bilimlerin alanlar tasniflerini aşacak şekilde anlam alanlarının ve nesnelerinin olduğunu düşünüp, her alanla birlikte ilkece tespit edilebilir nesnel belirli olguların (yani bir şey/ler hakkında doğru olan şeylerin) verili hale geldiğini kabul eder. Bundan dolayı roman dilleri ve edebiyatı araştırmaları (Romanistik) kendince fizik veya nörobilimler gibi nesnel, doğrulanabilir ve tespit edilebilir hakikatlere sahip bir anlam alanı olarak kabul edilmelidir. Hatta örneğin Marcel Proust veya Italo Calvino gibi edebiyatçılar –fizik veya nörobilimlerle değil– o anlam alanı yardımıyla daha iyi anlaşılabilir olmaktadırlar. Bir romanda da anlam alanını yapılandıran belirli çerçeveler ve yorumlar, doğru ya da yanlışa düşülebilecek durumlar bulunmaktadır.[302] Doğa bilimleri de anlam alanlarındaki nesneleri ve olguları keşfeder. Eğer elektronların var olduğu doğru ise, elektronlar –örneğin ünlü Amerikan pragmatist felsefeci Willard Van Orman Quine'in ima ettiği gibi "kültürel vazlar" (*cultural posits)*[303] olarak değil de –"elektronlar" olarak varlıkları kabul edilmelidir.

---

[301] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 391

[302] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 172-175.

[303] Quine'nın "*Two Dogmas of Empiricism*" adlı metninden bu konuda klasikleşmiş ifadelerini burada alıntılamakta fayda var: *"Physical objects are conceptually imported into the situation as convenient intermediaries not by definition in terms of experience, but simply as irreducible posits comparable, epistemologically, to the gods of Homer. For my part I do, qua lay physicist, believe in physical objects and not in Homer's gods; and I consider it a scientific error to believe otherwise. But in point of*

Bu tür entitelere, salt faydalı ve araçsal hipotezler olarak değil, deneysel olarak tespit edilebilen ve bilimsel olarak araştırılabilen olgularla ilişkili olan fiziksel nesneler olarak bakmak gerekir.[304] Aynı minvalde Goethe'nin *Faust*'un yazarı olması doğru ise bu olgu, Alman dili ve edebiyatı biliminin faydalı bir fiksiyonu değildir. Büyük bir keşif olarak görülmesi gerekmese bile Johann Wolfgang von Goethe "gerçekliğin bir modeli" ya da "bir dünya resminin unsuru" değil, hakikaten belirli bir çağda Avrupa kıtasında yaşamış ve *Doğu-Batı Divanı*, *Faust* gibi eserleri ve *Mahomets Gesang* (*Muhammed'in Nağmesi*) gibi şiirleri olan tarihi bir şahsiyettir.[305]

Bu kısmın devamında anlam alanlarının sınırsızlığı ve ontolojik Plüralizm tezinin radikalliğini daha anlaşılır kılmak için Gabrielci çerçevede çok çeşitli anlam alanları sayılacaktır. Sayımdaki örneklerin birçoğu Gabriel'in farklı eser ve makalelerinde zikrettiği örnekler olmakla birlikte –anlam alanları çokluğu tezine uygun görülen– bazı ilavelerde bulunulmuştur.

Anlam alanları fizik, biyoloji, kimya, hukuk, sosyoloji veya bilim olarak siyaset, sanat ve tarih gibi alanların yanında, basitten karmaşığa gündelik ferdi ve içtimai hayatın içinden geçtiği her durumu, hali, unsuru ve ilişkiyi içine alacak kadar sınırlanamaz bir genişliğe sahiptir.

---

epistemological footing, the physical objects and the gods differ only in degree and not in kind. Both sorts of entities enter our conceptions only as cultural posits. The myth of physical objects is epistemologically superior to most in that it has proved more efficacious than other myths as a device for working a manageable structure into the flux of experience." W.V.O. Quine, *From a Logical Point of View*, (Harvard: Harvard University Press, 1961), 44.

[304] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 145. Bu kısımda, özellikle Hilary Putnam'ın Quine gibi düşünürlerin karşısında savunduğu bilimsel realizm (scientific realism) tartışmasını açıklamaktadır. Gabriel'in kendisinin bilimsel realizme olumlu baktığı anlaşılmakla birlikte, Theodore Sider'in bazı tespitleri etrafında "çapraz yüklemler" (*Diagonalprädikate*) kavramsallaştırması ve "Sider-Dünyası" (Sider-Welt) örneği bağlamında, bilimsel keşif ve tespitlerle alakalı bazı açıklamalarda bulunmaktadır bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 145-169.

[305] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 145.

Bir tren yolcuğu, komşuyla olan spontane bir konuşma, bir restoran ziyareti, kalp hastalıkları, arkadaşlarla muhabbet, Asya dövüş sporları, tezhip, hat ve ebru sanatları, düşünce, Avrupa tarihi, hediyeleşme, matematik, sevgi, yerel siyaset, sanat tarihi, kahve, ontoloji, bilinç, tabii sayılar, kümeler, vatandaşlık, kompleks duygular, akşam yemeği, botanik, zooloji, ahlak, evlilik hayatı, evren, cadde trafiği, güzel hatıralar, aslanlar, tez yazımı, Almanya federal cumhuriyeti, hadis, fıkıh ve kelam ilmi, muhayyile, İtalya "Seicento" ve "Chiaroscuro" tarzı ressamlık, müzik, hocayla yapılan görüşme, astrofizik ve kozmoloji, çimen, din ve inanç, oturma odaları, böcekler, belediyeler, tahakkuk etmemiş imkanlar, Amazon nehrinde gemi yolcuğu, devletler, rüya, fiziksel denklemler, tasavvuf, boğaz havasında çay, üniversite, güzel bir şiir, yanılgılar, ilmi ve felsefi sohbetler, atom-altı parçacıklar, yanar dağlar, galaksiler, umut, mantık vs. *ad indefinitum*.[306]

Tüm bu anlam alanlarının ve bununla irtibatlı olarak olguların/nesnelerin kendi anlam alanına itibarla bir gerçekliği olduğu ve aynı zamanda tüm anlam alanlarının zemininde olan asli ve kuşatıcı üst bir alan veya tedbir edici külli bir ilke olmadığı

---

[306] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 15, 17, 18, 19, 35, 68; amlf. "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?", 115. Çağdaş felsefeciler Derek P. ve Thomas Scanlon Gabriel'e benzer şekilde ontolojik plüralist ve anti-natüralist bir pozisyon savunmaktadır. Bu bağlamda Derek Parfit'in var olanlara dair verdiği örnek bir liste şudur: "Facts, meanings, laws of nature, the Equator, philosophical theories, nations, wars, famines, overdrafts, prizes, constellations, metaphors, symphonies, fictional characters, fashions, literary styles, problems, explanations, numbers, logical truths, duties, and reasons." Derek Parfit, *On What Matters Vol. II*, (Oxford: Oxford University Press, 2011). Parfit yaklaşımını *"Plural Sense View"* olarak adlandırır. Thomas M. Scanlon için bkz. Thomas M. Scanlon, *Being Realistic about Reasons*, (Oxford: Oxford University Press, 2014), 16-52. Çağdaş felsefede başka ontolojik plüralist yaklaşımlar için bkz. K. McDaniel, "Ways of Being", D. Chalmers, D. Manley, R. Wassermann (edt.), *Metametaphysics*, (New York: Oxford University Press, 2009); amlf. "A Return to Analogy of Being"*, Philosophy and Phenomenological Research*, s. 81/3, 2010, 688-717; amlf. "Being and Almost Nothingness", *Nous,* s. 44/4, 2010, 628-649; amlf. "Heidegger's Metaphysics of Material Beings*", Philosophy and Phenomenological Research* s. 82/2, 2012). J. Turner, "Ontological Pluralism", *The Journal of Philosophy*, s. 107/1, 2010, 5-34; amlf. "Ontological Nihilism", *Oxford Studies in Metaphysics*, s. 6, 2011, 1-54. B. Caplan. "Ontological Superpluralism*", Philosophical Perspectives,* s. 25, 2011, 79-114.

("Dünya yoktur") için kendi ontolojisini yine anarşik realizm (*anarchischer Realismus*) olarak da kabul eder.[307]

Bu kısımda son olarak örneklendirerek izah edilecek bir mesele önem arz etmektedir. Daha önce de benzer şekilde ifade edildiği üzere muhtelif anlam alanları üst üste binip kesişebildiği gibi, başkaları her cihetten birbirinden bağımsız ve temassız olabilmektedir.[308] Hatırlanırsa düşünür, doğa bilimlerinin veya daha hususi olarak fiziğin anlam alanı olarak evreni (*Universum*) saptamıştı.[309] Evrenin ise anlam alanları çokluğu itibara alındığında bu kesretin sadece cüzi bir bölümüne denk geldiğini ve bu manada sadece "ontolojik bir il" (*ontologische Provinz*) olduğunu söylenmişti.[310] Evren yüzlerce milyar galaksiden ve bundan kat kat fazla atom altı parçacıktan, yıldızlardan, gezegenlerden, kara maddeden, kara delik ve daha araştırılmamış ve keşfedilmemiş sayısız olgulardan vs. müteşekkildir. Dolayısıyla bu tür nesneleri olduğu gibi, fizik ve astronominin belirli yasaları, itme-çekme, hız, hareket, fiziksel nedensellik, gezegenlerin kimyevi yapıları, astronomik entiteler arasındaki mesafelerin ölçümü vs. gibi burada basitçe sayılan muhtelif araştırma alanları ve nesneleri vardır.

Bakışımızı ilk başta tuhaf karşılanabilecek "oturma odası" gibi farklı bir anlam ve nesne alanına yönlendirelim. Oturma odası örneğin belirli şekilde döşenir ve orada yemek yenebilir, oturulur, akraba ve dostlarla muhabbet edilir, televizyon izlenir, ütü yapılır vs. Yine oturma odasında duruma göre belirli nesneler bulunabilir. Belirli mobilyalar, sandalyeler, koltuklar, sedir, lambalar, kahve lekeleri, masalar, televizyon

---

[307] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 56-57.

[308] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 87, 94.

[309] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 268.

[310] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 41, 64, 266.

vs. gibi.[311] Belediyelerin anlam alanına geçildiğinde ise memurlar, belirli etkinlikler, dosya ve klasörler, bütçeler, ataçlar, projeler gibi nesnelerin olduğu düşünülür.

Peki oturma odaları fiziğin anlam alanına girerler mi? En fazla oturma odasındaki nesnelerin belirli tabiat yasalarına tabii olmaları cihetinden girer ama oturma odası oturma odası olarak fiziğin nesne alanında hiçbir yeri yoktur. Gabriel'in bu izahlarından çıkardığı netice, oturma odası gibi anlam alanlarının ve nesnelerinin aslında evrende –yani doğa bilimlerinin anlam alanında– bulunmadığıdır. Yıldızlar ve gezegenler fizikte tezahür ederken, oturma odaları veya belediyeler o anlam alanında tezahür etmezler.[312]

Her şeyin evrende –yani doğa bilimlerinin nesne alanında– mevcut olduğunu ve ona ait olduğunu düşünmek, anlam alanı ontolojisi çerçevesinde gereksiz ve hatta imkânsızdır. Doğa bilimleri bu cihetten "her şeyin teorisini" (*TOE - Theory of Everything*) ve açıklamasını sunamaz.[313] Zaten iştigal ve araştırma alanı böyle bir iddiayı zorunlu da kılmaz. Fizik, kimya, biyoloji ve psikoloji gibi birçok bilimlerin – ve bu anlam alanlarının nesnelerinin– birbirine indirgenip indirgenemeyeceği mevzusu zaten bugüne kadar bilim felsefesi gibi birçok alanın en önemli tartışma konularından birini teşkil etmektedir. Sosyoloji, hukuk ve edebiyat gibi alanların örneğin fizik ve biyoloji ile ne tür bir ilişkisi olabileceği bir yana düşünür, örneğin Leonardo da Vinci'nin *Mona Lisa*'sının veya Raffael'in *Atina Okulu*'nun bir kimya

---

[311] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 34-36.

[312] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 35, 37.

[313] "Theory of Everything" gibi bir şeyin olmayacağına dair düşünürün ifadeleri, kısmen ironik ifadeler olarak okunabilmekle birlikte anlam alan ontolojisinin önemli bir nosyonunu dile getirir. Bununla fiziğin temel kuvvetleri, mikro ve makro düzeyle ilgili teorileri birleştiren açıklamaların olamayacağını peşinen ifade etmek istemiyor elbette. Gabriel, evrenin nesne alanı olarak kendi içinde bir birliğe sahip olabileceğini düşünmektedir, ama o konuda belirli bir görüşü savunmaz. Bu tür konular ona göre kozmoloji, astrofizik, fizik gibi alanların lokal bir sorunu olarak durmaktadır bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz,* 232-233, 279. Dünyanın (Alm. *Welt*/İng. *World*) mutlak bir bütün olarak var olmaması bir yana, evrenin kendisinin de – doğa bilimlerinin nesne alanı olarak – mutlak bir bütünlük olarak düşünülemeyeceğini savunan görüşlerin de olduğuna burada en azından işaret etmek gerekir.

laboratuvarında incelenmesinin ne manası olabileceğini sorar, ki böyle bir şeyin yapılmadığı da aşikârdır.[314]

Bundan çıkarılan bir başka sonuç ise bazı anlam alanlarının bazılarını farklı cihetlerden içerebildiği gibi öte yandan bazılarını dışlayabildiği düşüncesidir. Örneğin sanat tarihinin anlam alanı, belirli sanat eserlerinin kimyevi olarak çözülüp tekrar bir araya getirilmesini dışlar. Hatta bu ameliye sanat tarihinin nesnelerini ortadan kaldırabilecek mahiyettedir.[315] Ya da Goethe'nin *Faust*unun ve Yunus Emre'nin *Divan'*ının fiziksel bir araştırma projesine konu olması neyi ifade edebilir? Fiziğin anlam alanına bunların içeriği ve kavrayışı girmemekle birlikte, ancak bunların yazılı olduğu veya basıldığı kitapların oluştuğu nesnelerle iştigal etmesi düşünülebilir.[316]

Bu perspektiften bakıldığında evren, önemli ve muazzam bir anlam alanı olmakla birlikte –"anlamlı" olan birçok şeyi içermediği ve hatta dışlayabildiği için– bazen düşünüldüğünden de "küçük" olduğu kabul edilebilir.[317]

---

[314] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 18; amlf. "Neutraler Realismus", 25.

[315] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 165-168, 193, 280.

[316] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 36-37.

[317] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 17, 33, 38-41, 119-121. Bu minvalde Gabriel popüler kültürden sofistike felsefi ve bilimsel natüralist dünya görüşlerinde izleri görülebilen yaygın 'modern nihilist' anlayışı şu şekilde açıklıyor: *"Philosophy has the task of addressing this question, the question concerning the meaning of human life. For this reason it should not be assumed that we find ourselves in a meaningless material universe, in which we are merely intelligent flesh machines or, in the best-case scenario, killer apes with religious and metaphysical illusions. Yet one cannot just answer straight away the question concerning the meaning of human life – which is obviously interlocked with the meaning of religion. First we must investigate the assumptions upon which modern nihilism is grounded, as it claims that all human meaning is a delusion and makes us believe that we are strangers in a cold universe that stretches out in a meaningless and uninhabited expanse."* Gabriel, *Why the World Does Not Exist,* 146; "*If one ignores spirit and views only the universe, as a matter of course one loses contact with human meaning. That is the fault not of the universe but of ourselves. Modern nihilism is based on an unscientific mistake, namely the mistake of confusing things in themselves with things in the universe and of merely positing that everything else is just a biochemically induced hallucination. One should not acquiesce in this illusion."* a.g.e., 145; *"Modern Nihilism (from Latin "nihil" = "nothing"), which occurs in many different guises, claims that everything is without meaning or that everything comes down to nothing. We struggle and toil on our small unimportant planet, which moves in an infinite*

Bu kısımdaki neticeler şöyle özetlenebilir. Dünya (Alm. *Welt*/İng. *World*) evrenden (*Universum*) büyük ve kuşatıcıdır. Ya da "Dünya yoktur" (Alm. *Keine-Welt-Anschauung*/İng. *No-World-View*) görüşüne daha uygun olarak ifade etmek gerekirse: Sınırlanamaz çoklukta –yan yana kısmen ilişkili, kısmen ilişkisiz– muhtelif dünyalar ve alemler (anlam alanları) vardır.[318] Ontolojik Plüralizm tezi aynı zamanda ontolojik realizm tezi ile beraber savunulduğu için bu anlam alanları çokluğu gerçekliğin ve varlığın yapısının ifadesidir.

İnsani varoluş bir anlam alanı olmakla birlikte muhtelif anlam alanları arasında sürekli bir geçişi ve gidip gelmeyi ifade eder. Anlam alanları arasında bir hareket olarak da görülebilecek hayat, Gabriel'in ifadesiyle aynı zamanda sınırsız anlam alanları arasında bir keşif ve seyahat olarak da görülebilir.[319]

3.1.3. Varlık (Existenz) ve Ontolojik Rölativite

Önceki kısımlardaki mülahazalar bağlamında Gabriel'in varlık/var olmak (*Existenz*) kavramından ne anladığı kısmen açıklığa kavuşmuştur. Kendi ifadesi şu şekildedir: "Ben "varlıktan" bir veya birkaç nesnenin bir anlam alanında tezahür etmesi olgusunu anlıyorum."[320] Anlam alanı ontolojisinin temel tezi olarak da görülebilecek "Var olmak bir anlam alanında tezahür etmektir." (Alm. *Zu existieren heißt, in einem Sinnfeld zu erscheinen.* /İng. *To exist is to appear in a field of sense.*) tezi[321] daha önce açıklanan

---

expanse without our being able to explain where we find ourselves or what all of it actually means." a.g.e., 84-85.

[318] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 19, 87.

[319] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 122-124, 224, 254-256.

[320] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 184.

[321] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 174, amlf. *Fields of Sense*, 65; amlf., *Die Erkenntnis der Welt,* 228, 236, 390; amlf. *Warum es die Welt nicht gibt*, 87, 264, amlf. "Ontologie oder Metaphysik?", 85; amlf. "Für einen nicht-naturalistischen Realismus", 82; amlf. "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent*?"*, 114.

anlam ve anlam alanı kavramları ile vuzuha kavuşturulmaya çalışılan bir varlık tanımıdır.[322] Daha önce de farklı şekillerde ifade edildiği üzere, örneğin "Alman Federal Cumhuriyeti vardır." denildiğinde –Gabrielci çerçevede– hangi anlamda (Sinn) var olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Buna cevaben mesela "Alman Federal Cumhuriyeti *tarihin anlam alanında* vardır." denilebilir. Dolayısıyla Alman Federal Cumhuriyeti, tarihi bir nesne olarak kabul edilmiş olmaktadır. Tarihi nesnelerin neliği ise, anlamında mündemiç olan düzenleniş kuralları ve kriterler kataloğu ile belirlenir. Doğal sayılar bağlamında aksiyomatik sistem ve temel aritmetik işlemler, bize 2 ve 4 sayısı arasında 3 sayısının hangi anlamda var olduğunu anlaşılır kılmaktadır. Temel parçacık fiziğinin düzenleniş kuralları (anlam alanı) ise Up-Quarklar'ın nasıl ve ne tür bir varoluşa sahip olduğunu verir. Öte yandan ise insanın kulaklarının var oluşu, bir aritmetiğin aksiyomatik sisteminin anlam alanına göreceli olarak bir varoluşa sahip değildir ve bu cihetten anlaşılamaz. Yani belirli sayıların var olma koşulları ile ellerin veya gezegen ve galaksilerin var olma koşulları, farklıdır ve ancak var oldukları anlam alanı ile irtibatlı olarak anlaşılabilir.[323]

Gabriel varlığı, bir alandaki nesne ve fertlerin (asli) özelliği olarak değil, alanların (Alm. *Bereich-Feld*/İng. *Domain-Field*) bir özelliği olarak veya başka bir ifade ile,

---

[322] Bu çalışmayı maalesef aşmakla birlikte, bu varlık düşüncesi klasik dönemden modern ve çağdaş felsefeye kadar geliştirilen muhtelif varlık düşünceleri ile bir mukayese hakketmektedir. Özellikle modern ve çağdaş felsefeden dolaylı veya dolaysız kendisinin de eleştirel bir irtibat içinde olduğu Kant, Frege, Schelling, Hegel, Meinong, Husserl, Heidegger, Quine, Kripke ve Putnam gibi felsefecilerle varlık düşüncesi arasında mukayese ayrı bir çalışmayı gerektirir. Genel olarak varlık (Alm. *Existenz/Sein*/İng. *Existence/Being*) konusunda klasik ve çağdaş tartışmalar için örneğin bkz. Barry Miller, *In Defence of the Predicate "*Exists*", Mind*, s. 84/335 (1975), 338-354; amlf. "Exists and Existence", *The Review of Metaphysics* s. 40/2 (1986), 237-270; amlf. *Fullness of Being. A New Paradigm for Existence*, (Notre Dame: Notre Dame University Press, 2002). Franscesco Berto, *Existence as a Real Property. The Ontology of Meinongianism*, (Dordrecht: Springer, 2013). Schrenk, *Handbuch Metaphysik*, 216-223. Peter van Inwagen, "Being, existence and ontological commitment", David Chalmers, David Manley, Ryan Wassermann (edt.), *Metametaphysics*, 472-509. Colin McGinn, *Logical Properties. Identity, Existence, Predication, Necessary Truth*, (New York: Oxford University Press, 2000). Christof Rapp, *Metaphysik*, s. 24-31; Nathan Salmon, "Existence*", Philosophical Perspectives I*, (1987), 49-108.

[323] Gabriel, "Für einen nicht-naturalistischen Realismus", 62, 82; amlf. *Sinn und Existenz*, 225.

alan ve nesne arasındaki bir izafet (*Relation*) olarak kabul etmektedir.[324] Varlık izafetini, aynı zamanda "-de tezahür etme" (*Erscheinen-in*) veya küme teorisel formda kaplamsal olmayan, "içinde olma" (*Enthaltensein-in*)[325] diye de isimlendirir.[326]

Anlam alanı ontolojisi perspektifinde varlık özelliği ve yükleminin bu minvalde ancak ilişkisel (*relational*) ve mahdut/mukayyet (*restringiert*) bir kullanımı olduğuna değinmekte fayda vardır.[327] Goethe'nin "*Faust– Trajedinin Birinci Kısımı"* adlı eserinde Faust şahsiyetinin var olması, onun belirli (mahdut) bir anlam alanında bir nesne olarak tezahür ettiği manasına gelmektedir. Bundan Faust'un başka anlam alanlarında da var olduğu ve dahası her şeyi kuşatıcı ve asli bir anlam alanında var olduğu gibi sonuçlar çıkarılmaması gerekir, ki Gabriel zaten her şeyi kuşatıcı bir anlam alanının olamayacağını düşünür. Yine daha önce de bahsedilen cadılar, *Faust*'da var ise bundan kesinlikle "mutlak olarak" cadıların var olduğunu çıkarsayıp, Halle şehrinde cadıları gözetlemeye çıkmak elbette hatalıdır. Hatırlanırsa ilk kısımlarda da bir nesnenin mutlak anlamda *–tout court* (kayıtsız)– bir varlığının olamayacağı savı üzerinde durulmuştu. Neticede varlık önermeleri her zaman bir veya birçok anlam alanına gönderimde bulunarak mahdut bir mana ifade eder.[328]

---

[324] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 95, 174, 190, 235.

[325] Kendisine bu konuda Eduardo Luft tarafından yapılan bir itiraza verdiği cevap için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 234-249.

[326] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 190. Daha önce ifade edildiği üzere bu izafeti Fregeci "kavram altına düşme" (Alm. *Fallen-unter-einen-Begriff*) ilişkisinden daha nötr ve kuşatıcı kabul etmektedir, çünkü ona göre, Frege'nin düşündüğü şekilde bir kavram altına düşürülemeyen şeyler de mevcuttur.

[327] Bu mesele olumsuz varlık ifadeleri (Alm. *negative Existenzaussagen*/İng. *Non-Existence)* bağlamında tekrar gündeme gelecektir.

[328] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 173-174, 242; amlf. "Metaphysik oder Ontologie?", 89- 93.

Anlam alanı ontolojisinin sunduğu çerçevede varlık kavramına dair Gabriel'in farklı bakış açılarıyla –özellikle Kant ve Frege ile– karşılaştırmalı olarak yaptığı bazı tespitleri burada özetlemekte fayda vardır.[329]

Anlaşılacağı üzere burada "var olmak" basitçe bir gerçek olma/gerçek olmama veya kurgusal olan/kurgusal olmayan gibi ayırımlar üzerinden ele alınmamaktadır. Kurgusal nesneler ve şeyler hakkındaki düşünceler de aynı şekilde, bir varlığa ve dolayısıyla belirli bir gerçekliğe sahip olarak kabul edilir. Yine Gabriel'in yaygın bir tavır olarak gördüğü, varlığın/var olmanın "dünyada bulunmak" (*Alm. Zu existieren bedeutet, in der Welt vorzukommen. /*İng*. To exist is to be in the World/to be contained by the World.*) veya "dünyanın bir parçası olmak" (*Teil der Welt sein*)[330] şeklindeki tanımlar, kendi perspektifi açısından ciddi sorunlarla maluldür.[331] Daha önce bu tür bir tavır, örneğin sadece fiziksel bir nesne alanı (*dünya=evren*) kabul edip, varlığı ve var olanları mekân-zamansal olmaklıkla özdeş sayılmasını eleştirmişti.[332] Yukardaki

---

[329] Detaylı izah için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 65-157.

[330] Mereolojik olarak anlaşıldığında bu "(mutlak bir) bütünün gerçek bir parçası olmak" olarak da ifade edilir. Gabriel'in "Dünya yoktur." tezini de dikkate alan bu cihetten bir eleştiri için bkz. Catharine Diehl, Tobias Rosefeldt, "Gibt es den neuen Realismus?", Thomas Buhheim (edt.), "Neutraler Realismus", 52-61.

[331] Bunun detaylı izah ve eleştirisi için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 78-96. Gabriel bu düşünceye, bazen naif küme teorisine kıyasla naif ontoloji (NONT) ismini vermektedir. Orada ayrıca bunun belirli bilimsel verilerle bir araya getirilip savunulmasını "doğalcı metafizik" (*naturalistische Metaphysik*), nesne dereceli materyalist metafizik (*objektstufige materialistische Metaphysik*) ve "legosantrizm" (*Legozentrismus*) gibi kavramsallaştırmalar altında yaygın, doğalcı tavır olarak eleştirir, ki natüralizm/bilimsel dünya resmi hemen her eser ve yazısında farklı cihetlerden eleştirdiği bir tavır olarak tebellür eder. Özellikle bkz. Gabriel, "Für einen nicht-naturalistischen Realismus"; amlf. *Warum es die Welt nicht gibt*, 42-47, 126-176.

[332] Quine da benzer şekilde varlığın/var olmanın, mekân-zamansal olmakla özdeş görülemeyeceğini ifade eder bkz. W.V.O. Quine, "On What There Is", a.y. *From A Logical Point of View*, (Cambridge: Nine Logico-Philosophical Essays,1994). Burada ayrıca Quine'nın tanımını hatırlamakta fayda vardır: "To be is to be the value of a bound variable". W. V. O. Quine, *From a Logical Point of View*, (New York: Harper and Row, 1963), 15. Lakin burada Nathan Salmon'un Quine yaklaşımı hakkında ironik ifadesine işaret edilebilir: *"When Hamlet (...) agonized over the question of whether to be or not to be, he was preoccupied with heavier matters than the question of whether or not to be the value of a variable. If there were no variables, would there be nothing? The dinosaurs had existence, but they didn't have variables."* Nathan Salmon, *Existence*, 51.

tanımı benimseyen yaklaşımların, dünyanın kendisinin –kendi tanımları açısından– hangi anlamda var olduğu sorunsalına tutarlı bir yanıt veremediği gibi, ayrıca ilaveten Gabriel'e göre her şeyi kuşatan mutlak bir bütün anlamında dünyanın bizatihi olamayacağını iddia etmektedir.[333]

Gabriel varlığın bir özellik olduğunu kabul etmekle birlikte, onun belirli fertlerin veya nesnelerin bir özelliği olduğunu reddetmektedir. Bu konuda o, Antik ve Yeni Çağ felsefesi öncesinde de bir arka planı olan ama bugün özellikle Kant ve sonrasında Frege üzerinden bilinen teze eklenmektedir. Immanuel Kant'ın meşhur ifadesi ile "Varlık gerçek bir yüklem değildir." ("*Sein ist kein reales Prädikat."*).[334] Başka bir ifade ile anlam alanı ontolojisi de Kant ve Frege gibi, varlığın nesnelere ait olan ve onları başka nesnelerden temyiz eden asli bir özellik (*Alm. eigentliche Eigenschaft*/İng. *proper property*) olmadığını varsaymaktadır. Markus Gabriel, Kant'ın varlık teorisini şu şekilde yorumlamaktadır[335]: Özellikle *Kritik der reinen Vernunft* eseri bağlamında Kant'ın temelde varlığı, "dünyanın" mümkün tecrübesi (*mögliche Erfahrung*) üzerinden, kendilerine erişimimiz olan, belirli özelliklerde nesneleri içerme olgusu olarak kabul ettiğini söyler.[336] Bu perspektiften ayrıca Kant, var olmayı, gerçek olma (*Wirklichkeit*) ile ilişkilendirerek, var olanı mekân-zamansal

---

[333] Bu bağlamda "mümkün dünyalar" semantiğine ve metafiziğine özellikle "dünya" kavramı cihetinden eleştirel baktığına dikkat çekilebilir: bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 283- 285, 371 (§Wirklichkeit und Möglichkeit- Modalitäten I, § Notwendigkeit, Kontingenz und logische Zeit- Modalitäten II).

[334] Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, B627 vd. *„Sein ist offenbar kein reales Prädikat, das ist ein Begriff von irgendetwas, was zu dem Begriffe eines Dinges hinzukommen könnte. Es ist bloß die Position eines Dinges oder gewisser Bestimmungen an sich selbst."* (terc. "Varlık açıktır ki olgusal bir yüklem, e.d. bir şeyin kavramına eklenebilecek herhangi birşeyin kavramı değildir. O yalnızca bir şeyin, ya da onun kendisindeki belli belirlenimlerin konutlanmasıdır." Aziz Yardımlı tercümesi)

[335] Bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 98-123 (§2a Kant und die Existenz der Welt). "*Ding an sich*" ve "*Erscheinung*" arasındaki ayırımların Gabriel tarafından yorumlanması yine kaynaktaki bölümde mevcuttur. Elbette Kant ve Frege gibi düşünürlerin belirli görüşleriyle ilgili farklı yorumlar bulunmakla birlikte – ki Gabriel'in kendisi de bunu birçok yerde beyan eder – bu çalışmada bunlar tartışmaya açılamayacaktır.

[336] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 98.

sistem üzerinden temsil edilen veya dolaylı olarak o mekân-zamansal sistem ile irtibatlı olana hasretmektedir. İnsanın (mekân ve zaman kategorilerinin de dahil olduğu) kognitif sistemi ve duyusal veriler üzerinden inşa edilen nesneler, "mümkün tecrübe" dediği alanda (*Feld möglicher Erfahrung*) tezahür eder. Dolayısıyla bir şeyin var olması, mümkün tecrübenin alanında tezahür etmesi ve ona ait olması ile açıklanabilmektedir.[337] Hatta bazı yerlerde Kant, dünyanın (*Welt*) kendisini mümkün tecrübenin alanı olarak açıklamaktadır.[338] Burada tekrar bu alanın kendisinin veya dünyanın hangi anlamda var kabul edileceği sorunsalı gündeme gelmektedir. Malum olduğu üzere Kant, dünya kavramının kendisini, öteki nesneler gibi, nesne dereceli bir varlığı olan bir nesne olarak düşünmemektedir. Aksine dünyayı mümkün tecrübenin alanındaki sistematik birlik (*systematische Einheit*)[339] işlevinde olduğu gibi, tüm idraklere ve tecrübelere yön veren düzenleyici bir fikir (*regulative Idee*) olarak vaz eder. Çağdaş Alman düşünüre göre özellikle *Kritik der Urteilskraft* gibi sonraki eserleri dışarda tutulursa, *Kritik der reinen Vernunft* adlı eserinde Kant'ın varlık teorisi, ontolojik monizmi gerektirir.[340] Bununla kastedilen gerçekte var olmanın, sadece mümkün tecrübenin alanına ve burada insanın kognitif ve duyusal yapıları üzerinden

---

[337] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 98-100; amlf. "Der neue ontologische Realismus", 192-194; amlf. "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?", 109, 112-113.; amlf., *Die Erkenntnis der Welt*, 234- 236.

[338] Kant, *Kritik der reinen Vernunft,* B/282: *"Denn was das Leere betrifft, welches man sich außerhalb dem Felde möglicher Erfahrung (der Welt) denken mag, so gehört dieses nicht (...)"*

[339] Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, B676. Ayrıca Kant varlığın, bir şeyin dünyada bulunması anlamında metafiziksel bir özellik olarak vaz edilmesinin getirdiği sorunları görmüştür. Bu şekilde dünya da aynı düzeyde var kabul edilecekse, bir nesne/fert olarak kabul edilmesi gerekir. Yine dünyanın var olan her şeyi kuşatan özelliğine sahip bir nesne olarak kabul edilmesinin getirdiği sorunlar ve paradokslara dair "*Kritik der reinen Vernunft*" adlı eserinin "*Transzendentale Dialektik"* bölümü ayrı bir öneme sahiptir.

[340] Bununla ilgili izahlar ve farklı yorumlama imkânları, Kant'la ilgili bölümde bulunmaktadır. Nihayetinde Gabriel de Kant'ın sisteminin aslında "Noumenal" olan gibi farklı alanlara – dolayısıyla ontolojik bir plüralizme – kapı açtığını ifade eder. Yalnız bunun Kant'ın farklı izahlarıyla nasıl tutarlı bir şekilde bir araya getirilebileceğini tartışır ve farklı ihtimalleri ele alır. Bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 116-123, 138-139.

inşa edilen mekân-zamansal nesnelere hasredilmesi kastedilmektedir.[341] Neticede Kant'ın varlık görüşü, varlığın bir alanın boş olmaması –başka bir ifade ile onda bir şeyin tezahür etmesi– özelliği olduğu şekilde özetlenebilir, ki Kant yine bu durumu, konum (*Position*)[342]olarak ifade etmektedir.[343]

Gottlob Frege aynı şekilde varlığın, nesnelerin asli ve temyiz edici bir özelliği olarak kabul edilmesini reddetmiştir.[344] O, nesnelere (*Gegenstand*) ait gördüğü nesne-dereceli (*objektstufig*) yüklemler (*Prädikat*) ile kavramlara (*Begriff*) ait gördüğü üst-dereceli yüklemler arasında bir ayırım yapar.[345] Varlık, ona göre üst-dereceli bir özelliktir.[346] Yani varlık nesneler hakkında değil, kavramlar (*Begriff*) hakkında geçerli olan bir

---

[341] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 138-139. Gabriel, ayrıca Kant'ın mekân ve zaman kategorilerinin insana ait olduğu ile ilgili görüşünün – daha önce bahsedilen Quentin Meillassoux eserinde yaptığı bir Kant eleştirisini de dikkate alarak – tartışır. Bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 103-104, 114-117, 139. Meillassoux – Gabriel'in ontik saçmalık (ontischer Unsinn) olarak isimlendirdiği – "İnsan aklı olmasaydı, hiçbir şey var olmayacaktı." gibi bir düşünceyi korelasyonizm eleştirisi bağlamında ele alır ve bunu Kant'la da ilişkilendirir. Bkz. Meillassoux, *Nach der Endlichkeit*, 18-47. Yine Kant'ın teorik felsefesinin realist ve idealist/antirealist yorumları bağlamında tartışmanın aktüel durumu için mesela bkz. Allais Lucy, *Manifest Reality. Kant's Idealism and His Realism*, (Oxford: Oxford University Press, 2015); Kizoshi Chiba, *Kants Ontologie der raumzeitlichen Wirklichkeit. Versuch einer antirealistischen Interpretation der Kritik der reinen Vernunft*, (Berlin/ New York: De Gruyter, 2012).

[342] Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, B627: *"Es ist bloß die Position eines Dinges oder gewisser Bestimmungen an sich selbst."*

[343] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 138.

[344] Gabriel'in Frege ile ilgili izahları için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 123-140; amlf. "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?", 115; amlf. "Der neue ontologische Realismus", 192-193; amlf. *Die Erkenntnis der Welt*, 230-231

[345] Gottlob Frege, *Grundlagen der Arithmetik*, (Hildesheim/ Zürich: Georg Olms Verlag, 1990), 97. Frege nesneleri "__ bir fildir." gibi bir kavramı "doyuran" (sättigen) bir şey olarak kabul eder. Bu manada kavramlar formel anlamda bir tür fonksiyon (*Funktion*) – F(x) – işlevi görerek nesneler tarafından doyurularak bir doğruluk değeri (*Wahrheitswert*) oluştururlar. Frege'deki kavram ve nesne arasındaki ontolojik düalizm hakkında farklı yorumlar mevcuttur. Örneğin Ben Caplan, fonksiyon kavramının tek tip ontolojik bir kategori olmadığı için, Frege'nin ontolojik plüralist bir görüşe sahip olduğunu düşünür. Bkz. Ben Caplan, *"Ontological Superpluralism",* 80-83. Bu yoruma yönelik Gabriel'in değerlendirmesi için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 97.

[346] Frege, "Funktion und Begriff", a.y., Angelelli von Ignacio (edt.), *Kleine Schriften*, (Hildesheim, Zürich: Georg Olms Verlag, 2011).

özelliktir.[347] Varlık, bir şeyin bir kavram altına düşmesini ifade eder. Bir kavramın bir şey hakkında geçerli olması onun var olduğu anlamına gelir. "Atlar vardır." önermesi atlarla ilgili bir yüklem olmaktan çok, at kavramının kaplamının sıfırdan büyük olduğu, yani boş kümeden büyük olduğunu ifade eder.[348] Dolayısıyla at kavramına "en az bir" gibi bir sayı değeri atfedilmiş olmaktadır. Benzer şekilde varlık önermelerinin "sıfır sayısının olumsuzlanması" (*die Verneinung der Nullzahl*) olarak anlaşılması gerektiğini söyler.[349] Yine Frege varlığı, herhangi bir şeyin asli özelliklere sahip olabilmesinin en apaçık ön koşulu (*selbstverständlichste Voraussetzung*) olarak görür.[350] Frege, aritmetiğin mantığa indirgenmesi (*Logizismus*) projesi bağlamında özellikle sayısal varlığın açıklanması için geliştirdiği varlık teorisi, muhtelif nesne alanlarını içine alabilecek kadar genel ve nötr bir konumdadır.[351] Gabriel'in yorumuna göre, Frege'nin varlık teorisi, Kant'ta var olan ontolojik monizmi aşarak farklı nesne

---

[347] Frege bu düşüncesini üçgen örneği üzerinden şöyle izah eder: *"So ist „rechtwinklig" nicht eine Eigenschaft des Begriffes „rechtwinkliges Dreieck"; aber der Satz, dass es kein rechtwinkliges, geradliniges, gleichseitiges Dreieck gebe, spricht eine Eigenschaft des Begriffes „rechtwinkliges, geradliniges, gleichseitiges Dreieck" aus; diesem wird die Nullzahl beigelegt."* Frege, *Die Grundlagen der Arithmetik: eine logisch mathematische Untersuchung über den Begriff der Zahl,* (Hamburg: Meiner, 1986), 65. Frege'nin varlık teorisi için özellikle *Grundlagen der Arithmetik* (1884), *Über Begriff und Gegenstand* (1892), *Über Sinn und Bedeutung* (1892) ve *Dialog mit Pünjer über Existenz* (1883), gibi metinleri önem arz etmekte. Ayrıca bkz. Andreas Luckner, Sebastian Ostritsch, *Existenz*, (Berlin/Boston, De Gruyter, 2018), 32-38; Christian Thiel (edt.), *Frege und die moderne Grundlagenforschung,* (Meisenheim am Glan: Hain, 1975), 119-133. XX. yüzyılın sonunda bazı Fregeci pozisyonlar için bkz. Christopher John, Fardo Williams, *What is Existence?*, (Oxford: Clarendon Press, 1981); amlf. *Being, Truth and Identity*, (Oxford: Clarendon Press, 1992); David Wiggins, "The Kant-Frege-Russell View of Existence: Toward the Rehabilitation of the Second-Level View", Walter Sinnott-Armstrong (edt.), *Modality, Morality and Belief*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 93-113.

[348] Frege, *Grundlagen der Arithmetik*, §53; amlf., „Dialog mit Pünjer über Existenz", a.y. G. Gabriel (edt.), *Schriften zur Logik und Sprachphilosophie. Aus dem Nachlaß*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2001), 1-22.

[349] Frege, *Die Grundlagen der Arithmetik*, 65: *"In dieser Beziehung hat die Existenz Ähnlichkeit mit der Zahl. Es ist ja Bejahung der Existenz nichts Anderes als Verneinung der Nullzahl."*

[350] Frege, "Dialog mit Pünjer über Existenz", 11, *"(...) die selbstverständlichste Voraussetzung bei allen unseren Worten. Die Regeln der Logik setzen immer voraus, daß die gebrauchten Worte nicht leer sind, daß die Sätze Ausdrücke von Urteilen sind, daß man nicht mit bloßen Worten spiele."*

[351] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 125.

alanlarının varlığına yer açmaktadır.[352] Bununla birlikte o, Frege'nin yaklaşımının – varlığı/var olmayı kavram altına düşmeye hasretmesi ve sayısallık ve varlık arasında kurduğu ilişki dolayısıyla– ciddi sorunlarla malul olduğunu düşünmektedir.[353] Alexius Meinong'un varlığın temyiz edici bir özellik olması tezine karşın, Frege'nin yaklaşımı genelde Russell ve Quine gibi[354] felsefecilerle birlikte niceleyici varlık tasavvuru olarak anılmaktadır.[355]

Bu bağlamda Gabriel, Frege sonrasında modern mantığın ve küme teorisinin gelişimiyle birlikte yaygınlaşan bir tavrı eleştirir. Ona göre özellikle XX. yüzyıl ontolojisinde varlık hakkında söylenebilecek her şeyin mantıktaki varlık niceleyicisinin (∃x) işlevleri hakkında söylenebileceklerden ibaret olduğu savı, yaygın bir dogma haline gelmiştir.[356] Çağdaş felsefeci ve mantıkçı Graham Priest benzer

---

[352] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 123; amlf. "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?", 114.; amlf. "Der neue ontologische Realismus", 199.

[353] Gabriel, Russel'in antinomileri gibi klasik sorunlar yanında, Frege'nin ontolojisinin matematikselci olması, belirsizlik içeren nesnelere yer açmaması, ya çok güçlü bir kavram realizmine ya da ontolojik antirealizme yol açabilmesi, varlığın sayılabilirlik/niceliksellik ile özdeşleştirilmesi ve daha önceki kısımlarda bahsedilen tam belirlenmiş fertleri varsayan ayrık ontolojiyi tazammun etmesi gibi noktalardan dolayı eleştirir. Buna dair izahlar için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 133-140; amlf. "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?", 113-115.

[354] Russell ve Quine'a dair bkz. Ayhan Çitil, *Çağdaş Felsefe 1*, 48-69, 140-154. Varlık teorileri hakkında bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 32-38.

[355] Örneğin bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 32-33, 182.

[356] Gabriel, "Neutraler Realismus", 27-29; amlf. *Sinn und Existenz*, 125-129, 140; amlf. *Warum es die Welt nicht gibt,* 89; amlf. "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?", 110, 113-114. Gabriel'in ∃-Tezi olarak ifadelendirdiği bu teze dair izah ve eleştirisi için bkz. Gabriel, "Repliken auf Beisbart, Garcia Gerhardt, und Koch", Thomas Buchheim (edt.) *Neutraler Realismus*, 117-124. Bu cihetten ona yönelik bir eleştiri için bkz. Marcela Garcia, "Ontology without Metaphysics, Existence without World: On Markus Gabriel's Neutral Realism", Thomas Buchheim (edt.) *Neutraler Realismus*, 61-63. Gabriel'in de atıf yaptığı üzere bu "Ortodoks" anlayışa karşı yapılan itirazlar için bkz. Barry Miller, *In Defence of the Predicate "Exists"*; amlf. *"Exists" and Existence*; amlf. *Fullness of Being*; Alex Orenstein, "Is Existence What Existential Quantification Expresses?", Robert Barrett, Roger Gibson (edt.), *Perspectives on Quine*, (Oxford: 1990), 245-270. McGinn*, Logical Properties*, 20-30. Yine Tim Crane'in "standard view" olarak isimlendirdiği nicelemenin (Quantification) varlıkla özdeşleştirmesini yönelimsellik teorisi bağlamında eleştirmesi için bkz. Tim Crane, *The Objects of Thought*, 28-51. Gabriel'in Ortodoks olarak isimlendirdiği görüşün çağdaş savunması için bkz. Peter van Inwagen, Existence.

şekilde var olanı, formel olarak kuşatabilen bir varlık niceleyicisinin olduğu düşüncesini, modern mantık pedagojisinin yanlış bir yan ürünü olarak görür.[357] Bununla birlikte bu tavır, ontolojik kaplamsalcılık (*ontologischer Extensionalismus*) muvacehesinde var olanı kümelerin elemanlarına indirgeme eğilimindedir. Buradaki kümeler, kendilerini tanımlayan yüklemlerin anlamından (Sinn) bağımsız ve soyutlanmış olarak düşünülmektedir.[358] Ünlü Alman matematikçi Georg Cantor kümelere erişimde ikili bir soyutlama faaliyetinden bahseder. Birinci olarak kümeler elemanlarının (özel) yapılarından (*Beschaffenheit der Elemente*) ve ikinci olarak verili oluş düzeninden (*Ordnung ihres Gegebenseins*) soyutlanması gerekir.[359] Her ne kadar Gabriel, Frege'nin varlık ile sayısallığı ilişkilendirilmesini tasvip etmese de dil felsefesi merkezli geleneğinin Frege okumasının tek taraflı olduğu için, eleştirir ve –anlam alanı ontolojisine de yakın olan– ontoloji merkezli alternatif bir yorum ortaya serer. Ona göre Frege'deki ontolojik Deskriptivizm tezi ve varlığın/var olmanın salt kaplamla alakalı değil, koparılamaz bir ilişki içerisinde ontolojik olarak anlam (Sinn) kategorisi ile iç içe bir mesele olması, kendi yorumunu haklı kılar.[360]

Neticede çağdaş Alman düşünür, Kant'ın dolaylı veya dolaysız olarak varlığı ve gerçek olmayı, duyusal içeriğe sahip mekân-zamansal nesnelere ilişkilendirmesini sınırlayıcı bir tavır olarak eleştirirken, onun varlığı bir alanın –onda tezahür etme– özelliği olarak açıklamasına eklemlenir. Frege'nin ise kavram altına düşme nosyonunu sınırlayıcı bulurken, öte yandan –belirli bir nötrlük içermesi hasebiyle– kavramlar çokluğunun

---

[357] Graham Priest, *One Being an Investigation into the Unity of Reality and of Its Parts, including the Singular Object which is Nothingness*, (Oxford: Oxford University Press, 2014), xxii; amlf. "Sein Language", *The Monist*, s. 97/2 (2014); amlf. *Towards Non-Being. The Logics and Metaphysics of Intentionality*, (Oxford: Oxford University Press, 2005).

[358] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 126-128.

[359] Georg Cantor, *Beiträge zur Begründung der transfiniten Mengenlehre*, 481.

[360] Detaylar ve gerekçelendirmeleri için tekrar bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 123-140 (§2b Frege und die Existenz von Begriffen)

bir şekilde bir alan çokluğunu beraberinde getirmesi üzerinden Frege'ye bağlandığını düşünür.[361]

Peki Gabriel'e göre varlık ne tür bir özelliktir? Gabriel, ifadelerinin bir yerinde metafiziksel özellikleri (*Alm. metaphysische Eigenschaften*) şöyle tanımlar: Metafiziksel bir özellik kuşatıcı bir alanda temyiz edici fonksiyonu değil, sadece küllilik fonksiyonunu icra eden özelliktir. Sadece seçmenler diye bir alan olsaydı, seçmen olma özelliği o alandakileri temyiz etmeyen bir özellik olurdu.[362] Mantıksal özellikler ise bir şey hakkında doğru ya da yanlış düşünceler kurulabilmesi için sahip olması gerekilen özelliklerdir. Klasik olarak buna, kendisiyle özdeş olma veya kendisi hakkında çelişkili iddialar ifade edilemeyen bir şey olma (çelişmezlik) gibi örnekler verilir.[363] Gabriel ayrıca ontolojik özelliklerden bahseder. Ona göre ontolojik özellikler, bir şeyin var olabilmesi için sahip olması gereken özelliklerdir (*die etwas haben muss, um zu existieren*). Ve varlık, kendi ifadesiyle ontolojik özelliğin numune-i imtisalidir ("*par excellence"*). Buna göre varlık ne metafiziksel ne de salt mantıksal bir özelliktir, yani ne bir şeyin dünyanın parçası olmasına ne de bir şeyin kendisiyle özdeş olmasına indirgenebilir.[364]

Sonuçta Gabriel'e göre, *genel bir özellik* veya bir alan olarak *saf ve salt varlık* diye bir şey yoktur.[365] Bu tür algılama biçimleri ancak olmazsa olmaz olarak gördüğü anlam

---

[361] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 236; amlf. "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?", 114; amlf. *Sinn und Existenz*, 138-139.

[362] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 77-78.

[363] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 78.

[364] Gabriel, *Sinn und Existenz*,78. Varlığın metafiziksel veya mantıksal bir özellik olup olamayacağına dair ve bu bağlamda Gabriel'in salt varlık diye bir şeyin olmadığını da göstermek için tartıştığı "Yeşil-Dünya" argümanı (*Grüne-Welt-Argument*) için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 78-96.

[365] Malum olduğu üzere, varlığın en genel cins (alan) olup tüm var olanların onun türleri olup olmaması, Aristo ve Platon'dan beri felsefe tarihinde ciddi bir tartışma konusudur. Aristoteles, *Metaphysik,* 998b14-999a23. Buna ve Aristo'nun varlık teorisine dair Gabriel'in mülahazaları için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 87-88, 243-251. Aristo'nun alan ontolojisiyle ilgili ayrıca bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*,

nosyonundan ve dolaysıyla verili alanların somut özelliklerinden soyutlayarak oluşan kabullerdir. Oysa varlığın özelleşmesi her durumda muhtelif özelliklerle koparılmaz bir ilişki içerisinde –başka alanlardan tefrik edilen bir alanın tezahürü– üzerinden taayyün eder. Dolayısıyla anlamlar üzerinden belirlenen bir anlam alanları çokluğu dışında bir varlık yoktur. Ve yine tüm alanların alanı olup, varlığın saf anlamına sahip kaplamı tüm var olanlar olan, genel bir varlık alanı da yoktur.[366] Anlam alanı ontolojisine göre varlık, genel bir özellik olarak tavsif edilebilmekle birlikte bu genellik, ancak var olan her şey hakkında geçerli olan fonksiyonel bir özellik (*funktionale Eigenschaft*) olması cihetindendir. Bu minvalde varlığın anlamı her verili alanda farklı somut bir özelliğe tekabül eder ve varlık her alanın bireyleştirici özelliği ile eşkaplamlı (*koextensiv*) [367] olarak tahakkuk eder.[368]

Bu kısımda son olarak anlam alanı ontolojisinin varlık teorisini tebellür ettirecek önemli bir konuyu ele almak gereklidir. Bu konu kavramsal rölativiteden (*Alm. begriffliche Relativität*/İng. *conceptual relativity*) ontolojik rölativiteye (*Alm. ontologische Relativität*/İng. *ontological relativity*) geçiş olarak da özetlenebilir. Daha öncede gösterildiği üzere ontolojik Deskriptivizm muvacehesinde bir şey var ise belirli bir anlamda ve dolayısıyla bir tasvir altında vardır. Aynı şekilde var olmak belirli bir perspektif ve cihetten tasvir edilebilir mahiyette olmaktır da denilebilir. Daha önce bu perspektif ve cihetler Fregeci anlam kavramı çerçevesinde izah edilmişti.

---

§4. Aristo'nun var olanın neden genel bir cins olmadığına dair görüşünün tahlili için örneğin bkz. Anton Koch, "Warum ist das Seiende keine Gattung?", *Prima Philosophia*, s. 6, (1993), 133-142.

[366] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 86.

[367] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 88.

[368] Çağdaş felsefede daha öncede bahsedilen Derek Parfit ve Thomas M. Scanlon da Gabriel'e benzer şekilde varlık kavramının genel ve formel bir anlamının olup ancak alanlara göreceli olarak değişiklik arz ettiğini ifade ederler. Bkz. Derek Parfit, *On What Matters Vol. II*, 464-475, 719-749; Thomas M. Scanlon, *Being Realistic about Reasons*, 16-52.

Çağdaş felsefede Hilary Putnam'in kavramsal Rölativizmi[369] üzerinden bilinen bir küp misali vardır.[370] Markus Gabriel'in kısmi değişikliklerle ontolojisine uyarlayarak küp misali (*Würfelallegorie*)[371] üzerinden anlam alanı ontolojisinin varlığa dair temel nosyonunu açıklamak mümkündür.[372]

Bir masanın üzerinde üç küpün olduğunu düşünelim. Bir kırmızı, bir mavi ve beyaz bir küp. Bu duruma felsefi bir arka planla bakmayacağı düşünülen bir vatandaşa masanın üzerinde kaç nesnenin olduğu sorulduğunu düşünelim. Orada kaç nesne var sorusuna tabî bir cevap "üç" olduğu kabul edilebilir. Bu durumda vatandaş muhtemelen var olan küpleri saymıştır. Bu durumda kendisi "Küpleri say!" gibi bir sayma kuralına[373] göre davranmıştır. Peki bu cevap, zorunlu ve alternatifsiz bir cevap mıdır? Yine "üç" cevabı verilmiş olsa bile, renklerin sayılmış olması da ihtimal dahilinde.[374] Yalnız bu halde duruma farklı bir tasvir (anlam) altında yaklaşılmış olur. Ama mesele bununla da nihayete ermez. Aksine metafiziksel tutkulara sahip bir fizikçinin bu soruya temel parçacıkları esas alarak bir cevap vermeye çalıştığını düşünelim. Muhtemelen gereksiz fiziksel bir proje olmakla birlikte, cevabın üçten çok daha yüksek bir *n* rakamı olacağı aşikârdır. Daha sanatsal ve yaratıcı bir çerçeveden bakıldığında belki duruma bir sanat eseri olarak bakılacağı için –mesela

---

[369] Buna dair bkz. Hilary Putnam, *Ethics Without Ontology*, (Cambridge: Harvard University Press, 2004), 33-70.

[370] Paul Boghossian'ın, Putnam'ın buna benzer bir örneği ile ilgili bir değerlendirmesi için bkz. Boghossian, *Fear of Knowledge*, 35-38.

[371] Markus Gabriel, kavramsal rölativite anlayışını kendi temel tezlerini izah etmek için sıklıkla kullanır. Örneğin bkz. Gabriel, *Neutral Realism*, 189-190; amlf. *Die Erkenntnis der Welt*, 329; amlf. *Sinn und Existenz*, 299-304; amlf. *Grenzen der Erkenntnis*, 329-344; amlf. "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?" 116-117; amlf. "Der neue ontologische Realismus", 195-196.

[372] Bu bağlamda çalışmanın önceki bir kısmında verilen "Fatih Külliyesi" örneği de hatırlanabilir.

[373] Gabriel'in sayma kuralı (*Zahlregel*) kavramını, daha önce işaret edilen durum anlamları (*Situationssinne*) kavramı ile ilişkilendirdiği izahlar için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 301-304.

[374] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 299.

Kieslowski'nin ilgili filmlerini hatırlayarak– "bir" cevabı da verilebilir.[375] Yine yüzey olmaklığı esas alarak, on sekiz yüzeyin bulunduğu iddiası ortaya atılabilir vs.[376] Buradan Gabrielci çerçevede çıkarılabilecek neticelerden biri farklı düzenleniş kurallarının (anlam alanlarının) varoluşu üzerinden, muhtelif doğru düşüncelere (*wahre Gedanke*) erişim yolunun mümkün olduğudur.[377]

Gündelik hayat fenomenlerinden kompleks yapılara kadar kendilerinde bulunabilecek küp örneğindeki bu fenomeni Hilary Putnam, "kavramsal rölativite" olarak ifade etmektedir. Kavramsal rölativite tezine göre, nesnelerin sayısına dair verilebilecek tüm "doğru" cevaplardan önce *a priori* olarak farklı bir "nesne" anlamının tercih edilip kabul edilmesi zorunludur. Fark edileceği üzere burada, farklı konular bağlamında, üzerinde durulan meselenin, mutlak anlamda bir nesne olmaklığın veya ayrıcalıklı ve asli bir nesnenin olup olmaması sorunudur. Putnam bu bağlamda şöyle der:

> 'Objects' do not exist independently of conceptual schemes. We cut up the world into objects when we introduce one or another scheme of description. Since the objects and the signs are alike internal to the scheme of description, it is possible to say what matches what.[378]

Dolayısıyla neyin "nesne" olarak kabul edileceği kavramsal tercihlere, çerçevelere ve kendileriyle gönderimde bulunulan referans sistemlerine bağlı olarak belirlenir.[379] Immanuel Kant'ın meşhur "*Die Bedingungen a priori einer möglichen Erfahrung überhaupt sind zugleich Bedingungen der Möglichkeit der Gegenstände der Erfahrung.*" savı da yine bu konuyla alakalıdır.[380] Kendileri üzerinden gönderimde bulunulan referans sistemlerinin çokluğundan, nesnelerin çokluğu (küpler, renkler,

---

[375] Gabriel, *Neutraler Realismus*, 21.

[376] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 373-374.

[377] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 299.

[378] Hilary Putnam, *Reason, Truth and History*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 52.

[379] Hegel'in "*Das Sein ist Schein."* tespiti üzerinden Gabriel'in kavramsal rölativite fenomeninin izahı için bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 337-339.

[380] Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, A111.

yüzeyler, atomlar, sanat eserleri vs.) neşet eder. Verili duruma hangi beklenti perspektifi ile yaklaşıldığına bağlı olarak belirli nesneler tezahür eder. Yani küp bulma beklentisi ile yaklaşıldığında küpler, temel parçacıklar bulma beklentisi ile yaklaşıldığında temel parçacıklar vs. bulunabilir.

Hilary Putnam *Ethics Without Ontology* adlı eserinde, varlık kavramının bu çoklu kullanımını şu şekilde özetler:

> How can the question whether something exists be a matter of convention? The answer, I suggest, is this: what logicians call ›the existential quantifier‹, the symbol ›(∃x)‹, and its ordinary language counterparts, the expressions ›there are‹, ›there exist‹ and ›there exists a‹, ›some‹, etc., **do not have a single absolutely precise use but a whole family of uses**.[381]

Putnam'in kavramsal rölativite anlayışı, ontolojik antirealist bir yaklaşım ile birlikte savunulduğu için varlık kavramının çoklu yapısı, insanın diskursif pratikleri ve kavramsal çerçeveleri üzerinden çoklu kullanımına (*uses*) indirgenebilir olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda *ontolojik realizm,* kavram kullanan varlıklar olmasaydı bile birçok şeyin var olacağını iddia eden tez iken, *ontolojik antirealizm* kavram kullanan varlıkları izahına dahil etmeyen hiçbir açıklamanın, varlık kavramının anlamına dair tam bir cevabın verilemeyeceğini öne süren teze tekabül eder.[382] *Metafiziksel realizm* [383] ise bu cihette (mutlak) bir dünyanın varlığını kabul eden ve

---

[381] Putnam, *Ethics Without Ontology*, 37. (Vurgular bana ait.)

[382] Benzer şekilde, Gabriel, *Sinn und Existenz*, 403-404. Bu bağlamda Gabriel, Eli Hirsch gibi çağdaş bir felsefecinin "Quantifier Variance" üzerinden antirealizmden sıyrılma girişimlerini ontolojik antirealizmin farklı bir formu olarak görür. Eli Hirsch bir yandan "*There is no uniquely best ontological language with which to describe the World"* derken öte yandan şöyle der: *"What varies in quantifier variantism is only the language; everything else remains the same. An anti-realist conception in which varying the language somehow changes all of reality is an entirely different story."* Gabriel, Hirsch'in "varlığın" tam anlaşılmasını ve anlamı dillerin çokluğuna göreceli kılmasını, ontolojik antirealist bir pozisyon olmakla itham eder. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 404.

[383] Çağdaş felsefede özellikle Hilary Putnam'ın çalışmaları, klasik metafiziksel realizme yönelik eleştirileriyle bilinir. Özellikle bkz. Hilary Putnam, *Reason, Truth and History* ve *The Many Faces of Realism*, (Chicago: Open Court, 1987). "*Reason, Truth and History*" adlı eserinde yaptığı meşhur metafiziksel realizm tanımı şu şekildedir. *"On this perspective, the world consists of some fixed totality of mind-independent objects. There is exactly one true and complete description of 'the way the world is'. Truth involves some sort of correspondence relation between words or thought-signs and external*

kavram kullanan varlıklar olmasaydı bile (kendinde) dünyanın var olacağını düşünen tezdir.[384] Aslında bakıldığında "*intern realism*" olarak takdim edilen Putnamcı tavır antirealizmin farklı bir formu olarak görülür. Gabriel de Putnam'ın plüralizmini bu şekilde okur ve nihayetinde onun sadece farklı şekilde tasvir edilen –tasvirlerdeki yapılara sahip olsun ya da olmasın– bir dünya ve gerçeklik tasavvuruna sahip olduğunu öne sürer.[385]

Gabriel, anlam alanı ontolojisi üzerinden Putnamcı kavramsal rölativite anlayışını ontolojik rölativite anlayışına dönüştürmeyi hedefler. Ontolojik rölativite kavramı daha önce W.V.O Quine[386] gibi felsefeciler tarafından da kullanılsa da Gabriel'e göre nihayetinde Quinci tavır ona göre indirgemeci ve natüralist-ampirist bir yaklaşım olması hasebiyle ciddi sorunlarla maluldür. Tespitlerinde Quinci rölativite anlayışının ontolojik olmaktan çok, Putnam'a benzer şekilde kavramsal olduğunu saptar.[387]

Gabriel, çizdiği ontolojik çerçevede kavramsal rölativitenin realist bir açıklamasını sunarak ontolojik Rölativizmi savunur. Buna göre varlığa ve gerçekliğe erişimde kullanılan çoklu kavramsal çerçeveler ve tasvir formları –ontolojik Plüralizm tezinin de iddia ettiği gibi– varlığın ve gerçekliğin çoklu yapısına tekabül eder. Anlam alanlarının çokluğu olgusu Gabriel'e göre, durumu açıklamada yeterli bir gerekçe sunmaktadır. Çünkü verilen küp örneğinde karşılaşılan durumda "gerçekten" de

---

things and sets of things", 49. Putnam'in farklı dönemlerde farklı düşünsel tavırlara sahip olduğunu belirtmekte fayda vardır.

[384] Gabriel'in bu tanımlarına dair bkz. Gabriel, "Neutraler Realismus", 22-23. Antirealizme dair bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 403-404. Metafiziksel realizme dair dünya kavramıyla da irtibatlı olarak Gabriel'in izahları için bkz. Gabriel, *An den Grenzen der Erkenntnistheorie*, 76-106.

[385] Gabriel, "Neutraler Realismus", 23-24; amlf. *Die Erkenntnis der Welt*, 329-344.

[386] W.V.O Quine, *Ontological Relativity and Other Essays*, (Columbia: Columbia University Press, 1969).

[387] Gabriel'in Quine ile ilgili eleştiri ve yorumları için bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 339-343; amlf. *Sinn und Existenz*, 278-281 420-427; amlf. "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?", 110, 114; amlf. "Ontologie", Eva Schürmann, Sebastian Spanknebel, Héctor Wittwer (edt.), *Formen und Felder des Philosophierens*, (Freiburg/München, Verlag Karl Alber, 2017).

küpler, temel parçacıklar, renkler vs. vardır. Konstrüktivist ve antirealist yaklaşımların iddia ettiği şekilde, insanın salt kognitif yapısı ve tasavvurları vasıtasıyla "orada" bulunmayan bir şeyi, kavramsal şemaları ve çerçeveleri üzerinden yansıttığını düşünmenin bir manası yoktur. Anlamlar gerçekliğin kendisine içkin oldukları için, "Ne var?" sorusuna muhtelif anlam alanları üzerinden, doğru ve nesnel cevaplar verilebilmektedir. Gerçekliğin kendisi sınırlanamaz çoklukta gerçekliklerden (anlam alanlarından) müteşekkil olduğu için, varlık tek bir tarzda değil, birçok tarzda açıklanabilir mahiyettedir. Atomların anlam alanı açısından, orada *n* atomun olduğu doğrudur. Yine aynı minvalde, küplerin anlam alanında, orada üç nesne olduğu doğrudur. Farklı gözlemcilerin aynı şekilde erişebildikleri sayma ve düzenleniş kuralları, Fregeci anlamlar (*Sinn*) gibi nesnel (*objektiv*) ve kamusaldırlar (*öffentlich*).[388]

Bu bağlamda benzer şekilde Frege'nin de, "aynı" tezahürün (*Erscheinung*) örneğin *beş* ağaç[389] (fünf Bäume) ya da *bir* ağaç grubu (eine Baumgruppe) olarak tasvir edilebileceğini sorunsallaştırdığını ifade etmek yerinde olacaktır. Frege bu konuda der ki:

> Bir ve aynı dışsal görüngüye bakarak, örneğin 'Bu bir ağaç grubudur.' ve 'Burada beş ağaç var.' tümcelerinin ikisini de aynı doğrulukta söyleyebilirim ya da 'Burada dört şirket bir aradadır.' ve 'Burada 500 adam çalışıyor' tümcelerini de; şimdi burada bir yargıdan diğerine değişen ne tekil şeylerdir, ne de bütündür veya onların

---

[388] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 301. Hatta bu kısımda düşünür, sayma kurallarının kendisinin sayılabileceği ve dolayısıyla onunda bir anlam alanının olduğunu söyler.

[389] Alman felsefeci Marcus Willaschek aynı şeyin farklı şekillerde tasvir edilebilir olmasına şu örneği verir: Aynı şey bir ağaç olarak, bir ekolojik sistem, bir kayın, perilerin yaşam yeri, maddi bir nesne, bir engel, bir yuva alanı, bir besin kaynağı, ormanın bir cüzü, bir "kaşe" (bir kayın ya da bir meşe) vs. olarak tasvir edilebilir. Modern bir genel kabul olarak "gerçekliğin kendisinin bir dili konuşmadığını" ve şeylerin kendilerini tasvir etmeyip, bizlerin onları kavramlara, dilsel lafızlara, duyusal araçlara ve ilgilere bağlı olarak tasvir ettiğini söyler. Ayrıca her biri bağlama ve perspektife göre uygun olabileceğini iddia eder. Marcus Willaschek, *Realismus*, (Stuttgart: UTB, 2000), 9.

> biraradalığıdır, değişen yalnızca benim adlandırmamdır. Bu ise, sadece bir kavramın yerine bir diğerinin konulduğunun bir göstergesidir.[390]

Ontolojik rölativite tezi, birbirine tercüme edilemeyen, nesnelere muhtelif erişim ve gönderim formlarının olduğunu değil, nesne olmaklığının kendisinin çoklu bir yapıda olup, gerçeklikteki anlam alanlarına göre tezahür ettiğini kabul eder.[391] Mevzubahis durumu biz, şu ya da bu şekilde tasvir ettiğimiz için, üç küpü ve şu ya da bu şekilde tasvir ettiğimiz için, *n* temel parçacığı var kabul ediyor değiliz. Bu sahne gerçekten de üç küp ve *n* temel parçacık içermektedir.[392] Küpler hakkında, küp türünün üç tanesinin masanın üzerinde olduğu, nesnel olarak doğrudur. Bu hakikat, hiçbir şekilde bilince bağlı, kurgusal, hayali veya inşa edilmiş olarak görülemez.[393]

Küp misalindeki durumda, kaç nesnenin olduğuna dair verilen doğru cevaplardan soyutlayarak, hangi şartlar altında belirli nesnelerin orada olduğuna varılabilmektedir. Gabriel son çalışmalarından birinde –çağdaş felsefeci David Chalmers'in bir kavramsallaştırmasından yola çıkarak– bunu "geçerli/uygun döşeme/donanım fonksiyonu" (*admissible furnishing function)* kavramıyla ifade etmektedir.[394]

---

[390] Gottlob Frege, *Aritmetiğin Temelleri*, çev. Bülent Gözkan, (İstanbul, Yapı Kredi Yay. 2017), 57. *"Wenn ich in Ansehung derselben äussern Erscheinung mit derselben Wahrheit sagen kann: "dies ist eine Baumgruppe" und "dies sind fünf Bäume" oder "hier sind vier Compagnien" und "hier sind 500 Mann", so ändert sich dabei weder das Einzelne noch das Ganze, das Aggregat, sondern meine Benennung."* Frege, *Grundlagen der Arithmetik*, 59 Frege'nin bu örneğine dair Gabriel'in yorumları için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 123, 299-30.

[391] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 329.

[392] Gabriel, *Neutral Realism*, 189.

[393] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 303.

[394] Ayrıca bir diğer noktaya işaret etmekte fayda var. Gabriel, mantıksal veya Meinongcu patlama (*Meinongianischer Explosionismus*) da denilen her keyfi özellikler kümesinin (örneğin imkânsız nesnelerin) her durumda var kabul edilmesi gerektiği gibi bir düşünceyi kabul etmemektedir. Bunun David Chalmers'in "uygun/geçerli donanım fonksiyonu" (*admissible furnishing function*) kavramsallaştırması ve küp örneğiyle açıklanması için bkz. Gabriel, *Ontologie*, 136-141. David Chalmers'in *admissible furnishing function* kavramı için bkz. David Chalmers, *Ontological Anti-Realism*, içinde: edit. David John Chalmers, David Manley & Ryan Wasserman, *Metametaphysics: New Essays on the Foundations of Ontology*, (New York: Oxford University Press, 2009), 77-129, 106-111.

Alman düşünürün ontolojik rölativite çerçevesinde özetle zikredilebilecek iki örneği daha bulunmaktadır. Birincisi "birçok eller" örneğidir. İkincisi ise epistemoloji ve psikoloji tartışmalarında sıkça örnek verilen ve özellikle Ludwig Wittgenstein'ın da kullandığı meşhur tavşan-ördek başı şeklidir.

"Birçok eller" örneği şunu söylemektedir: Örneğin sol elimiz olarak gördüğümüz entiteyi düşünelim. "Sol el" hem bir eldir hem de temel parçacıkların belirli bir düzenlenişidir. Yine bir hücreler düzenlenişi olduğu gibi, belirli bir manası olan bir nesne olarak da karşımıza çıkabilir. Ellere, örneğin bir sol el üzerinde, üç boyutlu (3-D) bir sol el dövmesi yapan kişiler için sol el bir sanat eseri olarak da tezahür edebilir. Nihayetinde ona, ağıza yemeği koymak gibi faaliyetlerde kullanılan yararlı bir alet olarak da bakılabilir. Tüm bu cihetlerden (anlamlardan) elimiz farklı anlam alanlarında tezahür eder. Gabriel bu noktada, –birçok konuda sürekli vurgulamaya çalıştığı gibi– tüm bu "ellerin" arkasındaki hakiki ve gerçek el arayışının hatalı metafiziksel bir araştırma projesi olduğunu vurgulamaya çalışır. Aksine el, birçok anlam alanlarında tezahür eder ve hiçbir anlam alanı metafiziksel olarak imtiyazlı değildir.[395] Ontolojik olarak durumun böyle olması Gabrielci nötr realizm (*neutraler Realismus*)[396] tezinin farklı bir ifadesidir. Öte yandan ise bir diğer nokta önem arz etmektedir. Yapılan bu tespit, ontolojik cihetten bir hakikati ifade etmeyi gaye edinse bile düşünür, pragmatik gerekçelerle bir organizmaya bağlı sağlam bir uzuv olarak var olan bir elin tercih edileceğini kabul etmektedir.[397]

Tavşan-ördek başı örneği (bkz. Şekil 1) özellikle algı yanılgıları ve çift yüzlü şekiller bağlamında çokça ele alınır. Ontolojik rölativite ve anlam alanları çokluğunun kaçınılmazlığını yansıttığı için Gabriel'in özellikle bu örneği seçtiği anlaşılmaktadır. Anlam alanı ontolojisi çerçevesinde bu çift yüzlü resmin hem bir tavşanı hem de bir ördeği göstermesi doğrudur. Bu cihetten tavşan ve ördek farklı anlam alanlarında tezahür ettikleri için bu durum bir çelişki ifade etmemektedir. Bir anlamda bir tavşan

---

[395] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 186-187; amlf. *Warum es die Welt nicht gibt*, 91-92.

[396] Bkz. Gabriel, "Neutral Realism".

[397] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 187.

varken, bir anlamda bir ördek vardır. Ördek alanında gaga varken, tavşan alanında kulaklar vardır. Aynı anda ise ördek alanında (tavşan) kulakları yokken, tavşan alanında gaga yoktur. Çift yüzlü şekiller mevzubahis olduğu için bu tür bir idraki mümkün kılan duyusal fizyoloji de dikkate alınabilir. Yani ayrıca beynin beyaz fondaki siyah renge nasıl tepki verdiği incelenerek, insanda çift yüzlü resimlerin algısı açıklanabilir. Gabriel bu örnekte de yine aynı meseleye işaret etmek istiyor. Tüm bu alanlar vardır ve ontolojik cihetten herhangi birini imtiyazlı kılmanın bir gerekçesi yoktur. Tavşan-ördek başı metafiziksel bir imtiyazla ne bir tavşan, ne bir ördek, ne belirli bir düzenlenişe sahip mürekkep siyahlığı, ne de insanın duyusal fizyolojisinden dolayı kendisine kompleks bir nesne olarak tezahür eden bir temel parçacıklar kümesidir. Ancak belirli açıklamalar çerçevesinde bir ya da birkaç alanı öncelikli kılmamızın gerekçeleri olabilir. Örneğin nörobioloji insanın çift yüzlü resimleri algılama yetisini açıklamak isterse, beyaz fondaki siyah rengi ayrıcalıklı kılacaktır. Yoksa bu bağlamda çift yüzlü resmin aslında bir tavşan olup, bazen bir ördek olarak ve bazen de beyaz fondaki siyah renk olarak algılanabildiği söylenmek istenmez. Bir tavşan hikayesi gibi başka bağlamlarda ise yine tavşan alanının ayrıcalıklığı mevzubahis olabilir. Neticede gerçeklikte aslında sadece kendisinde olmayan tavşan ve ördek anlamlarının yüklendiği ve kurgulandığı beyaz fon üzerindeki siyah rengin var olduğu gibi bir tez, Gabriel açısından kabul edilemez. Metafiziksel bir tez olarak gördüğü bu tür tezler, anlam alanı ontolojisi çerçevesinde boş bir teze dönüşmektedir. Çünkü bu tür tezler, belirli bir nesne türünü "mutlak olarak nesne" (*Gegenstand*

überhaupt) gibi anlamsız görülen bir kavramın paradigmatik özellemesi olarak kabul ederler.[398]

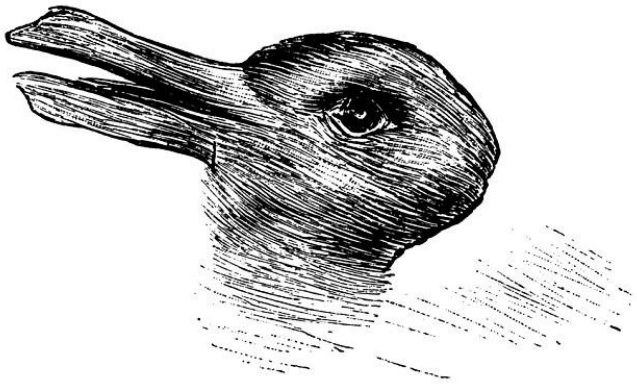

Şekil 1

Alman düşünür, bu tür örneklerle de özetle ontolojik rölativite fenomeninin gerçekliklerin kendisini yapılandırdığını iddia eder. Bu kısmı, Gabriel'in aşağıdaki mülahazaları ile sonlandırmak mümkündür.

Kant'ın kendinde şey (*Ding an sich*) ve tezahürler (*Erscheinung*) arasındaki keskin ayırımını problematize ederken –anlam alanı ontolojisinin çizdiği çerçevede– düşünür, şöyle bir öneride bulunur. Ona göre tezahürleri, kendinde şeylerin muhtelif vecihlerine (*Aspekte der Dinge an sich*) olan sorunsuz erişimlerimiz olarak görmek daha makuldür. Vecihler, belirli tasvirler altında onlara gönderimde bulunan kendinde şeylerin özelliklerine tekabül ederler. Tezahürler başka vecihlerin yanında bir vecih değil, kendinde şeylerin bize tezahür ettiği vecihlerdir.[399] Örneğin burada bir masanın olduğu olgusunu, nesneleri belirli sınırlı bir perspektiften idrak ettiğimizde de saptarız. Bununla sadece perspektiflerin kendilerini, ya da nesnelerin "gölgeleri" idrak edilmez.

---

[398] Tüm bu açıklamalar için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 187-188.

[399] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 111. Kantcı tezahürleri (Erscheinung) Fregeci anlamlar (Sinn) üzerinden açıklayan benzer bir yaklaşım için bkz. Clinton Tolley, "Kant's Appearances as Object-Dependent Senses", Stang Schafer (edt.), *On the Sensible and Intelligible World*, (Oxford: Oxford University Press, t.y.).

Cüzi (sınırlı) bir idrak direkt olarak masaya gönderimde bulunan, masanın gerçek tezahürünün idrakidir. Bu gönderim bize kendinde masanın şu ve bu şartlar altında – yani bir anlam alanında– tezahürünü verir. Ve bu şekilde masanın ilişkisel nesnel özellikleri hakkında bir şeyler öğreniriz.[400]

Gabriel varlık teorisi ve ontolojik rölativite tezinin özeti de sayılabilecek şu ifadelerle bu açıklamalarını nihayetlendirmektedir: "İçlerinde hareket ettiğimiz gerçeklikler, nesnel olarak sonlu ve tamamlanmamıştır ve bundan dolayı çeşitli şekillerde tezahür ederler: Onlar nesnel olarak perspektivaldir."[401]

3.2. "DÜNYA YOKTUR"

3.2.1. Metafizik ve Ontoloji Ayırımı

Malum olduğu üzere ontoloji ve metafizik ile alakalı antik dönemden çağdaş döneme kadar farklı tarifler yapılıp, farklı irtibatlar kurulmuştur.[402] Markus Gabriel ontoloji ve

---

[400] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 438. Ayrıca masa örneği üzerinden açıklamalar için bkz. Gabriel, "Der Sinn der Religion", M. Meyer-Blanck (edt.), *Geschichte und Gott. XV Europäischer Kongress für Theologie*, (Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2016), 58-75.

[401] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 438.

[402] Ontoloji ve metafizik kavramlarının tarihi seyrine ve farklı tariflerine dair örneğin bkz. Stephen Mumford, *Metaphysics: A Short Introduction,* (Oxford: Oxford University Press, 2012); Michael J. Loux, Dean Zimmermann (edt.), *The Oxford Handbook of Metaphysics*, (New York, Oxford University Press, 2003); Jaegwon Kim, Ernest Sosa (edt.), *A Companion to Metaphysics*, (Oxford: Blackwell, 1995). Franscesco Berto, Matteo Plebani, *Ontology and Metaontology- A Contemporary Guide*, (London/New York: Bloomsbury Academic, 2015); Schrenk, *Metaphysik Handbuch*; Jonathan Schaffer, "On What Grounds What", D. Chalmers, D. Manley, Ryan Wassermann (edt.), *Metametaphysics*. Lafzen ontoloji Yunanca "*to on*" (var olana) dayandığı için genelde varlık/var olan bilimi ve varlık/var olan öğretisi şeklinde de ifade edilir. Yine yaygın bir biçimde ontoloji varlığın genel yüklemlerini ve hallerini (klasik İslam düşüncesinde umur-ı amme denilen) araştıran disiplin olarak da görülür. Klasik İslam düşüncesinde varlık teorilerine dair ayrıca bkz Ömer Türker, "İslam Filozoflarında Varlık Tasavvuru ve Dinî Düşünce Geleneğine Etkisi", *Kur'anı Anlamanın Fikri Arkaplanı- Varlık Bilgi İnsan*, (edit.) Kolektif, (İstanbul: Kuramer, 2018): 29-66. Gabriel görüleceği üzere klasik birçok tarifte ontolojiye yüklenen görevleri metafiziğin alanına yüklemektedir. Yine Gabriel'in metaontoloji, metametafizik ve metaepistemoloji gibi geliştirilmeye çalışılan yeni disiplinlere dair yorumları için bkz.

metafizik arasında keskin bir ayırım yapma gayretindedir. Önceki kısımlardaki izah ve mülahazalardan da anlaşılacağı üzere kendi anlam alanı ontolojisi teklifini metafiziğin değil, ontolojinin yanında konumlandırmaktadır.

Gabriel'e göre ontoloji, varlığın (*Existenz*) ne olduğu sorusuna dair sistematik bir cevap vermeye çalışan alandır.[403] Bazı metinlerinde bunu şu şekilde ifade eder: Ontoloji "varlık" lafzının ve onunla müteallik lafızların anlamını ve bu lafızların neye delalet ettiğinin sistematik bir araştırmasıdır.[404] Ona göre çağdaş teorik felsefenin – nesne, olgu, özdeşlik, referans, hakikat, bilgi, modaliteler (gerçeklik, zorunluluk, imkân vs.), fiksiyon gibi– birçok merkezi kavramı varlık kavramıyla bağlantılı olduğu için bu araştırma, sistematik bir hüviyete haizdir.[405] Ontoloji bağlamında yine varlık sorularını hangi şartlar altında sorup cevaplandırabildiğimizi inceleyen teori formatını "transandantal" ontoloji (*transzendentale Ontologie*) kavramıyla ifade etmektedir.[406]

Metafizik, ise mutlak olarak varlığa dair her şeyi kuşatan bir teori olarak anlaşılmaktadır. Yani var olanların mutlak bütünlüğü/totalliği ile ilgili bir teori peşinde olan alan kastedilir.[407] Başka açıklamalarında metafiziği dünyanın ne olduğu sorusuna

---

Gabriel, *Neutral Realism*, 184.; amlf. *Sinn und Existenz*, 23-24; amlf. "Metaphysik oder Ontologie?", 73-74.

[403] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 25; amlf. *Warum es die Welt nicht gibt,* 16, 68-69; amlf. "Der neue ontologische Realismus", 191; amlf. "Metaphysik oder Ontologie?", 74-75. Aristotelesçi ve Kantcı ontolojileri de izah ettiği ontolojiyle ilgili müstakil bir makalesi için bkz. Gabriel, Markus, "Ontologie", Eva Schürmann, Sebastian Spanknebel, Héctor Wittwer (edt.), *Formen und Felder des Philosophierens*, (Freiburg/München, Verlag Karl Alber, 2017).

[404] Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?"*,* 73; amlf., *Die Erkenntnis der Welt*, 401. Gabriel'in ontolojisinde neden "Sein" (İng. *Being*) kavramını bir kenara koyup "Existenz" (İng. *Existence*) kavramını tercih ettiğine dair kısa bir açıklama için bkz. Gabriel, "Der neue ontologische Realismus", 191; amlf. *Sinn und Existenz*, 25-26.

[405] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 25-26. Bir şeyin var olmasının ne anlama geldiğini araştırdığı için ontolojinin mutlaka tecrübi olanla irtibatlı olması gerektiğine dair bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht* gibt, 69; amlf. "Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik?", 111-119; amlf. "Ontologie", 139.

[406] Bununla ilgili detaylı izahlar Gabriel, *Transcendental Ontology. Essays in German Idealism*, (New York: Bloomsbury, 2013).

[407] Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?", 73-74.

ve "dünya" (*Welt*) lafzının ne manaya geldiğine verilen sistematik bir cevap şeklinde de tarif ediyor.[408] Bu cihetten metafizik dünyayı dünya olarak (*die Welt als Welt*), dünyanın alt alanları ve parçalarıyla ilişkisi ve bağlantısını, en genel ilkelerini ve içindeki nesneleri konu edinip araştırdığı için, düşünüre göre metafizik, mutlak bir bütünlük olarak dünyanın varlığını varsayar.[409]

Daha önce de ifade edildiği üzere, metafizik birçok şekilde tarif edilmiştir ve hatta ontoloji ve metafiziğin temelde aynı şey olduğu da söylenmiştir. Gabriel, bunları dikkate alarak eleştirdiği ve karşı çıktığı metafizik nosyonunu dakikleştirmek için bir makalesinde metafizik kavramının –farklı tarifleri ve tarihi uygulayışı dikkate alarak– dört veçhesinden bahseder. Bunlar bazen birbirinden ayrı ortaya atılırken bazen de farklı kombinasyonları ile savunulur.[410]

1. Metafizik[1] mutlak bütünlüğün, mutlak bütünün veya her şeyi kuşatan bir şey anlamında dünyanın teorisidir.
2. Metafizik[2] (gerçek) varlık/var oluş (*Sein*) ile görünüş (*Schein*) arasında temel ayırımın teorisidir.[411]
3. Metafizik[3] ise fiziğin mutlak olarak var olan her şeyi araştırmadığını kabul eden ve doğanın üstünde, yanında veya altında yani (fiziksel olanın dışında) başka şeylerin de var olduğunu düşünen teoridir.
4. Metafizik[4] bir mahiyet/öz teorisidir. Dolayısıyla cevher ve mahiyet sorusuna (Yun. τίς ἡ οὐσία) cevap arar. Bu teori anlamsız mereolojik bütünler, salt yığınlar ile (gerçekten) bir şey olan arasındaki ayırım üzerinden var olanların akledilebilirliğini sağlamaya çalışır.[412]

---

[408] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 68.

[409] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 399. Yine metafiziğin bir tarifi için bkz. Jonathan Schaffer, *On What Grounds What*; Kit Fine, "The Question of Ontology", D. Chalmers, D. Manley & Ryan Wasserman (edt.), *Metametaphysics: New Essays on the Foundations of Ontology*.

[410] Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?", 74-75.

[411] Gabriel'in Schein ve Sein ayırımına dair görüşleri için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 195-203.

[412] Bu ayırımlar için bkz. Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?", 74-75 Benzer şekilde üçlü bir ayırım için bkz. Gabriel, "Der neue ontologische Realismus", 190.

Ona göre ontoloji, metafiziğin tüm problematik boyutlarından sıyrılabilecek güçte olmalıdır. Anlaşılacağı üzere kendi metafizik tarifi özellikle metafizik[1]'i içermektedir. Tanrı ve ruh hakkındaki metafizikler, metafizik[3]'ün veya metafizik[4]'ün muhtemel tarzları olabilir. Markus Gabriel'in metafiziğe karşı çıkışı ise ona göre antik dönemden bugüne yaygın olarak metafizik[1]'in hâkim olup öteki veçhelerin onunla mezc halinde ortaya çıkmasıdır. Modern ve çağdaş dönemde örneğin sadece fizik tarafından gerçek bütünlüğün araştırıldığı, metafiziksel bir kabul olarak yaygınlık kazanmıştır. Bu cihetten metafizik[1] ve metafizik[2] bir araya getirilerek, gerçek var olan (*Existenz*) fiziğin nesne alanı olan evren iken, öznel tezahürler ve idrakler insanın duyusal fizyolojisi ve nörolojik yapısıyla evrenle girdiği ilişkide ortaya çıkan görünüşe/yanılsamaya (*Schein*) indirgeniyor.[413] Yine son dönemlerde analitik felsefe geleneğinde ciddi bir ivme ve canlılık kazanan ve Gabriel'in farklı vesilelerle eleştirdiği analitik metafizik ve ontoloji geleneğinde farklı şekillerde mutlak gerçekliğin temel yapılarını (*the fundamental nature of reality)* ve ilkelerini aramak peşindedir.[414] Düşünüre göre klasik metafizik dönemlerinde Platon ve Aristoteles gibi felsefeciler fiziksel araştırmaya ait olmayan nesne alanlarının olduğunu teslim ederken, bugün metafizik genelde fiziğin temel kavramlarıyla ilgili bir refleksiyona indirgenmiş vaziyettedir. Bu minvalde daha önce eleştirdiği gerçekliğin fiziğin (doğa bilimlerinin) nesne alanıyla sınırlandırılması veya ona bağlanılması sorunu gündemde kalmaktadır.[415]

---

[413] Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?", 80-83. Daha önce adı geçen Ben Caplan'ın "microfundamentalism" dediği veya Gabriel'in naif bireyler ontolojisi (*naive Einzeldingontologie*) olarak ifade ettiği görüş bunun farklı formlarıdır. Burada tekrar bu yaklaşımların analitik felsefe geleneği içerisinden de çoktandır ciddi eleştirilerle karşılaştığına işaret etmekte fayda var.

[414] Buna dair kısmi izahlar için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 14-28. Metafizik[2] ve metafizik[3]'ün birleştirilerek veya metafizik[4]'un metafizik[3]'ü dışlayarak (Natüralizm/Fizikalizm gibi) yapıldığı metafiziksel yaklaşımlar için bkz. Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?", 83.

[415] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 20-21.

Anlam alanı ontolojisi metafizik[1] ve metafizik[2]'yi reddederken, metafiziğin öteki veçhelerinin (metafizik[3] ve metafizik[4]) belirli bir tarzını kendi ontoloji projesi çerçevesinde devam ettirip makbul sayar. Metafizik[3] Gabriel düşüncesinde ontolojik Plüralizm ve anlam alanları çokluğu tezleri etrafında özetle görülmüştür. Metafizik[4]'e de özellikle "Fields of Sense" (*Sinn und Existenz*) eseriyle birlikte masum veya zayıf özcülüğe (unschuldiger/schwacher Essentialismus) sarahaten yer açarak daha sistematik bir yer vermeye başlamıştır.[416] Nihayetinde temyiz edildiği üzere Gabriel'in mutlak anlamda metafiziği reddedip dışladığını söylemek yanlış olacaktır. Aksine geliştirdiği ontolojinin –fiziksel olmayan nesne alanların varlığına kendini yükümlü kılma anlamında– klasik bir metafizik olduğunu da söyler. Yalnız ilaveten tüm fiziksel ve fiziksel olmayan alanların alanı anlamında bir dünyanın olmadığını savunur.[417]

Gabriel felsefe tarihinde ontolojinin metafizikle kopmaz bir ilişkisi içerisine girmesinin kadim bir tarihi olduğunu düşünür. Pre-Sokratikler döneminde başlattığı bu teşebbüsün özellikle Platon ve Aristoteles ile birlikte ilk sistematik nüvelerini gösterdiğini söyler.[418] Dünya ve dünya bütünlüğü kavramının oluşumu ile iç içe gördüğü bu serüvenin zihinsel ve tarihsel arkeolojisini ayrıca yapmaya çalışır.[419] Metafizik antik Yunan felsefesinin yükselişinden itibaren özellikle dünya ve tanrıyla ilgilenir. Hayretle ilişkilendirilen metafiziksel bilgi arayışı, insanın kendini her şeyi kuşatan bir bütünün parçası olarak kavramasıyla başladığı söylenir. Atina, Elea ve

---

[416] Güçlü özcülüğü metafizik[1]'in farklı bir formu olarak gördüğüne burada işaret edilebilir. Buna dair izah bkz. Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?", 83-84. Bu bağlamda yine Aristo'nun da aslında güçlü metafiziksel[1] tarzı bir özcülüğü değil sadece zayıf metafiziksel[4] tarzı bir özcülüğü savunduğu yorumunu yapar. Ayrıca Aristo'nun varlığın en genel cins olmaması ile ilgili yaptığı tartışmanın aslında mutlak olan ve kavramsal birliğe sahip bir bütünün olamayacağına dair itirazlar olarak da okunabileceğini söyler.

[417] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 21.

[418] Buna dair izahlar için bkz. Gabriel, "Wenn es die Welt nicht gibt, kann es dann Gott geben?", K.P. Liessmann (edt.), *Über Gott und die Welt. Philosophieren in unruhiger Zeit*. (Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2017), 125-138, s. 125-127; amlf. *Sinn und Existenz*, 17, 21, 276-284.

[419] Bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 276-282.

Sparta mekânsal bir düzenin parçası oldukları gibi, var olan her şeyin kendisinin bir parçası olduğu bir düzenin –yani bir dünya bütününün– var olması gerekir.[420] Metafizikçiler o zamandan beri dünya bütününü, sebebini, en genel ilkelerini ve mahiyetini veya klasik bir ifade ile eşyanın/varlığın hakikatini keşfedip tespit etmek isterler. Alman felsefeciye göre klasik dönemde metafizik ve bununla birlikte ontoloji, aynı zamanda insani tüm öznel algı ve tavırlardan soyutlayarak gerçekte neyin var olduğunu araştırır. Bu ise en geç Elealı filozoflardan beri metafiziğin gündelik inanç, algı ve kabulleri radikal olarak sarsıntıya uğratması gibi bir işlev görmesiyle önemli bir netice elde etmektedir.[421] Platon ve Aristoteles bu arka plan çerçevesinde (gerçekten) var olan ile mantıksal olarak disipline edilmiş düşüncenin temel yapıları arasında bağıntıyı sağlamayı hedefleyen daha dengeli teoriler geliştirmeye çalışmışlardır.[422] Antik dönem metafizikçiler varlığın neliği ve anlamı sorularını yaygın olarak insanüstü ve tanrısal bir kavrayış olarak - yani ölümlü varlıkların görüşlerine (*doxa*larını) aşkın bir idrak arayışı olarak ele aldılar.[423] Çağdaş felsefeci Thomas Nagel'in ifadesiyle adeta "*view from nowhere"* (hiçbir yerden bakış)[424] veya çağdaş felsefede Hilary Putnam'in meşhur olan tabiri ile bir "*God's Eye point of view"* (Tanrısal bakış açısı)[425] talep edilmiştir. İnsanın gündelik inanç, algı ve kanaatleri sadece orta ölçekteki (mezoskopik) kavrayış seviyesine göre ayarlanmış olduğu için, gündelik idrak ve tezahürler varlığın asli gerçekliğini yansıtmayan (türümüze ait)

---

[420] Gabriel, "Wenn es die Welt nicht gibt, kann es dann Gott geben?", 125.

[421] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 17.

[422] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 17.

[423] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 17-18 İslam düşüncesindeki felsefe tanımlarına bakıldığında benzer bir yönelim en azından tarif seviyesinde görülebilir.

[424] Thomas Nagel, *The View From Nowhere,* (New York/Oxford: Oxford University Press, 1986).

[425] Hilary Putnam, *Reason, Truth and History*, 48.

yanılsamalarla ve yansıtmalarla doludur.[426] Farklı yorumlar bulunmakla birlikte Parmenides düşüncesi bu düşünüş tarzının radikal bir formu olarak görülebilir.[427]

Batı felsefe tarihi açısından özellikle yaklaşık iki yüz yıldır düşünce tarihinde etkili olan çok çeşitli metafizik eleştirileri ortaya çıkmıştır. Immanuel Kant'ın sistematik çabalarından Heidegger, Carnap, Wittgenstein, Rorty, Derrida, Putnam ve Habermas gibi düşünürlere kadar hem *kıta felsefesi* hem de *analitik felsefe* denilen düşünce gelenekler çerçevesinde muhtelif yönelimler bulunmaktadır. Markus Gabriel'e göre ise tüm bu yönelimlere rağmen çağdaş ontoloji ve metafizik yaygın bir biçimde tekrar Pre-Sokratiklere geri dönmüş vaziyettedir. Modern ve çağdaş bilimin yükselişi ve başarısının yarattığı *Zeitgeist* ile de uyumlu bir şekilde, temel önermeleri cihetinden nadiren sorgulanan Pre-Sokratik metafiziğin bugünkü materyalist-natüralist formları birçok tartışmaya hükmetmiş durumdadır.[428] Son tartışmaların oraya çıktığı vasattaki birçok çalışma –ki bunlar Carnap, Quine, Putnam ve D. Lewis gibi felsefecilerle irtibatlıdır– temelde materyalist önerme çerçeveleri etrafında iş görür. Bu bağlamda "İnsanca pek insanca" (Nietzsche) yansıtmalar ve yanılsamalardan azade olarak eşyanın hakikatleri, varlığın anlamı ve gerçekte ne var ne yok sorularının ideal forma kavuşmuş bir fiziğin teorik çerçevesinde cevaplandırılabileceği düşünülmektedir.[429]

Gabriel'in ontolojisi üzerinden yapmaya çalıştığı ise şu şekilde özetlenebilir: Birincisi var olanların mutlak bütünlüğü anlamında metafiziksel bir teoriden ontolojinin özgürleştirilip bağımsızlaştırılması. İkinci olarak da ontolojinin veya ontolojik kavramların formelleştirilmesi. Önceki kısımlarda gösterildiği üzere anlam alanı

---

[426] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 18.

[427] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 171; Panagiotis Thanassas, Parmanides, *Cosmos, and Being. A Philosophical Interpretation*, (Milwaukee: Marquette University Press, 2007); amlf., *Die erste "zweite Fahrt". Sein des Seienden und Erscheinen der Welt bei Parmenides*, (München: Wilhelm Fink Verlag, 1997).

[428] Daha geniş izah için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 14-24.

[429] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 20-21.

ontolojisi çerçevesinde nesne, olgu gibi ontolojik kavramlar için ancak genel ve formel denilebilecek tanımlar verilip metafiziksel imalardan arındırılmaya çalışılmaktadır. Aynı cihetten varlığa dair "varlık/var olmak bir anlam alanında zuhur etmektir" şeklindeki tanım da metafiziksel değil, formel bir tanım olma gayesindedir. Çünkü varlığın sadece Aristoteles'in dediği gibi çoklu şekilde söylenebiliyor olması[430] söz konusu değildir, aksine zaten varlık bizatihi çoklu bir yapıdadır. Bundan dolayı Gabriel'e göre formel olan varlık kavramı –metafiziksel bir tanımda olması beklendiği gibi –somut tezahür şartlarını ve şekillerini önceden içermemektedir. Ve ayrıca Gabriel metafiziğin mevzusu olarak dünyanın var olamayacağını düşündüğü için, ontolojinin bir metafizik çerçevesinde ele alınmasını gerek kalmadığını benimsemektedir.[431]

Peki ontolojinin genelliği ve külliliği nereye yerleştirilebilir? Neticede Gabriel'e "Ontolojideki "varlık bir anlam alanında zuhur etmektir" gibi bir tanım, içsel olarak evrensel bir yapıda değil midir?" gibi bir soru kendi ontolojisi bağlamında sorulabilir. *Her ne var ise* bir anlam alanında tezahür eder demek, tamda kaçınılmaya çalışılan metafiziksel bir tez değil midir? Anlam alanı ontolojisi çerçevesinde bu tür itirazlara verilebilecek cevap özetle şudur. Mutlak olarak bir nesne için mutlak olarak bir anlam alanında tezahür etmenin neliğine ve bunun genel özellik ve şartlarına dair bir cevap olmadığı için Gabriel, ontolojisinin böyle bir sorunla karşılaşmadığını düşünür. Bundan dolayı zaten varlığı klasik anlamda genel bir kavram ya da en genel cins gibi bir şey olarak sunmamaya çalışmaktadır.[432] Mesele Gabriel'in tasvirleri etrafında şöyle dakikleştirilebilir: Anlam alanı ontolojisi belirli tutarlılık (*consistence*) kriterlerine bağlı olmak zorunda olduğu için nihayetinde varlığın/var olmanın "bazen" bir anlam

---

[430] Aristoteles, *Metaphysik*, 1003a33.

[431] Burada Gabriel'in ontoteoloji tanımını da zikretmekte fayda vardır. Ona göre geleneksel olarak birçok yaklaşımda ontoloji ve metafizik kopmaz bir bağıntı ile anlaşılmıştır. Martin Heidegger bu ilişkiyi meşhur *"Die onto-theo-logische Verfassung der Metaphysik*" adlı metninde "ontoteolojinin" (*Ontotheologie*) temeli olarak eleştirir bkz. Heidegger, "Die onto-theo-logische Verfassung der Metaphysik", a.y. *Identität und Differenz*, (Frankfurt a. M., Vittorio Klostermann, 2006), 51-79. Gabriel'e göre ontoteoloji varlığın anlamına dair soruyu peşinen bir bütünlük teorisi çerçevesinde sorunsallaştıran teorik yapının adıdır. Gabriel bu yaklaşıma örnek olarak daha önce bahsedilen natüralist/materyalist metafiziği (NONT) vererek eleştirir bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 92.

[432] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 243-244.

alanında zuhur etmekten başka bir şey olduğu ihtimalini, mutlak olarak dışlaması gerekir. Ontolojik teori kurgusunun tutarlılık kriterlerine bağlı olması, tüm anlam alanlarının onlara bağlı olması anlamına gelmez. Aksine hiçbir ontolojik teori kurgusu geliştirilmeseydi bile birçok şey var olacaktı. Bundan dolayı Gabriel, teorisinin metafiziksel külli bir genişliği olmadığını düşünür. Daha önce de ifade edildiği üzere salt bir şeyin nesne olduğunu ve bir anlam alanında var olduğunu söylemek tek başına herhangi somut bir şey hakkında enformatif bir ifade değildir. Ontolojinin formel ifadelerinin genelliği belirli bir içerik hakkında değildir. Bundan dolayı Gabriel şöyle bir ayırım gözetler: Somut olarak bir şeye gönderimde bulunan kavramların genelliği ve ontolojik teorinin formel "külliliği" (*formale "Universalität" der ontologischen Theorie*) arasında bir ayırım yaparak meseleyi çözebildiğini düşünür. Ontolojik teorinin formel "külliliği" formel kavramlar tedahüle sokarak onları tutarlılık kriterleri çerçevesinde savunmaya çalışır. Bu durum ise gerçekliğin bütününe ("dünyaya") – muhtelif tezahürlerin kendisinden sıyrılamadığı– belirli bir iskele veya temelin verildiği anlamına gelmemektedir.[433]

Sonuç itibarıyla Gabriel gerçekliğe veya var olanların bütününe (dünya) dair metafiziksel kabullere sahip olmadan, varlık yükleminin anlam ve delaletine dair bir cevap vermenin mümkün olduğunu düşünmektedir. Bundan dolayı ontolojinin metafizikten bağımsız olarak yapılabileceğini iddia eder. Ontoloji ise pre-ontolojik olarak verili olan gerçeklikleri (*das prä-ontologisch gegebene Wirkliche*)[434] ve gerçeklik ilişkisini (*vor-ontologischer Wirklichkeitskontakt*)[435] ontolojik kavramlar çerçevesinde modellediğini düşünür.[436] Temel ontolojik kavramlar formeldir ve a priori bir felsefe yapısı çerçevesinde istinbat edilirler. Onlar insanın var olanlara (*was*

---

[433] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 243-244.

[434] Gabriel, "Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik?", 115.

[435] Gabriel, "Ontologie", 139.

[436] Gabriel, "Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik?", 114-120, 124-125.

es gibt) erişim koşullarını tasvir ederler. Bu kavramların herhangi bir şey için geçerli olması ve bunun nasıllığı (yani somut anlam alanlarının sayımı ve araştırılması) ise *ontolojik-apriorik* değil *ampirik-aposteriorik* bir sorudur.[437] Kant ise benzer bir tavrı şu şekilde ifade etmektedir: "Her akıllı tüm varlık cümlelerinin sentetik olduğunu itiraf edecektir."[438]

3.2.2. Var-olmayanlar Sorunu (Problem of Non-Existence) ve Formel Meinongculuk

Genelde varlık yükleminin, özelde varlık ifadelerinin anlam alanı ontolojisi çerçevesinde ne manaya geldiği buraya kadar çizilen ana yapı üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kısımda Gabriel'in var-olmayanlar sorunu veya var-olmayan nesneler sorunu (*non-existence problem*) şeklinde ifade edilen ontoloji, dil felsefesi ve semantik gibi alanların önemli bir meselesiyle alakalı teorisi özetlenecektir.[439] Özellikle olumsuz varlık (*negative existence*) ifade ve önermelerinin ne anlama geldiği meselesi üzerinden Gabriel'in bu konudaki tavrını ortaya koymak mümkündür.

Anlam alanı ontolojisi çerçevesinde şu olumlu önermelere bakalım:

"Cadılar vardır."

"Nükleonlar vardır."

"Sherlock Holmes vardır."

---

[437] Gabriel, "Ontologie", 140.

[438] Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, A626/B598. (Alm. *jeder Vernünftige (...) [müsse] gestehen (...), dass ein jeder Existenzialsatz synthetisch sei*.) Kantcı ve Aristotelesçi ontolojinin Gabriel'in yeni realist ontolojisi ile birleştiği ve ayrıştığı noktalara dair bkz. Gabriel, "Ontologie.

[439] Genel olarak bu konuya dair bkz. Anthony Everett, *The Nonexistent*; Amie L. Thomasson, *Fiction and Metaphysics*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999); Schrenk, *Handbuch Metaphysik*, 216-228.

"Leyla ile Mecnun vardır."

"Doğal sayılar arasında ikinin sonrasında ve dördün öncesinde olan tam bir asal sayı vardır."

Varlık bir anlam alanında zuhur etmek olduğu için, izah edildiği üzere tüm bu ifadeler belirli bir anlam alanına -ilgili nesnenin var olduğu anlama- atıfta bulunurlar. Daha önce de ifade edildiği üzere varlık ifadeleri hiçbir zaman mutlak ve sınırsız (*unrestricted*)[440] bir alanı kapsamaz aksine daima ancak bir veya birkaç anlam alanına izafeten bir mana ifade eder.

Peki Quine'in "var-olmayanlar sırrı" (*riddle of non-being*)[441] dediği sorun klasik olarak nasıl ortaya çıkmaktadır? Var olan her şey belirli özelliklere sahip ise, belirli özelliklere sahip olan her şeyin de var olması gerekir diye düşünülmektedir. Bertrand Russell'in verdiği klasik örnekle ifade etmek gerekirse: "Çağdaş Fransız kralı keldir." gibi bir ifade ele alınırsa, eğer çağdaş Fransız kralı, kel olma ve Fransa'ya hükmetme özelliğine sahipse bu özelliklere sahip olabilmesi için bir şekilde var olması gerekir. Bu sorunsal genelleştirilip radikalleştirilirse yuvarlak kare gibi imkânsız olarak görülen nesnelerin bile yuvarlak olma gibi bir özelliğe sahip olması hasebiyle, var olması gerektiği gibi neticeler çıkarılabilir. Bunun detayları bulunmakla birlikte buna özellikle Russell, Frege ve Quine üzerinden bir gelenek olarak gelen dil felsefesi merkezli çözüm önerileri vardır. Bu gelenek özellikle tasvirlerin (belirli betimleyicilerin), özel adların ve varlık ifadelerin mantıksal formunun analizi ve açımlaması üzerinden olumsuz varlık ifadeleri bağlamında oluşan "var olmayan, var olması gerekir" şeklinde özetlenebilecek garip paradoksları çözümlemeye çalışırlar.[442]

---

[440] Gabriel çizdiği çerçevede nicelemenin de (*Quantification*) sınırsız ve tümel olamayacağını ancak sınırlı ve alan/bağlam izafi olduğunu düşünmektedir. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 210.

[441] Quine, "On What There Is", 1.

[442] Bu stratejinin detayları için örneğin bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 204; Frege, Russell ve Quine'a dair bkz. Ayhan Çitil, *Çağdaş Felsefe-1*, 26-69, 140-154. Russell'in konuyla ilgili klasikleşmiş metni

"Var-olmayanlar" sorununa anlam alanı ontolojisinin getirdiği çözüm önerisi çerçevesinde bakıldığında[443] genel teoriye göre, olumsuz varlık ifadeleri bir şeyin var olmadığını ifade eden cümleler olmaktadır.

"Uzaylılar yoktur [var değildir]."

"Tepegöz yoktur [var değildir]."

"Noel baba yoktur [var değildir]."

"Türk kahvesi yoktur [var değildir]."

"Sarı-kırmızı renkli su aygırı yoktur [var değildir]."

Gabriel'e göre olumlu varlık ifadeleri nasıl mukayyet ise, olumsuz varlık ifadeleri de aynı şekilde mukayyettirler. Yani belirli bir şey "mutlak anlamda" (*überhaupt/absolut*)[444] yok, ya da "var" olamaz. Olumsuz varlık ifadeleri bu perspektiften bir şeyin belirli bir anlam alanında var olmadığını yani tezahür etmediğini ifade eder. Bundan dolayı mutlak anlamda örneğin Pegasusun, Tepegözün, Noel Babanın, Türk kahvesinin, cadıların vs. varlığını olumsuzlamak hatalıdır. Burada kastedilen sadece birinin hanımına mutfakta kahve ararken "Hanım, Türk kahvesi yoktur [var değildir]." demesi değildir. Gündelik hayatta da sıkça rastlanan bu tür ifadeler ve cümleler elbette bağlam dikkate alınarak sınırlı bir şekilde anlaşılmaktadır. Yani "Hanım Türk kahvesi yoktur" cümlesinin metafiziksel bir genişliği olmamakla birlikte ontolojik olarak belirli bir anlam alanına (örneğin mutfağa, dolaba, belirli bir bakkala) izafeten bir manası vardır.

"Cadılar yoktur [var değildir]."

---

için bkz. Russell, "On Denoting", *Mind*, s. 14/56, 479-493. Ayrıca Quine'in metni için bkz. Quine, "On What There Is".

[443] Detayları için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 204-223; amlf. *Warum es die Welt nicht gibt*, 114-118; amlf., "Neutraler Realismus", 24-25; amlf. "Ontologie oder Metaphysik?", 85-91; amlf. "Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik?", 12; amlf. "Ontology in Dialogue", *EPEKEINA. International Journal of Ontology, History and Critics*, s. 5/2015.

[444] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 205.

Bu olumsuz ifadeye bakıldığında Gabriel'e göre mutlak olarak cadıların hiçbir anlamda (*Sinn*) olmadığı söylenemez. Olumsuz varlık ifadeleri tüm anlam alanlarına, her şeyi kuşatan veya her şeyin temelini teşkil eden mutlak bir anlam alanına, delalet etmezler. "Cadılar yoktur" ile örneğin Martin Luther gibi kişilerin ve Engizisyonun belirli bir zamanda belirli özelliklere sahip fiziksel anlamda evrende mekân-zamansal nesneler olarak var olduklarını inandıkları cadılar yoktur gibi bir şey kastedilebilir. Burada Gabriel'in olumsuz varlık ifadeleriyle ilgili, teorisinin ikinci boyutu ortaya çıkmaktadır. Çünkü aynı zamanda bu ifadeler cadıların –yani varlığı olumsuzlanan cadıların– bir veya birkaç başka anlam alanında var olduğunu/olabileceğini tazammun etmektedir. Dolayısıyla "Cadılar yoktur" belirli bir anlam alanında cadıların varlığını olumsuzlamakla birlikte, cadıların *Faust* gibi romanlarda, Köln'deki karnavalda, Blair Witch Project gibi filmlerde, etnolojik araştırmaların tespitine göre farklı kültürlerin cadı inancında,[445] Martin Luther'in muhayyilesinde ve İspanyol Engizisyonun çarpık zihniyetinde vs. var olduğunu tazammun etmektedir.[446] Dolayısıyla ne mutlak ve salt olarak cadıların var olması, ne de var olmaması/yok olması söz konusudur. Tüm ifadeler anlam alanına nispetle izafidir veya anlam alanı ontolojisinden bağımsız olarak söylemek gerekirse, bağlam bağımlıdır (İng. *context-sensitive*).[447] Dakik olarak

---

[445] Etnolojik araştırmaların tespitine göre birçok kültürde tıbbi ve büyüsel güç ve pratiklere sahip oldukları düşünülen kadınlar ("cadılar") vardır, bkz. Gabriele Becker, *Aus der Zeit der Verzweiflung-Zur Genese und Aktualität des Hexenbildes*, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1977). Edward Evans-Pitchard, *Hexerei, Orakel und Magie bei den Zande,* (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1988). Bu kitaba dair bazı epistemolojik mülahazalar için bkz. Paul Boghossian, *Angst vor der Wahrheit*, 76-78.

[446] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 116-118.

[447] Bilindiği üzere epistemoloji/bilgi teorisi tartışmaları bağlamında bağlamsalcılık (*Contextualism*) olarak ifade edilen fikri yönelim de farklı bir bağlamda benzer bir şey savunmaktadır. Genel olarak bağlamsalcılık için bkz. Paul Moser, *Oxford Handbook of Epistemology*, (New York: Oxford University Press, 2002). Gabriel'in geniş ve dar bağlamsalcılık diye ayırdığı, bağlamsalcı epistemoloji hakkındaki görüşleri için bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 94-156. Dil felsefesi ve semantik bağlamında son dönemlerde bağlam bağımlılıkla ilgili özellikle çağdaş felsefeci David Kaplan'ın çalışmaları önem arz etmektedir bkz. David Kaplan, "Afterthoughts", J. Almong, H. Wettstein (edt.), *Themes From Kaplan*, (New York: Oxford University Press, 1989), 565-614. David Kaplan'a dair özet bilgiler için bkz. Ayhan Çitil, *Çağdaş Felsefeden Kesitler*, 105-114. Bu konu elbette batı felsefe tarihine has olmayıp örneğin

bakıldığında çelişik gibi görünen "Cadılar vardır" ile "Cadılar yoktur" gibi ifadelerin aynı anda doğru olduğu söylenebilir. Burada gerçek bir çelişkiyle karşılaşılmadığı aşikâr olmakla birlikte, Gabriel kendi teorisi bağlamında bunun şu şekilde formüle edilebileceğini söylemektedir. Anlamlı olumsuz varlık ifadeleri, yapıları itibarıyla şu şekilde açıklanmalıdır.[448]

(OVİ) "X'in var olduğu vaki değildir."

Bu cümle aslında şunu ifade eder.

($OVİ_1$) "X'in var olduğu vakidir değildir ve X'in var olduğu vakidir."

Varlık kavramı ilkece sadece anlam alanlarına izafeten (AA) söylendiği için, çelişkili gibi görünen ifade aslında şu manaya gelir.

($OVİ_2$) "X'in var olduğu vaki değildir." (AA_1) ve "X'in var olduğu vakidir." (AA_2) ∧ (AA_3), …, ∧ (AA_n)

Bu bakış açısı, AA_1'de var olmayan, ya AA_2'de ya da AA_3 ya da AA_n vardır şeklinde de ifade edilebilir.

Anlam alanı ontolojisi olumsuz varlık ifadeleri ile ilgili sunulan bu teorisiyle kendini *formel Meinongculuk* tavrının hususi bir formuna yükümlü görür. Formel Meinongcu görüş, "x var değildir" gibi bir iddianın "x bir anlam alanında vardır" iddiasını tazammun ettiğini ama bunun x'in var olmadığı söylenenden farklı bir anlam alanın olduğunu kabul eder.[449] Bu bağlamda daha öncede farklı vesilelerle Gabriel düşüncesine –nesne teorisinde görüldüğü gibi– farklı cihetlerden etki ettiği ima edilen Meinong'un varlık teorisinden kısaca bahsetmek gerekir. Bilindiği üzere felsefeci ve

---

İslam düşünce ve ilim geleneğinde usul-i fıkıh, belagat ve vaz gibi farklı ilmi disiplinler çerçevesinde önemli bir yer işgal ettiğine dikkat çekmekte fayda vardır.

[448] Bu açıklamalar için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 215.

[449] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 215.

psikolog Alexius Meinong geliştirdiği nesne teorisi (*Gegenstandstheorie*)[450] çerçevesinde var-olmayan nesnelerle ilgili çokça tartışılan ve çağdaş Yeni-Meinongculara kadar etkili olan bir yaklaşımı vardır.[451] Meinong imkânsızları, mümkünleri, somut ve soyut var olanlar gibi bir şekilde bir "varlığı" olan her "entiteyi" (nesneyi) kuşatacak genişlikte bir nesne teorisi hatta bir nesne bilimi ortaya koymaya çalışmıştır. Temel iddiası, nesnelerin "var olanlardan" daha geniş olduğu şeklinde de ifade edilebilir. Farklı tasvirler mümkün olmakla birlikte kısaca Meinong'un yaklaşımı şu şekilde özetlenebilir.

Meinong der ki: "Alles Erkennbare ist gegeben –dem Erkennen nämlich. Und sofern alle Gegenstände erkennbar sind, kann ihnen ohne Ausnahme, mögen sie sein oder nicht sein, Gegebenheit als eine Art allgemeinster Eigenschaft nachgesagt werden."[452] Ona göre her şey bir nesnedir (*Gegenstand*) ve bu itibarla en genel özellik olarak verili olmaklık (*Gegebenheit*) gibi bir özellikleri vardır. Dolayısıyla kediler, evler, ağaçlar, yuvarlak kare, üçgen olmayan üçgen, sayılar, olgular ve soyut kategoriler gibi her şeyin, nesnenin salt verili olmaklığı açısından ve bir idrak nesnesi olarak bir "şöyle olmaklığı" (*So-Sein*) vardır. "Existenz" anlamında var olmak ile Meinong, basitçe şeylerin zaman-mekânsal olarak gerçek olmasını kasteder. "Existenz" sahibi olmayanlar ise, ifade edildiği üzere en genel özellik olarak bir verili olmaklığı (*Gegebenheit*) vardır veya subutiyeti (*Bestand*) bulunmaktadır. İdeal nesneler olarak

---

[450] Özellikle Alexius Meinong, *Über Gegenstandstheorie. Selbstdarstellung*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1988).

[451] Meinong ile ilgili bkz. Arkadiusz Chrudzimski, *Gegenstandstheorie und Theorie der Intentionalität bei Alexius Meinong*, (Dordrecht: Springer, 2007). Dale Jacquette, *Alexius Meinong, The Shepherd of Non-Being,* (Dordrecht: Springer, 2015). Richard Routley, *Exploring Meinong's Jungle and Beyond,* (Dordrecht: Springer, 1980) Schrenk, *Handbuch Metaphysik*, 216-223. Andreas Luckner, Sebastian Ostritsch, *Existenz*, 27-32. Russell ve Meinong tartışması için bkz. Carolyn Swanson, *Reburial of Nonexistents: Reconsidering the Meinong-Russell Debate*, (Leiden: Brill, 2011); Nicholas Griffin, Dale Jacquette (edt.), *Russell vs. Meinong: The Legacy of "On Denoting"* (London/New York, Routledge, 2009).

[452] Meinong, *Über Gegenstandstheorie. Selbstdarstellung*, 19.

soyut kategoriler, sayılar veya olguların (*Objektiv*) bir varlığı (*Existenz*) yoksa bile, bir tür subutiyet (*Bestehen*) anlamında bir varlıkları vardır.[453] Yani onlar da mekân-zamansal gerçek olma anlamında olmasa bile bir şekilde varlar. Ne varlık ne de subût anlamında bir varlığı (*Sein*) olan nesneler de mevcuttur. Bunlar "Trumpın Papa olması" gibi vaki olmayan olgu durumları, altından bir dağ gibi kurgusal nesneler veya yuvarlak kare[454] gibi saçma ve imkânsız nesnelerdir.[455] Neticede Meinong bilgimizin nesnesi (*Gegen-Stand*) olabilen ve bir şekilde "şöyle olmaklığı" (*So-Sein*) açısından tasvir edilebilen her şeyi, nesne olarak görmektedir. Bu duruma Meinong şöyle olmaklığın varlıktan bağımsız olması ilkesi *("Prinzip der Unabhängigkeit des Soseins vom Sein*")[456] adını vermektedir. Bununla birlikte yine de hiçbir şekilde bir varlığı (*Existenz*) ve subutiyeti (*Bestehen*) olamayan imkânsız denen yuvarlak dörtgen gibi nesnelerin, nesne olmaklığının varlığı (*Sein der Gegenständlichkeit)* ve verili oluşu (*Gegebenheit*) açısından bir tür varlığı olduğunu kabul etmektedir.[457] Veya kendi paradoksal ifadesiyle söylemek gerekirse: "Öyle nesneler vardır (ki), o nesneler var değildir."[458] Bu paradoksal ifade açıklandığı üzere "vardır" (*es gibt*) kelimesinin Meinongcu düşüncedeki çokanlamlı kullanımıyla alakalıdır.[459]

---

[453] Meinong, Über Gegenstandstheorie. Selbstdarstellung, 5. Örneğin orada şöyle der: "Wenn ich sage: "es ist wahr, dass es Antipoden gibt", so sind es nicht die Antipoden, denen die Wahrheit zugeschrieben wird, sondern das Objektiv, "dass es Antipoden gibt". Diese Existenz der Antipoden aber ist eine Tatsache, von der jedermann sofort einsieht, dass sie zwar sehr wohl Bestehen, aber nicht ihrerseits sozusagen noch einmal existieren kann."

[454] Meinong, *Über Gegenstandstheorie. Selbstdarstellung*, 12.

[455] Meinong, *Über Gegenstandstheorie. Selbstdarstellung*, 8.

[456] Meinong, *Über Gegenstandstheorie. Selbstdarstellung*, 8.

[457] Meinong, *Über Gegenstandstheorie. Selbstdarstellung*, 11, 12-13.

[458] Meinong, *Über Gegenstandstheorie. Selbstdarstellung*, 9. *"Es gibt Gegenstände, von denen gilt, dass es dergleichen Gegenstände nicht gibt."*

[459] Meinong'un varlık teorisiyle ilgili eleştirilerin özeti için bkz. Gabriel, *Sein und Existenz*, 30-32. Gabriel'in Meinong yorumu ve eleştirisi için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 25-26, 212-223,

Meinong düşüncesi bağlamında Gabriel'in dikkat çektiği bazı noktalar bulunmaktadır. Kendisinin niteliksiz Meinongculuk (*unqualifizierter Meinongianismus*) dediği anlayış hem her şeyin var olduğunu hem de hiçbir şeyin varlığını iddia etmeden, var olmadığını iddia edemediğimizi söyler. Örneğin Pegasus türü kanatlı atların var olmadığı iddia edildiğinde, en azından bir konuşma ve yönelimsel nesne olarak varlığı kabul edilmiş olması lazım.[460] Bu az önce bahsedilen "var-olmayanların sırrı" ile alakalı paradoksları gündeme getirir, ki buna göre varlığını var saymadan hiçbir şey hakkında konuşamayız. W.V.O. Quine –dolaylı olarak Meinong'u da eleştirdiği– meşhur ve etkili "*On What There Is*" adlı makalesinde bu fenomene latifeli bir şekilde "Platonun sakalı" demiştir.[461] Neticede Gabriel kendi teorisinin bu tür niteliksiz bir Meinongculuğa düşmediğini ifade etmek üzere özellikle *formel Meinongculuk* ve *cevheri Meinongculuk* (*substantieller Meinongianismus*) arasında bir ayırım gözetir.[462] Cevheri Meinongculuk tezi bir şeyin var olmadığını ancak kendini onun verili olmaklığına (*Gegebenheit*) yükümlü kılınarak iddia edilebileceğini kabul eder. Bu verili oluş ile bir tür yönelimsel (*intentional*)[463] var olma –yani bir tür insanın düşünce dünyasında varoluş– kastedilir. Cevheri Meinongculuk mukayyet ve sınırlı olmayan bir varlık (*Existenz*) kavramını var saydığı gibi onu mukayyet ve sınırlı olmayan bir verili olma (*Gegebenheit*) kavramından tefrik eder. Formel Meinongculuk ise daha öncede ifade edildiği üzere bir şeyin var olmadığını söylemenin ancak o şeyin başka

---

[460] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 212-213.

[461] Bkz. Quine, "On What There Is".

[462] Bu ayırım için bkz. Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?", 91; amlf. *Sinn und Existenz*, 214.

[463] Yönelimselliğe (Intentionality) dair çağdaş felsefede klasikleşmiş bir eser için bkz. John Searle, *Intentionality: An Essay In The Philosophy of Mind*, (Cambridge University Press, 1983) yine bkz. Uriah Kriegel, *The Sources of Intentionality*, (New York: Oxford University Press, 2011). Searle ile birlikte analitik felsefede özellikle zihin felsefesi bağlamında yönelimsellik önemli bir yer edinmekle birlikte, çağdaş felsefede Timothy Williamson gibi felsefeciler yönelimselliğe bilgi teorisi gibi alanlarda da tekrar bir meşruiyet kazandırmıştır bkz. Timothy Williamson, *The Philosophy of Philosophy*, (Malden: Blackwell Publishing, 2007).

bir cihet ve anlamda var olduğunu kabul ederek mümkün olduğunu iddia eder.[464] Gabriel ise ontolojisi çerçevesinde, bu yaklaşımı anlam alanları üzerinden somutlaştırır. Dolayısıyla bu ifadedeki "başka cihet ve anlam" tekdüze bir yapıya sahip değildir.[465] Burada Gabriel'in olumsuz varlık teorisinin semantik öncelikli değil, ontolojik öncelikli olduğunu düşündüğüne işaret etmek önem arz etmektedir.[466] Teorisi sadece olumsuz varlık *ifadeleri* hakkında meta-linguistik bir yorum veya gündelik ifadelerin gizli yapısının analizi değil, varlık kavramının anlamı ve varlığın bizatihi kendisiyle alakalı bir açıklama sunma kaygısındadır. Yaklaşımındaki bu cihetini de realizminin farklı bir boyutu olarak görmek mümkündür. Ayrıca bu yaklaşım, Batı felsefe tarihinde *linguistic turn* dönüşümüyle beraber dili –gerçekliği tahrif edici veya ona ulaşımda engelleyici bir araç olarak gören– antirealist eğilimlere karşı bir eleştiri olarak da okunmalıdır. Haliyle sadece hangi (dilsel) şartlar altında bir şeye varlık atfedip, atfetmediğimiz değil, gündelik durum ve şartlarda bile birçok defa varlık ifadelerinin başarılı, mutabık ve doğru (gerçek) olduğu –anlam alanları ontolojisi çerçevesinde– ortaya konulmaya çalışılmaktadır.[467] Son olarak –tartışmasına girmeden– Gabriel'in Meinong'u cevheri Meinongculuk'tan daha çok formel Meinongculuğa yakın bulduğuna işaret edilebilir.[468]

Gabriel'in verdiği farklı bir örneği daha ele almakta fayda vardır. Şu ifadeyi düşünelim:

> "Pegasus (tek boynuzlu kanatlı at) yoktur [var değildir]."

---

[464] A.g.e.

[465] Bu manada cevheri Meinongculuğun kategorik olarak olumsuz varlık ifadelerinin muhayyile, zihin veya yönelimsellik gibi şeylere delalet ettiğini düşünmesinin eleştirisiyle ilgili bkz. Gabriel, *Sinn Existenz*, 220-223; amlf. "Metaphysik oder Ontologie?", 91. Yine bununla ilgili klasik itirazlar için bkz. Quine, "On What There Is".

[466] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 217.

[467] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 217.

[468] Bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 213-214.

Gabrielci düşünceye göre bu cümlede Pegasus'un varlığının mutlak olarak nefyedilmesinin yanlış olduğu gözükmektedir.[469] Belirli anlamlarda Pegasus gibi tek boynuzlu kanatlı atların var olduğu tespit edilebilir. Örneğin belirli hikayelerde, anlatılarda veya filmlerde tek boynuzlu atlar vardır. *"The Last Unicorn"* filminde tek boynuzlu at bir anlamda var olduğu için, bunu inkâr edip farklı bir yorum yapan her açıklama kesinlikle yanlıştır. Dolayısıyla nasıl ki *Faust* adlı eserde gerçekten bir cadı var ise ve yine bu eserde Faust şahsiyeti gerçekten Gretchen figürüne âşık oluyorsa *"The Last Unicorn"* filminde gerçekten tek boynuzlu bir at vardır.[470] *Faust* romanında Faust'un Gretchen'e âşık olması olgusu, bizlerin bu konudaki düşüncelerimizden tamamen bağımsız olarak vardır ve doğrudur. Hatta insanlar artık *Faust* romanında Faust'un Gretchen'e âşık olmadığını düşünmese ve bunu kabul etmemeye başlasa bile *Faust*'da Faust'un Gretchen'e âşık olması olgusu değiştirilemez bir şekilde olduğu gibi durur.[471] Bundan dolayı Gabriel'e göre tek boynuzlu at sadece muhayyile gücümüzde (*Einbildungskraft*) var değildir. İlgili anlam alanında –mesela "film dünyasında" (*Filmwelt*)– tek boynuzlu at gerçekte vardır. Tüm insanlığın ve bununla birlikte insani muhayyilenin yok olduğu düşünülse bile *"The Last Unicorn"* filminde tek boynuzlu bir at vardır önermesi yanlış bir önerme haline gelmez. Çünkü bu çerçevede tek boynuzlu bir atın olması bizlerin tahayyüllerinden, düşüncelerinden ve kabullerinden bağımsız bir olgudur.[472] Gabriel bu tür olguların oluşmasının muhayyilenin, sanatsal faaliyetin, insani yaratıcılığın, film dünyasının vs. var olması

---

[469] Farklı bir örnek için bkz. Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?", 91-92.

[470] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 205-206; amlf. "Neutraler Realismus", 24-25. Gabriel bir metninde kısmen farklı bir açıklama yapar. Aslında filmin birinci bölümdeki tek boynuzlu atın, gerçekte öyle olmadığını içeren filmin ikinci bir bölümünün ("The Last Unicorn 2") yayınlandığı düşünülse bile, olumsuz varlık ifadesi sınırlı kalmaktadır ve mutlak olarak tek boynuzlu atların var olmadığını söylememektedir bkz. Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?", 89, 91-92. Burada gerçek-kurgu ve varoluş-görünüş gibi ayırımların ancak anlam alanına izafi olarak kullanıldığını ve bu konuda anlam alanı ontolojisinin iddiasına göre mutlak bir ayırımın yapılamayacağı daha önce ifade edildi.

[471] Bu örnek için bkz. Gabriel, "Neutraler Realismus", 25-26.

[472] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 206.

ile irtibatlı olmasını bu yaklaşımına aykırı görmez. Burada bir şeyin oluşum şartlarının ve bunun tasvirinin (*Genese*) varlık ifadelerinin doğruluk şartlarının tasviriyle özdeş olmadığını vurgular.[473] Neticede tüm insanlık bir araya gelse ve ezelden ebede *The Last Unicorn* filminde aslında tek boynuzlu bir atın mevzubahis edilmediği konusunda icma etse ve hatta bu konuda *Neden tek boynuzlu atlar yoktur ve hatta filimlerde bile* gibi eserler yayınlansa bile, Gabrielci perspektifte bu, *The Last Unicorn* filminde boynuzlu atın olduğu hakikatini değiştirmez. İster unutulmuş olsun isterse de yanlış kabullere saplanılmış olsun. Bu hakikati göz önünde bulundurmayan her tefsir ve yorumlama faaliyeti yanlış olmaya mahkumdur.[474]

Bu kısımda son bir mesele olarak kısaca imkânsız, saçma veya çelişkili (İng. *impossible objects*/Alm. *unmögliche Gegenstände*) olarak tesmiye edilen nesnelerle alakalı anlam alanı ontolojisinin yaklaşımını zikretmek gerekir.[475] Gabriel imkânsız denilen nesnelerin ne mutlak olarak bir varlığı olmadığını ne de Meinong gibi mutlak olarak bir verili oluşu (*Gegebenheit*) olduğunu söylüyor. Getirdiği teklif yine çalışmada açıklanan temel kavram ve tezler etrafında izah edilebilir.

Kendisine imkânsız nesneler bağlamında yapılabilecek itiraz şu şekildedir: İmkânsız nesneler zatları itibarıyla muhal veya çelişkili olduğu için aslında hiçbir anlam alanında tezahür etmediklerinden mutlak olarak var değiller denilebilir. Halbuki varlık

---

[473] Gabriel, *Sinn und Existenz,* 206-208. Bu görüşünü izah etmek üzere ayrıca ayın var olmasıyla ilgili verdiği kurgusal bir örnek bulunmaktadır. Neticede bu açıklamalarında da vardığı sonuç, tek boynuzlu atın "The Last Unicorn" filminde var olmasının, ayın var olması gibi nesnel (*objektiv*), gerçek (*wirklich*) ve inanç ve kanaatlerden bağımsız (*Überzeugungsunabhängig*) olmasının bir anlam vardır.

[474] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 207-208. Gabriel'in Saul Kripke'nin tek boynuzlu atların kurgusal nesneler olarak tam ve yerli bir belirlenime sahip olmadıkları için evrende tabii bir tür olarak keşfedilemez entiteler olduğuna dair tezine yönelik eleştirileri için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 208-211. Yine Gabriel Platon'un var-olmamanın ayırım olduğu ile ilgili tezini kendi tezi bağlamında değerlendirmesi için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 211-212.

[475] Önemli bir konu olmakla birlikte, anlam alanı ontolojisinin modalite (imkân, zorunluluk, gerçeklik gibi) meselelerine olan yansımaları ve getirdiği açılımlara maalesef bu çalışma çerçevesinde detaylı olarak girilememiştir. *Sinn und Existenz* adlı eserinde Gabriel bu konuya iki uzun bölüm (§9/§10) ayırmaktadır bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 369-438.

teorisiyle ne mutlak anlamda varlığın ne de mutlak anlamda var olmamanın olduğunu iddia etmektedir. Ama "evli bekar", "yuvarlak kare", "en büyük doğal sayı", "yeşil üçgen" veya "1+1=1" gibi şeylerin mutlak ve sınırlanamaz bir anlamda imkânsız olduğu kabul edilmesi gereklidir. Haliyle olumlu ve olumsuz varlık ifadeleri Gabriel'in iddiasında olduğu gibi sınırlı (*restringiert*) ve belirli bir nesne ve anlam alanıyla alakalı olmak zorunda değildir. İmkânsız nesnelerin var olmaması bizatihi zorunlu olmasıyla birlikte, bu itirazın bir adım ötesinde tüm imkânsız nesnelerin tek düzey bir anlam alanında, "mutlak olarak var olmayanların anlam alanında" var oldukları bile söylenebilir.[476]

Gabriel bu konuları açıklarken tüm var olanların "'var olanların mutlak alanı" gibi bir tek düzeylikte birleştirilemediği gibi, var olmayanların da "var olmayanların mutlak alanı" gibi tek düzey ve mutlak bir anlama izafeten birleştirilemeyeceğini vurgulamaya çalışmaktadır. Örneğin sarı-kırmızı bir su aygırının var olmaması ile yuvarlak karenin var olmaması, onları var olmayanların mutlak bir alanına beraberce ait kılmamaktadır.[477]

Önemli olan ikinci bir nokta yuvarlak karenin imkânsız olmasının da yine belirli bir anlamdan bağımsız olarak ele alınamayacağı meselesidır. Şöyle ki, Gabriel "yuvarlak kare" ancak "yuvarlak" ve "karenin" belirli bir öncü ve egemen anlam (*Leitsinn*) üzerinden birleştirildiğinde imkânsız olduğunu düşünmektedir. Bu öncü anlam ise, örneğin ancak Öklidci geometrinin tanımları çerçevesinde belirlenirse imkânsızlık anlaşılır olur. "Yuvarlak karenin" imkânsız olduğu anlam, geometrik bir anlam

---

[476] Bu itirazın farklı vecihleri açısından da izahı ve dünya yoktur iddiasının bu açıdan değerlendirilmesi için örneğin bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 327-330; amlf. "Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik?", 121-123; amlf., "Metaphysik oder Ontologie?", 75. Bu cihetten bir itiraz için bkz. Andrea Le Moli, "Die Ontologie der Sinnfelder und die Reform der Metaphysik. Eine Diskussion mit Markus Gabriel"*, Perspektiven der Philosophie*, (Brill, s. 42/2016).

[477] Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?", 92-93; amlf. "Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik?", 121.

alanının tanımlarını şart koşar.[478] Dolayısıyla yuvarlak kare imkânsızdır veya yuvarlak kare yoktur denildiğinde de onun imkânsız olduğu belirli bir anlam vardır. Farklı bir anlamda yuvarlak bir yüzey üzerindeki bir "kareye" bir cihetten yuvarlak veya bükülmüş bir "kare" denilebilir.[479] Düşünüre göre "yuvarlak" ve "karenin" anlamı önceden belirlenmiş olması gereklidir, ki belirli bir anlam alanında yuvarlak karenin tezahür etmesinin imkânsızlığı orada bulunsun. Bu minvalde yuvarlak karenin imkânsız olduğu bu anlam, her duruma uygulanamamaktadır. Örneğin yuvarlak karelerin Öklid geometrisindeki imkânsız oluşu ile bir kara tahtanın üzerinde imkânsız oluşu aynı anlamda değildir. Çünkü zaten kategorik olarak kara tahtaların üzerinde geometrik dakiklikte kare gibi nesnelerin bile tezahür etmesi imkânsızdır.[480] Hatırlanırsa Platon gibi klasik felsefecilerde de benzer şekilde, daire gibi matematiksel

---

[478] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 328; amlf. "Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik?", 121-122.

[479] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 328. Burada "kare" kelimesi bilinçli olarak parantez içine alınmıştır. Çünkü kare (Alm. *Quadrat*/İng. S*quare*) geometrik anlamda eşit uzunlukta dört kenarı ve dört dik açıları olan bir dörtgen olarak tarif edilmektedir. Yuvarlak bir yüzey üzerinde bunun olması ise imkânsızdır. Dolayısıyla yuvarlak bir yüzey üzerinde bir karenin olduğundan bahsetmek zaten mümkün değildir. Kanaatimce Gabriel eğer kare yerine, daha genel olarak dörtgen deseydi örneği kurtarmış olabilirdi. Çünkü dörtgen sadece dört kenarlı olarak tarif edilmektedir. Bakıldığında genelde bu örneğin kendisine irca edilen Meinong da "yuvarlak dörtgen" (*rundes Viereck*) tabirini kullanmaktadır. Aynısı E. Husserl için de geçerlidir. Ama elbette ikisi de yuvarlak dörtgeni de imkânsız nesneler olarak görmektedirler. Bu konuda literatürde görebildiğim kadarıyla zaten bir ayırım yapılmamaktadır. Bazen imkânsızlar (*impossibilia*) tartışılırken aynı anlamda yuvarlak kare veya yuvarlak dörtgen örneği verilmektedir. Belki de Gabriel bunu dikkate alarak son yazılarından birinde (bkz. Gabriel, "Ontologie".) yuvarlak dörtgen (*rundes Viereck*) kavramını Meinong ile ilgili bir bağlamda kullanmaktadır. Ayrıca Öklid-dışı geometrilerde örneğin bükülmüş dörtgenler olduğu da bilinmektedir. Öklid-dışı geometriyle alakalı bkz. Joan Gomez, *Die nicht euklidische Geometrie*, (Köln: Librero, 2017). Ayrıca Gabriel "yuvarlak kare" denilse bile, kendini itiraza karşı şu şekilde savunabilir: Örneğin (öklidci) geometride üçgenin de tanımlanırken iç açılarının genel olarak 180° olduğu kabul edilmekle birlikte, Öklid-dışı geometrilerde iç açılarının farklı olabildiği görülür. Ya da en nihayetinde Gabriel muhtemelen şöyle bir açıklama getirir: Bir şeyin bir alandaki tanımı ile başka bir alandaki tanımı belirli cihetlerde farklı olabilir ve dolayısıyla kareye dair geometrideki mutlak ve dakik tanımı kabul etmeyerek veya daha doğrusu onu, mesela bir karenin yuvarlak bir yüzey üzerinde konulduğu farz edildiğinde kabul etmeyerek o durumda da "farklı bir anlamda" yuvarlak (ya da bükülmüş) kare denilebileceğini söyleyebilir. Bu tür bir strateji uygulandığında ise – ki buna benzer bir açıklama türü Gabriel düşüncesinde başka konularda da gözlemlenebilir – duruma göre keyfi ya da değişik tanımların yapılması gibi genel olarak yaklaşımının önemli bir sorunu karşımıza çıktığı söylenebilir. Bu konu değerlendirme kısmında kısmen tartışmaya açılacaktır.

[480] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 328.

cisimlerin dış dünyada (fiziksel mekân-zamanda) bulunamadığı, ancak zihinde kâmil olarak bulunduğu kabul edilir. Kareler iki boyutlu mekânsal sınırları olan inşalar oldukları için, bu anlamda fiziksel mekânda tezahür etmeleri de imkânsızdır. Neticede Gabriel sınırsız ve mutlak anlamda bir var olmama kategorisinin oluşturulmasının da gerek olmadığını, aksine imkân, zorunluluk ve imkânsızlık gibi durumların da anlam alanlarına izafeten ancak mana kazandıklarını savunmaya çalışır. Dolayısıyla her durumda var sayılması ve kabul edilmesi gereken belirli mantıksal, semantik ve tanımsal şartlar vardır, ki bir şeyin bir anlam alanında tezahür etmesinin imkânsızlığı anlamlı hale gelsin. Bundan dolayı yuvarlak kareler ancak bütüncül teori şartlarında, yani örneğin çelişmezlik ilkesinin var sayıldığı,[481] belirli bir kavramsal sistemin başka bir kavramsal sistemle bağlantılı olması, semantik belirlenimlerin ve tanımsal sınırlandırmaların olduğu bir durumda imkânsızlık nosyonu tezahür edebilir. Neticede bir şeyin imkânsızlığını idrak etmenin şartları, evrensel bir şekilde mutlak anlamda her şey için geçerli değildir. Bu şartlar muhtelif oldukları gibi yuvarlak karenin imkânsız olması ile örneğin icap ve selbin aynı anda doğru olmasının ($p \wedge \sim p$) imkânsızlığı aynı düzeyde evrensel imkânsız olduğunu söylemek zor gözükmektedir.[482]

Peki "en büyük doğal sayı" gibi bir kavram/şey hiçbir anlam alanında tezahür etmediğine göre, mutlak anlamda yoktur denilemez midir? Buna Gabriel'in cevabı ise kısaca "belirli tanımlar ve aksiyomatik sistemler altında en büyük doğal sayı elbette olmadığı aşikâr olmakla birlikte, neden başka bir aksiyomatik sistemde "en büyük doğal sayı" denilen bir şeyin pekâlâ var olabileceği düşünülmesin?" şeklindedir. Basitçe "bir sayının ardılı" kavramının sadece belirli bir *S* sayısına kadar geçerli olduğunu ifade eden bir aksiyomun ilave edildiği düşünülebilir. Dolayısıyla S sayısı

---

[481] Düşünür, bunu Aristocu çelişmezlik formülasyonuna uyarlayarak bu bağlamda "bir şeyin aynı anda ve aynı cihetten tam olarak yuvarlak ve karesel olmaması" olarak ifade eder. Çelişmezlik ilkesine dair bkz. Aristoteles, *Metafizik*, 1005b19.

[482] Bu açıklamalar için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 329-330.

sonrasında S+1 durumunun tahakkuk etmediği bir ihtimal tezahür etmiş olur. Burada o sayının tezahür ettiği anlam ile bilinen aritmetiğin anlam alanın farklı olduğu aşikârdır. Bu anlamda aritmetiğin anlam alanında en büyük doğal sayı gibi bir şeyin tahakkuk etmediği de görünmektedir.[483]

Bu konuda son bir örneği kısaca ele almak gerekirse. Yukarıda 1+1=1 gibi bir cümle, imkânsızlara dair bir örnek olarak sunulmuştu. Peki gerçekten de 1+1=1 mutlak bir anlamda muhal mıdır?

Gabriel'e göre "x mümkün müdür?" veya "p mümkün müdür?" gibi mutlak sorular dakikçe bakıldığında aslında anlamsızdır. "İmkân/Mümkün" kavramının somut manasını belirleyen ve hangi şartlar altında kendisinde bir şeyin tezahür edebildiğini veren bir anlam alanı var sayılmadıkça, bu tür sorular anlamsız olmaya mahkumdurlar.[484] Gabriel'in kendisinin en sevdiği örnek (*Lieblingsbeispiel*) olarak ifade ettiği misal bu noktada ele alınabilir. Yukarıdaki soruyu farklı şekilde sorarsak. 1+1=1 gibi bir şey mümkün müdür? İmkân şartlarını belirleyen anlam alanı aritmetik ise anlam alanı ontolojisine göre de cevap bunun elbette mümkün olamaması yönündedir.[485] Peki bu imkânsızlığın mutlak olduğu aşikâr değil midir? Yoksa gerçektende bir anlam alanının (aritmetiğin) belirleyiciliği mi söz konusudur? Bu bağlamda İtalyan yönetmen Michelangelo Antonioni'nin *Deserto Rosso* adlı filminin bir sahnesini hatırlamak gerekir. Orada küçük bir çocuk şöyle bir çıkarım yapmaktadır. Çocuk bir su damlasına, bir su damlası ilave eder ve bunun toplamında bir su damlası elde edildiğini tespit eder. Basit bir örnek olarak görülebilse bile, bu anlamda 1+1=1 gibi bir ifadeye bir "anlamda" haklılık verme imkânı doğmuş olur. Burada söylenebilecek şey ise "1", "+" ve "=" gibi sembollerin aritmetiğin anlam alanı

---

[483] Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?", 92.

[484] "İmkân" modalitesi hakkında daha geniş olarak bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 369-391 (§9 Modalite 1).

[485] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 382.

tarafından kendine has olarak belirlendiğini ve bu yönüyle (aritmetiksel) toplamanın (*addition*/"+") salt bir ilave etme olarak görülemeyeceğidir. Dolayısıyla burada "+" işaretiyle herhangi bir ilavenin değil, anlam alanıyla ve belirli bir kurallar sistemine bağlı olan mukayyet bir şeyin kastedildiği tespit edilebilir.[486]

Bu konuda da gösterildiği üzere anlam alanı ontolojisine göre lokal ve somut mümkünata dair a priori olarak bir güvence sağlayacak ve her şeye mutlak (metafiziksel) bir zorunluluk ile yüklenebilecek bir genel ilkeler bütünü yoktur.

Sonuç itibarıyla Gabriel var-olmayanlar sorunuyla alakalı formel Meinongculuk olarak ifade ettiği teoriyi savunmaktadır. Bu teori ise özetle, anlamlı (*sinnvoll*) olumsuz varlık ifadelerinin genel olarak bir veya birkaç alanla ilgili olduğunu ve aynı zamanda bir veya birkaç başka alanla ilgili bir varlık iddiasını ima ettiğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

3.2.3. Metafiziğin Mevzusu olarak "Dünya yoktur" ya da "Meta-metafiziksel Nihilizm" (No-World-View)

Bu bölümün son kısmında anlam alanı ontolojisinin temel tezlerinden biri olan "dünya-yoktur görüşü" (Alm. *Keine-Welt-Anschauung*/İng. *No-World View*) ele alınacaktır.[487] Markus Gabriel, metafiziğin mevzusu olarak kabul edilen dünyanın ne bir nesne olarak ne de bir alan olarak herhangi bir şekilde var olmayacağını savunmaktadır. Bu cihetten "dünya yoktur" tezine aynı zamanda *Meta-metafiziksel Nihilizm* adını da vermektedir. Bununla düşünce tarihi boyunca yaygın olarak

---

[486] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 383, 421.

[487] *Warum es die Welt nicht gibt* adlı eserinde dünya yoktur tezini negatif ontolojisinin temel tezi olarak takdim etmektedir bkz. *Warum es die Welt nicht gibt,* 264.

metafiziğin mevzusu olarak görülen, tüm var olanları kuşatan, mutlak bir bütünlük olarak dünyanın, aslında herhangi bir gerçekliğinin olmadığını kastetmektedir.[488]

Daha önceki kısımlarda ele alınan temel kavramlar ve tezler "dünya yoktur" tezini farklı cihetlerden ima ettirdiği gibi, aynı zamanda bu kısımdaki perspektifin kolayca anlaşılabilmesinin temellerini döşemiştir. Muhtelif cihetlerden "dünya yoktur" görüşünü açıklamadan ve gerekçelerini özetlemeden önce burada Gabriel'in dünyanın var olmadığına dair temel argümanı olarak şematize ettiği formu aktarmakta yarar vardır. Özellikle önceki kısımlarda ele alınan nesne, mutlak anlamda nesne, anlam, anlam alanları, varlık, ontolojik Deskriptivizm, ontolojik Plüralizm ve ontolojik Rölativite gibi meseleler göz önünde bulundurulduğunda buradaki argümanın çıkarımını kolayca takip etmek mümkün olabilir.

Dünya-yoktur görüşünün temel argümanı:

(1) Var olmak bir anlam alanında tezahür etmektir.
(2) Dünya var ise, bir anlam alanında tezahür eder.
(3) Birçok anlam alanı vardır (ontolojik Plüralizm).
(4) Dünyanın haricinde bulunan nesneler yoktur (dünya bütün her şeyi kuşatır).
(5) Bir anlam alanında tezahür eden nesnedir.
(6) Nesneler daima şöyle-şöyledir (ontolojik Deskriptivizm)
(7) Mutlak anlamda nesneler belirli bir tasvir altında var olmayan nesnelerdir.
(8) Mutlak anlamda nesneler var değildirler. Nesneler sadece anlam alanlarında varlar.
(9) Dünya mutlak anlamda nesnelerin anlam alanı olamaz, çünkü bu durumda onlar tanımlarına aykırı olarak ilgili dünya anlam alanını bireyleştiren tasvir altında var olurlar.

---

[488] Dünya yoktur tezinin geniş izahı için bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt?*; amlf. *Sinn und Existenz*, 224-270 (§6); amlf. *Die Erkenntnis der Welt*, 370-382 (Unvollständigkeit der Welt); amlf. *An den Grenzen der Erkenntnis,* 76-105 (§6Welt und begriffliche Relativität); amlf. "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?", 116.

(10) Dolayısıyla dünya ancak anlam alanlarının bir anlam alanı olabilir. (4)'e göre ise bütün her şeyi kuşatıcı olduğuna göre, o tüm anlam alanlarının anlam alanı olması gerekir.

(11) Dünya var ise kendisinde tezahür ettiği bir anlam alanı vardır. Bu durumda ise –dünyanın kendisi dahil– var olan her şeyin kendisi altında var olduğu bir tasvir olması gerekirdi.

(12) Böyle bir tasvir yoktur.

∴ Dünya yoktur (var değildir).[489]

Öncelikle Gabriel'in karşı çıktığı dünya (Welt/World) kavramını vuzuha kavuşturmak gerekir.[490] Buradaki dünya kavramından, evren (*Universum*/*Universe*) veya alem gibi bir şeyin kastedilmediği daha öncede açıklanmıştı. Evren genel olarak fiziğin nesne alanıdır. Bundan dolayı Gabriel fiziğin, kozmolojinin, astrofiziğin vs. ortaya koyduğu ve koyabileceği evren modeline karşı çıkmamaktadır.[491] Karşı çıkılan tek şey bu tür bilimlerin ortaya koyduğu verilerin ve çalışmaların çerçevesinde –zorunlu olarak kendilerinden çıkarılması gerekilmeyen– ideolojik, indirgemeci ve eleştirilen anlamda metafiziksel "dünya resimleridir" (Alm. *Weltbilder*/İng.*World-view*). Özellikle bu anlamda dünya resimlerinin, varlığın ve var olanların bütününe dair bir açıklama iddiasıyla –natüralizm ve fizikalizm gibi kavramlar altında– tüm söylemlere tahakküm etmesidir.[492]

---

[489] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 224; amlf. "Wenn es die Welt nicht gibt, kann es dann Gott geben?" 129.

[490] Genel olarak felsefede dünya kavramına dair bkz. Sean Gaston, *The Concept of World from Kant to Derrida*, (London: Rowman&Littlefield, 2013).

[491] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 31.

[492] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 127-176; amlf. *Sinn und Existenz*, 244-245. Dünya resminin modern bilim bağlamında eleştirisine dair ayrıca bkz. Martin Heidegger: "Die Zeit des Weltbildes" (1938), *Gesamtausgabe. Bd. 5: Holzwege,* (Frankfurt a. M.: Klostermann, 1977).

Ayrıca gündelik hayattan bilimlere kadar yaygın bir kullanımı olan ve genelde belirli bir alana atıf yapan dünya veya alem kavramı da burada tartışılan kavrama tekabül etmez. Aksine "hayvanlar alemi/dünyası", "Eskimoların dünyası", "fakirlerin dünyası", "felsefe dünyası", "Şu Almanlar kendi dünyalarında yaşıyor" gibi kullanımlardaki dünya, elbette farklı bir şeyi kastetmektedir.[493] Yine belirli bağlamlarda insanın ve canlıların içinde yaşadığı (tabii) ortam ve çevre anlamında dünya (*Umwelt*) kullanımlarının olduğu aşikârdır.[494]

Kastedilen dünya kavramı, her şeyi kuşatan mutlak ve birleştirici bir bütünlük anlamında dünya ve dünya-bütünüdür (*Weltganze*). Bu tür bir içerik zaman zaman – mutlak gerçeklik (*die Wirklichkeit*/*the Reality*), bütünlük (*das Ganze*/*the Whole*), tabiat (*die Natur/the Nature*),[495] her şey (*alles*/*everything*), evren/alem (*Universum/ "the universe as a whole"/Cosmos*), varlık (*das Sein/ being/el-Vucud*), "mutlak" (*das Absolute/ the Absolute*), birlik (*Einheit/ unity*) vs. gibi –farklı kavramlarla ifade edilmektedir, ki bunlara tümlük/bütünlük kavramları da denilebilir.[496] Dolayısıyla

---

[493] Gabriel bu konuya kendisi de değinir bkz. Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 335, 374-375. Hatta aslında kendi kullandığı anlam alanları kavramının bu tür kullanımlarla (anlam alanları=dünyalar anlamında) benzerlik arz ettiğini de vurgular. Kendisinin anlam alanları olarak dünyalar kavramını kullandığı da görülebilir. Örneğin Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 19, 87. Daha sonra ise kendi eleştirdiği ve kavramsallaştırdığı dünya kavramıyla karışmasın diye bu tür kullanımlardan vazgeçtiği tespit edilebilir. Bu bağlamda belki çağdaş Fransız felsefeci ve matematikçi Alain Badiou'nün de ontolojisinde farklı kavramsal tercihlerle benzer bir şeyi ifade ettiğini belirtmek gerekir. Evreni her şeyi kuşatan nesne alanı için kullanırken Gabriel'e benzer şekilde "dünyalardan" (anlam alanları) bahseder bkz. Alain Badiou, *Being and Event*, çev. Oliver Feltham, (London/New York, Continuum, 2005); amlf. *Logics of Worlds*, çev. Alberto Toscano, (New York/London, Continuum, 2006). Badiou'nın felsefesine dair ayrıca bkz. Fabien Tarby, Alain Badiou, *Philosophy and the Event,* (Malden: Polity Press, 2013). Giriş mahiyetinde bilgiler için Ayhan Çitil, *Çağdaş Felsefeden Kesitler*, 229-235.

[494] Gabriel, "Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik?", 123. Bu tür bir dünya kavramı fenomenolojik bir tarzda özellikle Martin Heidegger tarafından derinlikli bir şekilde tahlil edilmeye çalışılmıştır. Heidegger, yaklaşımında "dünya-içinde-olmak" (*In-der-Welt-sein*) gibi insani varoluş formları olarak gördüğü hallerin ontolojisini yapmaya çalışmıştır bkz. Martin Heidegger, *Sein und Zeit*.

[495] Tabiat kavramına dair bkz. Michael Hampe, *Tunguska oder das Ende der Natur*, (München: Hanser, 2011).

[496] Gabriel, *Warum es die Welt nicht*, 27-41.

buradaki sorunsal, tüm varlığı ve var olanları (anlam alanları) kuşatan mutlak ve birleştirici bir bütünlüklü ilişkinin, bir tasvirin, bir teorinin, bir açıklamanın, bir düzenleniş kuralının, bir anlamın, bir ilkeler manzumesinin, bir kümenin, bir nesnenin veya Gabrielci tabirle anlam alanının var olup olmaması sorunsalıdır.

Bu bağlamda yine iki farklı bütünlük (*totality*) türünü ayırt etmek gerekir: 1. Eklemeli (*additiv*) bütünlük 2. Niteliksel (*qualitativ*) bütünlük.

Birinci bütünlük, sadece var olanların birbirine ilave edilip toplanmasını ifade ettiği için aslında dünya ile kastedilmek isteneni –var olanların hepsini birleştirerek içine alan ("çeken") ve onları kuşatan ayrı bir nesne ya da alanı– ifade etmemektedir. Dolayısıyla burada sadece keyfi olarak bir araya getirilmiş, ilkesiz ve yasasız bir yığından bahsedilebilir.[497] İkinci bütünlükte ise tüm var olanların dünyaya ait olması, eklemeli bir tesadüf ile değil, birleşik olmalarını sağlayan belirli nitelikler, bir ilke ya da bir ilkeler kümesi ile açıklamasını bulmaktadır. Bu anlamda dünya düzenlenmiş bir bütündür (*cosmos*).[498] Özellikle ikinci anlamda bütünlüğün kendisi, kendisine entegre olan tüm tikel şeylerden, nesnelerden, olgu ve olaylardan ayrı bir entite veya alan olarak kabul edilebilir.[499] Öte yandan ise dünya bütünlüğü mutlak olarak var olanların bütününü kast edebileceği gibi, sadece şeylerin, nesnelerin veya olguların bütününü de kastedebilir. Esas alınan metafiziğe göre bu manada dünya ile her şeyi kuşatan bir birliği ifade etmektedir.[500]

Mutlak bir bütünlüğün olamayacağına dair genelde felsefede özelde mantık, matematik ve semantik gibi muhtelif alanlarda getirilmiş farklı argümanlar vardır. Bu bağlamda özellikle dünya kavramının içerdiği düşünülen tutarsızlıklar ve paradokslar

---

[497] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 231-232.

[498] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 231-232.

[499] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 233.

[500] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 31, 228.

ortaya konulmaya çalışılmıştır.[501] Aynı zamanda felsefe geleneğinde Immanuel Kant'tan, Edmund Husserl, Martin Heidegger ve J. Habermas'a kadar farklı tarz ve tonlarda dünya kavramıyla ilgili ciddi mülahazalar bulunmaktadır. Bunların birçoğu ise Gabriel gibi radikal olarak dünyanın yokluğuna hükmetmeden, sadece onun dünya içindeki nesneler gibi bilgimizin birinci dereceli bir nesnesi olamayacağına ya da onun bilgimize bir birlik ve bütünsel çerçeve sunan bir entite olarak kabul edilmesi gerektiğine varmışlardır. Bu minvalde onu Kant'ta olduğu gibi, düzenleyici bir fikir (*regulative Idee*), fenomenolojik ve hermenötik geleneklerde olduğu gibi nihai bir ufuk (*ultimativer Horizont*) ya da Habermas'da olduğu gibi başarılı iletişimin söylemsel ön şartı (*diskursive Voraussetzung erfolgreicher Kommunikation*)[502] gibi şeylerle tavsif etmişlerdir. Genelde dünyayı bilinen tikel bir nesne gibi veya tikel şeylerin yığını olarak var kabul etmeyen ve nihai olarak Heidegger 'de olduğu gibi dünya var değildir, ama "dünya dünyalar" ("*Die Welt weltet*.")[503] diyecek kadar bir şekilde dünya kavramıyla iştigal eden bu düşünürlere karşı olarak –onların tavrını da nihayetinde

---

[501] Kant'ın dünya kavramıyla ilgili tahlilleri dışında özellikle matematik merkezli olarak Georg Cantor'un çalışmaları (küme teorisi) bu konuda birçok argüman sunmuştur. Bu tartışmalara ve argümanlara dair bkz. Guido Kreis, Negative Dialektik des Unendlichen: Kant, Hegel, Cantor, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2015); Patrick Grimm, *The Incomplete Universe: Totality, Knowledge, and Truth*, (London: MIT Press, 1991); Graham Priest*, Beyond the Limits of Thought*, (New York: Oxford University Press, 2002). Küme teorisi, ya da genel olarak matematik merkezli ontolojik çıkarımların -özellikle dünya meselesi bağlamında- yapılmasına dair Gabriel'in eleştirel değerlendirmeleri için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 141-157. "Dünya yoktur" iddiasının mantık cihetinin önemli bir yönü ise enformatif ve bilgi artırıcı olan mutlak, sınırsız ve tümel nicelemenin (unrestringierte Quantifikation/ ∀) mümkün olmadığı düşüncesi ile irtibatlıdır, bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 28-32. Ayrıca paradokslara düşmeden sınırsız tümel nicelemenin mümkün olup olmadığına dair bkz. Agustín Rayo Gabriel Uzquiano (edt.), *Absolute Generality*, (New York: Oxford University Press, 2007); Agustín Rayo, *The Construction of Logical Space*, (Oxford: Oxford University Press, 2013). Yine dünya kavramıyla ilgili sorunların bilinç (Geist) ve dünya (Welt) türü keskin düalizmleri sorunlu hale getirdiğine dair bkz. Gabriel, "Neutraler Realismus", 23-24; amlf. *Sinn und Existenz*, 27-28, 32-44, 47-55.

[502] Jürgen Habermas, *Wahrheit und Rechtfertigung*, (Frankfurt a. M., Suhrkamp, 1999), 24 vd., 40-43, 72 vd.

[503] Martin Heidegger, *Ursprung des Kunstwerks*, (Frankfurt a. M. Vittorio Klostermann, 1950).

metafiziksel bularak– düşüncesiyle hangi şekilde olursa olsun bütünlük anlamında dünyanın olmasının zatı itibarıyla imkânsız olduğunu ortaya koymaya çalışır.[504]

Özetlemeye çalışılan bu ön bilgilerden sonra daha somut olarak Gabriel'in mutlak bir dünya bütünlüğünün olamayacağına dair birkaç argüman ve gerekçelerini serdetmek gerekir. Nesne ve olgu gibi konular bağlamında gösterildiği üzere nötr realizmin (*neutraler Realismus*) temel tezi olarak, hiçbir nesne ve olgu türünün asli ve ontolojik olarak imtiyazlı kılınamayacağı iddia edilmişti.[505] Alanlara göre ve muhtelif cihetlerden belirli nesne ve olguların öncelikli kılınması kabul edilse bile, Gabriel bunu ancak tepesinde tümünü kuşatan bir şey içermekte olan metafiziksel bir anlam alanı mimarisi olmadığında meşru görmektedir.[506]

Gabriel'e göre dünya resimlerinin (*Weltbilder*) ve dünya görüşlerinin (*Weltanschauungen*) temel işlevlerinden biri, mutlak anlamda bir şeyin hangi şartlar altında var olabildiği –ve dolayısıyla dünyaya ait olabildiğine– dair kuralları belirleyip tespit etmektir. Burada ortaya çıkan sorun ise önceden de örneklendirilen ve var olan olarak tezahür ettikleri tespit edilebilen muhtelif nesne ve olguların neden zorunlu olarak aynı şekilde mutlak bir alana ("mekana") ait kılınması gerektiği sorunudur.[507] Örneğin bu nesnelerin listesine bakılabilir: π sayısı, kurşun kalemleri, Büyük İskender, yanılsamalar, Çin'de gelecekte olacak baraj çatlamaları, İtalya'da geçmişte olan baraj çatlamaları, Süpernova patlamaları, 5 sayısı, genel seçimler, güneşe bakıldıktan sonra

---

[504] Buna dair yorum ve eleştirileri için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 26, 30-31. Husserl ile ilgili olarak: Gabriel, *An den Grenzen der Erkenntnistheorie,* 417-445. Kant için özellikle, Gabriel, *Sinn und Existenz*, 98-123; amlf. *Warum es die Welt nicht gibt*, 64. Özellikle fenomenolojik açıdan bu konuda Gabriel'e yönelik eleştiriler için bkz. Niels Weidtmann "Sinn und Welt – Eine phänomenologische Kritik der Sinnfeldontologie", Peter Gaitsch "Die Sinnfeldontologie als phänomenologischer Realismus", 35-47 (içinde: Peter Gaitsch, Sandra Lehman, Phillip Schmidt (edt.), *Eine Diskussion mit Markus Gabriel*); Taylor Carman, "Gabriel's Metaphysik des Sinns", 15-30 (İng. "Gabriel's Metaphysics of Sense", 48-67.)

[505] Gabriel, *Neutral Realism*.

[506] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 184-185.

[507] Gabriel, *Sinn der Religion*, 6.

oluşabilecek yeşil ardışık görüntüleri, sanat eserleri, rüyada görülen tek boynuzlu kanatlı at, depresyonlar, iki galaksinin çarpışması vs.[508] Tüm bu nesnelere bakıldığında gerçekten hepsinin bir alana ait olması gerektiği gibi bir düşünce zorunlu mudur? Hepsinin müşterek olduğu ve onları "dünya" denilecek tek bir alana hasretmemizi gerektirecek ne tür özellikler vardır?

Natüralizm gibi görüşler bir dünya resmi oluştururken belirli bir nesne türünü mutlaklaştırıp, her nesneyi ona indirgemeye çalışır. Bundan dolayı var olmak, dünyada mevcut olmak diye tanımlanır ve ikinci olarak dünya, evren veya tabiat denilen alan ile özdeşleştirilir.[509] Eğer var olmak öyle tanımlanıyorsa dünyanın kendisinin nerede mevcut olduğu sorusu gündeme gelebilir. Yapılan mutlak tanıma göre dünya da dünyanın içinde mevcut olması gerekir. Bu teze göre dünya var değilse aslında hiçbir şey var olmaz, ki Gabriel bu tür aşırı bir teze *metafiziksel nihilizm* adını verir.[510] Elbette bu tür bir görüş natüralistler tarafından da savunulmak istenmediği için bunu aşmak için çeşitli fikri stratejiler devreye girer. Natüralizm dışında da yukarıda kısaca bahsedilen Kant, Husserl, Heidegger ve Habermas gibi farklı felsefecilerin dünyayı (olduğu gibi) var kabul etmeyip, ona çeşitli (epistemik) işlevler yüklemesi de bu stratejilerin farklı bir boyutuna tekabül etmektedir.[511]

Yine de var olmanın, dünyaya ait olma ve onda tezahür etme olarak anlaşılıp dünyanın da tüm şeyler gibi var olduğunu düşündüğümüzde şöyle bir manzara ortaya çıkar. Bu sefer her şeyi kuşatan alan olarak dünyanın içinde örneğin sadece kediler, Donald Trump, dağlar, 5 sayısı, gezegenler, yastıklar, temel parçacıklar, Türkiye, samanyolu vs. değil, dünyanın kendisi de var olması gerekir. Bundan dolayı dünya da dünyada bulunması gerekir. Dolayısıyla sadece dünya değil dünyanın içindeki dünya da vardır. Bu durumda kediler, Donald Trump, Türkiye gibi tüm şeyler sadece dünya içinde var olmazlar, dünyanın içindeki dünyanın içinde de var olmak zorunda olurlar. Durumun

---

[508] Gabriel, *Sinn der Religion*, 8.

[509] Natüralizme dair bkz Gabriel, "Für einen nicht-naturalistischen Realismus".

[510] Gabriel, *Sinn und Existenz,* 123; amlf. *Sinn der Religion*, 10.

[511] Gabriel, *Sinn der Religion*, 9.

burada bitmediği aşikâr olmakla birlikte dünyanın içindeki dünyanın içinde de bir dünyanın var olması gerektiği ve bunun da içinde dünyanın var olması gerektiği ve bunun sonsuz bir teselsüle yol açtığı- ad infinitum- olması gerektiği anlaşılmaktadır. Ayrıca dünyanın içinde bulunduğu dünyanın, nerede bulunduğu sorunu da ortada durmaktadır. Neticede hem alt katmanda hem üst katmanda dünyanın ve onunla birlikte Trump, Dalai Lama, Papa, Türkiye sonsuzca çoğaltılmış olmaktadır. Bu, şema halinde şu şekilde gösterilebilir.[512]

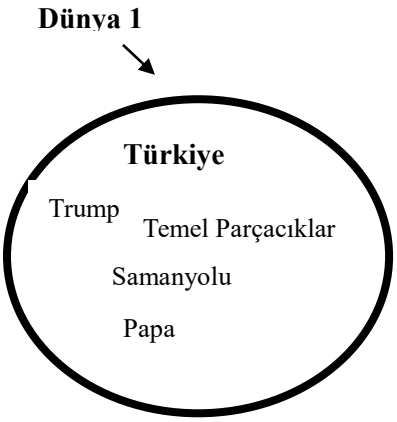

Şekil 2

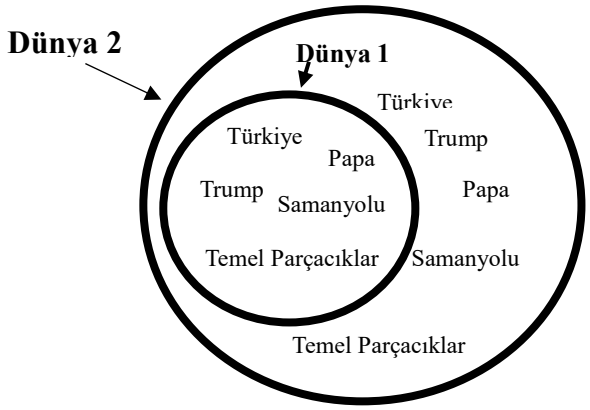

Şekil 3

Bu noktadan dünya meselesine, Gabriel'in çizdiği kavramsal çerçeveden yaklaşmayı denemek gerekir. Anlam alanı ontolojisine göre dünya, Ludwig Wittgenstein'in *Tractatus* adlı eserindeki tabirlerle ne "şeylerin toplamı" (*Gesamtheit der Dinge)* ne de "olguların toplamıdır" (*Gesamtheit der Tatsachen*).[513] Peki dünya bu ontoloji

[512] Benzer bir şema Gabriel'in eserinde de bulunmaktadır. Şema ona göre uyarlanmıştır bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 99.

[513] Bilindiği üzere Wittgenstein Tractatus'un meşhur ilk cümlelerinde şöyle der: "1. Dünya olduğu gibi olandır. 1.1 Dünya şeylerin değil olguların bir toplamıdır. 1.2 Dünya olgulara bölünmüştür." (1. Die Welt ist alles, was der Fall ist. 1.1. Die Welt ist die Gesamtheit der Tatsachen, nicht der Dinge. 1.2. Die Welt zerfällt in Tatsachen.) Daha sonra ise yine dünya ile ilgili şunları der: "6.44 Dünyada şeylerin nasıl

çerçevesinde tüm anlam alanlarının içinde tezahür ettiği tüm anlam alanlarının anlam alanı (*das Sinnfeld aller Sinnfelder*)[514] olabilir mi?

Dünyanın şeylerin veya nesnelerin bütünü olduğu şıkkı ele alındığında birçok sorunla karşılaşılabilir. Dünya bütününe dair bir açıklama yapılmak istendiğinde nesne teorisi ve kavramsal rölativite bağlamında ortaya çıkan sorunlar tekrar gündeme gelmektedir. Dünya neyin alanıdır, hangi anlamda vardır ve her var olan bir şöyle-şöyle ise (ontolojik Deskriptivizm) dünya hangi tasvir altında vardır? gibi sorular cevaplandırılması gerekir. Yine "dünya şeylerin veya nesnelerin toplamıdır" denildiğinde, şeylik veya nesne olmaklık denildiğinde ne esas alınacaktır? Hangi nesne alanına ait nesneler ve şeyler burada ölçü alınarak mutlak gerçeklik olarak dünyanın nasıl "döşendiği" (İng. *furniture of reality*) tespit edilecektir.[515] Her nesne bir anlam ve tasvir altında var olduğu için, nesne olmaklığının anlam alanına itibarla değişiklik arz ettiği daha öncede tartışmaya açılmıştı. Bu bağlamda ontolojik rölativite tezini izah etmek için ele alınan küp misali hatırlanabilir. Nesneleri sayarken temel parçacıklar mı, küpler mi, renkler mi, yüzey mi veya sanat eseri mi esas alınacaktır? Nesnelerin özdeşliği ve birliği de anlam alanına göre değişeceği de örneklerle izah edilmeye çalışılmıştı, ki sonuç itibarıyla dünyadan belirli bir nesne türünün örneksel, bireyleştirici ve birleştirici olması hasebiyle bir bütünlüğünden ve bu anlamda mutlaklığından bahsetmek zor gözükmektedir.

Bu nesneler farklı anlam alanlarında tezahür ettikleri gibi, farklı şekillerde belirli odaklar (*Fokus*) etrafında toplandığını Gabriel, Aristoteles'in varlığın teşkikiliği

---

olduğu değil, onun var olması mistiktir. 6.45 Dünyayı "sub specie aeternie" [sonsuzluğun bakış açısından] görmek, onu bir bütün olarak görmektir- sonlu bir bütün olarak görmektir. Dünyayı sınırlı bir bütün olarak hissetmek- işte bu mistik olandır." (6.44. Nicht *wie* die Welt ist, ist das Mystische, sondern *dass* sie ist. 6.45. Die Anschauung der Welt sub specie aeterni ist ihre Anschauung als -begrenztes - Ganzes. Das Gefühl der Welt als begrenztes Ganzes ist das mystische.)

[514] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 668.

[515] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 279.

(*analogia entis*) görüşünü ele alırken, ifade ettiğini belirtmek gerekir. Örneğin "sağlık" meselesi odak noktası teşkil ettiğinde doktor, hasta, gıda gibi muhtelif durumlarda farklı nesnelerin bize o odağa göre tezahür ettiği tespit edilebilir.[516] Bu çerçevede dünya yoktur tezi, tüm var olanların kendisine yönelik olarak belirlendiği bir odak noktasının ve ufkun olmadığını ifade eder. Tüm nesne ve olguları biricik bir tasvirde, tüm doğru önermeleri içerecek bir sistemde, bir dilde ifade etmek bu ontolojik perspektife göre mümkün değildir. Gabriel bu durumu kognitif yapımızın veya dilimizin bir yan ürünü olarak değil, aksine –var olanın daima bir tasvir (anlam alanı) altında var olmasından kaynaklanan– ontolojik bir olgu (*ontologische Tatsache*) olarak kabul eder.[517]

Gabriel'in bu konuyu açıklamak üzere gündelik hayat tecrübesinden verdiği *restoranda akşam yemeği sahnesi* örneği meseleyi farklı bir cihetten tebellür ettirmeye çalışır.[518] Dostlarla adet edindiğimiz gibi bir restoranda akşam yemeğine buluştuğumuzu düşünelim. Bu durumda sahnenin odağı her zamanki gibi geleneksel akşam yemeği atmosferi olacaktır. Bu anlam alanı ve odak noktası cihetinden nesneler belirli tür özelliklerle kendilerini açığa çıkararak tezahür ederler. Garsonlar kibar davranırlar, herkes yemeğini seçmeye çalışır, sevindirici bir şekilde menülerde yeni tatlılar ilave edilmiştir, masa örtüleri temiz ve ortama uygundur, dostlarla konuşulur ve muhabbete dalınır. Böyle bir sahnede normalde örneğin masa örtüsü ayrık bir şekilde sahnenin merkezinde olmayıp arka planda –Heideggerci anlamda "el-altındalık" (*Zuhandenheit*)[519] modunda– durmaktadır. Sahne geleneksel akşam yemeği odağı ışığında belirlenimini kazanarak nesneler ona göre belirli şekillere

---

[516] Aristocu ontolojinin bu yönü ve bunun anlam alanı ontolojisi ile benzerliği ve ayrıştığı noktalar için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 224-275.

[517] Gabriel, *Sinn und Existenz,* 249.

[518] Bu örnek için bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 19; amlf. *Sinn und Existenz*, 250-251.

[519] Buna dair Heidegger, *Sein und Zeit*.

bürünmektedir. Yani sahneye dahil olup, bu anlam alanında tezahür eden tüm nesneler, onları bu sahnenin birer sakini yapan tefrik edici özelliklere gerçekten sahiptirler. Dünya yoktur tezinin bu bağlamda sorguladığı mesele ise şudur: "Restoranda geleneksel akşam yemeği" lokal olarak tasvir edilen sahnede, söz konusu olan her şeyin anlamını (*Sinn*) teşkil eder mi? Yani bu olayın nihai anlamı "geleneksel akşam yemeği" olmakta mı tebellür etmektir?[520]

Gabriel'e göre durum hiçte öyle değildir. Çünkü nesnelerin farklı odaklar etrafında temerküz etmesi de mümkündür. Örneğin sahnedeki nesneler, mezoskopik (orta-ölçek) nesneler cihetinden de odak haline getirilebilir. Bu yapıldığında ise sahnede ciddi dönüşümlerle karşılaşılır. Mezoskopik nesneler anlamından bakıldığında, artık dostlarım dediğim nesneler ile masa örtüsü, mekânın köşelerinde saklı olan örümcekler ve yine lokaldeki tüylerin, tırnakların, akciğer ve karaciğerlerin sayısı vs. eşit seviyede aynı ontolojik öneme haiz hale gelmektedir. Dolayısıyla birçok beklenmeyen ve istenmeyen nesneler sahnede eşit derecede tezahür ederler. Alman düşünüre göre dünya yoktur tezinin farklı bir anlamına kavuştuğu asıl sorunsal ise şudur: Geleneksel akşam yemeği sahnesi mezoskopik nesneler sahnesinden herhangi bir şekilde neden daha gerçek veya daha az gerçek olsun?[521] Ontolojik bir nokta-i nazardan, varlıkları bakımından sahnelerden birini imtiyazlı kılmanın bir gerekçesi

---

[520] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 250. Benzer şekilde çağdaş realizm tartışmaları bağlamında, özellikle kıta felsefesi eksenli spekülatif realizm akımının temel önemli temsilcilerinden biri olan felsefeci Graham Harman benzer şekilde dünya ile anlamlı ilişkide ortaya çıkan şeylerin teorik manevralarla ne mikro ne de makro bir gerçekliğe atıfla sarsıntıya uğratılmaması ("undermining"/"overmining") gerektiğini göstermeye çalışmaktadır bkz. Graham Harman, "On the Undermining of Objects. Grant, Bruno, and Radical Philosophy", Levi R. Bryant, Nick Srnicek, Graham Harman (edt.), *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*, (Melbourne: re.press, 2011) 24. Harman'ın nesne öncelikli ve yönelimli ontoloji (*object-oriented ontology*) projesine dair örneğin bkz. Graham Harman, *The Quadruple Object*, (Winchester: Zero Books, 2011); amlf. *Object-Oriented Ontology: A New Theory of Everything*, (London: Penguin Books, 2017). Gabriel'in genelde spekülatif realizme, özelde Harman'a karşı temel eleştirisi için ayrıca bkz. Gabriel, "Tatsachen statt Fossilien-Neuer Realismus Versus Spekulativer Realismus". Spekülatif realizme dair örneğin bkz. Peter Gratton, *Speculative Realism-Problems and Prospects*, (London/New York: Bloomsbury, 2014).

[521] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 250-251.

yoktur. Gabriel'e göre "tezahürlerin kurtarılması" (Alm. *die Erscheinungen retten*/İng. *saving the phenomena)* fenomenolojinin klasik gayelerinden biri idi. Ya da Heidegger'in cihetinden el-altında olanın (*Zuhandene*) yanında temekkün eden "dünya-içinde-olanın' (*In-der-Welt-Sein*) –yani insani olanın– el-önündelik (*Vorhandenheit*) modunda dünyasız (*weltlos*) veya dünya fakiri (*weltarm*) olan örümcekler veya saçlara itibarla ayrıcalıklı kılınması hedeflenmekteydi.[522] Anlam alanı ontolojisi ise –fenomenolojik yaklaşımlarda görülebileceği gibi– belirli tezahürleri alıp onları indirgenmiş bir karşıt kavrama itibarla kurtarma gayesini gütmemektedir. Çünkü asli olan bir tezahür alanı değil, bir anlam alanları çokluğu vardır. İşte bu tezahür alanları (*Erscheinungsfelder*) fiziksel olarak tasvir edilebilen tezahürleri de içine aldığı için, ontolojik açıdan burada bir ayrıcalıktan bahsedilmemektedir.[523]

Dolayısıyla Gabrielci perspektifte "dünya" (*"die" Welt/"the" World*) , "bir" (*das Eine*), "mutlak bütünsel ilişki" (der Gesamtzusammenhang), "mutlak her şey" (*absolut Alles*), "sınırlanamaz bütünlük" (*unrestringierte Totalität*), "gerçeklik" ("*die*" *Wirklichkeit/"the" reality*), "Varlık" (*das Sein/the being*) vs. gibi kavramsallaştırmalar neticede Parmenides'e kadar geri götürülebilecek, her şeyi kuşatan, bütünsel bir küreye– bir "süper-şeye" (*Superding*), evrene (*Universum*), bir *una substantia/Deus sive natura*'ya ait olma duygusunu tahakkuk ettirmeye çalışırlar.[524]

---

[522] Örneğin bkz. Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, (Tübingen: Max Niemeyer, 2006); amlf. *Brief über den Humanismus*, (Frankfurt a. M.: Vittorio Klostermann, 2000).

[523] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 251. Her ne kadar Gabriel bunu birçok defa vurgulamaya çalışsa da ontolojisinin temel gayelerinden birisinin de "İnsani çokça insani" (Nietzsche) olanın nihilist ve salt natüralist-indirgemeci yaklaşımlara karşı kurtarılması olduğunu söylenebilir, ki bunu açıkça belirten birçok ifade de bulunmaktadır. Dolayısıyla Gabriel'in Yeni Realizm teşebbüsünün cihet-i vahdesinin aslında insan ve insani olanın olduğu tespit edilebilir. Örneğin bkz. Gabriel, *Der Neue Realismus*, 15-16; amlf. *Warum es die Welt nicht gibt*, 10, 13, 38-39, 253; amlf. *Ich ist nicht Gehirn*, 324-327; amlf. *Sinn und Existenz*, 20-21.

[524] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 251.

Örneğe geri dönmek gerekirse, restoran sahnesinde tüm öteki alanları kuşatan bir alandan bahsetmek zor gözükmektedir. Bu perspektifte restoran sahnesine ait olan her şeyin aynı anda dahil olabileceği bir kümeden bahsedilememektedir. Bazı nesneler birbiriyle ilişkili olsa bile, bazı nesneler birbirinden bağımsızdır.[525] Restoran sahnesindeki çalışan personelin, restoran sahibinin, örümcek ve böceklerin, aşçıların, bakterilerin ve atom altı seviyede gerçekleşen hücre bölünmeleri, hazımsızlıklar, hormonal dengesizlikler gibi olaylar. Neticede restoran sahnesinde birçok nesne ve anlam alanı –yan yana var olan "küçük dünyalar"– bulunmaktadır. Tüm bu küçük dünyaların ait olduğu ve kendisinde bir araya geldiği bir mutlak gayesellik veya dünya yoktur. Çünkü böyle mutlak bir dünya yoktur, sadece hakiki olarak bu dünyalar (anlam alanı) çokluğu vardır.[526] Dünya yoktur tezi temelde bunu söyleme niyetindedir. Prensip olarak her şeyin aynı anda yöneldiği bir odak noktası olmadığı gibi her şeyi aynı anda tasvir edecek böyle bir odağa gönderimde bulunmak bizatihi imkânsızdır.

Sonuçta dünya, şeylerin ve nesnelerin bütünü gibi bir şey olamaz. Gabriel'e göre zaten dünya resimleri (*Weltbild*/*World-view*) belirli bir nesne türünün ve kavramının esas alınıp, tüm öteki nesne tür ve kavramlarının indirgemeci ve ideolojik bir biçimde yok sayılmasından neşet etmektedirler. İdeolojiler de temelde bu tür yaklaşımlardan ortaya çıkmaktadır. Bu minvalde anlam alanı ontolojisi bir dünya görüşü olmama iddiasındadır ve bundan dolayı Heidegger'in "dünya resmi çağının" sona erebileceği tezine eklemlenmeye çalışır.[527]

Dünyanın salt şeylerin ve nesnelerin bütünü olamamasının nedenlerinden birisi de olguların ve nesne alanlarının var olmasıdır. Peki Wittgenstein'in da dediği gibi olguların bütünü ve toplamı olması yeterli bir açıklama sunabilir mi? Nesne kendisi hakkında bir şey doğru olan olarak tanımlandığı gibi, olgu da bir şey hakkında doğru olan şeklinde tanımlanmıştır. Bu durumda muhtelif nesneler hakkında doğru olan şeylerin bütünü ve toplamı dünya olarak algılanabilir. Buradaki sorun ise olgu

---

[525] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 19.

[526] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 19.

[527] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 252. "Dünya resmi çağı" için bkz. Heidegger, *Holzwege*, 75-113.

bütünlüğünün nasıl anlaşılabileceğinde temerküz etmektedir. Tüm olgular denildiğinde ne kastedilmektedir ve olguların bir toplamı denildiğinde ne kastedilir? Ayrıca farklı olgu seviyelerinin ve türlerinin olduğu da aşikârdır. Ve olgular sürekli değişip artabildiği için, mutlak olarak olguların toplamı olarak dünyadan nasıl bahsedilebilir? Dolayısıyla peşinen var olan tüm olguların temel ve mutlak bir alanından (dünyadan) bahsetmek zor gözükmektedir. Ayrıca daha önce de bahsedilen birçok matematik felsefesi ve mantık cihetinden getirilebilecek argüman da vardır. Markus Gabriel bu konuda temelde matematikten (küme teorisinden) gelen argümanların sonuçlarının ontolojiye olduğu gibi aktarılabileceğine şüpheyle baktığı daha önce ifade edilmişti. Bu bağlamda örneğin çağdaş Fransız felsefeci ve matematikçi Alain Badiou'nın her şeyi kuşatan bir küme (Alm. *Menge*/İng. *set*) fikrini temelde Georg Cantor'un güç kümesi (Alm. *Potenzmenge*/İng. *power set*) yasası ve Russellci antinomi çerçevesinde reddetmesine eleştirel bakmaktadır.[528] Gabriel bu çerçevede Cantor'un ikinci çapraz argümanını (*Diagonalargument*) dünya yoktur meselesine uyarlanabilecek şekilde şu örnekle tasvir eder.[529]

Varlığı farz edilen mutlak olarak var olanlara ve her şeyi kuşatan kümeye (dünyaya) ait olan tüm var olan nesnelere, bir reel sayı tayın ettiğimizi düşünelim. Reel sayılar sonsuz sayıda oldukları için net bir tayın açısından uygun bir araç konumdadırlar. Örneğin önümüzdeki çay bardağı 0,23457, yandaki kitaplık 0,34246, İmam Fahreddin er-Razi 0,43235, samanyolu 0,12324 ve Üsküdar belediyesi 0,54321 tarafından temsil edilebilir. Bunun devam ettirilmesiyle nihayetinde bir şekilde *asıl liste (die ursprüngliche Liste)* denilebilecek temsili bir listenin oluşturulduğu düşünülsün (bu elbette sadece bir dünya kesitini temsil edecektir):

0,23457

0,34246

---

[528] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 141-142 (§3 Küme-teorisel ontolojinin sorunları). Badiou'nün bu yaklaşımı için Alain Badiou, *Logiken der Welten*, (Zürich: Diaphenes, 2010), 173; amlf. *Das Sein und das Ereignis,* (Zürich: Diaphenes, 2003), 65-68.

[529] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 142-144.

0,43235

0,12324

0,54321…

Dolayısıyla tüm var olanların zorunlu olarak tamamlanmış olması gereken kümesini bir şekilde temsil edecek basit bir prensibin bulunduğu söylenebilir Ama tüm var olanların bir kümesi arandığı için, aynı minvalde nesneleri temsil edici elemanların da – yani reel sayıların da– farklı reel sayılar tarafından temsil edilmesi gereklidir. Reel sayı olmayan nesneleri temsil eden reel sayıların kendileri de vardır. Reel sayılar sonsuz bir zenginliğe sahip oldukları için, liste kolayca genişletilebilir. Örneğin 0,54321'ı 0,543212 şeklinde temsil ederek asıl liste genişletilmiş liste (*die erweiterte Liste*) haline getirilebilir:

0,23457

0,34246

0,43235

0,12324

0,54321

0,543212

Şu durumda ise Cantor'un çaprazlama (*Diagonalisierung*) yöntemini kullanarak kolayca genişletilmiş listede yer almayan yeni sayılar oluşturulabilir. Bunun için çaprazda altı çizili olan sayıları 1 sayısı oranında artırarak yeni bir sayıya ulaşılmaktadır:

0,**2**3457

0,3**4**246

0,43**2**35

0,123**2**4

0,5432**1**

0,54321**2**…

Bu yöntemle genişletilmiş listede daha önce yer almamış olan 0,353323 sayısı elde edilmiş olur. Bu çaprazlama yöntemi reel sayıların sonsuz kümesine uygulandığında Cantor'un yukarıda bahsedilen güç kümesi yasasının kolayca anlaşılabilir bir versiyonu karşımıza çıkar.[530] Cantor'un yasası her kümenin güç kümesinin çıkış kümesinden daha büyük olduğunu vaz eder. Yani bir kümenin alt kümelerinin kümesi, her zaman çıkış kümesinden daha büyük (daha fazla elemanlı) olması zorunludur. Her verili matematiksel nesneler bütününde daima ondan büyük bir küme bulunacaktır.[531] Alain Badiou bu tür çıkarımlardan her şeyi kuşatan mutlak ve sınırsız bütünlük (*Platoncu* "*bir*"/*Hen'*) kabulünün tutarsız olduğunu çıkarsamaktadır.[532]

Gabriel'in kendisi ise dünya yoktur tezini desteklemek üzere liste argümanını (*Listenargument*) sıkça kullanmaktadır. Yukarıdaki argümanla benzerlik arz etmekle birlikte bu argüman, daima bir tamamlanmamışlık durumunun hasıl olduğunu göstererek, dünyanın neden olguların bütünü olmadığını gerekçelendirmeye çalışır. Gabriel bu argümanı daha çok dünya yoktur tezinin temel nosyonunu hissettirmek üzere kullanmak ister.

Tam üç nesnenin (x, y, z) var olduğunu düşünelim. Doğruluk (*Wahrheit*) bir şeyin belirli bir bağlamda bir şey hakkında geçerli olması olsun. Örneğin x hakkında onun bir ayı olduğu, y hakkında onun bir tavşan olduğu ve z hakkında onun bir orman olduğu doğru olsun. Bununla birlikte ayı ve tavşanın ormanda yaşadığı veya ayının

---

[530] Bu örnek ve açıklamalar için Gabriel, *Sinn und Existenz*, 142-144.

[531] Güç kümesi meselesinin felsefi sonuçları için ayrıca bkz. Adrian W. Moore, *The Infinite*, (London: Routledge, 2001).

[532] Badiou, *Logiken der Welten*, 130; amlf. *Sein und Ereignis*, 37. Matematik felsefesi merkezli tartışmalar dikkate alındığında, yaygın perspektifin dışında ontoloji ve metafizik meseleleriyle ilişkili bir biçimde nesne-merkezli çağdaş felsefede yeni bir yaklaşım teklifi için ayrıca bkz. Ahmet Ayhan Çitil, *Matematik ve Metafizik – Kitap 1: Sayı ve Nesne,* (Kant'ın transandantal düşüncesinin derinleştirilmesi yoluyla nesne-merkezli bir matematik felsefesinin geliştirilmesi), (İstanbul: Alfa Yayınları, 2012). Ahmet Ayhan Çitil, *"Kant's Theory of Object and Some Consequences of a Deeping of this Theory",* Ph. D. Dissertation, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2000.

sürekli tavşanı öldürmeye çalışması gibi başka olguların taayyün ettiği de görülebilir. Mesele anlaşılsın diye kolayca x-y-z-dünyası hakkında sınırlı sayıda doğruların ve dolayısıyla olguların (O) var olduğunu düşünelim: O_1, O_2, …, O_n. Sonra bu dünyanın nesnelerinin gömülü olduğu tüm olguları içeren bir listeyi hazırladığımızı düşünelim. Bu liste olguların bütününü tasvir eden bir şey –yani bir dünya resmi– olurdu.[533] Burada şöyle bir sorunla karşılaşılabilir. Gabriel bu temsili örnek üzerinden şunu vurgulamaya çalışır: Dünya lokal ve bağlam bağımlı sınırlı niceleyicileri (*lokal kontextsensitiv restringierte Quantoren*) olan belirli bir alan ve bölgeyi değil de mutlak olarak var olanların bütününü kastediyorsa, dünya resminin ve oluşturulan dünya listesinin kendisi de dünyanın bir parçası olmak zorundadır, ki bu durumda bir dünya resminin (listenin) olduğu olgusu, dünyayı etkin bir biçimde zorunlu olarak değiştirecektir.[534] Neticede dünya resmimizi tamamlamak için sürekli x, y ve z nesneler ve bununla birlikte oluşan olgular ilave etmek zorunda kalacağız. Sürekli listenin yapıldığı olgusunu içeren genişletilmiş bir liste yapmak zorundu kalınarak sonsuz bir teselsül oluşacaktır.[535] Dolayısıyla dünya, bu şekilde olguların bütünü olarak hiçbir zaman listelenemez.[536] Bu durum her zaman olgular hakkında üst-olguların kabul edilmesi gerektiği için, daima üst dereceli olguların istihdam edilmesi gerektiği ve bundan dolayı tamamlanmamışlık halinden çıkılamadığını göstermektedir.

Dünyanın varlığını reddetmek için Gabriel'in öne sürdüğü argümanlardan birini Google Earth'e atfen *Google Universe Panorama* şeklinde ifade etmektedir. Bu

---

[533] Gabriel, *Sinn und Existenz,* 46.

[534] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 46-47.

[535] Devamı ve kendisine bu argüman konusunda yapılan itiraz ve cevabı için Gabriel, *Sinn und Existenz*, 46-50. Argümanın farklı formları için bkz. Gabriel, *Erkenntnis der Welt*, 370-382; amlf. "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?", 116.

[536] Müellif dünyanın listelenemediğini Almancada anlamlı olan bir dil oyunuyla ifade eder: *"Die Welt lässt sich nicht überlisten."* Dünya hakkında, listelenemez anlamında, aldatılamaz (überlisten) kelimesini kullanmaktadır: Gabriel, *Sinn und Existenz*, 46.

argümanı yukarıda bahsedilen bazı natüralist bakış açılarının dünya anlayışları bağlamında öne sürer.[537] Google Earth'den sonsuzca güçlü olan bir (Google Universe) tarama motoru olduğu düşünülsün. Google Earth programında eksi tuşuna basıldığında mesela önce Üsküdar'ı, sonra İstanbul'un tümünü, sonra Türkiye'yi vs. ve nihayetinde yer küreyi görmek mümkündür. Google Universe'de ise eksi tuşuna basıldığında güneş sistemimiz, sonra samanyolu, sonra başka galaksileri, bir galaksiler bütününü vs. görürüz. Peki bütün evrenin bir nesne olarak görülebileceğine kadar eksi tuşuna basmak mümkün olur mu? Gabriel'e göre evrende tüm evrenin kuşatılıp görülebileceği bir görüş açısının ve mevkıfın olmadığını söyleyerek bunun mümkün olmadığını düşünür. O halde evrenin "dışından" (hariçten), evrene nazar etmek mümkün olamaz mı? Ona göre ne "içten" ne de "dıştan" evrenin tümüne bakmak imkân dahilinde gözükmektedir.[538] Burada evrenin "harici" veya "dışı" denilenin kendisi zaten zorunlu olarak dünya bütünlüğüne ait olacağı için, gerçek anlamda hiçbir "dışta", evrenin "dışında" bulunulmuş olunmaz.

Dolayısıyla anlam alanı ontolojisi çağdaş felsefede Thomas Nagel'in "hiçbir yerden bakış" (*view from no**where***), Huw Price'in "hiçbir zamandan bakış" (*view from no**when***), Quine'ın "kozmik sürgün" (*cosmic exile*)[539], Putnam'in metafiziksel realizmle ilişkilendirerek "tanrısal bakış açısı" (*God's eye of view*) ve yine Williams'ın "gerçekliğin mutlak tasavvuru" (*the absolute conception of reality*) dediği gibi bir şeyin zorunlu ve kendinde imkânsız olduğunu saptamaktadır. Markus Gabriel'in kendisi bu tür bir nosyona farklı bir bağlamda "izleyicisiz dünya" (*die Welt ohne Zuschauer*) demektedir.[540]

---

[537] Gabriel, "Wenn es die Welt nicht gibt, kann es dann Gott geben?", 127-131.

[538] Gabriel, "Wenn es die Welt nicht gibt, kann es dann Gott geben?", 128.

[539] W.V.O. Quine, *Word and Object*, 275-276.

[540] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 15. Gabriel, "izleyicinin dünyası" (*Welt der Zuschauer*), "izleyicili dünya" (*Welt mit Zuschauer*) ve "izleyicisiz dünya" (*Welt ohne Zuschauer*) ayırımları

Peki başka bir ihtimal olarak anlam alanı ontolojisinin kendi paradigması dahilinde, dünya tüm anlam alanlarının kendisinde tezahür ettiği, tüm anlam alanlarının anlam alanı olamaz mı? (Alm. *Sinnfeld aller Sinnfelder*/İng. *the field of sense of all fields of sense).*[541] Düşünüre göre, anlamsız (Alm. *sinnlos*) hiçbir nesne ve olgu var olmadığı ve rölativite fenomenin ontolojik olmasının yani ontolojik Plüralizmin gerçekliklerin kendisini yapılandırdığı için, tüm anlam alanlarının kendisinde tezahür ettiği bir anlam alanı prensip olarak olamaz. Böyle bir *theory of everything* (mutlak anlam alanı) durumunda, aynı anda hem tüm tikel ve somut anlam alanları hakkında hem de tüm bunları aşan ve onları kuşatan bir üst dilde (anlamda) konuşmak mümkün olması gerekirdi. Bu daha önce ontolojik Rölativite bağlamında verilen küp örneğiyle bu mesele şöyle somutlaştırılabilir: Gabriel'in orada vurgulamaya çalıştığı şekilde o sahnedeki nesneler muhtelif anlam alanlarına aittir. Haliyle temel parçacıkların, küplerin, renklerin vs. aynı anda ve aynı itibarla tezahür edeceği bir üst anlam (alanı) nasıl olabilir? Tüm o sahnede nesne alanlarına göre tezahür eden nesnelerin mutlak olarak birleştiği ve onda aynı anda tezahür edeceği bir anlam veya tasvir olamaz. Zaten kavramsal ve ontolojik rölativite sorunu bunun mümkün olmadığı düşünülerek ortaya atılmaktadır. Dolayısıyla aynı cihette ve anlamda temel parçacıklar ve küpler aynı anda gözlemlenip idrak edilemez.[542] Bu konuda şu tespit yapılabilir: Gabriel böyle bir kuşatıcı anlamın olamayacağını, özellikle ontolojik Deskriptivizm ve nesnelerin zorunlu olarak birbirine indirgenemeyen farklı anlam alanlarına ait olduğunu, var sayarak iddia etme gücünü elde etmektedir. Aynı bağlamında yine verilen tavşan-ördek kafası örneği düşünülebilir. Nazara alınan anlama göre ya bir tavşan ya da bir ördek gözlemlenebilir. Ama aynı anda ve aynı itibarla ikisini nazara alıp, idrak etmek nasıl mümkün olabilir? Ancak bir anlam alanı esas alındığında belirli nesneler tezahür

---

üzerinden klasik metafiziksel anlayışı, Yeni Realizm teklifini ve konstrüktivizmi ve postmodernizmi mukayeseli olarak anlatmaya çalışır bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 14-16.

[541] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 268. Ayrıca bunu dünyanın "tüm alanların alanı" (Alm. *Bereich aller Bereiche*/İng. *domain of all domains*) olması olarak da formüle eder, ki benzer bir kavramsallaştırma Gabriel'in de atıf yaptığı üzere Martin Heidegger'de de bulunmaktadır. Gabriel, *Fields of Sense,*140; amlf. *Warum es die Welt nicht gibt*, 96.

[542] Gabriel, "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?", 116-117.

edeceği için, hepsinin aynı anda tezahür edebildiği bir alanın olması imkânsız hale gelmektedir. İşte böyle bir şey, ya da anlam alanı, ancak dünya adı altında düşünülenin var olması halinde mümkün olur.

Ama Gabriel'in vardığı neticeye göre, böyle bir dünyanın olması kendinde imkânsızdır. Hatta bu bağlamda dünya kavramının kendisinin tutarsızlıklara, paradokslara ve saçmalıklara yol açtığı için, aslında hiçbir şeye delalet edemeyeceğini, yani akli bir imkân olarak bile tasavvur edilemeyeceğini düşünmektedir. Dünya, kadim dönemlerden bugüne kullanılan ve belirli anlamlar yüklenmeye çalışılan bir kelime olmakla birlikte, Alman düşünüre göre böyle bir şey hiçbir şekilde ne düşünülebilir ne hissedilebilir ne de var sayılabilir. Bu ise Gabriel'in dünya yoktur tezinin önemli bir iddiasını teşkil etmektedir. O mutlak kuşatıcı bütün olarak dünya kavramının örneğin insanın akli, zihinsel, kavramsal ve dilsel yetilerinin yetersizliğinden veya zayıflığından imkânsız kabul edilmesi gereken veya çelişki ve paradoksları tazammun ettiren bir kavram olduğunu ifade etmek istememektedir.[543] Bu konuda Gabriel, özellikle Guido Kreis gibi felsefecilerin çalışmalarında vardıkları sonuçları eleştirir. Çünkü Gabriel daha radikal bir biçimde dünyanın psikolojik, antropolojik veya epistemolojik zaaflardan dolayı değil, ontolojik olarak, kendinde imkânsız bir şey olduğunu iddia etmeye çalışır.[544]

---

[543] Bu konuda yine Graham Priest gibi çağdaş felsefede "dialetik" olarak ifade edilen mantığı savunan ve gerçek çelişkilerin olduğunu kabul eden düşünürlerin dünyayla ilgili çelişkileri görüp, onları gerçek çelişki olarak meşruiyet sağlamasını pek anlamlı bulmaz. Ona göre gerçek çelişkiler barındıran bir nesne olarak dünyanın hiçbir açıklama gücü olmadığı için, anlam alanı ontolojisinin sunduğu çerçevede olduğu gibi bir anlam alanları çokluğu olduğu kabulü ile iktifa edilebilir. Kaldı ki ona göre metafiziksel kozmologlar *(metaphysische Kosmologen*) ve klasik metafizik anlayışlar, mutlak bütünlük atfettiği öyle bir dünya değildir. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 228-229. Paradoksal bir nesne olarak dünya ile metafiziksel kozmolojinin ilişkisine dair Gabriel'in yorumu için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 327-328. Bu bağlamda yine benzer bir şekilde "reformlaşmış bir metafiziği" savunan Andrea De Moli ile tartışması ve eleştirileri için bkz. Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?", 93; amlf., "Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik?".

[544] Guido Kreis konuyla ilgili çalışmasında, dünyanın güç kümesi yasası gibi sebeplerden ötürü çelişkiye düşmeden düşünülemeyen bir şey olduğunu saptadığı halde, yok olduğuna hükmetmemektedir. O sonsuzluğu negatif bir diyalektik nosyonunun şartları altında, yani kendini onu çelişkisiz düşünme

Kendi savunduğu formel Meinongculuk cihetinden yapılabilecek eleştirileri peşinen önlemek için de dünya yoktur tezinin aslında normal bir olumsuz varlık ifadesinin olmadığını izah etmeye çalışır.[545] Hatırlanırsa formel Meinongculuğun özellikle anlamlı (*sinnvoll*) olumsuz varlık ifadeleriyle ilgili bir tartışma olduğu daha önce vurgulanmıştı. Bundan dolayı dakik olarak incelendiğinde, dünyanın saçma (*unsinnig*) [546] ve anlamsız[547] bir kavram olduğunu, sahte ve aldatıcı bir nesne (*Pseudogegenstand*) olduğunu saptamaktadır.[548] Çünkü "dünya yoktur (var değildir)" ifadesi verili olan/olabilen bir nesne hakkında bir ifade değildir, ki bundan dolayı aslında dünyanın bir kavram (*Begriff*) bile olmadığını söyler. Kendi ifadesiyle: "Dünya" *res*'sız bir *vox*'dır".[549] Yani dünya "illüzyonu",[550] şeysiz (Lat. *res*) bir sesten (Lat. *vox*) ibarettir. Hatta daha sonra dünya-yoktur-görüşünün (Alm. *Keine-Welt-Anschauung*/İng. *No-*

çabasının çöküşü durumunda bir şekilde "gösteren" bir şey olarak kabul etmeye devam eder bkz. Guido Kreis, *Negative Dialektik des Unendlichen.* Kreis'ın Gabriel'in teziyle alakalı yorumu için bkz. Kreis, *Negative Dialektik des Unendlichen*, 321. Gabriel aslında daha önceki bazı makale ve eserlerinde dünyanın var olmadığını değil de daha çok (Kant ve Habermas gibi felsefecilere kısmen eklemlenerek) nesnel dereceli bir nesne olmadığını vurgulamıştır. Bu *An den Grenzen der Erkenntnistheorie* adlı eserinde açıkça görülmektedir bkz. Gabriel, *An den Grenzen der Erkenntnistheorie*, 417-445. Yine Gabriel dünyanın nesne-olmayan (*Ungegenständliche*) bir şey/alan/olay gibi kabul edilmesine de karşıdır, ki Heidegger'in buna benzer bir şey savunduğu söylenebilir. Ayrıca önceki bir çalışmasında dünyanın bir tür mutlak mantıksal uzay (*logischer Raum*) olarak idrak edilmek istendiğinde kendini ele vermeyen zor bir nesne olduğunu düşünüyordu. Yani kendisi hakkında "konuşulduğunda" ve gönderimde bulunulduğunda paradokslara yol açan ama bundan bağımsız olarak "işaret" edilebilen bir tür varlık olduğunu düşünür bkz. Gabriel, "Die Welt als konstitutiver Entzug", Joachim Bromand, Guido Kreis (edt.), *Was sich nicht sagen lässt,* (Berlin: Akademie Verlag, 2010), 85-100.

[545] Bu konuda kendisine yapılan ve yapılabilecek eleştiriler ve vermeye çalıştığı cevaplar için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 260-270, 340-355.

[546] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 354.

[547] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 261.

[548] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 270.

[549] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 261.

[550] Kant nesnelerin kuşatıcı mutlak bütünlüğü fikrinin bir insanlık yanılsaması olduğunu izah eder. Ve bunun tabii (*natürlich*) ve kaçınılamaz (*unvermeidlich*) olduğunu saptar bkz. Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, A 297/B 353, A241/B 299, A 298/B 354, A 297/B 354. Gabriel ise bunun birçok zararlara yol açan vazgeçilmesi gereken ve vazgeçilebilir bir fikir olduğunu düşünür. Kendisi de bazı yerlerde dünyanın bir yanılsama (*Weltillusion*) olduğunu söyler. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 281. Dünya kavramının mitolojik temelleri ile ilgili spekülasyonları için bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 276-279.

world-view) "dünyanın" herhangi bir varlık ifadesinin öznesi bile olamayacağını ve "dünya yoktur" sloganının normal bir olumsuz varlık ifadesi değil, metafiziksel bir aşırı genelleştirmeden (Alm. *Übergeneralisierung*) kaçınan anlam alanı ontolojisinin bir tür özeti olarak görülebileceğini söyler.[551] Bu minvalde yine çağdaş felsefeci Slavoj Zizek'in benzer bir fonksiyona sahip olan "hiçten az" (*Less Than Nothing*)[552] formülüne dünya meselesi çerçevesinde katıldığını belirtir.[553]

Yukarıda ifade edildiği üzere, anlam alanı ontolojisi çerçevesinde de dünya, tüm anlam alanlarının anlam alanı konumda olamaz. Öyle bir şeyin olması demek tüm nesnelerin aynı anda ve aynı itibarla "üst bir anlam" çerçevesinde gözlemlenebilir ve idrak edilebilir olması demektir. Bu üst anlam (alanı) tüm eşyanın ve var olanların hakikatlerini verecek mecazi anlamda bir tür anahtara tekabül ederdi. Lakin böyle bir anlamın olabilmesi bu perspektifte kabul edilmemektedir. Örneğin tüm anlam alanlarının anlam alanı olarak gelecekte olacağı umulan ve ideal olarak tahayyül edilen –mutlak anlamda mikro ve makro ölçekte tamamen birleştirilmiş olan– bir fizik veya bir fizik teorinin olduğu kabul edilse, kendisinde (denklemlerinde vs.) her şeyi açıklaması ve cevabı olması beklenirdi. Var olabileceği var sayılan böyle bir durumda salt fiziksel olacak bir açıklama tarzında örneğin sosyal gerçeklikte ortaya çıkan birçok olgu ve nesneyi nasıl bu mutlak tasvirde bir yer edinecektir? Bir Cumhurbaşkanı seçiminin veya secim kampanyası olgusunun salt fiziksel çerçevede kalınarak açıklanması nasıl düşünülebilir? Fizik her ne kadar matematiksel alanlarla birçok cihetten örtüşebildiği halde yine π sayısının veya 5 sayısının salt fiziksel bir anlam alanının dışına çıkmadan araştırmanın konusu olması ne kadar mümkündür? Dahası fizik bir bilim olarak alanını aşmadan kendisini, faaliyet biçimini vs. mevzu ve mesele

---

[551] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 354-355.

[552] Slavoj Žižek*, Less Than Nothing- Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism*, (London/New York: Verso, 2012). Gabriel'in Žižek'in kitabıyla alakalı bir değerlendirme için bkz. Markus Gabriel, "Machtwerk des Subjekts", *Die Zeit*, (7/2015).

[553] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 255.

haline getirmesi salt fiziksel bir anlam alanın çerçevesinde nasıl olabilir? Fizik salt "fiziksel" bir çerçevede kendisinin fizik felsefesini, bilim felsefesini ve hatta "meta-fiziğini" nasıl yapması beklenebilir?[554] Daha önce verilen örnekler de hatırlanırsa mesela Goethe'nin *Faust*'u ya da İmam Gazzâlî'nin *Tehafütu'l-felasife* adlı eserinin içerdikleri anlamlar bakımından her şeyi kuşatıcı fiziksel bir anlam alanı tarafından nasıl fiziksel bir araştırma haline getirilebilir? Fiziksel araştırma ancak basılmış kitapların materyalleri ya da Gazzâlî'nin eserinin elyazmalarının tarihlendirmeleri vs. ile uğraşması anlamlı bir faaliyet olmaktadır.[555] Neticede düşünüre göre bu cihetten de kendisinde var olan her şeyin tezahür edebileceği bir perspektif sunabilen tüm anlam alanlarının anlam alanı var olamayacağı gözükmektedir.

Gabriel'in son bir gerekçelendirme biçimi sunularak bu kısım nihayetlendirilecektir. Var olmak bir anlam alanında tezahür etmek ise dünyanın hangi anlam alanında tezahür ettiği sorusu baki kalmaktadır. Burada iki ihtimal ele alınabilir: Dünya ya başka bir anlam alanında tezahür eder ya da kendi içinde tezahür eder.[556]

Birinci şıkka göre dünya başka bir anlam alanında tezahür etmektedir. Eğer dünya başka bir anlam alanında tezahür ediyorsa, başka anlam alanlarının yanında tezahür edecektir, çünkü tüm öteki anlam alanları başka anlam alanlarının yanında tezahür etmektedir. Durum böyle ise başka bir anlam alanında tezahür eden dünyanın, başka anlam alanlarının yanında tezahür ettiği bir anlam alanı vardır. Ama durum böyle olsaydı bu söz konusu anlam alanı dünyayı da kuşatıp içerdiği için, dünyadan daha kuşatıcı olmak zorunda kalırdı.[557]

Bu sorunu aşmak için ikinci şıkka bakılabilir. Bu şıkka göre dünya hem tüm anlam alanlarının anlam alanıdır hem de kendisi kendi içinde tezahür eder. O halde dünyanın

---

[554] Bu bağlamda Gabriel'in materyalizm ve natüralizm (bilimcilik) eleştirileri için örneğin bkz. Gabriel, Warum es die Welt nicht gibt, 42-47, 127-176; amlf. "Für einen nicht-naturalistische Realismus", amlf. *Ich ist nicht Gehirn*.

[555] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 18.

[556] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 233-234; amlf. *Warum es die Welt nicht gibt*, 96-113.

[557] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 233.

kendisinde tezahür ettiği anlam alanı dünyanın kendisi olacaktır. Dünyanın dünya içinde başka anlam alanlarının yanında tezahür etmesi, dünyanın kendi içinde başka anlam alanlarının yanında bir anlam alanı olması sorununu gündeme getirecektir. Lakin bu önceki akıl yürütmesinde dışlanmıştı. Bundan dolayı dünyanın hem kendisinde tezahür etmesi hem de kendisinde tezahür ederken başka anlam alanlarının yanında kendisinde tezahür etmesi kabulü daha da sorunlu gözükmektedir. Dünya eğer gerçekten kendi içinde tezahür ediyorsa, bu kendisinin başka anlam alanlarının yanında tezahür etmesi şeklinde olmaması gerekir. Peki bu halde dünyanın kendi içinde tezahür etmesi nasıl olacaktır? Bu durumda dünya için dünyada tezahür etmek, genel olarak ya başka anlam alanlarının yanında tezahür eden bir anlam alanı olmak ya da bir anlam alanındaki bir nesne olacaktır, ki bu durumda dünya, dünya ile özdeş olması mümkün gözükmemektedir.[558]

Bunun kısmen farklı bir versiyonu ise şu şekildedir. Dünyanın hangi anlam alanında tezahür edebileceğini düşünelim. Dünyanın bir anlam alanında (A_1) tezahür ettiğini kabul edelim. Bu durumda (A_1) başka anlam alanlarının yanında bir anlam alanı olacaktır. Dolayısıyla (A_1) yanında (A_2) ve (A_3) vs. vardır. Eğer dünya başka anlam alanlarının yanında tezahür eden (A_1)'de tezahür ediyorsa, kendisi de var demektir. Peki dünya tüm anlam alanlarının anlam alanı ise bu nasıl mümkündür? Bu böyle ise (A_1)'de tüm öteki anlam alanları alt alan olarak tezahür etmesi gerekir. Çünkü (A_1)'de dünya tezahür ediyor ve dünyada her şey tezahür etmektedir. Dolayısıyla (A_2), (A_3) vs. sadece (A_1)'in yanında değil, (A_1)'in içinde de tezahür etmeleri gerekir, çünkü (A_1)'de tezahür eden dünyada tanımı gereği her şey tezahür etmektedir. Bunun neticesi ise (A_2)'nin iki kere var olmasıdır. Hem dünyanın yanında hem de dünyanın içinde. Ama bu durum şu sorunla maluldür. Dünyanın yanında (dışında) hiçbir şey var olamadığı için (A_2) dünyanın yanında var olamaz. Aynı durum (A_3) ve öteki anlam alanları için

---

[558] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 233-234. Bu argümana dair itiraz ve cevaplar için yine bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 234-251.

de geçerlidir. Bundan dolayı dünyanın başka anlam alanlarının yanında tezahür eden bir anlam alanında tezahür etmesi imkânsızdır. Bundan dolayı öteki anlam alanları var olamazlar. Gabriel'in ifadesiyle "dünya, dünyanın içinde bulunmamaktadır" (*Die Welt kommt in der Welt nicht vor*).[559] Bir de şu sorun vardır: Dünya (A_1)'de tezahür ediyorsa (A_1)'in kendisi nerede tezahür etmektedir? Eğer dünya tüm anlam alanlarının tezahür ettiği anlam alanı ise (A_1)'in kendisi de dünyada tezahür etmesi gerekir. Ama dünyanın kendisi (A_1)'de tezahür etmektedir. Burada çelişkili bir durumla karşılaşılmaktadır (bkz. Şekil 4). Dünyanın içinde tezahür ettiği (A_1) ile (A_1)'in kendisinde tezahür ettiği dünya birbirinden farklı olduğu için (A_1)'in içinde tezahür eden dünya ile içinde tezahür ettiği dünya birbiriyle özdeş olamazlar.[560]

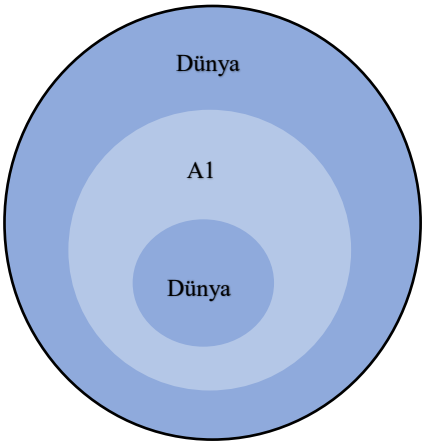

Şekil 4

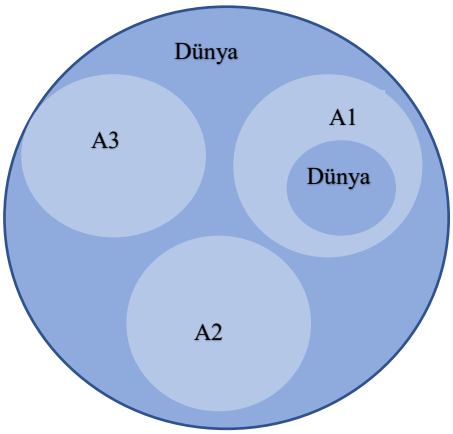

Şekil5

[559] Bu argüman için bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 96-99.

[560] Tüm bu açıklamalar ve izahlar için bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 97-98. Şekiller Gabriel'in eserinden bakılarak yapılmıştır. Yine dünya yoktur tezinin izahı için getirilen farklı alanlardan örnekler ve açıklamalar için bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 98, 99-112.

Sonuç itibarıyla Gabriel'e göre, önceki mülahazalarla birlikte dünya yoktur tezinden şu tür neticeler çıkarılmalıdır:

Ontolojinin metafizikten (dünya fikrinden) bağımsız olarak yapılmasının imkânı vardır. Hatta sahih bir varlık düşüncesi için metafizik ve ontoloji mutlaka birbirinden ayırt edilmesi gereklidir.[561] Negatif ontoloji olarak da ifade ettiği dünya-yoktur-görüşü anlam alanı ontolojisinin pozitif ontolojisinin temel kavramsal araçlarını sunma konumundadır.[562]

Çalışmanın metafizik ve ontoloji ayırımı kısmında ontolojinin konumuna dair formelliğin merkezi olduğu bir perspektif sunulmuştu. Oradan da çıkan neticelerden biri nesnelerin ve olguların mutlak hallerine dair a priori olarak verilebilecek bir cevap olmadığı söylenmişti. Bu bağlamda Gabriel dünya-yoktur-görüşünün kendisini transzendental-olmayan ampirizmin (*nicht-transzendentaler Empirismus*) bir formuna yükümlü kıldığını belirtmektedir. Bunun anlamı ise nesne ve olguları bireyleştirmenin bilgi verici (enformatif) genel bir tarzının olmayışıdır. Hatta tüm olguların olgu olmasını veya tüm nesnelerin olgulara gömülü olduğunu bildiğimizde durum değişmemektedir.[563] "Nesne", "olgu", "varlık", "anlam alanı", "tezahür" gibi anlam alanı ontolojisi tarafından tanımlanan ontolojik kavramların yapıcı fonksiyonel bir yoğrulabilirliği ve esnekliği (*konstitutiv funktionale Plastizität*) vardır. Çünkü onlar anlamlarını ancak verili nesneler, olgular ve anlam alanlarına gönderimle elde ederler, ki onlar belirli bir nesnenin, olgunun veya anlam alanının var olmasının ne manaya geldiğini belirlerler.[564]

---

[561] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 270.

[562] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 269.

[563] Buna dair bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 353.

[564] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 354.

Alman düşünür ontolojinin dünya yoktur tezinden ötürü bu şekilde yoğrulabilirliğe açık olması gerektiğini vaz etmektedir. Bu temel tez dünya gibi her şeyi kuşatıcı ve "devasa" ne bir nesne ne bir alan ne bir düşünce ne bir tasvir ne bir ilke veya bir ilkeler kümesi ne bir formül ne soyut bir işlem vs. vardır şeklinde de anlaşılabilir.[565]

Dünyanın var olmaması aynı zamanda bir anlam patlamasına (*Sinnexplosion*) yol açmaktadır. Her şeyi kuşatan bir anlam ve nesne alanı olmadığı için sınırlanamaz bir anlam alanı çokluğu vardır. Ve bu anlam alanları toptan birbiriyle bir ilişki içerisinde olsaydı zaten "dünya" var olurdu.[566]

Markus Gabriel'in *Warum es die Welt nicht gibt* (İng. *Why The World Does Not Exist*/Türk. *Dünya neden yoktur*) adlı eserinde meseleyi şu şekilde özetlemektedir:

> "Bu temel tez ile sadece –insanlığın dik kafalı bir şekilde tutunduğu –dünyanın var olduğu illüzyonu yıkılmak istenmemektedir, aynı zamanda bu tezi kullanarak müspet bilgilere de (sonuçlara da) varmak istiyorum. Çünkü ben sadece dünyanın var olmadığını değil, onun dışında her şeyin var olduğunu iddia ediyorum."[567]

Sonuç itibarıyla anlam alanı ontolojisine göre anlamdan (*Sinn*) kaçıp kurtulma imkânı yoktur, çünkü anlam adeta kaderimizdir. Ve "bu kader sadece insan olarak bizleri değil, var olan her şeyi ilgilendirmektedir."[568]

---

[565] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 282.

[566] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 254-255.

[567] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 18 (Tercümeler bana aittir) Alm. *"Mit dieser Hauptthese soll nicht nur die Illusion zerstört werden, es gebe die Welt, an der die Menschheit ziemlich hartnäckig festhält, sondern gleichzeitig möchte ich sie auch nutzen, um daraus positive Erkenntnisse zu gewinnen. Denn ich behaupte nicht nur, dass es die Welt nicht gibt, sondern auch, dass es außer der Welt alles gibt."*

[568] Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 255.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İÇSEL TUTARLILIĞI VE VAATLERİ BAĞLAMINDA ANLAM ALANLARI ONTOLOJİSİ

Bu bölümde anlam alanı ontolojisinin perspektifi farklı cihetlerden bir değerlendirmeye ve eleştiriye tabi tutulmaya denenecektir. Girişte de ifade edildiği üzere "Yeni Realizm" (Alm. *neuer Realismus*/İng. *New Realism*) ve "Spekülatif Realizm" tartışması, çağdaş felsefede farklı ülkelerden muhtelif felsefecilerin katıldığı önemli bir mesele haline gelmiştir. Markus Gabriel özelinde ise çalışmalarıyla ilgili birçok kitap değerlendirmeleri yanında[569] özellikle Almanya'nın felsefi gündeminde Gabriel'in savunduğu Yeni Realizm düşüncesi önemli bir yer tutmuş vaziyettedir.

Burada yapılacak mülahazalar ise farklı cihetlerden anlam alanı ontolojisiyle ilgili bizim bazı özet yorumlarımızı yansıtmaktadır.[570] Özetle anlam alanı ontolojisinin perspektifiyle ilgili söylenebilecek temel bir mülahaza bulunmaktadır. Anlam alanı ontolojisinin şu tür bir gerilim arasında okunabileceğini düşünüyorum: Ontolojik bir realizmi savunduğu halde, ontolojiyi ve ontolojik faaliyeti aşırı bir formelliğe indirgediği için aslında başka bir cihetten somut ve gerçek var olanlarla (anlam

---

[569] Örneğin Tom Sparrow Gabriel'in Anlam Alanları Ontolojisi hakkındaki review için bkz. https://ndpr.nd.edu/news/fields-of-sense-a-new-realist-ontology/ Daniel Martin Feige, "Für eine Ontologie ohne Metaphysik, oder: Markus Gabriel verabschiedet einmal mehr die Welt", *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, s. 65/1: 174–182. Thomas Arnold, Tobias Keiling, "The Ways of World", http://reviews.ophen.org/2016/07/03/the-ways-of-the-world/?lang=de Taylor Carman, "Gabriel's Metaphysics of Sense", *The Harvard Review of Philosophy*, s. 23/2016: 53-59. Sebastian Gardner, *Transcendental Ontology: Essays in German Idealism* adlı eserin değerlendirmesi için bkz. https://ndpr.nd.edu/news/transcendental-ontology-essays-in-german-idealism/

[570] Burada sunulacak özet değerlendirme noktalarının her biri detaylandırılarak ayrı bir çalışma olabilecek kadar genişletilebilse bile çalışmanın zorunlu sınırlılığından dolayı ancak bazı imalarla yetinilecektir.

alanlarıyla) ve birbiri ile ilişkileriyle ilgili bir açıklama sunmamaya adeta kendi kendisini mahkûm etmektedir. Gerilimin öbür yanı ise bu tür ontolojik bir formelliğin terk edildiği anda tüm var olanlara dair metafiziksel bir genellik iddiasının ve hatta metafiziksel bir aşırı-genelleştirme (Alm. *Übergeneralisierung*) tehlikesi ile karşı karşıya kalınabileceği vakıasıdır. İşte anlam alanı ontolojisi gerilimin bu ikinci tarafının tehlikesinden kurtulmak için, gerilimin birinci tarafına sarılmaktadır. Ama zaten bu ontolojik perspektifin kendini takdim tarzı somut var olanlara ve muhtelif (bütünsel) ilişkilerine dair açıklamanın –bazı formel kavramlar ve tezler dışında– yapılamayacağını saptamaktır. Bundan dolayı varlığın geneline ve somut var olanlara dair bir şey söyleyememek ile temkinli olduğu için çok cazip gelebilirken, tamda bu gerekçeden dolayı –somut var olanlar (anlam alanları) ve ilişkileriyle ile ilgili– net bir şey söyleyemediği için boş ve zayıf bir teori olma görünümündedir.[571]

Neticede ise burada yapılacak mülahazaları daha çok –anlam alanı ontolojisi etrafında– ima edici muhtelif sorular ve sorunsallara atıf olarak okumak gerekir.

4.1. VARLIK NEDİR VE VARLIK TEK ANLAMLI MI/ÇOK ANLAMLI MIDIR?

Platon ve Aristo'dan beri felsefe tarihi boyunca varlığın ne tür bir özellik olduğu tartışılmıştır. Gabriel varlığı bir anlam alanında tezahür etmek olarak tanımlamaktadır. Ama bunun içeriğine ve somut tahakkukuna dair –geniş anlamıyla– tecrübeden bağımsız olarak bir şey söyleyemeyip, varlık anlamının her anlam alanına göre değişiklik arz edebileceğini vaz etmektedir. Burada ise kendisine yöneltilebilecek önemli bir soru şudur. Gabriel, metafizikten kaçınmaya çalıştığı halde, ontolojisinde tüm var olanları içine alacak nesne, olgu ve varlık gibi kavramlarla ilgili tanımlar yapmaktadır. Var olmak, bir anlam alanında tezahür etmek olarak tanımlanırsa bu

[571] Burada yapılacak mülahazaların, Markus Gabriel ile yaptığım kendi görüşmelerim ve verdiği yanıtları da dikkate aldığını belirtmekte fayda vardır. Ayrıca burada zikredilecek noktalar, Gabriel'in anlam alanı ontolojisi çerçevesinde belirli muhtemel cevaplarının olabileceğini de muhtemel görmektedir.

yaklaşım herhangi bir var olanın bu tanımın dışına çıkamayacağı sonucunu beraberinde getirmektedir. Her şey mutlak olarak bu tanımın içine girmek zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla burada varlık kavramının metafiziksel olmayan bir tanımından nasıl bahsedilir? Tarihte bu konu daha hususi olarak varlık kavramının –aynı lafız olmakla birlikte belirli olan tek bir anlam içermesi açısından– tek anlamlı mı (*univok*) ya da –aynı lafız olmakla birlikte çok anlamlılığı içermesi açısından– çok anlamlı mı (*äquivok*/*plurivok*) ya da –aynı lafız olduğu halde çok anlamlılıkla birlikte benzer anlamlar içermesi açısından– kıyasi (*"analogia entis" /teşkiki*) bir kavram mı olduğu sürekli tartışılmıştır. Gabriel'in varlık kavramı eğer tek anlamlı (*univok*) ise bu kavramın metafiziksel, yani külli olarak tüm var olanlar için geçerli olan bir kavram olduğunu söylemesi gerekir. Gerçekten de düşünürün temel tezlerinden biri, var olmanın bir anlam alanında tezahür etmenin olduğudur. Dolayısıyla bir şey var ise mutlak olarak bu kavramın delaleti altına düşmesi gerekir. Peki bu halde Gabriel, tamda kaçınmak istediği metafiziksel, yani her var olanı kuşatan bir tanım vermek zorunda kalmış olmaz mı? Bu konuda anlam alanı ontolojisine birçok açıdan eleştiriler yöneltilebilir gözükmektedir.

Gabriel'in kendisi ise -bu çalışmada da izah edilmeye çalışıldığı gibi- ontolojinin kavramlarının formel kavramlar olması hasebiyle somut var olanlara göre esneklikler içermesi yönünden bir açıklama getirmektedir.[572] Hatta temelde varlık kavramının her durumda böyle anlaşılması gerektiğini düşünmektedir. Yukarıda bahsedilen klasik tartışma ve kavramsallaştırmalar bağlamında ise kendisinin şöyle bir fikri duruşa sahip olduğunu vaz eder: Düşünür varlık kavramının metafiziksel olmasını formel tek anlamlılık (*formale Univozität*) ve kullanım bağımlı çok anlamlılık (*anwendungsbedingte Plurivozität*) ayırımı üzerinden aşabildiğini kabul etmektedir.[573] Böylece kendi varlık kavramının -özel bir tarzda- varlık kavramının tek anlamlılığını ve çok anlamlılığını cem ettiğini iddia etmektedir. Varlık kavramının tek anlamlılığı formel seviyede sistematik olarak geliştirilen kavramsal modeller üzerinden

[572] Bunun için özellikle bu çalışmanın Ontoloji ve Metafizik ayırımı kısmına bakılabilir.

[573] Bu ayırım ve açıklama için bkz. Gabriel, "Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik", 111-119.

sağlayabildiğini ve çok anlamlılığı da –genelleştirilebilecek şekilde önceden belirlenemeyen– somut anlam alanlarının özellikleri ve hususi tahakkuk şekillerin de sağladığını söyler. Dolayısıyla varlık kavramı hem formel olarak tek anlamlı hem de somut tahakkuku açısından çok anlamlı olmaktadır.

Bu noktada şöyle bir eleştiri getirilebilir: Varlık her ne kadar somut ne-olmaklık (*Was-Sein*) ve nasıl-olmaklık (*Wie-Sein*) açısından farklılaşsa bile, varlığın bizatihi olmaklığın kendisi (*Dass-Sein*) açısından her durumda aynı şey olduğu kabul edilemez mi? Nitekim modern öncesi dönemde örneğin Duns Scotus gibi Orta Çağ felsefecilerinin varlığın tek anlamlılığı tezi bu tür bir tazammuna sahiptir.[574] Yani her ne kadar tarihi ve sistematik olarak varlık kavramıyla ilgili birçok görüş ortaya atılmışsa bile, varlık ile en temelde olmaklığın bizatihi kendisi yani bir tür mutlak anlamda entite olmaklığın (Alm. *Entitätensein*)[575] kastedilmesi gerektiği söylenemez mi? Yani herhangi bir "şeye" varlık atfedildiğinde, sanki sadece somut tahakkuku yani neliği ve nasıllığının ötesinde, birde daha derinde mutlak olarak salt bir olmaklık (*Dass-Sein*) kastedildiği söylenebilir. Ya da Meinongcu tabirle en temelde yatan, en genel özellik olarak bir verili olmaklığın (*Gegebenheit*) kendisi kastedildiği söylenemez mi?[576] Bu durumda varlığın neliği ve nasıllığı çok anlamlı ve çeşitli olmakla birlikte, olmaklığın kendisi her tür durum ve somut örnekte –metafiziksel olarak– tek anlamlı (*univok*) olmuş olur. Hatta bu tür bir perspektifte muhtelif şeylerin neliği ve nasıllığı açısından farklılaşabilse bile varlıkları bakımından tüm var olanların –metafiziksel bir küllilikte– eşit olmak zorunda oldukları söylenebilir.

Burada bahsedilen olmaklık (*Dass-Sein*) şudur: Her ne hakkında konuşuyorsak örneğin temel parçacıklar, hayvanlar, insanlar, sayılar, kümeler, Trump'ın Papa olan

---

[574] Buna dair örneğin bkz. Andreas Luckner, Sebastian Ostritsch, *Existenz*, 3-11.

[575] Bu tabir için Uwe Meixner, *Einführung in die Ontologie*, (Darmstadt: WBG, 2004), 60.

[576] Her ne kadar Meinong'un kendisi *Existenz* ve *Gegebenheit* kavramlarını ayırsa bile. Onun Gegebenheit tabiri bu durumda var olmaklık (*Dass-Sein*) olarak varlık (*Existenz*) tabirine tekabül eder.

ikiz kardeşi gibi mümkün nesneler, tanrı, eskiden somut varlığı olan Fatih Sultan Mehmet gibi tarihi şahsiyetler, Sherlock Holmes, Leyla ile Mecnun gibi kurgusal nesneler, taşlar vs. hepsi hakkında en azından en genel olmaklıkları bakımından *vardır* denilebilir ve denilmektedir. Dolayısıyla tüm bu "entiteler" –verili olma biçimleri, yani anlamları farklı olabilse bile, hepsi eşit derece var olmak bakımından varlar. Fransız felsefeci Gilles Deleuze bu bağlamda Duns Scotus'un varlık düşüncesine dair tek anlamlılık tezini şu şekilde tasvir etmektedir: *"Tek bir ses varlığın bağırışını meydana getirir."*[577]

Martin Heidegger'in "*Fundamentalontologie*" projesinde muhtemelen zaten bu tür bir varlık sorusu (Alm. *Frage nach dem Sinn von Sein*) etrafında şekillenmektedir. O tamda tüm var olanların varlığının (Alm. *das Sein des Seienden*) asıl olarak metafiziğin temel sorusu olduğunu düşünüyordu. Yani tüm somut var olanların (somut anlam alanlarının) altında yatan varlık (Sein) nosyonun ne olduğu sorunsalı etrafında bir sorgulama peşindeydi.[578] Heideggerci perspektif dikkate alınarak Gabrielci varlık düşüncesinin, aslında varlığı mutlak olarak anlamlara –yani belirli somut tasviri içeriklere ve verili olma biçimlerine– indirgeyip onun içinde erittiği saptanabilir. Varlık sorunsalına dair yeni ve sahih bir açıklama sunma iddiasında olan Gabriel'in Heideggerci bir bakış açısından tamda kaçınmak istediği klasik metafiziğin "varlığın unutulması" (*Seinsvergessenheit*) durumuna düştüğü bile söylenebilir. Klasik tabirlerle ifade etmek gerekirse Heidegger'e göre vücut (*olmaklık/existentia/Dass-Sein*) ve mahiyet (*nelik/essentia/Was-Sein*) ayırımı bağlamında sadece mahiyet –Gabrielci "anlam"– esas alınıp aslileştirilerek (ontolojikleştirilerek) vücutun kendisi –bizatihi olmaklık– onun içinde eritilmesi gibi bir durum söz konusudur.[579] Dolayısıyla varlığın

---

[577] Gilles Deleuze, *Differenz und Wiederholung*, (München: Wilhelm Fink, 1992), 58.

[578] Örneğin bkz. Heidegger, *Was ist Metaphysik?*, 22.

[579] Heidegger'in bu bağlamda klasik metafizik yaklaşımı ile ilgili bir yorumu için bkz. Heidegger, *Nietzsche. Zweiter Band*, (Stuttgart: Günther Neske, 1961), 365, 374.

kendisi (*Existenz/Sein*) değil, var olanlar (Seiende/mevcut) anlam alanı ontolojisinde imtiyazlı ve ayrıcalıklı kılınmaktadır. Neticede düşünürün, olmaklığı (*Dass-Sein*) anlam (*Sinn*) kavramı merkezinde ne ve nasıl olmaklığa indirgendiği şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.[580] Heidegger gibi düşünürlere göre ise herhangi bir şeyin olmaklığı olgusu şeyin anlamı –yani bu cihetten nasıllığından ve neliğinden– hem farklıdır hem de ona indirgenemezdir.

Sonuç olarak Gabrielci ontolojinin de varlık düşüncesi bağlamında aslında –iddiasının aksine– saf formel ve nötr bir ontolojiye değil bir "anlam metafiziğine" tekabül ettiği iddia edilebilir. Ve bu minvalde belki de anlam alanı ontolojisinin iddia ettiği gibi ilk defa tarafsız bir şekilde varlık sorununu ele almadığını ve yine –belirli felsefi bir perspektifi esas alan– tek taraflı olarak varlığı anlamlarla özdeş kılarak asıl varlık (olmaklık) zeminine ve sorusuna dair soruşturmayı buharlaştırdığı bile söylenebilir.

Bundan dolayı Leibniz, Schelling ve Heidegger gibi felsefecilerin metafiziğin (ontolojinin) en temel ve zor sorusu[581] olarak gördüğü "neden bir şey vardır da yok(luk) yoktur" (Alm. *Warum existiert überhaupt etwas und nicht vielmehr nichts/*İng. *Why is there anything rather than nothing*) sorusu anlam alanı ontolojisi ile hala gündemden çıkmamaktadır. Schelling "Vahyin felsefesi" adlı eserinde bu minvalde derki: "Son soru her daim: Mutlak olarak neden herhangi bir şey vardır, neden hiçbir şey var değildir [sorusudur.]" *(*Alm. *Die letzte Frage ist immer: warum ist überhaupt etwas, warum ist nicht nichts?).*[582] Bu temel soru çerçevesinde G. W.

---

[580] Taylor Carman, "Gabriel's Metaphysics of Sense", *The Harvard Review of Philosophy*.

[581] Heidegger açıkça "metafiziğin temel sorusundan" (*Grundfrage der Metaphysik*) bahseder ve bu sorunun farklı şekilde anlaşılabileceğini saptayarak muhtelif yorumlar yapar bkz. Heidegger, Was ist Metaphysik?, 8-9, 20-25

[582] Schelling, *Philosophie der Offenbarung, Sämmtliche Werke, XIII-XIV,* a.y. (edt.), (Stuttgart/ Augsburg: J. G. Cotta'scher Verlag, 1958), 242.

Leibniz yokluğun (Alm. *das Nichts*) daha basit ve bir şeyden daha az zor olduğunu (Alm. *das Nichts […] (ist) einfacher und weniger schwierig als Etwas*) ifade eder.[583]

Düşünce tarihi boyunca –muhtemelen Gabriel'in indirgemeye çalıştığı şeklin aksine– aslında bu tür bir varlık sorusu, düşünürlerin hayretlerini cezbetmiştir. Alman düşünür Martin Heidegger'in "mucizelerin mucizesi" (*das Wunder aller Wunder*) olarak da ifade ettiği bu meseleyi, "Metafizik Nedir?" (*Was ist Metaphysik?*) eserinde var olanın var olmaklığı (*dass Seiendes ist*) olgusu olarak ifade etmektedir.[584] Ayrıca bu mucizenin var olanlar içerisinde sadece insan tarafından müşahede edilebileceğini söyler. Çünkü ona göre sadece insan "Varlığın" (*Sein*) sesi tarafından çağırılabilmektedir.[585]

Yine XX. yüzyılın en önemli felsefecilerinden ve muhtelif yaklaşımlarda çağdaş felsefeye kadar en etkili şahsiyetlerinden olan Ludwig Wittgenstein "Tractatus logico-philosophicus" adlı eserinin 6,44. cümlesinde muhtemelen şu ifadesiyle varlık sorusunun bu derin zeminine atıf yapmak istemiştir: "Dünyanın nasıl olduğu değil, olmasının (olmaklığının) kendisidir mistik olan." (Alm. *Nicht **wie** die Welt ist, ist das Mystische, sondern **daß** sie ist*).[586] Wittgenstein dünyanın olgulara bölündüğünü (*1.2 Die Welt zerfällt in die Tatsachen.*),[587] onun olduğu gibi olanın, tümü olduğunu (*1. Die Welt ist alles, was der Fall ist.)* vaz eder. Onun için *Tractatus* eserindeki duruşu itibarıyla anlamlı cümleler, ancak olanı/olguları idrak eden cümlelerdir.[588] Ama Wittgenstein'a göre dünyanın olmaklığının kendisi "dünyasal" bir olgu değildir ama

---

[583] Leibniz, "Prinzipien der Natur und der Gnade", *Monadologie und andere Schriften*, Ulrich Johannes Schneider (çev. edt.), (Hamburg: Meiner, 2002), §7, 163

[584] Heidegger, *Was ist Metaphysik?,* 50.

[585] Heidegger, *Was ist Metaphysik?,* 50. (Alm. "(…) sich von der Stimme des Seins anrufen")

[586] Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, 6.44 (Tercüme bana aittir.)

[587] Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, 1.2 (Tercüme bana aittir.)

[588] Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, 4.2 (Tercüme bana aittir.)

herhangi bir şeyin mutlak anlamda olabilirliği için asli zemindir ve ön şarttır. Lakin bu minvalde o olmaklığın (dünyanın) kendisi hakkında anlamlı bir şeyler söylenemeyeceğini ama bunun konuşulamadan "kendini bir şekilde gösterdiğine" (*zeigt sich*) hükmeder.[589]

Bu konuda daha birçok izah ve tartışma yapılması gerekli olmakla birlikte bizim kanaatimiz açısından burada şu tespit yapılabilir: Neticede Gabriel'in anlam alanlarının zorunluluğu iddiası[590] –tam olarak nasıl anlaşılması gerektiği sorunu bir yana– anlam alanları zorunluluğunun varlık zemininin kendisine dair açıklayıcı ve tatmin edici olmadığı gözükmektedir. Dolayısıyla varlık nedir sorusu ve neden anlam alanları zorunlu olarak vardır gibi sorular hala baki kalmaktadır. Bundan dolayı muhtemelen varlık sorusunu Gabriel'in anlam alanı ontolojisinin çizdiği çerçevenin dışında ve onu aşarak daha derin bir zeminde soruşturmanın yollarını aramak gereklidir.

4.2. ANLAM ALANLARI ÇOKLUĞUNUN ZORUNLULUĞU İDDİASI NEYİ TAZAMMUN ETMEKTEDİR YA DA GABRİEL RADİKAL BİR PLATONCU MU?

Önceki kısımda bahsedilen, hayreti cezbedici temel varlık sorusu, geçmişten bugüne sadece kıta felsefe geleneğine dahil edilen birçok felsefeci tarafından değil, analitik felsefeciler için de asliliğini koruduğu gözlemlenebilir. Örneğin analitik felsefe geleneğine yakın görülebilecek çağdaş felsefeci Derek Parfit yine konuyla ilgili şöyle demektedir: "*No question is more sublime than why there is a Universe: why there is anything rather than nothing.*"[591]

---

[589] Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, 6.522 (Tercüme bana aittir)

[590] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 193; amlf. *Warum es die Welt gibt*, 265.

[591] Derek Parfit, "Why anything? Why this?", *London Review of Books*, s. 20/2, 1998: 24-27.

Markus Gabriel ise bu soruya anlam alanları çokluğunun zorunlu varlığını kabul etmekle tatmin edici ve yeterli bir cevap verdiğini düşünmektedir. Felsefesinin en temel iddialarından biri ve hatta üzerinde durduğu zemin olarak da ifade edilebilecek "anlam alanları çokluğunun zorunluluğu" tezi ve bunun realist okunması iddiasıdır.[592] Bu tür iddialarını tam olarak nasıl anlamak gerektiği farklı cihetlerden sorunsallaştırılması mümkün gözükmektedir.

Mutlak bir zorunlulukla bir anlam alanları çokluğu olması gerektiği konusunda Gabriel'in akıl yürütmelerini esas aldığımızda var olan, var olmuş ve var olacak tüm anlam alanlarının kendinde bir sabit gerçekliği olduğunu kabul etmemiz gerekecek midir? Yani anlam alanları peşinen eşit bir seviyede bir gerçeklikleri var mıdır? Ya da bu gerçeklik ancak var olduklarında mı eşitlenmektedir? Eğer birçok anlam alanının ancak zamansal ve tarihi süreç içerisinde tahakkuk ettiği veya oluştuğu söylenecekse bunların realist bir yorum ile gerçek kabul edilmesi nasıl anlaşılacaktır?

Burada belki Gabriel'in anlam alanlarıyla ilgili açıklamalarının anlaşılması konusunda farklı ihtimallerden bahsedilebilir. Düşünür örneğin tüm var olmuş (geçmiş), var olan (şimdi), var olacak (gelecek) ve var olabilecek (mümkün) anlam alanlarının adeta Platonik bir idealar alemindeki gibi ya da bir tür mantıksal bir uzayda zaten peşinen ezelden ebede var olduğunu ve bir subutiyetinin olduğunu kabul edebilir.[593] Yani tüm anlam alanları zaten peşinen vardır ama farklı farklı olmaları hasebiyle zamansal tahakkukları ve taayyünleri çeşitli olabilir.

Düşünür bazı metinlerinde açıkça inşa edilmiş anlam alanlarının (*konstruierte Sinnfelder*) olduğunu, birçok anlam alanlarının lokal olarak ontolojik antirealist veya başka anlam alanlarına indirgenerek açıklanabileceğini de kabul etmektedir.[594] Eğer

---

[592] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 193.

[593] Burada detayına girme imkânı bulunmamakla birlikte Gabriel'in, örneğin çağdaş felsefeci Timothy Williamson'ın var olanların zorunluluğu ile ilgili gerekçelendirmelerini anlam alanların zorunluluğu için kullanıp kullanamayacağı ayrıca düşünülebilir. Williamson'un bu konuda ki izahları için bkz. Timothy Williamson, "Necessary Existents", O'Hear, Anthony (edt*.), Logic, Thought and Language,* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002): 233-251.

[594] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 24.

durum böyle ise bu tür anlam alanlarının gerçekliği nedir? Burada kast edilen inşa edilmişlik veya başka anlam alanlarına bağlı olarak varlığa gelme/var olma ile tam olarak ne kast edilecektir? Bu tür anlam alanlarına dair -makul ve tutarlı olması açısından- genel bir açıklama sunulması gerekmez mi, ki şu an Gabriel'in çalışmalarında bunu bulmak zor gözükmektedir. Bir de bu şekilde oluşumları ve ortaya çıkışları açıklayacak anlam alanlarının (örneğin teknoloji, edebiyat, filmler, üniversite, sanat eserleri, felsefe faaliyeti, devletler vs.) realist bir perspektif ile okunması, onların zaten anlam alanları olarak daha önce sabit olması mıdır? Ya da bir tür kendinde mümkün nesneler ve anlam alanları olarak var olmaları mıdır? Ya da zamansal olarak bir şekilde ortaya çıktıklarından sonra kendileri ve nesneleri hakkında doğrulanabilir düşüncelere ve anlam alanlarına ait olguların sabit olup, tespit edilebilir olması mı kastedilecektir?

Anlam alanlarının gerçekliği ve zorunluluğu bağlamında Gabriel her durumda bir tür radikal ve aşırı bir Platonculuk ithamıyla karşılaşabilir.[595] Gabriel'in sıkça başvurduğu argümantatif bir manevra ile aslında anlam alanlarının inşa edilmesi, indirgenebilmesi, insan gibi bir varlığa bağlı olması gibi olguların kendisinin de ayrı ve gerçek bir anlam alanına tekabül ettiği için, sorunun çözülebileceği düşünülebilir. Ya da zaten birçok anlam alanının insan gibi bir varlığa bağlı olması ya da inşa edilmiş olma mahiyetine bağlı olması gerektiğinin, kendisinin inşa edilmiş bir olgu olmadığını ve dolayısıyla bu inşai olmanın kendisinin insan gibi bir varlığın inşasına bağlı olmayan bir olguya tekabül ettiğini öne sürecektir.[596]

---

[595] Kendisi ile yaptığımız özel bir görüşmede ona yöneltmeye çalıştığım bu çerçevedeki eleştirel bir soruma, kendisini belirli bir anlamda "aşırı bir Platoncu" (*extremer Platoniker*) olarak tavsif edilmesini kabul etmişti. Ama elbette burada bilindiği anlamıyla bir Platonculuk kastedilmemektedir.

[596] Bu tür benzer yorumları için örneğin bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 400-401

Farklı bir cihet ise şudur. Genel olarak anlam alanları çokluğunun zorunluluğunu ontolojik realist bir olgu olarak tavsif edilmesi[597] somut olarak tek tek anlam alanlarıyla ilgili bu realist iddianın neye tekabül ettiği müphem kaldığı söylenebilir. Tüm anlam alanlarını kuşatan (metafiziksel) açıklamalardan kaçınmak ve aşırı bir genelleştirmeye sebep olmamak gibi gerekçelerle bunu müphem bırakmak, belirli açılardan sorunlu görülebilir. Öte yandan ise zaten Gabriel –özellikle ontolojisinin çıkış noktasını izah ederken kullandığı örneklerde– tüm anlam alanlarının realist bir yorumunu peşinen var sayarak[598] felsefi düşüncesini kurmaktadır. "Peşinen indirgenemez bir anlam alanı çokluğu vardır" tezini izah etmek için daima şu tür bir üslupla meseleyi takdim etmektedir: "İşte bakınız sadece mekân-zamansal olan maddi-fiziksel nesneler yoktur, 5 sayısı gibi sayılar var, Alman Federal Devleti var, elektron gibi atom altı parçacıklar var, Goethe'nin *Faust*'u vardır, cadılar vardır, ahlaki değerler, tek boynuzlu kanatlı bir at vardır."[599] Ama tüm alanlardaki felsefi tartışmalar tamda tüm bu varlık atfedilen nesnelerin gerçekten var olup olmadığını, indirgenip indirgenemeyeceğini ve indirgenebiliyorsa neye/nelere indirgenebileceğini tartışmıyorlar mı? Zaten muhtelif felsefi alanlardaki realist ve antirealist yaklaşımlar bu konularda tutarlı ve makul bir açıklama sunma peşindeler. Gabriel'in tüm bu nesne alanlarıyla ilgili genelde somut bir tartışmaya ve açıklamaya girmeden sanki tüm o nesnelerin ve alanların realist olarak okunması gerektiği kesinmiş gibi yaklaşması, aslında tamda meta-anlamda felsefi teorik faaliyetten kaçmak olarak da anlaşılabilir.

Örneğin ahlaki değerler bağlamında şu tartışılır: İnsandan tamamen bağımsız –zaman ve mekân üstü– "haksızca insan öldürmek kötüdür" veya "insan doğal olarak onur sahibi bir varlıktır" gibi mutlak anlamda nesnel değerler var mıdır sorusu tartışılır. Yoksa insanın ahlaki değer olarak gördüğü şeyler tamamen natüralist bir yöntem ile

---

[597] Gabriel, *Sinn und Existenz*, 193; amlf. "Der neue ontologischer Realismus", 194.

[598] Bu tür bir var sayımın da metafiziksel ve külli bir iddiaya tekabül edip, etmediği de ayrıca sorgulanabilir.

[599] Örneğin Gabriel, "Metaphysik oder Ontologie?", 91. Hatta bunu genel olarak birbirinden tamamen ayrı nesneler ve nesne alanlarının olduğuna dair temel bir idrake tekabül eden "pre-ontolojik" bir tercüme veya ontoloji öncesi bir gerçeklik ilişkisi olarak takdim eder.

fiziksel ve evrim teorisinin sunduğu çerçevedeki süreçler (örneğin hayatta kalma mücadelesi) muvacehesinde, ya da faydacı-teleolojik bir ahlakla veya deontolojik (ödevci) bir ahlak teorisi üzerinden mi açıklanması gerekir? Ahlaktaki realizm ve antirealizm tartışmaları bu tür bağlamlarda kendini gösterir. Lakin Gabriel'in yaklaşımında bu tür tartışmaların detaylarına dair girilmeden, peşinen realist bir tavır takınıldığı görünmektedir. Dahası belki de Gabrielci yaklaşımın bu tür tartışmaları anlamsız veya ontolojisi çerçevesinde çözüme kavuşmuş olarak sunduğu bile söylenebilir.

Yine genelde felsefede, özelde bilim felsefesi gibi alanlar bağlamında bilimin ürettiği bilginin hangi anlamda vakıaya mutabık olduğu hakkında çok ciddi tartışmalar mevcuttur. Daha önce de ifade edildiği gibi Gabriel, Viyana Çevresi, Karl Popper, Thomas Kuhn, Imre Lakatos ve Paul Feyerabend gibi klasikleşmiş pozisyonların yanında ve yine daha yakın dönemde W.V.O. Quine, Hilary Putnam, Larry Lauden, Ian Hacking, Bas van Fraassen, John Worrall, Paul Hoyningen-Huene gibi bilim felsefecilerinin tartıştıkları konulara dair sistematik ve detaylı bir tartışma yürütmemektedir. Bu bağlamda endüksiyon sorunu, gözlemin teori bağımlılığı sorunu, doğrulamacılık-yanlışlamacılık, eksik-belirlenim, bilginin sosyal inşası meselesi, paradigma ve bilimsel ilerleme, "incommensurability" (eşölçülemezlik), kötümser meta-endüksiyon ve teorik entiteler meselesi gibi birçok tartışma konuları mevcuttur. Bu tür konulara dair teorik yaklaşımlar ve tercihler geliştirmeden genelde bilimlerde, özelde doğa bilimlerinde bilimsel realizmi savunmak nasıl mümkün olabilir? Dolayısıyla "pre-ontolojik" bir tecrübe olarak elektronlar ve protonlar, nesneler olarak vardır demek yeterli görünmediği gibi, eğer her anlam alanıyla ilgili genel bir realizm savunulacaksa bilimsel antirealizm, enstrümantalizm ve konvansiyonalizm gibi antirealizmi besleyen pozisyonlarla hesaplaşabilecek ciddi felsefi-teorik ve hatta bilimsel bir zemine sahip olmak gereklidir. Burada maalesef tafsilatına girilememekle birlikte şu konuya da dikkat çekmek gerekir: Çağdaş dönemde realizm tartışmasını örneğin Quantum mekaniğinin Paris, Kopenhag ve sonrasında bugüne kadar geliştirilen farklı yorumlarını dikkate almadan ve buna dair gerekçelendirilmiş bir

tercihte bulunmadan yürütmek mümkün gözükmemektedir.[600] Her ne kadar Gabriel ontolojiyi formelleştirdiği için ontolojik cihetten peşinen bir hüküm vermesine gerek kalmayıp, bunun detaylarını fiziğin nesne alanının lokal bir sorusuna çevirmeye çalışsa bile, neticede yine tüm öteki nesne alanlarının bir şekilde fiziğin nesne alanı olan evren ile iç içe olarak düşünülebileceği hesaba katıldığında Quantum teorisi veya kozmolojide evrenin mahiyeti, yapısı ve oluşumu ile ilgili Sicim teorisi, Çoklu Evrenler teorisi vs. gibi teorilere dair sorular mutlaka kendisine geri dönecektir.[601]

Bir örnek daha vermek gerekirse: Özellikle mekân-zamansallığın asli olmayıp, fiziksel olanların dışında muhtelif nesnelerin olduğunu söylemek üzere sıklıkla matematiksel nesneler ve matematiksel nesne alanı örnek verilmektedir. Bu bağlamda örneğin matematik felsefesindeki realizm ve antirealizm tartışması, yine kendini farklı yönelimlerle göstermektedir. Gabriel, tartışmanın temel sorularından biri olan sayıların gerçekten (soyut nesneler olarak) insandan bağımsız varlıkları olup olmadığı gibi soru ve tartışmalara girmeden, sayıların varlığına dair realist bir yorumu peşinen doğruymuş gibi sunmaktadır. Bu tür iddiaların savunulmasının kendisi ilk etapta bir sorun teşkil etmemekle birlikte, bunun farklı teorilerle mukayeseli bir şekilde, önceden argümanlarla gerekçelendirilmiş olarak detaylandırılarak sunulması beklenebilir. Hele ki tüm ontoloji bu tür peşinen var sayılan "realist bir sezgiye" dayandırılacaksa ve tüm anlam alanlarıyla ilgili bir tür realizm savunulacaksa.

Mesela Gabriel (sayılar gibi) matematiksel nesneler bağlamında Platoncu veya realist bir pozisyon mu savunmaktadır? Buna göre sayıların soyut entiteler olarak her tür zihinden bağımsız bir varlıkları vardır.[602] Peki bu realist yorum sadece doğal sayılar

---

[600] Örneğin bkz. Christopher Norris, *Quantum Theory and the Flight From Realism*, (London: Routledge, 2000).

[601] Kendisiyle yaptığımız hususi bir görüşmede Quantum teorisi bağlamında bazı açıklamalar getirmiş olmakla birlikte, kendisi de bu sorunu sadece evren denen nesne alanının lokal bir sorununa hasretmenin kolaya kaçan bir cevap olacağını tasdik etmişti (2018). Ama ilaveten kendisine çalışmaları esnasında fizikçi Carlo Rovelli veya Alman fizikçi Thomas Görnitz ve Ulf-G. Meißner gibi bilim adamlarının Quantum yorumlarının anlam alanı ontolojisinin yapılarıyla uyumlu olduğunu söylediklerini de ifade etmiştir. Buna kısaca bir metninde de değinir, bkz. Gabriel, "Wie viel Subjektivität verträgt der ontologische Realismus?", 785, *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, s. 65/4 2017: 792–797.

[602] Christof Rapp, *Metaphysik*, 10.

için mi ya da rasyonel, reel ve kompleks sayılar içinde mi geçerlidir? Hepsinin ezelden ebede var olan bağımsız bir anlam alanı mı vardır? Eğer bu savunulacaksa, bunun detaylı teorik zemini nedir? Bu tür sorulara sadece "her şeyin bir şekilde kendi kurallılığına (anlamına) bağlı bir anlam alanı mutlaka vardır" şeklinde mukabele etmek, çok da açıklayıcı ve tatmin edici gözükmemektedir. Bunun "zaten felsefi ve fikri tartışmalarda keşfedilmesi gereken bir alan" olarak sunmak da gerekçelendirmede bir kısır döngüye yol açabilmektedir. Çünkü zaten asıl soru o alanın gerçekte var olup olmaması, başka alanlara indirgenebilir olup olmaması ve varsa nasıl ve ne tür bir varoluşa sahip olduğu gibi meselelerdir. Örneğin çağdaş felsefeci Jonathan Schaffer'e göre zaten metafiziğin asıl sorunsalı hangi entitelerin hangi entitelerde temellendiği (İng. *On What Grounds What*) sorunsalıdır.[603]

Kaldı ki matematiksel nesneler örneğinde birçok birbiriyle zıt antirealist ve realist yaklaşımların olduğu bilinmektedir. Konseptüalizm veya konstrüktivizm sayıları zihin tarafından inşa edilen şeyler olarak görmektedir. Yine başka yaklaşımlar sayıları başka entitelere (anlam alanlarına) indirgemeye çalışmaktadırlar. Örneğin Gottlob Frege gibi felsefeciler sayıları kümelere indirgeyerek açıklarlar (Logisizm). Çağdaş metafizik tartışmalarında yine önemli bir yeri olan ve "fiksiyonalizm" olarak da adlandırılan başka bir yaklaşım ise, sayıları bir tür fiksiyon olarak izah etmeye çalışır. Bundan dolayı "3+1=4" gibi bir denklemdeki sayıların hangi nesnelere veya neye gönderimde bulunduğu gibi sorular, anlamsız bulunmaktadır. Dolayısıyla önemli olan belirli yasaları uygun bir şekilde kullanmaktır.[604]

Neticede Gabriel, "pre-ontolojik tecrübe" olarak ifade ettiği anlam alanları çokluğu olgusunu mutlaka tüm alanlardaki realist ve antirealist tartışmaları dikkate alarak felsefi ve gerekçelendirilmiş olarak sunması gerekmektedir. Yok eğer bu konularda peşinen her alanı kuşatan (metafiziksel) bir realist yorumun savunulması gerekli

---

[603] Bkz. Jonathan Schaffer, "On What Grounds What".

[604] Bu tür yaklaşımlara dair bkz. Christof Rapp, *Metaphysik*, 10-12. Matematik ve nesne meselesine dair çağdaş farklı bir yaklaşım teklifi için yine bkz. Ahmet Ayhan Çitil, *Matematik ve Metafizik – Sayı ve Nesne.*

olmadığını, zaten kendisinin de lokal olarak antirealist yorumlara ve indirgemeci açıklamalara açık olduğunu söyleyerek cevap verecekse, tekrar başta ifade edilen bu tür ontolojik bir realizmin veya alan ve olgu realizminin somut olarak (tikel anlam alanları için) neye tekabul ettiği meselesini vuzuha kavuşturması gerekir. Çünkü anlam alanı ontolojisinin mevcut çerçevesi –tespit edebildiğimiz kadarıyla– bu konuda net bir cevap sunmamaktadır ve hatta yukarıda benzer şekilde ifade edildiği gibi, bu tür somut tartışmaları muğlaklaştırarak anlamsız kılabildiği de saptanabilir.

Baştaki sorunsala dönersek, Gabriel'e göre anlam alanları ve nesneleri bazıları "zamansız bir mutlak zamanda" bazıları zamansal tahakkukları olan bir tür "idealar aleminde" veya bir mantıksal uzayda mı varlar? Eğer bu tür bir düşünceyi kabul edecekse kendisine kendisinin de sürekli muhataplarına sorduğu provokatif soru tevdi edilebilir. Peki o "idealar alemi" veya mantıksal uzay hangi anlamda ve nasıl vardır? Ya da başka bir ifadeyle, zamansal bir tahakkuku olsun ya da olmasın tüm o anlam alanları hangi anlam alanında tezahür etmektedir ve kendileriyle kaim (zorunlu) olmaları neden ve nasıl mümkündür? Neticede anlam alanlarının zorunluluğu iddiası en azından bu cihetten muğlak kaldığı söylenebilir.

Bu bağlamda son olarak meselenin zaman felsefesiyle ilgili boyutunu da açığa çıkaran bir yönüne temas etmek gerekir. Bize göre anlam alanı ontolojisinin realist yorumu aynı zamanda, zaman felsefesiyle alakalı da belirli bir tavrı savunmayı gerektirebilir. Kendisinin de ele aldığı bir örnek üzerinden açıklamak gerekirse: Bilgisayar oyunları gibi insani bir yapı, ancak insan gibi bir varlığın var olup, onu oluşturması ve belirli yönelimsel faaliyetleri üzerinden kendisiyle iştigal etmesi neticesinde var olur.[605] Bu durum Gabriel'e göre, bilgisayar oyunlarının var olduğu olgusunun inşa edilmiş olduğu anlamına gelmez. Bilgisayar oyunlarının inşa edilmiş şeyler olduğu doğru olmakla birlikte, onların inşai olması olgusunun kendisi inşai olduğu söylenemez. Şu

[605] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 333.

satırların yazıldığı zaman için ve ebediyete kadar artık bilgisayar oyunlarının olduğu olgusu, zorunlu olarak baki kalacaktır. Gabriel'e göre aslında bir şey herhangi bir zamanda oluyorsa, artık onun bir zamanda oluşmuş olma olgusunun kendisi, her zaman için baki bir olgu olarak kalacaktır. [606] Bunun bir adım ötesinde ise, bazı zaman felsefelerinde olduğu gibi, her şeyin/olgunun aslında zamansız bir anlamda ve üst bir boyutun bakış açısında zaten ezelden ebede bir şekilde vuku bulmuş olması gerekmektedir.[607] Burada anlam alanlarının zorunluluğu bağlamında şu saptanabilir: Eğer Gabriel tüm anlam alanlarının eşit anlamda gerçek olduğunu, ontolojik açıdan da bir hiyerarşinin yapılamayacağını iddia etmek istiyorsa, belki de geçmişte ve şu an, mevcut ve gelecekte oluşacak/oluşabilecek tüm anlam alanları durumlarını aynı anda defaten kuşatabilecek bir zaman teorisini savunması gerekir. Dolayısıyla fiziksel evrende zaman okunun belirli bir tarafa akmadığı, yani zaman açısından nötr olduğu için adeta defaten donmuş halde olduğu bir zaman felsefesi gerekli olabilir.[608] Bu tür bir "view from nowhen" (hiçbir zamandan bakış) düşüncesinin ne tür sorunlara yol açabileceği ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, burada sadece anlam alanlarının zorunluluğunun ve eşit anlamda gerçek kabul edilmesinin –zaman felsefesi cihetinden– ortaya konulabilecek muhtemel bir teorik zeminden bahsetmek hedeflenmiştir. Belki bu sayede Gabrielci zorunlu "Platonik anlam alanları alemi" daha anlaşılır kılınabilir.

4.3. ANLAM ALANI ONTOLOJİSİ BAĞLAMINDA ALANLAR ARASINDA BİR ONTOLOJİK HİYERARŞİ VE İMTİYAZ SORUNU VAR MI?

Anlam alanı ontolojisi muhtelif nesne ve anlam alanlarına dair bir hiyerarşiye gerek olmadığını temel bir tez olarak vaz eder. Türlü türlü anlam alanlarının olduğunu ve her

---

[606] Gabriel, *Die Erkenntnis der Welt*, 333.

[607] Zaman felsefesinin muhtelif tartışmaları için bkz. Adrian Bardon, *A Brief History of the Philosophy of Time*, (New York: Oxford University Press, 2013).

[608] Bu konuda mesela bkz. Huw Price, *Time's Arrow and Archimedes' Point: New Directions for the Physics of Time,* (New York/Oxford: Oxford University Press, 1996); Adrian Bardon, *A Brief History of the Philosophy of Time*, (New York/Oxford: Oxford University Press, 2013). Mantıksal zaman hakkında ayrıca bkz. Anton Koch, *Versuch über Wahrheit und Zeit*.

birinin kendine ait bir kurallılığı ve somutluğu olduğunu düşünür. Alman federal devleti vardır, film dünyası vardır, sanat eserleri vardır, bilgisayar oyunları vardır vs. Bunların hepsinin birbiriyle ilişkili olduğunu veya olması gerektiğini düşünmediği için, hepsinin kendi tahakkuk şartları ve anlam alanları içerisinde açıklanabileceğini iddia etmektedir. Anlam alanı ontolojisi kendisini bu şekilde takdim etmekte olsa bile, bununla birlikte birçok konuda gösterilebileceği gibi gündelik sezgiye uygun olarak birçok anlam alanının aynı zamanda birbiriyle ilişkili, irtibatlı ve örtüşük olduğunu da söyler. Hatta birçok konuda, örneğin bilinç ve maneviyatın oluşumunun ve var olmasının, elbette zorunlu biyolojik şartlara tabi olduğunu söyler. Yani insanın biyolojisi, sağlıklı ve işlevsel bir beyni olmasaydı bilinç gibi bir fenomenin var olamayacağını iddia etmektedir.[609] Yine mesela zorunlu olarak muhtelif anlam alanlarının olduğunu izah ederken örnek verdiği birçok nesne ve anlam alanı vardır. Mesela Goethe'nin *Faust* eseri vardır ve bu eserdeki Faust ve Gretchen şahsiyetlerinin de bir gerçekliği vardır denir. Oradaki fert ve nesnelerin başka anlam alanlarındaki nesne ve fertlerin de daha alt bir seviyede veya başka anlam alanlarındaki nesnelerin ayrıcalıklı ve imtiyazlı olduğu söylenemeyeceği sürekli farklı örneklerle vurgulanmaya çalışılır. Dünyaya yeni gelen bir çocuğu düşünelim. O çocuk daha sonra büyür ve okula gider, belirli bir eğitim tahsil eder ve yerkürede üretilen muhtelif kültür ürünleriyle hemhal olur. *The Last Unicorn* gibi filmlerin olduğunu, *Faust*, *Hamlet* ve *Sherlock Holmes* gibi romanların, Wittgenstein'in *Tractatus* adlı kitabı gibi kitapların, bilgisayar oyunlarının, *Mona Lisa* ve *Atina Okulu* gibi sanat eserlerinin vs. olduğunu öğrenip, görebilir. Peki belirli eğitimsel ve kültürel süreçlerden geçen bir insan herhangi bir şekilde tüm bu nesnelerin ve bununla birlikte anlam alanlarının kendiliğinden herhangi bir şekilde tezahür edip ortaya çıktığını mı düşünür? Yani onların başka anlam alanlarıyla "mutlak ve zorunlu" bir bağımsızlık ve özerklik ilişkisi içerisinde olduğunu kabul eder mi? O insan bunu kabul etmediği gibi elbette Gabriel de kabul etmez. Hatta Gabriel açıkça belirli anlam alanlarının başkalarına bağlı olarak var olduğunu veya onlarla ilişkili olduğunu zaten söylemektedir.

---

[609] Gabriel, *Ich ist nicht Gehirn*.

Ama burada sorgulanması gerekli olan önemli bir nokta açığa çıkmaktadır. Gabriel'in kendisi birçok anlam alanının –metinlerinde sıkca örnek verdiği gibi– zorunlu şartları olduğunu ifade eder. Örneğin *The Last Unicorn* filmi olabilmesi için tahakkuk ve imkân şartı olarak daha "öncesinden" mesela sanatsal güç, muhayyile, belirli teknolojik-bilimsel imkânlar ve dahası insanın kendisi var olması gerekir. Gabriel de bunları kabul ettiğine göre anlam alanı ontolojisinin kendi iç tutarlılığı açısından mülahaza edilebilecek şöyle bir nokta temerküz etmektedir. Eğer Türkiye Cumhuriyeti, Alman Federal Devleti, *Faust* eseri, *Sherlock Holmes*, *Mona Lisa* resmi, belirli yemek kültürleri, dövüş sporları, felsefe faaliyeti, tarih kitapları, atom bombası, ateşli silahlar, heykeller, vs. her biri birbirinden ayrı nesneler ve anlam alanları olarak kabul edilirse, o zaman bu tür anlam alanlarının oluşması için zorunlu bir şart olarak, örneğin yerküredeki belirli fiziksel-maddi imkânlar, insan gibi bir varlığın (anlam alanının) ortaya çıkması ve belirli kabiliyetlere ve güçlere sahip olması gibi şeylerin kabul edilmesi gerekmez mi? Eğer burada sayılan ve Gabriel'in sürekli örnek olarak kullandığı anlam alanlarının zorunlu oluşum şartları olarak mesela yukarıda sayılanlar esas alınacaksa, mutlak anlamda bu tür anlam alanlarının ancak bu tür anlam alanlarına bağlı olarak var olabileceğini söyleyemez miyiz? Eğer bu kabul edilirse, aslında birçok anlam alanının başka birçok anlam alanı vasıtasıyla ortaya çıktığını ve dolayısıyla o cihetten zorunlu olarak ontolojik bir hiyerarşi ve imtiyazın şekillendiğini söylemek gerekir. Edebiyatın, filmlerin, bilgisayarların, devletlerin, sanatın, bilimlerin vs. yerkürede bilindiği anlamıyla ortaya çıkması nasıl şu an içinde bulunduğumuz fiziksel bir evren, yerküre, canlılık, insani varlık, insanlık ve kültür tarihi ve bilimsel-teknolojik gelişmelerden yani tüm bu anlam alanlarından bağımsız olarak ele alınabilir? Eğer insan gibi bir varlığın olmaması durumunda tüm bunların olamayacağı kabul edilecekse, onların ontolojik seviyesini tamamen eşit görüp, bir Sherlock Holmes ile fiziksel dünyada olan bir canlıyı veya insan ferdini bir nötr realizm marifetiyle eşitlemek ne kadar makuldür?

Evet bir sanat eserinin veya felsefe kitabının salt fiziksel bir araştırmaya konu olmayıp, kendi nesnesine uygun bir alan ve araçlarla ele alınması gerektiği doğru kabul edilebilse bile, sanat eserlerinin veya felsefe kitaplarının mutlak olarak "evrende" tezahür etmediğini söylemek ne kadar doğrudur? Neticede tamamen onlardan azade

ve bağımsız görülen (fiziksel) evren olmasaydı herhangi bir şekilde sanat eserleri, *Sherlock Holmes*, *Pegasus* veya Heidegger'in *Sein und Zeit* adlı eseri nasıl tezahür edebilirdi?

Bir filmdeki ve çocuk kitabındaki boynuzlu atı, fiziksel anlam alanında gözlemleyebildiğimiz ve biyolojik ve zoolojik bir tür olarak tespit edilebilen bir at türü ile ontolojik olarak eşit seviyede görmenin ne manası olabilir? Öte yandan bu tür ontolojik bir perspektif var olanların kendi gerçekliğini ve bağımlılık ilişkilerini kavramakta bir tür "açık ontolojik bir körlüğe" götürme tehlikesi barındırdığı söylenemez mi?

Eğer Gabriel bu eleştiriye karşı nesnelere sadece ontolojik cihetten baktığını söyleyip başka cihetlerden elbette bir hiyerarşi olduğu yönünden cevap verirse bu sefer ontolojinin neden bu tür bir formelliğe indirgenmesi gerektiği sorusu gündeme getirilebilir. Yani ontoloji tamda bu var olanlar arasındaki ilişkileri ve her birinin varlık tarzının ve oluşum şartlarını bir bütünlük içerisinde sunmaya çalışması gereken bir alan olarak vaz edilemez mi? Yoksa ontolojik açıdan zaten her şeyi eşit seviyede göreceksek ve varlık, olgu, nesne, özdeşlik, alan gibi kavramlar belirli bir içerikten ve özden azade formel kavramlar olacaksa bu sefer ontolojinin bu şekilde anlaşılmasının zemini tartışmaya açılabilir. Neticede burada vurgulanmak istenen nokta anlam alanı ontolojisinin de zorunlu olarak en azından verdiği birçok örnekte olduğu gibi– ve sanki imkân şartları açısından insani varoluştan bağımsızmış gibi ele aldığı –anlam alanları arasında mutlak olarak bir ontolojik hiyerarşi ve imtiyazın olduğunu kabul etmesi gerektiği noktasıdır. Hatta Gabriel –belki matematiksel alan dışında– verdiği anlam alanları örneklerinden herhangi birinin, evren dediği fiziksel nesne alanından bağımsız olarak var olabileceğini iddia edebilir mi? Buna dair örnek bir açıklaması var mıdır? Eser ve yazılarında anlam alanları çokluğuna (ontolojik Plüralizm) verdiği örnekler insani varoluş formu ile irtibatlı olarak ortaya çıkan muhtelif nesne ve anlam alanlarını barındırır. Peki Gabriel'e göre günümüz kozmolojinin hâkim standart modeline göre yaklaşık 14 milyar yıl önce "Big-Bang" (büyük patlama) ile başlayan evrenimizin serüvenini düşünelim. Alman düşünüre göre yerkürenin ve dolayısıyla bildiğimiz canlılığın ve insanın olmadığı milyarlarca yıl öncesine gittiğimizde, orada ne tür anlam alanlarıyla karşılaşırız? Fiziksel evrenin anlam alanı ve barındırdığı tüm alt anlam

alanları dışında neler bulunmaktadır? Gabriel o zaman elbette yerkürenin, bildiğimiz organizmalarının, insanın, sanatın, romanların, bilimin vs. olmadığını kabul edecekse ve sonuçta ortaya çıkan anlam alanlarının evrenin sunacağı şartlar ile oluşacağını ifade edecekse, nasıl olurda bir tür ontolojik hiyerarşiden bahsetmesin? Fiziksel anlam alanının tüm öteki anlam alanlarının imkân şartı olduğu, bütünlüklü ama indirgemeci olmayan bir teori sunulamaz mı? Çalışmada da ifade edildiği gibi, Gabriel'in formel ontoloji tarzı zaten fizik, astrofizik ve kozmoloji gibi bilimlerin sunduğu teorilerden herhangi biriyle birincil olarak ilgilendirmeyi gerektirmemektedir. Sadece hiçbir teorinin mutlak bir açıklama iddiasında bulunamayacağını dünya yoktur tezi ile saptamaktadır. Ama ontolojik bir hiyerarşi ve imtiyazın hiçbir şekilde söz konusu olmadığını bu radikallikte iddia etmek, en azından mevcut bilimsel paradigmanın sunduğu evrenin, canlıların ve türlerin oluşumuna dair hiyerarşik yapı konusunda bilimsel bir teorinin tercihi veya alternatifi gerekmez mi? Örneğin çağdaş felsefeci Thomas Nagel *Mind and Cosmos* ve önceki kitaplarında Gabriel'e benzer şekilde mevcut bilimsel paradigmanın natüralist anlayışının bilinç, değer/ahlak, hakikat (doğruluk) ve evrenin bilinebilirliği gibi fenomenleri, mevcut natüralist önermeler çerçevesinde açıklayamadığını ve bundan dolayı bilincin ilksel formlarda bile olsa varlığa maddi-fiziksel olan gibi daima içkin olarak kabul edilmesi gerekli olduğunu savunmaktadır.[610] Maddi-fiziksel olan ile mana-zihni olanın birlikte düşünüldüğü monist yaklaşımların çağdaş felsefede "Panpsychism" gibi perspektifler altında ciddi bir şekilde tekrar gündeme geldiği daha önce ifade edilmişti. Denmek istenilen şu ki, Gabriel'in de bu konularda nasıl bir tavır takındığını netleştirmesi önem arz etmektedir. Çünkü Nagel ve başkalarının yürüttüğü tartışmalar özellikle ruh-beden problemi gibi sorunlar etrafında yeni çözüm arayışları olarak ortaya çıkmaktadır. Ve bir şekilde maddi olanın yanında, ona içkin ama ona indirgenemez olarak zihni olanın da olduğunu söyleyerek, Gabrielci tabirle iki ayrı asli anlam alanının olması gerektiği saptanmaktadır. İşte bu konuda Gabrielci nötr Realizme bakıldığında aslında ruh-beden gibi iki temel anlam alanından öte, sanki matematiksel nesneler, sosyal

[610] Thomas Nagel, *Mind and Cosmos ve The Last Word*.

gerçekliğe ait nesneler, edebiyatın nesneleri vs. ayrı anlam alanları olarak varlığa içkin kabul edilmesi gerektiği gibi bir yaklaşımın ima edildiği kabul edilebilir. Dolayısıyla anlam alanı ontolojisinde Nagel gibi anti-natüralist felsefecilerde olduğu gibi, maddi-fiziksel olana ilaveten veya onunla iç içe olarak ikinci temel bir anlam alanı değil, sınırsızca anlam alanlarının eşit seviyede var kabul edildiği tespit edilebilir. Eğer Gabriel bunu iddia edecekse bunu daha kuşatıcı bir şekilde temellendirmesi gerektiğini düşünüyoruz veya en azından bu konulardaki tavrını netleştirmesi gerekmektedir. Ayrıca tüm var kabul edilen anlam alanlarının -özellikle bilinç gibi fenomenlerin- örneğin fiziğin (evrenin) anlam alanına indirgenemediği meselesi "zuhur" teorileri (*emergence theory*) ve başka yaklaşımlar etrafında hala ciddi bir biçimde tartışılmaktadır. Örneğin John Searle gibi çağdaş felsefeciler salt fiziksel evren (anlam alanı) içerisinde kalınarak, bilinç (yönelimsellik vs.) gibi fenomenlerin pekâlâ açıklanabileceğini düşünür. Hatta temelde fiziksel evreninin bütününden insani bilince ve sosyal gerçekliğin en karmaşık formları olan medeniyetin muhtelif unsurlarına kadar birbirinin ardından gelen tarihi ve bütüncül bir izahın yapılabileceğini kabul etmektedir. Dolayısıyla bilinç ve yönelimsellik de salt biyolojik fenomenlerdir.[611]

Burada sonuçta vurgulanmak istenilen bir yandan Gabriel'in anlam alanı çokluğunun zorunluluğu ve realist yorumuna dair daha net açıklamalar yapması gerektiği öte yandan ise bu yoruma bağlı olarak acaba ontolojik hiyerarşi ve imtiyaz fikrinin tadil edilip edilmemesi gerektiğinin sorgulanmasıdır. Neticede insani varlığın kendisi ve onunla birlikte zuhur eden/edebilen sınırsız anlam alanları nihai şekilde ancak zorunlu bir şart olarak evren gibi fiziksel bir anlam alanına bağlı olarak var olabiliyorsa, burada en azından zamansal oluşum gibi belirli cihetlerden bir ontolojik hiyerarşinin ve bağımlılık ilişkiler ağının oluşturulup oluşturulamayacağı tekrar gündeme getirilmesi gerekir. Hatta dünya yoktur tezi kabul edilse bile (zorunlu şartlara dayalı) oluşum

---

[611] Örneğin bkz. John Searle, *The Construction of Social Reality;* amlf., *Making the Social World: The Structure of Human Civilization*. Yine Big-Bang'den insani bilince kadar tüm varlığın salt natüralist paradigma içerisinde açıklanabileceğini ve antinatüralistlerin iddia ettiği şekilde açıklanamayan "gizlemli" hiçbir fenomenin olmadığını iddia eden bir yaklaşım için bkz. Michael Prost, *Die Entschlüsselung des menschlichen Bewusstseins - Vom Urknall zum menschlichen Denken*, (Wiesbaden: Springer, 2017).

hiyerarşisine ve bağımlılık ilişkilerine dair zorunlu açıklama ihtiyacı hala baki kalacağı saptanabilir.

4.4. ANLAM ALANI ONTOLOJİSİ GERÇEKTEN METAFİZİKSİZ BİR ONTOLOJİ MİDİR?

Anlam alanı ontolojisinin gerçekten metafiziksiz bir ontoloji olup olmadığı konusu aslında genel olarak herhangi bir düşünce ve felsefenin metafiziksiz olup olamayacağıyla ilgilidir. Benimsediğimiz görüşe göre, her felsefi düşüncede metafiziksel olarak isimlendirilebilecek muhtelif unsurlar ve ilkeler (tezler) vardır. Anlam alanı ontolojisi çerçevesinde özetle ne kastedildiğini izah etmeye çalışalım. Bunun için şu akıl yürütme üzerinden gidilebilir:

(1) Tüm var olanlara/varlığa dair mutlak veya genel bir iddia içeren her tez, zorunlu olarak metafizikseldir.
(2) Anlam alanı ontolojisi doğru ise, mutlak bir iddia ile gerçekliğe mutabık olduğunu düşündüğü birçok tez ve tanım içermektedir.
(3) Ontolojik Deskriptivizm, ontolojik Plüralizm, formel Meinongculuk, meta-metafiziksel Nihilizm ("Dünya yoktur"), ontolojik Rölativizm gibi tezler ve varlık, olgu ve nesne gibi kavramlara dair tanımlar, bunlara örnektir.
(4) Dolayısıyla zorunlu olarak anlam alanı ontolojisi de metafizikseldir.

Bu çıkarımı biraz açmak gerekirse: Anlam alanı ontolojisi içerik olarak tüm var olanlara/varlığa zorunlu olarak teşmil edilmesi gereken birçok tez ve tanımı savunmaktadır. Ve elbette bu iddiaların gerçekliğe mutlak olarak uygun olduğu düşünülmektedir. Bunu birkaç örnekle izah etmeye çalışalım:

Ontolojik Deskriptivizm tezine göre her şey ancak bir tasvir (anlam) altında var olabilir. Her şey, var olması bakımından belirli bir "şöyle-şöyle"dir (Alm. *alles ist ein so-und-so*). Bu tez incelendiğinde, tanım gereği bunun dışına hiçbir şeyin/var olanın bulunamadığı tespit edilebilir. Dolayısıyla belirli bir cihette verili olma (var olma) manasında "anlamdan" (*Sinn*) azade mutlak bir şekilde hiçbir şey olamaz.

Ontolojik Plüralizm tezi, mutlak olarak bir anlam alanları çokluğunun bulunduğunu ve hatta bunların zorunlu olarak var olduğunu iddia etmektedir. Hatta bu anlam

alanlarının peşinen sınırsız ve sonsuz olmak zorunda oldukları da söylenebilir. Bu durumda başka mümkün bir senaryoya ve olasılığa yer vermeyen bu tür bir tez metafiziksel bir zorunluluk iddiası değilse nedir? Bu yaklaşımı "ontolojik bir olgu" veya tez olarak adlandırmak onu bilfiil olarak metafiziksizleştirmeye ne kadar yaramaktadır?

Meta-metafiziksel Nihilizm veya "dünya yoktur" tezi, her şeyi kuşatıcı ve birleştirici mutlak bir bütünlüğün (dünyanın) ne bir nesne olarak ne de bir anlam alanı olarak, sadece düşünülemeyeceğini değil, mutlak anlamda var olamayacağını iddia etmektedir. Böylece mutlak olarak, mutlak bir şeyin olmadığı iddiası savunulmuş olmaktadır. Dünyanın var olmaması/olamaması yine varlıkta metafiziksel bir zorunluğa tekabül eden bir olgu olması gerekir.[612] İronik bir tarzda Gabriel'in karşı çıktığı mümkün dünyalar semantiğinin tanımlama biçimiyle söylemek gerekirse: Dünyanın olamaması, mutlak olarak tüm mümkün "dünyalar" için zorunlu olarak geçerli bir yargıdır.

Formel Meinongculuk tezine göre ise, olumsuz varlık ifadeleri daima bir şeyin belirli bir anlam alanında tezahür etmeyip başka bir veya birkaç anlam alanında tezahür ettiğini saptar. Teorik olarak verilen bu tür mutlak bir yargı da her tür muhtemel kullanım biçimini peşinen belirleme iddiasında olduğu için ve her olabilecek somut duruma dair söz söylediği için bir yönüyle metafiziksel bir iddia olarak görülebilir.

Yine yapılan tanımlar dikkate alınarak muhtemelen benzer tespitler yapılabilir. Örneğin nesne, kendisi hakkında bir şey doğru olandır. Olgu ise bir şey hakkında doğru olandır.[613] Burada da tüm var olanlara dair metafiziksel genellikte bir hüküm verilmektedir. Yani bir şey nesne olacaksa, mutlaka bu tanımı sağlayan bir şey olmak

---

[612] Yine Gabrielci kavramsallaştırma çerçevesinde şu da söylenebilir. Dünyanın var olamaması, dünya hakkında doğrudur. Yani bir şekilde bir olgudur. Olgu ise bir şey hakkında doğru olan olarak tanımlanmıştı. Nesne ise kendisi hakkında bir şey doğru olan olarak tanımlanmıştı. Peki dünya yoktur tezinde reddedilen dünya bir nesne mi olmuş oluyor? Daha önce dünya yoktur bölümünde Gabriel'in bu tür itirazları önleyebilmek için ne tür mülahazalarda bulunduğunu izah edilmeye çalışılmıştı. Dünya kavramı ve dünya yoktur tezi ile ilgili Gabriel'in yaklaşımı hakkında daha birçok mülahazalar yapılabilir olmakla birlikte bu çalışma dahilinde buna girilemeyecektir.

[613] Bunlar için tekrar nesne ve olgu kısımlarına bakılabilir.

zorundadır. Kendisi hakkında bir şey doğru olması gerekir. Bilindiği üzere nesne ve olguya dair de geçmişten, çağdaş felsefi tartışmalara kadar birçok meseleler bulunmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir tanımın somut bir içerikten azade, salt formel bir tanım olarak takdim edilmesinin kendisi de muhtemelen tartışmaya açılabilecek bir konudur. Çünkü felsefeciler olgunun veya nesnenin ne olduğuna dair tartıştığında bir şekilde minimal da olsa, özsel bir içeriği korumak zorunda kalarak onu savunmaya çalışırlar. Formel olarak görülen bu tür kavramlara dair bile birbiriyle çatışma içerisinde alternatif minimal özsel içerikler olmasaydı zaten o kavramlar hakkında herhangi bir tartışma olmayıp herkes tarafından bedihi kabul edilirlerdi.

Tamda bu durumun anlam alanı ontolojisinin tüm kavramları ve tezleri için belirli bir seviyede geçerli olduğu söylenebilir. Yani Gabriel tezlerinin ve kavramlarının herkes tarafından kabul edilebilir tarzda minimal bile olsa metafiziksel içerikten azade salt formel entiteler olduğunu var sayıyor gibidir. Halbuki böyle bir şey ancak bunu iddia edenin kendisi açısından veya o iddiaların mutlak olarak doğru olması halinde söz konusu edilebilir. Genel olarak bir felsefeye, hususen de bir ontolojiye dışardan ve alternatif görüşlere sahip biri olarak yaklaşan kişi, her zaman o ontolojik perspektife belirli –muhtemelen yanlış metafiziksel– içeriklere sahip bir düşünce olarak bakacaktır.

Sonuç olarak minimal bile olsa belirli metafiziksel kabuller ve içerikler kabul etmeden genel olarak herhangi bir şekilde felsefi bir faaliyetin, hususen de ontolojik bir faaliyetin yapılabileceği sorgulanabilir gözükmektedir, ki anlam alanı ontolojisinin savunduğu ontolojik Deskriptivizm, ontolojik Plüralizm, ontolojik Rölativite ve meta-metafiziksel Nihilizm gibi tezlerin hiçbirinin kendiliğinden anlaşılan apaçık kabuller olduğu söylenemez. Hatta tüm bunlar dikkate alınarak belki de anlam alanı ontolojisinin de nihai olarak anlamın (*Sinn*) ve anlam alanlarının merkezi olduğu bir "anlam alanları metafiziği" ve dolayısıyla farklı bir "dünya görüşü" sunduğu iddia edilebilir.

4.5. ANLAM ALANLARININ TESPİTİ VE BELİRLENMESİNDE KEYFİLİK SORUNU VAR MIDIR?

Anlam alanları ontolojisinin önemli sorunlarından biri yine alanların tespiti ve belirlenmesinde ortaya çıkan keyfilik sorununda görülebilir. Bu sorunun birçok ciheti olmakla birlikte burada özetle iki noktaya temas edilebilir.

Birincisi: Gabriel bir şeyin bir anlam alanında var olduğunu izah ederken kullandığı birçok örnekte, bazen alanlara göre söz konusu tartışmalı nesnenin tanımlarını değiştirdiği gözlemlenebilir. Bununla kastedilen şudur: Örneğin cadılar yoktur denildiğinde, Gabriel bunun doğru olmadığını söyleyecektir ve belirli anlam alanlarında –örneğin Goethe'nin *Faust* eserinde, Köln'deki karnavalda veya *Blair Witch Project* gibi filmlerde– pekâlâ cadıların olduğunu iddia edecektir. Özellikle sürekli kullandığı bu tür bir gerekçelendirme biçimi şu cihetten sorgulanabilir: Genelde biri cadılar yoktur dediğinde zaten peşinen fiziksel, mekân-zamanda, yerküredeki öteki insanlarla nedensel bir ilişkiye girebilen ve eski çağlardan bugüne muhtelif insanların var olduklarına inandıkları, belirli yetilere sahip biyolojik-fiziksel bir canlıyı kastederler. Yani bu anlamda cadıların olmadığını ifade etmek isterler. O tür olumsuz varlık ifadelerinde gönderimde bulunulan nesnelerin özellikleri ve alanları kesin olmakla birlikte, Gabriel bu duruma farklı bir yorum getirmeye çalışır. Ona göre *Faust*'da ve Köln'deki karnavalda cadılar mevcuttur. Yani belirli bir anlam alanında (fiziksel evrende klasik olarak düşünüldüğü tarzda) cadılar var olmasalar bile, başka anlam alanlarında vardırlar.

Sorgulamaya çalıştığımız keyfilik sorunu ise kendini tam da bu bağlamda göstermektedir. Birisi cadılar yoktur dediğinde mutlak olarak belirli bir tanıma haiz ve muhtemel özsel niteliklere sahip cadıları kasteder. Yani mutlaka insanın içinde yaşadığı fiziksel alanda bedeni, elleri, ayakları, beyni vs. olan ama buna ilaveten büyü ve sihir türü şeylerle iştigal eden ya da bu konuda belirli maharetlere sahip kişileri kast eder. Dolayısıyla böyle bir kimse için zaten Köln veya başka bir yerde belirli kadınların belirli elbiseler giyerek ve maskeler takarak hakiki anlamda (evrende) var oldukları inanılan cadılara dönüştüğüne hiçbir şekilde inanmaz. Ya da bir film veya romandaki cadı kavramı ve tasviri bağlamında "gerçek" anlamda yerkürede var olduklarına inanılan cadıların olabileceğini düşünmemektedir. Yani eğer bir kişi kendisine göre net

bir biçimde cadı kavramına asli bir anlam tayin etmişse (yukarıdaki gibi) ve bu kişi mutlak olarak *bu* cadılar yoktur dese buna nasıl karşı çıkılabilir? Eğer o kişi için cadı kavramını gerçek anlamda sadece o tanımın altına girebilen kanlı-canlı cadılar ise, ona göre gerçekten de mutlak olarak cadılar yoktur. Burada keyfi olarak cadı tanımını genişleterek, var oldukları düşünülen cadılara belirli tasviri özellikleri açısından benzetilen romanlarda, filmlerde, eğlence kültüründe, festivallerde, çizgi filmlerinde vs. "cadı" diye isimlendirilen şeyler varsa, bunlara sanki o asıl tanımda varlıkları tartışmalı olan söz konusu cadılar varmış gibi muamele etmek ne kadar tutarlıdır? Bu tür bir kullanım ancak mecazi veya benzetmeli bir kullanım açısından anlamlı olabilir. Dolayısıyla burada tüm bu anlam alanlarında var olduğu kabul edilen cadıların hangisinin tanımda daha temel ve asli olduğu tartışmaya açılabilir.

Yine çok kolay bir biçimde bir kavrama bir sıfat ekleyerek bu sorun farklı bir cihetten ele alınabilir. Hepsine ontolojik olarak eşit bir seviye atfetmekten ve aralarında hiçbir ontolojik hiyerarşi ve ayrıcalık ilişkisinin olmadığını söylemektense mesela asıl itibarıyla var olup olmadıkları tartışmaları olan fiziksel anlamdaki cadılar esas alınabilir. Yani genel olarak cadı denirken bunlar kastedilir. Ama başka bağlamlarda kurgusal cadılar, hayali cadılar ya da filimdeki cadılar, romandaki cadılar vs. gibi bir üslup kullanılabilir. Burada tabi birçok başka sorunların ortaya çıkacağı yine aşikârdır. Çünkü bu durumda yine tüm bu farklı cadılara bir şekilde "cadı" dendiği söylenebilir. Ama burada kastedilen cadılar ile fiziksel mekân-zamanda bulunduğu tartışılan cadılar gerçekten eşitlenebilir mi? Cadılar yoktur diyen ve fiziksel mekân-zamansallığa sahip cadıları kasteden birine Gabriel muhtemelen şunu diyebilir: "Böyle mutlak bir iddiada bulunamazsın, çünkü başka anlamlarda da cadılar vardır." Örneğin illüzyonlarda veya insanların kurgularında cadılar vardır. Bu tür bir cevaba peki şöyle bir örnek verilerek acaba mukabele edilebilir mi? Gabriel'in kendisi mutlak anlamda dünya yoktur demektedir ve hatta dünyanın bir illüzyon olduğunu açıkça iddia etmektedir. Şimdi kendisine biri kurguların ve illüzyonların da kendine göre bir gerçekliği, nesnelliği ve anlam alanı vardır dese ve bu gerekçe ile dünyanın en azından bir illüzyon, kurgu veya yanlış felsefi bir söylemin nesnesi olarak var derse, Gabriel ne diyebilir? Çünkü kendisinin cadılar örneğinde cadılar yoktur diyen birine dediği şey yine cadıların en azından illüzyonlarda, kurgularda, ona inanan insanların zihninde vs. var olduğu ile

cevap verir. Ama o zaman neden kendisi için dünya kavramını kullanılan (örneğin dünya illüzyonu) bir şeyin de o zaman başka bir anlamda var olduğunu söylemek mümkün olmasın? Eğer cadılar için en azından illüzyonda var oldukları için, cadılar vardır demek, meşru olacaksa aynı minvalde eğer bir dünya illüzyonu varsa, dünya vardır demek de meşru olabilecek gibi görünmektedir. Dolayısıyla dünya da en az bir anlam alanında tezahür etmiş olacaktır. Elbette buradaki dünya, metafizikçilerin tanımladığı ve var olduğunu kabul ettiği dünya değildir. Ama aynısı cadılar içinde geçerlidir. Beklenildiği gibi fiziksel mekân-zamanda yoklarsa bile, en azından bir illüzyonda vardırlar. Ve Gabriel'e göre bu onlara belirli bir anlamda var demek için yeterli bir gerekçe teşkil etmektedir. Dolayısıyla netice itibarıyla biri dünya da belirli bir anlamda tezahür etmektedir derse, Gabriel'in buna nasıl bir cevap verebileceği kendi iç tutarlılığı açısından sorunlu gözükmektedir.

Yine cadı örneğinde anlam alanı ontolojisi açısından daha öncede karşımıza çıkan bir sorun tekrar gündeme gelmektedir.

Cadı gibi kavramların anlamı insani kurguya bağlı keyfi vazlar değilse, yani bir kişi herhangi bir hususi cadı tanımı yapıp (örneğin onların var olup olmamasını, fiziksel evrende tezahür edip etmemelerine bağlarsa) onu mutlak ölçü olarak alamayacaksa, cadı olmanın ölçüsünü kim belirleyecektir? Bu tür durumlarda Gabriel yine fiziksel olarak varlıkları tartışılan ile öteki "cadı" anlamları arasında bir ortak zemin olduğunu kabul etmesi gerekir mi? Eğer cadı olmaklığının ortak ontolojik bir zemini (mesela belirli özsel özellikler) olacaksa bunun meşruiyetini ve doğruluğunu ne sağlayacaktır?

Burada Gabriel'in acaba şöyle bir düşünceyi savunması gerekir mi? Tüm nesnelerin ezelden ebede bir tür platonik idealara tekabül eden bir anlam alanı vardır. O anlamı onların özsel özelliklerini (mahiyetini) belirler. Dolayısıyla bu şekilde tüm o farklı tarzlardaki cadı tahakkuklarının hala cadı olarak isimlendirilmesinin belirli bir meşruiyeti elde edilmiş olur. Dolayısıyla bu şekilde anlam alanlarının anlamı, bize aynı zamanda daimî özsel nitelikleri (mahiyeti) kabul etmemizi sağlayabilir. Platoncu terimle söylemek gerekirse: Mutlak bir cadı idesi (mutlak bir cadı anlamı) vardır. Ve bu mutlak cadı idesi zamansal tahakkukları itibarıyla illüzyonlardaki, yanlış inançlardaki, romanlardaki, karnavaldaki, filmlerdeki veya olası fiziksel cadılardaki

ortak ontolojik zemini sağlamaktadır. Bu şekilde Gabriel her anlam alanıyla ilgili olarak hala cadı diye ortak bir şeyden bahsettiğimizi sağlamış olabilir.

Aynı sorun örneğin muhal nesnelerle alakalı olarak tartışılabilir. Çünkü orada da görüldüğü üzere mesela Gabriel yuvarlak bir yüzeyin üzerinde olan bir dörtgene "yuvarlak kare" olarak bakabileceğimizi söylemektedir. Halbuki burada sanki keyfi olarak bir tanım değişikliği yapılmaktadır. Çünkü yuvarlak bir yüzey üzerindeki "kareye" tanım itibarıyla kare demek, zaten bir çelişki içerir. Artık o karenin, kare olması tanımı gereği zaten muhaldir. Burada yine cadı örneğindekine benzer şekilde keyfi olarak yuvarlak bir yüzeyin anlam alanında karenin tanımının değişebileceğini ve dolayısıyla buna hala yuvarlak kare demenin bir zemini olduğu iddia edilecektir. Neticede bahsedilen bu konular örneğinde Gabriel'in belirli durumlarda meseleleri teorisine uyarlamak adına keyfi tanımsal değişiklikler yaptığı saptanabilir.

İkincisi: Tek başına her tür anlam alanı vardır ve bunlar sınırsız ve sonsuzdur demek ve dahası her nesnenin aynı anda sonsuzca anlam alanında tezahür ettiğini söylemek ne kadar makuldür? Ya da bu tür tezler somut olarak nasıl anlaşılmalıdır? Anlam alanı, anlam ve nesne ile ilgili herhangi somut bir kriter veya ölçü yoksa, insanın keyfi olarak bir araya getirdiği veya tayin ettiği her anlam alanı, bir anlam alanına mı tekabül edecektir?

Ve her anlam alanının aynı zamanda sonsuzca anlam alanına parçalandığını ve her anlam alanının aynı zamanda bir nesneye –ve hatta sonsuzca nesneye– ve her nesnenin aynı zamanda bir anlam alanına –ve hatta sonsuzca anlam alanlarına– dahil olup tekabül ettiğine göre, burada herhangi bir somut kriterden ve hatta herhangi bir somutluluktan ve kesinlik durumundan bahsetmek nasıl mümkün olacaktır? Örneğin şimdi ben Markus Gabriel ile bir İtalyan kafede bir görüşmedeyim. Kendisine hangi anlam alanında olduğumuzu sorduğumda mesela "İtalyan kafede bir felsefe görüşmesi" anlam alanında olduğumuzu söyleyebilir. Peki bu ne demektir? Şöyle denemez mi: Biz aynı anda sonsuzca anlam alanlarındayız. Örneğin Bonn şehrinin anlam alanındayız. "Kahve içme" anlam alanındayız. "Kahvenin dışında olma" anlam alanındayız. "Camın yanında oturma" anlam alanındayız. "Mezoskopik nesnelerin" anlam alanındayız. "Atom altı parçacıkların" anlam alanındayız ve daha bunun gibi sonsuzca anlam alanında aynı anda bulunmaktayız. Bunun yanında tüm bu anlam

alanları aynı zamanda sonsuzca anlam alanına ayrılabiliyor ve nesnelere tekabül edebiliyor vs. Burada uzatılması mümkün örneklerle vurgulanmak istenen mesele şudur: Anlam alanları konseptinin bu kadar formel ve esnek olması, insana keyfi olarak sonsuzca olan her tür ilişki ve bağıntı durumunu bir anlam alanı olarak tayin etme ve belirleme yetkisi vermektedir. Ve buna karşı doğru, uygun, yanlış denilebilecek herhangi bir kriter yok gözükmektedir. Çünkü her saniye ve durumda biri, ama bende şu an aynı zamanda şu ve şu anlam alanındayım ve bu da bir gerçektir gibi bir çıkışta bulunabilir. Hatta bunun bir yanılgı ve abartı olduğunu söylediğimizde kolayca pekâlâ zaten bu abartının da bir anlam alanında ve bu minvalde bir anlam alanına tekabül ettiğini söyleyebilir.

Dolayısıyla burada ciddi bir şekilde anlam alanlarının sınırsızlığı, sonsuzluğu, nesne ve anlam alanı ayırımının fonksiyonelliği ve plastisitesi tezlerinin radikalliğinin iyice anlaşılması gerekir. Çünkü Gabriel'in gerçekten de yukarıda verilen örnek durumlara benzer bir şey kastettiği rahatlıkla tespit edilebilir. Bir de konunun şu boyutu da önemlidir: Eğer her durum –adeta Zenon paradokslarındaki mesafe ve doğrunun sonsuzca bölünebileceği gibi– sonsuzca bölünebiliyorsa, herhangi bir durum ve olayda, şimdi bir anlam alanındayım veya onu keşfettim demek nasıl mümkün olabilir? Buradan Gabriel'in tamda karşı çıktığı ve önlemek istediği ciddi bir idealizm, antirealizm, konstrüktivizm anlayışı çıkabilir. Kaldı ki hiçbir zaman mutlak olarak bir anlamı yakaladığımızı ve tespit edebildiğimizi iddia edemeyeceğimiz için buradan çok radikal şüpheci bir anlam alanı yorumuna da neden gidilemesin? Her durumda sonsuzca hem nesne durumları hem anlam alanı durum ve ihtimalleri bulunduğuna göre burada bir sabitlikten, kesinlikten ve anlam alanlarının kolayca olduğu hal üzere keşfedilmesinden nasıl söz edilebilir? Yani eğer ben zaten aynı anda sonsuzca anlam alanlarına ve nesnelere ayrılan gerçeklikler içindeysem, herhangi bir durumda şu an bu anlam alanında bulunduğumu söylemek neyi ifade edecektir?

Anlam alanlarının ve nesnelerin sonsuzluğu içerisinde zaten her nesne ve anlam alanı durumu zaten buharlaşıp "anlamsızlaşmaz" mı? Her anlam alanı kendi içinde ve dışında hem alt birimlere doğru hem de üst birimlere doğru aynı anda sonsuzca anlam alanlarına gömülü olduğu için ve kendisinin de bir hiyerarşi içerisinde bir mertebe

veya seviye değil, bizatihi kendisinin de sonsuz ve sınırsız alan ve nesnelere bölündüğü için adeta yok ve anlamsız mesabesinde değil midir?

Tüm bu soru ve imalara Gabriel'in elbette belirli cevapları olmakla birlikte, en azından bu sorunsalın anlam alanı ontolojisinin kendi içerisinden çokta kolay çözülemeyecek bir şey olduğu düşünülebilir. Meinongcu bir patlama ve orman durumuna da tekabül edebilecek bu sorunsal göz önünde bulundurulduğunda, Gabrielci anlam alanı ontolojisinin açıklayabildiğinden çok, yeni sorunlara yol açıp açmadığı da sorgulanabilir. Son olarak özellikle Gabriel'in ileriki çalışmalarında somut anlam alanlarına dair ve bunları tespit etme kriterleri ve kuralları konusunda –epistemoloji ve bilim felsefesi gibi alanlarda tartışmalı birçok konuya da alternatif çözümler üreterek– yeni perspektifler sunması gerektiği saptanabilir.

4.6. ANLAM ALANLARI ÇOKLUĞU MUHTELİF İLMİ-FELSEFİ TARTIŞMALARI ANLAMSIZLAŞTIRMAZ MI?

Anlam alanlarının belirlenmesindeki keyfilik sorunu, kendisini farklı bir cihetten muhtelif ilmi-felsefi tartışmaları anlamsızlaştırmasında da gösterebilmektedir. Eğer anlam alanlarının somut içeriğine ve düzenleniş kurallarına dair herhangi bir kriter ve ölçü yoksa şu tür sorunlarla karşılaşılabilir: Örneğin -bilfiil olduğu üzere- ahlak alanıyla ilgili farklı tartışmalarla karşılaşılmaktadır. Biri faydacı bir ahlak teorisi savunurken, öteki erdem veya ödev ahlak teorisini savunabilmektedir. Bu durumda tartışmanın her bir üyesi aslında gerçek manada kendisinin ahlak fenomenine, yani ahlak alanına uygun bir açıklama sunduğunu düşünecektir. Burada Gabriel'in sürekli vurgulamaya çalıştığı ontolojik cihetten (*vom ontologischen Standpunkt*) tüm anlam alanlarının, nesnelerin ve olguların eşit seviyede olduğu ve herhangi bir imtiyazın bulunmadığı mevzusunun ahlak teorileri bağlamında herhangi bir açıklama değeri olabilir mi? Aksine bu tür bir çerçevenin teorik birçok tartışmayı anlamsız kılabileceğini söyleyebiliriz. Çünkü her tür teori kurgusunun da ve insanın her tür düşünceleri, tasavvurları ve kabullerinin de –bir yanılsama, kurgu vs. bile olsa– kendince alanına itibarla bir gerçekliğe (bir nesneye ve anlam alanına) tekabül etmesi hasebiyle, sonuç itibarıyla farklı ahlak teorilerini savunan her ekol kendini haklı

göreceği için kendi tasvirinin alanın gerçekliğini yansıttığını düşünecektir. Buradaki asıl sorun hangi iddianın ahlak denilebilecek bir alana ve ahlakın nesnelerine uygun olduğunu tespit etmede herhangi bir üst kriterin olmayışıdır.

Dolayısıyla anlam alanı ontolojisinin sunduğu şablon bu tür tartışmalarda herhangi bir artı değer sunmuyor gözükmektedir. En fazla dünya yoktur tezi metodik olarak tek taraflı ve (mutlak) indirgemeci teorilerin yanlışlığını ima edebilmektedir. Dünya yoktur tezi kategorik olarak tüm dünya resimlerinin ve dünya görüşlerinin mutlak anlamda yanlış olduğunu iddia etmektedir.[614] Bunun somut bir tartışmada çözüm sunmayan bir araç olduğu, Gabriel'in aynı zamanda lokal olarak (yani belirli anlam alanlarıyla ilgili) indirgemeci ve antirealist pozisyonların savunulabileceğini söylemesinde görülebilir. Çünkü Gabriel'in ontolojisi, örneğin gençlerin ergenlik döneminde belirli davranışları ortaya koymasını genetik, evrimsel biyoloji ve psikolojinin sunduğu açıklama araçları üzerinden indirgeyerek, izah edilmeye çalışılmasına karşı koyacağı somut teorik ve epistemik çerçeveleri yoktur.[615] Sadece prensip olarak lokal indirgemeci ve antirealist izahların yapılabileceğini saptayarak, bunun somut alanlardaki tahakkukuna dair herhangi bir şey söylememektedir. Hatta Gabriel'in ontolojisinin aşırı formelliğinden dolayı da kendini bu konularda bir şey söyleyemez duruma soktuğu görülebilir.

İşte tam bu noktada bu kısımdaki eleştiri noktası tebellür eder: Zaten bu konularda ontoloji bir şey söyleyemeyecekse mesele muhtelif felsefe ve bilim alanlarının kendi tartışmalarına tevdi ediliyor demektir. Böylece somut ahlak alanına dair meseleleri tartışacak ve o alanın mahiyetini, şeklini ve nesnelerini tespit edecek kişiler ahlak felsefecilerdir veya alanla ilgili olan bilim dallarıdır. Burada sanki yine bir kısır döngü oluşmaktadır. Zaten anlam alanı ontolojisi alanlarla ilgili temel realist bir pozisyonla iddiasını temellendirmeye çalışmaktadır. Ama konu, somut anlamların neliğine, düzenleniş kurallarına, indirgenebilir olup olmadığına gelince yine meselelerin

---

[614] Gabriel'in kendisi de bunu iddia etmektedir Gabriel, S*inn und Existenz*, 269, 244-245.

[615] Buna dair bir izah için bkz. Gabriel, *Ich ist nicht Gehirn*, 209.

tartışmalarını ilgili bilim ve felsefe alanlarına tevdi etmektedir, ki tüm alanlarda birbiriyle zıt birçok teorinin mevcut olduğu izahtan varestedir. Kültür bağımlı ahlaki bir rölativizmi savunacak bir teorik çerçeve ahlak alanını, her zaman ve ortamda geçerli olması gereken evrensel ahlaki kuralların olduğunu savunan bir çerçeveden tamamen farklı belirleyeceği apaçıktır. Örneğin ilk pozisyon bir şekilde yamyamlık yapan veya çocuklarını tanrılar için feda eden vs. kültürlerin uygulamalarını ahlaki olarak meşrulaştırabilirken, öteki çerçeve bu tür uygulamalara evrensel ahlaki değerler adına radikal bir biçimde karşı çıkacaktır.

Peki ahlakın anlam alanını olduğu hal üzere bize yansıtacak olan teori hangisidir? Gabriel'e göre, tüm bunlar kendi anlam alanlarına itibarla bir gerçekliğin ifadesi midir? Özellikle ontolojik Rölativite tezi bu tür alanlar açısından nasıl okunacaktır? Her kültür kavramsal şemaları çerçevesinde bir ahlak ve değer üretebildiğine göre tüm bunlar ontolojik Rölativite fenomeninin gerçekliği yapılandırmasının birer örnekleri olarak görülebilir mi?[616]

Neticede eğer Gabriel bu tür konulara dair bir görüş sahibi olacaksa, ontolojiden azade olarak ahlak felsefesi yapmak zorunda kalacaktır. Ona önceden verilen bir örnekte olduğu gibi, matematiğin gerçekliği ve indirgenebilir olup olmadığı sorulduğunda anlam alanı ontolojisi açısından muhtemelen bizlere verebileceği herhangi bir cevap yoktur. Dolayısıyla Gabriel burada yine araziye inip matematik bilimi ve felsefesi yapmak zorunda kalacaktır. Kendisine göre muhtelif teorilerin gerekçelerini ve argümanlarını inceleyerek, bize kendi tercih ettiği ya da kuracağı aritmetik teorisini

---

[616] Kendisine bu konuda yaptığımız bir itiraza mealen şu cevabı vermiştir: "Elbette bu tür bir tavır tüm ahlak teorilerinin gerçekliği yansıttığını söylememizi gerektirmez. Aksine gerçeklikler (anlam alanları) olduğu gibi belirli doğrular da vardır. Lakin bu tür tartışmalarda prensip olarak "yanlış" olan ahlak teorisine sahip olan kişinin bir yanlış düşünce, bir yanılgı veya kurgu içerisinde olduğunu saptayabilirim." Bu cevabın ise pek de tatmin edici olmadığı zaten yanılgı, yanlış düşünceler ve kurguların da bir anlam alanına tekabül ettiği ve nesnel yapılara gömülü oldukları görüşleri açısından söylenebilir. Nihai olarak ahlakla ilgili bir yanılgıya veya kurguya sahip olsak bile – ki bir teoriyi savunan kişi bunu elbette kendi teorisi için kabul etmeyecektir – bunun da bir gerçekliğe (anlam alanına) tekabül etmesi cihetinden yine tartışmayı anlamsızlaştırabilir.

sunması gerekecektir. Tüm bu söylenenler her tür bilimsel ve felsefi alanlardaki tartışmalara uygulanabilir. Dolayısıyla en nihayetinde bu tartışmalar söz konusu olduğunda anlam alanı ontolojisi bu tartışmaları ya anlamsızlaştırmaktadır ya da o konularda herhangi somut bir açıklama sunamamaktadır. Bu ise somut var olanlara dair açıklama gücünün çok zayıf ve hatta boş olabileceğini göstermektedir. Burada paradoksal olan ayrı bir durum ise şudur: Gabriel zaten pre-ontolojik bir müşahedeye (*prä-ontologische Erfahrung*) ve ontoloji-öncesi bir gerçeklik ilişkisine (*vor-ontologischer Wirklichkeitskontakt*) dayandığını söylediği, var olanların çoklu yapıda olma iddiasını izah etmek üzere ontoloji faaliyetini kurmuştu.[617] Bu konular bağlamında ise anlam alanı ontolojisinin aslında somut var olanlara dair herhangi bir şey söyleyemediği ortaya çıkmaktadır.

Son bir örnek ile bu kısım da nihayetlendirilebilir. Örneğin din nedir sorusunu sorduğumuzda, elbette Richard Dawkins gibi radikal bir "yeni-ateist"den, Papa'dan, Taftâzânî veya Elmalılı Hamdi Yazır'dan, Emile Durkheim veya Friedrich Schleiermacher'dan çok muhtelif cevaplar alırız. Hak olan tek bir din midir veya dinlerin aşkın bir birliği olup dinsel çokluk mudur gibi birçok sorunsal bu bağlamda tezahür edebilir. Neticede tarihten bugüne tüm dinler ve kendi entelektüel havzalarında ortaya çıkan tasavvufi, kelami, felsefi ve bilimsel yönelimler ama aynı zamanda bunlara karşı ve tarafsız tutunan ateist, deist veya agnostik, düşünceler dinlerin kaynağına ve neliğine dair muhtelif perspektifler ve iddialarda bulunmuşlardır. Peki bunların hangisi din anlam alanının gerçekliğine dair sahih bir tasavvur sunmaktadır? Din fenomeninin nasıl algılanması gerektiğine dair anlam alanı ontolojisi –hiçbir din her şeyi mutlak olarak açıklayamaz gibi sloganlar hariç– herhangi bir açıklama sunabilir mı? Dinler tarihinde, din felsefesinde, din bilimlerinde vs. tartışılan muhtelif

---

[617] Gabriel, "Ontologie", 139.

konularda sunacağı ne tür çerçeveler vardır? Dolayısıyla bu tür bir konuda da aslında bakıldığında somut bir teorinin ortaya konulamayacağı görülebilir.[618]

Neticede anlam alanı ontolojisinin içeriksel ve yöntemsel olarak somut bilim ve felsefe dallarının tartışmalarında ne tür bir açıklama gücü olduğu ve ne tür ilkeler vaz edebileceği mutlaka tebellür ettirilmesi gereklidir. Ve en önemlisi aslında somut anlam alanlarının mahiyeti, verili olma biçimlerini, düzenleniş kurallarını, alanların ve nesnelerin birbiriyle olan ilişkisi ve bütünsel ağ(lar) üzerinden açıklanmasını, ne tür hiyerarşik düzenler üzerinden birbirlerine bağlı olarak var olabilmelerini, neyin neye indirgenip indirgenemeyeceği gibi konuları[619], ki bunlar asıl metafiziksel ve ontolojik meseleler olarak görülebilir, başka bilimsel ve felsefi alanlara tevdi ederek anlamsızlaştırıp anlamsızlaştırmadığı sorgulanabilir.

4.7. ANLAM ALANLARININ ZORUNLU İMKÂN ŞARTI OLARAK TANRISAL-ZORUNLU BİR VARLIK KABUL EDİLEMEZ Mİ?

Bu bölümün son kısmında yaptığımız sorgulamanın muhtemelen en spekülatif görülebilecek noktasına gelinmiştir. Çağdaş Batı felsefesinde, özellikle analitik felsefe geleneğinin tüm mantıksal, epistemolojik, kavramsal ve sistematik araçlarını kullanan

---

[618] Bu tasvirimize rağmen aslında Gabriel'in kendisinin din, tanrı ve dinin mahiyetine dair birçok şeyi söylediğini ve kendince Kant ve F. Schleiermacher gibi felsefecilerin din anlayışına benzer bir şeyi savunduğunu saptamamız gerekir. Dine ve Tanrıya dair görüşleri ilginç olmakla birlikte burada ele alınamayacaktır bkz. Gabriel, *Warum es die Welt nicht gibt*, 177-213 ; amlf. "Sinn der Religion"; amlf. "Wenn es die Welt nicht gibt, kann es dann Gott geben?"; amlf. "Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?". Durum böyle olmasına rağmen, dinle alakalı savunduğu görüşlerin – belki anlam alanı ontolojisine uygun bazı temel ilkeler ve sezgiler dışında –zorunlu olarak anlam alanı ontolojisinden çıktığını düşünmek zor gözükmektedir. En fazla dinlerin de "dünya yoktur" tezini, anlamın zorunluluğunu, natüralizme karşı duruşu veya tek boyutlu bir gerçekliğin olmadığı gibi meselelerde anlam alanı ontolojisini desteklediği düşünülebilir, ki Gabriel de buna benzer yorumlar yapmaktadır.

[619] Bu bağlamda John Searle'in ontoloji ve felsefe perspektifi buna örnek sayılabilir bkz. John Searle, *Mind, Language and Society- Philosophy In the Real World*; amlf. *Making The Social World. The Structure of Human Civilization*.

ve klasik kelam (teoloji), metafizik, ontoloji, mantık ve modalite konularına tekrar ciddiyetle eğilen derinlikli bir (analitik) din felsefesi ve rasyonel teoloji geleneği ve literatürü oluşmuş vaziyettedir.[620]

Çağdaş din felsefesi, realizmin XX. yüzyılın son çeyreklerinde önemli bir ivme kazanmasına paralel olarak, epey zamandır yeniden sistematik olarak ve analitik (felsefi) yöntemlerle Tanrının varlığı, klasik tabirle ispat-ı vacip meseleleri, ilim, kudret ve irade gibi temel sıfatları, alemin hudûsu, Tanrı-alem ilişkisi, ruh-beden ilişkisi, kötülük sorunu, din-bilim/akıl-inanç ilişkisi gibi meseleler –modern ve çağdaş felsefe-bilim gelişmelerini dikkate alarak– canlı bir şekilde genelde Batı akademyasının özelde felsefe dünyasının gündemine oturmuş durumdadır.[621] Alvin Plantinga, Richard Swinburne, Peter van Inwagen, Bruce Reichenbach, Graham Oppy, Robin Collins, John Polkinghorne, William Lane Craig, John Lennox ve Holm Tetens burada sayılabilecek etkili felsefecilerden sadece bir birkaçıdır.

Dolayısıyla çağdaş felsefi tartışmalarda görülebileceği üzere yaygın natüralist yaklaşımlara karşı sadece Thomas Nagel, John Searle, David Chalmers veya Markus Gabriel tarzında anti-natüralist tavırlar değil, aynı şekilde "teist metafizik" ve doğal/rasyonel teoloji kanadından da yine ciddi bir mukavemet ve felsefi üretim vardır.

---

[620] Buna dair örneğin bkz. William Lane Craig, J. P. Moreland (edt.), *The Blackwell Companion to Natural Theology*, (Oxford: Wiley-Blackwell, 2009). Charles Taliaferro, Paul Draper, Philip L. Quinn (edt.), *A Companion to Philosophy of Religion*, (Oxford: Wiley-Blackwell, 2010). Holm Tetens*, Gott denken: Ein Versuch über rationale Theologie*, (Stuttgart: Reclam, 2015). Volker Gerhardt, *Der Sinn des Sinns: Versuch über das Göttliche*, (München: C.H. Beck, 2014). Henning Tegtmeyer, *Gott, Geist Vernunft. Prinzipien und Probleme der Natürlichen Theologie*, (Tübingen: Mohr Siebeck, 2013). Benedikt Göcke, *A Theory of the Absolute*, (Basingtoke: Palgrave Macmillan, 2014). Gabriel'in bu tür yaklaşımlarına dair eleştirileri için: Gabriel, "Wenn es die Welt nicht gibt, kann es dann Gott geben?".

[621] William Lane Craig, "New Arguments for the Existence of God", *Truth: A Journal of Modern Thought,* s. 3&4, 1991.

Markus Gabriel, anlam alanı ontolojisi çerçevesinde sürekli natüralizmin açıklama gücünün yetersizliğinden ve indirgemeci tavırlarından dem vurmaktadır.[622] Thomas Nagel gibi felsefecilere benzer şekilde, ona göre de bilinç (Alm. *Geist/Bewusstsein*), ahlak/değer, anlam, özgür irade gibi fenomenler ve maddi evrenin mutlak bir bütün olarak vaz edildiğinde bile her şeye dair bir açıklama sunamaması, teleoloji ve evrenin muhtelif cihetlerden bilinebilirliği (İng. *intelligibility*) gibi konuların açıklanmasında hakim natüralist "ortodoksi" yetersiz kalmaktadır.[623] Nagel gibi birçok felsefeci özellikle ruh-beden problemi gibi meseleleri de çözümlemek adına (bilimsel-felsefi) açıklamalarda peşinen maddi-fiziksel olanın yanında zihni-akli olanın da tabiata/evrene ve gerçekliğe içkin olarak düşünülmesi gerektiğini teklif ederler.[624] Örneğin bu bağlamda daha öncede ifade edildiği gibi çağdaş felsefede Alfred North Whitehead gibi XX. yüzyıl felsefecilerin metafiziksel teşebbüslerini de dikkate alan bir "Panpsychism Rönesans"ı yaşanmaktadır.[625]

Bu bağlamda Gabriel'in anlam alanı ontolojisinin nerede konumlandırılabileceği önemli bir sorun teşkil etmektedir. Acaba onun ontolojik perspektifi bu eğilimlerin daha radikal bir biçimi olarak mı okunması gerekir? Yani maddi-fiziksel olanın yanında, sadece zihni-akli olanın (anlam alanı) değil, insani varoluş formuyla birlikte

---

[622] Örneğin Gabriel, *Ich ist nicht Gehirn*; amlf. "Für einen nicht-naturalistischen Realismus"; amlf. *Warum es die welt nicht gibt.* Natüralizme dair ayrıca bkz. Ludger Honnefelder, *Naturalismus als Paradigma: Wie weit reicht die naturwissenschaftliche Erklärung des Menschen?*, (Berlin: Berlin University Press, 2007). Geert Keil, *Kritik des Naturalismus*, (Berlin/New York: DeGruyter, 1993).

[623] Nagel'in buna dair açıklamaları için örneğin bkz. Thomas Nagel, *Mind and Cosmos*; amlf. *The Last Word*, 127-143 (Evolutionary Naturalism and the Fear of Religion). Nagel örnek olarak şöyle ifadeler kullanır: "Physico-chemical reductionism in biology is the orthodox view, and any resistance to it is regarded as not only scientifically but politically incorrect. But for a long time I have found the materialist account of how we and our fellow organisms came to exist hard to believe, including the standard version of how the evolutionary process works." Nagel, *Mind and Cosmos*, 12. "But it seems to me that, as it is usually presented, the current orthodoxy about the cosmic order is the product of governing assumptions that are unsupported, and that it flies in the face of common sense." Nagel, *Mind and Cosmos*, 5.

[624] Aynı şekilde örneğin Quantum fiziğinin gerçeklik algısı bağlamında enformasyon gibi kavramları merkeze alan yaklaşımların bulunduğuna işaret edilebilir.

[625] Bu "Rönesansın" içeriği, iddiaları ve gerekçelerine dair bkz. Godehard Brüntrup, "Die Renaissance des Panpsychismus: Überall Geist", (Herder, s. 71/2017) https://www.herder-korrespondenz.de/heftarchiv/71-jahrgang-2017/heft-9-2017/die-renaissance-des-panpsychismus-ueberall-geist

ortaya çıkan veya ondan bağımsız olarak kendi başına kaim olan her tür anlam alanın gerçekliğe içkin olarak kabul edilmesi gerektiği mi teklif ediliyor? Yukarıda yine anlam alanlarının sınırlanamazlığı, sonsuzluğu ve bu olgunun ontolojik bir zorunluluk olarak kabul edilmesinin getirebileceği bazı zorluklara işaret edilmeye çalışılmıştı.

Bu bağlamda dikkat çekilmek istenen nokta ise şudur. Anlam alanlarının kendi kendini açıklaması ve zorunlu bir anlam alanları çokluğunun kabul edilmesi var olana dair ne kadar tatmin edici bir açıklama sunabilir? Anlam alanları belirli bir belirlenime sahip yapılar olması hasebiyle var olmalarının bir imkân şartı olması gerekmez mi? Örneğin matematiksel nesnelerin (soyut nesnelerin) kendi anlam alanlarına ait olarak –zaman ve mekânı aşan– bir gerçeklikleri olduğu ve bu itibarla kendileri dışında bir açıklamaya ihtiyaç duymadıkları iddia edilebilir. Ama mutlak ve temel bir gerçekliğin olmaması ile –yani dünyanın var olmaması ile– Gabrielci ontolojinin yarattığı anlam (alanı) patlaması (*Sinnexplosion*) her tür anlam alanının başka bir üst açıklamaya ihtiyaç duymadan kendi kendini açıklayabildiği ima etmektedir.

"Varlık/var olmak bir anlam alanında zuhur etmektir" diye tanımlanmakla birlikte anlam alanlarının nasıl var oldukları sorulduğunda, yine (devirsel olarak) onların da zorunlu olarak bir anlam alanında tezahür ederek var oldukları söylenmektedir. Peki o anlam alanlarının kendisinde tezahür ettiği anlam alanının nasıl ve nerede var olduğu sorulduğunda, yine aynı şekilde sınırlanamaz ve sonsuz bir teselsüle atıf yapılacaktır. Bundan dolayı zaten Gabrielci ontoloji –epistemolojinin terimleriyle– temelci (İng. *foundationalist*) değil belirli bir sonsuzluk (İng. *infinitist*) anlayışına dayalı bir ontoloji olmak zorundadır.

Bu bağlamda tüm anlam alanlarının herhangi bir üst veya alt gerçekliğe atıf yapmadan bir şekilde kendi kendini açıklayabileceğine dair temel kabul, açıklama gücü cihetinden zayıf görülebilir. Şöyle ki, yukarıda bahsedilen birçok çağdaş din felsefecisine göre natüralizmin açıklamada yetersiz kaldığı birçok fenomen, tanrısal-zorunlu bir varlığın kabulü üzerinden daha iyi bir açıklamaya kavuşmaktadır. Genelde olabilecek en iyi açıklama (İng. *inference to the best explanation*) argüman formunda sunulan bu tür izah tarzları, Tanrının varlığının gerekliliğine dair –klasik ve çağdaş versiyonlarıyla– kozmolojik argüman, teleolojik argüman ve muhtelif başka argümanı içinde barındırır. Örneğin fizikteki hassas ayar (İng. *fine-tuning/anthropic principle*)

denen olgunun veya yukarıda –Nagel bağlamında– bahsedilen bilinç, irade, gayesellik, evrenin kendi içinde kalınarak açıklanamaz olması, evrenin bilinebilirliği (İng. *intelligibility*) gibi varlıkta ve gerçeklikte müşahede edilebilen farklı fenomenlerin, mevcut alternatifler dikkate alındığında, en iyi şekilde ancak belirli sıfatlara sahip tanrısal-zorunlu bir varlık (teizm/deizm) veya evrene içkin (ve aşkın) olan bir üst gerçekliğin (panteizm/panenteizm) kabulüyle açıklanabileceği düşünülmektedir.[626] Bu tür tezlerin detaylarına ve tartışmasına bu çalışma bağlamında elbette girilemeyecektir. Ama özellikle bu tür tezlerin anlam alanı ontolojisinin kavramsal zemininde nasıl karşılanabileceği ve açıklama gücü açısından mukayese edildiğinde ne tür sonuçlara varılabileceği ileriye dönük muhtemel bir araştırma konusu olarak gönderimde bulunabilir.

Eğer gerçekliğin çoklu yapısını belirli yönlerden açıklamada –teorik ve sistematik bir forma sokulmuş– tanrısal-zorunlu bir varlık kabulü mevzubahis edilen fenomenlere anlam alanı ontolojisinden daha iyi bir açıklama zemini sunuyorsa –elbette sistematik olarak gerekçelendirilmesi gereken– muhtemel sentezci bir perspektif şu şekilde olabilir: Varlıktaki zorunlu anlam alanları çokluğu eğer kendi içinde bir açıklama zaafı içerisindeyse anlam alanlarının varlık zemini ve imkân şartı olarak tanrısal-zorunlu bir varlığın olduğu varsayılabilir. "Varlık/var olmak bir anlam alanında tezahür etmektir" tanımı, tanrısal-zorunlu varlığın muhtelif isim ve sıfatlarının tezahür ve taayyünleriyle ilişkilendirilerek, var olmalarının imkân şartı bakımından farklı bir açıklamaya kavuşturulabilirler. Bu tezin detaylarında ise muhtelif anlam alanlarının zamansal

---

[626] Bunların detaylı izahları ve örnekleri için bkz. William Lane Craig, J. P. Moreland (edt.), *The Blackwell Companion to Natural Theology*, (Oxford: Wiley-Blackwell, 2009). Paul K. Moser, Paul Copan (edt.), *The Rationality of Theism*, (London/ New York: Routledge, 2003). Richard Swinburne, *Is There a God?,* (New York: Oxford University Press, 2010). William L. Craig, "Cosmological Argument", Chad Meister, Paul Copan (edt.) *Philosophy of Religion. Classic and Contemporary Issue*, (Malden: Blackwell Publishing, 2008), 83-97. Robin Collins, "The Fine Tuning Argument", *Philosophia Christi*, s. 7/2 (2005): 385 – 404. John Lennox, God's Undertaker: Has Science Buried God?, (Oxford: Line, 2009) Yine çağdaş Alman bilim felsefecisi Holm Tetens'in rasyonel teoloji/teist metafizik teşebbüsü için bkz. Holm Tetens, *Gott denken: Ein Versuch über rationale Theologie.*

sonradanlığa tabi olarak yaratıldıkları söylenebileceği gibi, muhtelif anlam alanlarının ezelden ebede isim ve sıfatların sonsuz tezahürü ile ilişkili olarak da izah edilebilir. Dolayısıyla anlam alanlarının sınırlanamazlığı ve sonsuzluğu bununla irtibatlı olarak farklı şekilde ele alınabilir. Bu tür bir perspektifin makul bir formda gerekçelendirilebileceği var sayılsa bile anlam alanı ontolojisinin "dünya yoktur" gibi farklı tezleriyle tutarlı olup olmadığı ayrıca tartışılması gerekir.

Thomas Nagel[627] gerçekliğin doğa düzeninin genel ve matematiksel tarzda fiziksel temel yasaları barındırmasını, bilinç ve akıl sahibi varlıkların oluşmasına imkân tanımasını ve bu bilinç sahibi varlıklar için gerçekliğin bilinebilir (*intelligible*) formda olmasını izah ederken düşünür bilinç ve "dünya" arasındaki temel ilişkinin natüralist paradigmada garipsendiğinden bahseder. Kendini açıkça ateist bir felsefeci olarak takdim eden Nagel bu durumu ilginç bir şekilde dine (tanrıya) karşı bir korku (*fear of religion*) olarak ifade etmektedir. Nagel de gerçekliğin bu yapısının tanrısal bir varlığı ima etmesini anlayışla karşılamakla birlikte yine de evrenin böyle olmasını istemediğini şu şekilde ifade etmektedir:

> "I want atheism to be true and I am made uneasy by the fact that some of the most intelligent and well-informed people I know are religious believers. It isn't just that I don't believe in God and, naturally, hope that I'm right in my belief. It's that I hope there is no God! I don't want there to be a God; I don't want the universe to be like that."[628]

---

[627] Gabriel'in Nagel ile çokça görüştüğü ve felsefi duruş itibarıyla da ciddi bir etki ve istifade ilişkisi içerisinde olduğu birçok kitabının önsözünde dillendirir bkz. Gabriel, *Sinn und Existenz*, 8; amlf. *Die Erkenntnis der Welt*, 12.

[628] Thomas Nagel, *The Last Word*, 130.

SONUÇ

Bu çalışmada çağdaş Alman düşünürü Markus Gabriel'in anlam alanı ontolojisi çağdaş felsefedeki "yeni realizm" tartışması bağlamında – hem kıta felsefesi geleneğini hem de analitik felsefe geleneğini farklı cihetlerden tevarüs eden – somut bir örnek olarak ele alınmıştır. Bunun için Gabriel'in ontolojik faaliyetinin çıkış noktası çerçevesinde temel kavramları ve tezleriyle birlikte tasvir edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölüm neticesinde Markus Gabriel'in "Yeni Realizm" düşüncesinin ne tür bir realizm olduğu ve nasıl bir varlık anlayışına sahip olduğu vuzuha kavuşturulmuştur. Bu bağlamda Gabriel'in nesne ve fert kavramını maddi, kurgusal ve sosyal ve matematiksel gibi nesneleri içine alacak şekilde genişlettiğini ve "doğrulanabilir düşünceler üzerinden kendisine gönderim yapılabilen" her şeyi kapsayacak şekilde tanımladığı tespit edilmiştir. Hangi nesne alanına ait olursa olsun, fert olmayı da tam belirlenim ile değil, yeterli belirlenim ile açıklamıştır. Böylece sadece fiziksel mekân-zamansallığı olan nesneler değil, 5 sayısı gibi matematiksel nesneler ve Sherlock Holmes gibi roman figürleri de fert olarak kabul edilmektedir.

Ayrıca Gabriel'in genel olarak nesnelerin kendilerine gömülü olduğu olgu merkezli bir ontoloji sunduğu gösterilmiştir. Gabrielci realizm perspektifi, belirli bir nesne ya da olgu türünün aslî ve ayrıcalıklı bir konumda bulunmadığı şeklinde özetleyebileceğimiz *nötr Realizmi* temel bir tez olarak kabul etmektedir.

Bu çalışmada Gabriel'in ontolojisini belirleyen iki temel tezin olduğu tespit edilmiştir. Birincisi pozitif ontolojisinin önemli bir ilkesi olan "varlık/var olmak bir anlam alanında zuhur etmektir" tezi iken, ikincisi negatif ontolojisinin temel ilkesi olan, meta-metafiziksel Nihilizm olarak da kavramsallaştırdığı "dünya yoktur" tezidir.

Birinci tez bağlamında Gabriel'in anlam (*Sinn*), anlam alanı (*Sinnfeld*) ve varlık (*Existenz*) kavramları etrafında savunduğu ontolojik Deskriptivizm, ontolojik Plüralizm ve ontolojik Rölativite şeklindeki üç alt tezleri tahlil edilmiştir. Frege

düşüncesindeki nesnel ve kamusal kabul edilen anlam kavramını Gabriel ontolojikleştirmektedir. Anlam alanı ontolojisi, temelde Kant'tan varlığın (*Existenz*) bir alanda tezahür etme özelliği olduğu nosyonunu tevarüs ederken, Frege'den nesne alanlarının çokluğu düşüncesini temellük etmektedir. Anlam alanları, belirli somut düzenleniş kurallarına ve nesnelerin belirli bir verili olma biçimlerine sahip nesne alanlarına tekabül etmektedir. *Ontolojik Deskriptivizm* tezine göre, her var olan bir "şöyle-şöyle"dir (*so-und-so*) ve dolayısıyla zorunlu olarak "bir tasvir altına düşebilecek" şekilde vardır.

Ontolojik Plüralizm tezine göre, gerçekliğin kendisine içkin, ontolojik bir olgu olarak sınırlanamaz çoklukta anlam alanları vardır. Çalışmanın temel bir sonucu olarak, Gabriel düşüncesinin tek boyutlu gerçeklik kavramını, çoklu gerçekliklere dönüştürme çabasında olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla Gabriel'e göre, sadece tek düzey, mutlak bir gerçeklik yoktur bilakis varoluşumuzun kendileri ile iç içe geçtiği sonsuz gerçeklikler (anlam alanları) bulunmaktadır. Bu tez, Gabriel'in nesne ve olgularla alakalı nötr Realizm düşüncesi ile birleştirildiğinde, yine anlam alanlarının sınırsız çeşitlikte tezahür ettiğini ve ontolojik cihetten aralarında hiçbir şekilde bir imtiyaz ve hiyerarşi ilişkisinin kurulamayacağını içermektedir.

Ontolojik Rölativite ilkesine göre, ontolojik Deskriptivizm tezine benzer şekilde tüm gerçeklik durumları daima çoklu yapıdaki muhtelif nesnelerin ve olguların tezahür edebileceği şekilde tasvir edilmektedir. Lakin bunun salt insani kognitif ve epistemik yapısından – yani kavramsal şemalarından – kaynaklanmadığını (*kavramsal Rölativite*) aksine ontolojik Rölativite olgusunun gerçekliğin kendi çoklu yapısına tekabül ettiği gibi, tüm var olanların aynı zamanda bu şekilde yapılandırıldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla Markus Gabriel'in düşüncesinde, çağdaş felsefeci Hilary Putnam (*intern Realizm*) ve benzer şekilde W.V.O. Quine felsefesinde bulunan kavramsal Rölativite görüşünden gerçek anlamıyla ontolojik Rölativite'ye geçiş müşahede edilmektedir. Böylece Gabriel'in zahiren kendilerine cephe açmış olduğu postmodern, konstrüktivist ve pragmatist felsefi perspektiflere benzemekle birlikte, ontolojik Rölativite tezi ile kendilerinden ayrıştığı nokta da tebellür etmektedir. Bu açıdan anlam alanı ontolojisinin postmodern, idealist veya inşacı bir Realizm olduğu

şeklinde kavramsal bir teklifte bulunulabilir. Bu tespit, Gabriel'in kendi Realizm anlayışını "anarşik Realizm" olarak tavsif etmesi ile uyumlu görülebilir.

İkinci temel teze denk gelen "dünya yoktur" tezi bağlamında metafizik ve ontoloji arasında düşünürün yaptığı ayırım ele alındıktan sonra, var-olmayanlar sorununa dair (İng. *Problem of Non-Existence*) kendi teklifi olan formel Meinongculuk tezi ve meta-metafiziksel Nihilizm olarak da ifade ettiği dünya-yoktur-görüşünün *(*Alm. *Keine-Welt-Anschauung/*İng. *No-World-View)* anlamı ve muhtelif gerekçeleri, dünya kavramı ve önceden oluşturulan anlam alanı ontolojisinin kavramsal çerçevesi bağlamında sunulmaya çalışılmıştır. Ontolojiyi, varlık kavramının ve onunla müteallik ontolojik kavramların anlam ve gönderiminin sistematik bir incelemesi olarak tanımlarken, eleştirdiği metafiziksel perspektif bağlamında, metafiziği sınırsız ve mutlak bütünlüğü ve onun mutlak ilişki ağına – yani dünyaya – dair teorinin alanı olarak vaz eder. Birincisini doğru bulurken, ikincisini dünyayı dünya olarak mevzu edinen teori olduğu gerekçesiyle reddetmektedir.

Formel Meinongculuk yaklaşımına göre, anlamlı olumsuz varlık ifadeleri her zaman ancak bir veya birkaç anlam alanıyla sınırlı olarak bir şeyin var olmadığını söylerken, aynı zamanda bir veya birkaç farklı anlam alanında – olumsuz varlık ifadesinde varlığı nefyedilen – şeyin var olduğunu tazammun eder. Meta-metafiziksel Nihilizm ("Dünya yoktur") tezi ise metafiziğin mevzusu olarak görülen mutlak bir bütünlük olarak dünya kavramının, aslında hiçbir gönderime sahip olmayan ve herhangi bir şeye tekabül etmeyen imkânsız bir şey olduğunu ifade etmektedir. Gabriel, "Dünya yoktur" tezini Cantor'un çaprazlama yöntemi, liste argümanı, "Google Universe Panorama" ve anlam alanı ontolojisinin kendi çizdiği kavramsal çerçevesi etrafında farklı cihetlerden delillendirmeye çalışmaktadır. Çalışmada da sunulduğu şekilde Gabriel'in vardığı sonuca göre, dünya ne şeylerin toplamı (*Gesamtheit der Dinge*) ne olguların toplamı (*Gesamtheit der Tatsachen*) ne de içinde tüm anlam alanlarının tezahür ettiği, tüm anlam alanlarının anlam alanı (*Sinnfeld aller Sinnfelder*) olarak var olabilmektedir. Mutlak bir bütünlüğün olamayacağından (dünyanın var olamayacağından) ise pozitif olarak kendi savunduğu nötr Realizm, zorunlu bir anlam alanları çokluğu (ontolojik Plüralizm), ontolojik Rölativite ve anlamlardan bağımsız bir varlığın olamayacağı gibi tezlerinin desteklendiğini

düşünmektedir. Dolayısıyla dünya var olmamakla birlikte, onun dışında her şey sınırlanamaz (anlam alanlarında) vardır.

İçsel tutarlıkları ve vaatleri açısından anlam alanı ontolojisini muhtelif yönlerden değerlendirmeye tabi tuttuğumuz bölümde bazı tezlerin sorgulanabilecek yönleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gabriel'in ısrarla üzerinde durduğu ontolojik kavramların formelliği ve tüm var olanları ve nesneleri kuşatan a priori bir içeriğe sahip olmamaları iddiası açıklama gücü açısından sorgulanmıştır. Bu noktada, çalışmanın önemli bir neticesi olarak, ontolojiyi formelleştirip metafizikten kaçınma gayretinin somut var olanlara dair bir şey söyleyememe tehlikesini barındırdığı tespit edilmiştir. Kaldı ki Gabriel'in metafizikten azade formel ontoloji yapma iddiası, kendi sunduğu tezler açısından da sorgulanmıştır. Şöyle ki anlam alanı ontolojisinin temel tezleri dikkate alındığında dahi, varlığa dair minimal bile olsa bazı metafiziksel ve genel kabuller ve ilkeler olmadan ontoloji yapmak mümkün gözükmemektedir. Ontolojik Deskriptivizm, "Dünya yoktur", anlam alanlarının çokluğu gibi tezler dikkate alındığında, tüm var olanlar, nesne ve olgular için zorunlu olarak geçerli olması gereken mutlak yargılar içermeleri açısından tartışmaya açılmıştır.

Ayrıca düşünürün reddettiği alanlar arası ontolojik hiyerarşi ve imtiyaz fikri anlam alan ontolojisinin kendi iç kabulleri cihetinden sorgulanmıştır. Anlam alanlarının tanımlanmasının keyfiliği sorunu müvacehesinde genel bir sorun olarak bu tür bir realizmin gerçekten konstrüktivist, şüpheci, idealist ve rölativist yaklaşımlardan ne ölçüde ayrılıp ayırılamadığı bir sorun olarak vaz edilmiştir.

Anlam alanı ontolojisi çizdiği kavramsal ağ etrafında zorunlu olarak bir anlam alanları çokluğunun ve dolayısıyla anlam alanlarının kendilerinde kaim olmaları itibariyle kendilerini yeterli bir şekilde açıkladıklarını iddia etmektedir. Bu yaklaşımın ne tür sorunlar ile malul olduğu farklı cihetlerden işaret edilmeye çalışılmıştır.

İlaveten Gabriel'in varlık anlayışı etrafında sorunsallaştırılan bir diğer esas nokta anlam alanı ontolojisinin – varlık/var olma (*Existenz*) yükleminin tek anlamlı (*univok*) ya da çok anlamlı (*äquivok*) bir kavrama mı tekabül ettiği meselesi sorgulanmıştır. Nihayetinde Gabrielci varlık düşüncesi vücudu bir tür mahiyete (anlam) ve bir diğer ifade ile, var olmaklığın kendisini (*Dass-Sein*) ne ve nasıl

olmaklığa (*Was/Wie-Sein*) indirgediği tespit edilmiştir. Böylece, metafiziğin asıl temel sorusu – ve aslında Gabrielci ontoloji tarzı dahil her ontolojinin de zorunlu olarak karşı karşıya kaldığı problem – olarak vaz edilen "Neden hiçbir şey yerine bir şey vardır?" sorusuna bir cevap veremediği gibi –Heidegger, Wittgenstein ve Schelling gibi düşünürleri de dikkate alarak – asıl varlık sorusunu buharlaştırdığı söylenebilir.

Aslında bir bütün olarak anlam alanı ontolojisine bakıldığında giriş bölümünde özetle tasvir edilmeye çalışılan modern ve postmodern felsefelerden sonra çağdaş Batı felsefesinde gelinen noktanın temsil gücü yüksek bir örneği olduğu söylenebilir. Birçok felsefeci gibi Gabriel de – kıta felsefesi ve analitik felsefe ayırımını içeriksel olarak aşmaya çalışarak – tekrar gerçekliğin ve şeylerin kendilerine (*Zu den Sachen selbst*) sistematik olarak yönelme eğilimine girişmiş vaziyettedir, ki bunun – "Yeni Realizm" ve "Spekülatif Realizm" yönelimleri dahil – girişte ifade edildiği üzere bir *realistic turn*'e (gerçekliğe dönüş) veya ontolojik dönüşüme tekabül ettiği söylenebilir.

Gabriel'in Yeni Realizmi ise hem bugün analitik ontoloji ve metafizik ya da natüralizm çerçevesinde sunulanları hem de salt fenomenoloji, hermenötik ve postmodern yöntemler üzerinden yapılan felsefe tarzlarını eksik bulmaktadır ve klasik Alman felsefesini de arkasına alarak "Yeni Realist Ontoloji" (İng. *New Realist Ontology*) teklifini sunmaktadır. Varlığın ve gerçekliğin çoklu tezahür ve taayyünlerini düşüncesine dahil etmesi cihetinden önemli bulunulabilecek bu yönelim özellikle bundan sonraki çalışmalarında – artık ontolojinin formelliği vurgusunu aşacak şekilde – yöntemsel bir dakiklikle ortaya koyacağı beklenen somut nesne ve anlam alanlarının yapısına ve bunların nasıl bilinebileceğine dair çalışmaları felsefesinin hangi yönde ilerleyeceğini ve ne şekilde kabul göreceğini gösterecektir.[629]

Neticede Habermas gibi felsefecilerin ilan etmeye çalıştığı metafizik-sonrası bir çağda (*nach-metaphysisches Zeitalter*) yaşanıldığını düşünmenin artık hiçbir manasının kalmadığı, bunun çağdaş felsefede çoktandır aşıldığını ve hatta her tür

---

[629] Bu bağlamda zihin felsefesiyle ilgili "Ich ist nicht Gehirn" ve yakın bir zamanda yayınlanacak olan "Der Sinn des Denkens" (Düşüncenin Anlamı) adlı kitapları bunun örnekleri olarak görülebilir. Gabriel, *Der Sinn des Denkens*, (Berlin: Ullstein, 2018)

düşünce ve felsefenin – dolaylı veya dolaysızca – zorunlu olarak bir metafiziksel ve ontolojik perspektifi tazammun ettiği tespit edilebilir. Dolayısıyla bu çalışmada bir örnek üzerinden çağdaş Batı felsefesinin "eşyanın bir tür hakikatinin" olduğunu ve bunların bir şekilde bilinebileceği düşüncesine yöneldiği görülmektedir.

Çağdaş Yeni Realizm tartışmasının bu fikri arka planı bir yana, insanın insan olmak bakımından varoluşsal olarak realizm gibi temel bir mesele ile ilgilenmesinin nedenini ve hususi olarak Markus Gabriel'in Yeni Realizm teşebbüsünün kaygısını da yansıttığını düşündüğüm Fichte'nin şu sözü ile çalışmayı nihayetlendirmenin anlamlı olduğunu düşünüyorum.

> Tasavvurlarımın bir anlamı olması gerekir. Tüm bilgilerime bilgimin dışında hiçbir şey tekabül etmiyorsa, hayatımın tamamında kendimi aldatılmış hissederim. [630]

---

[630] "[…] meine Vorstellungen sollen etwas bedeuten, und wenn meinem gesamten Wissen nichts ausser dem Wissen entspricht, so finde ich mich um mein ganzes Leben betrogen." Johann Gottlieb Fichte, "Die Bestimmung des Menschen", *Johann Gottlieb Fichtes sämmtliche Werke*, II, (Berlin: 1845/1846), 248. (Tercüme bana aittir.)

KAYNAKÇA

Armstrong, David, *A World of States of Affairs*, (Cambridge: Cambridge Studies In Philosophy, 1997).

Arnold, Thomas, Keiling, Tobias, "The Ways of World", http://reviews.ophen.org/2016/07/03/the-ways-of-the-world/?lang=de

Austin, Michael (edt.), *Speculations IV: A Journal of Speculative Realism*, (Brooklyn: punctum books, 2013).

Badiou, Alain, *Being and Event*, çev. Oliver Feltham, (London/New York, Continuum, 2005).

Badiou, Alain, *Das Sein und das Ereignis,* (Zürich: Diaphenes, 2003).

Badiou, Alain, *Logics of Worlds*, çev. Alberto Toscano, (New York/London, Continuum, 2006).

Badiou, Alain, *Logiken der Welten*, (Zürich: Diaphenes, 2010).

Bardon, Adrian, *A Brief History of the Philosophy of Time*, (New York: Oxford University Press, 2013).

Barnes, Jonathan, *The Ontological Argument*, (Basingtoke: Palgrave Macmillan,1972).

Becker, Gabriele, *Aus der Zeit der Verzweiflung- Zur Genese und Aktualität des Hexenbildes*, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1977).

Beebee, Helen, Julian Dodd (edt.), *Truthmakers: The Contemporary Debateebate*, (New York: Oxford University Press, 2005).

Berto, Francesco, *Existence as a Real Property: The Ontology of Meinongianism*, (Dordrecht: Springer, 2013).

Berto, Franscesco, Plebani, Matteo, *Ontology and Metaontology- A Contemporary Guide*, (London/New York: Bloomsbury Academic, 2015).

Bertram, Georg, *Sprachphilosophie zur Einführung*, (Hamburg: Junius Verlag, 2014).

Bluwsetin, Jacob, (edt.), *Spinozas Briefwechsel und andere Dokumente*, (Leipzig: Insel Verlag, 1916).

Boghossian, Paul A., *Angst vor der Wahrheit*, (Berlin: Suhrkamp, 2013).

Boghossian, Paul A., *Fear of Knowledge. Against Relativism and Constructivism.* (New York: Oxford University Press, 2006).

Bonoist, Jocelyn, *Elemente einer realistischen Philosophie,* (Berlin: Suhrkamp, 2014).

Bossel, Hartmut, *Zufall, Plan und Wahn: Chronik der Entwicklungen, die unsere Welt veränderten,* (Norderstedt: Books on Demand, 2010).

Brassier, Ray, *Nihil Unbound. Enlightenment and Extinction*, (New York: Palgrave Macmillan, 2007).

Bricomt, Jean, *Impostures intellectuelles*, (Paris: Odile Jacob, 1997).

Brock, Stuart, Everett, Anthony (edt.), *Fictional Objects*, (New York: Oxford University Press, 2015).

Bromand, Joachim, Guido Kreis (edt.), *Was sich nicht sagen lässt,* (Berlin: Akademie Verlag, 2000).

Bruntrup, Godehard, "Die Renaissance des Panpsychismus: Überall Geist", (*Herder*, s. 1/2017) https://www.herder-korrespondenz.de/heftarchiv/71-jahrgang-2017/heft-9-2017/die-renaissance-des-panpsychismus-ueberall-geist

Bruntrup, Godehard, Ludwig Jaskolla (edt.), *Panpsychism: Contemporary Perspectives*, (New York: Oxford University Press, 2017).

Bryant, Levi, Srnicek, Nick, Harman, Graham, *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*, (Melbourn: re:press, 2011).

Cantor, Georg, "Beiträge zur Begründung der transfiniten Mengenlehre", *Mathematische Annalen*, s. 46/4: 481-512, (Berlin/Heidelberg: Springer, 1895).

Caplan, Ben, "Ontological Superpluralism"*, Philosophical Perspectives,* s. 25, 2011: 79-114.

Carman, Taylor, "Gabriel's Metaphysics of Sense", *The Harvard Review of Philosophy*, s. 23/2016: 53-59.

Carnap, Rudolf, *Der logische Aufbau der Welt*, (Hamburg: Felix Meiner, 1974).

Cavell, Stanley, *Der Anspruch der Vernunft: Wittgenstein, Skeptizismus, Moral und Tragödie*, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2006).

Chalmers, Alan, *What Is This Thing Called Science?,* (Queensland: Queensland University Press, 2013).

Chalmers, David, "Ontological Anti-Realism", David John Chalmers, David Manley, Ryan Wasserman (edt.), *Metametaphysics: New Essays on the Foundations of Ontology*, (New York: Oxford University Press, 2009).

Chalmers, David, *The Conscious Mind*, (New York: Oxford University Press, 1996).

Chiba, Kizoshi, *Kants Ontologie der raumzeitlichen Wirklichkeit. Versuch einer antirealistischen Interpretation der Kritik der reinen Vernunft*, (Berlin, New York: De Gruyter, 2012).

Chrudzimski, Arkadiusz, *Gegenstandstheorie und Theorie der Intentionalität bei Alexius Meinong*, (Dordrecht: Springer, 2007).

Collins, Robin, "The Fine Tuning Argument", *Philosophia Christi*, s. 7/2 (2005): 385 – 404.

Craig, William Lane, "Cosmological Argument", Chad Meister, Paul Copan (edt.) *Philosophy of Religion. Classic and Contemporary Issue*, (Malden: Blackwell Publishing, 2008): 83-97.

Craig, William Lane, "New Arguments for the Existence of God", *Truth: A Journal of Modern Thought,* s. 3&4, 1991.

Craig, William Lane, Moreland, J. P. (edt.), *The Blackwell Companion to Natural Theology*, (Oxford: Wiley, Blackwell, 2009).

Crane, Tim, *The Objects of Thought*, (New York: Oxford University Press, 2013).

Çitil, Ahmet Ayhan, *"Kant's Theory of Object and Some Consequences of a Deeping of this Theory",* Ph. D. Dissertation, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2000.

Çitil, Ahmet Ayhan, *Çağdaş Felsefe 1*, (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012).

Çitil, Ahmet Ayhan, *Çağdaş Felsefeden Kesitler* (Felsefe Lisans Programı Kitabı), İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, (t. y.).

Çitil, Ahmet Ayhan, *Matematik ve Metafizik-Kitap 1: Sayı ve Nesne,* (Kant'ın transandantal düşüncesinin derinleştirilmesi yoluyla nesne-merkezli bir matematik felsefesinin geliştirilmesi), (İstanbul: Alfa Yayınları, 2012).

D. Rehfus, Wulff (edt.), *Handwörterbuch Philosophie*, (Göttingen: Vandenboeck&Ruprecht, 2003).

De Caro, Mario*,* "Zwei Spielarten des Realismus", Markus Gabriel (edt.), *Der Neue Realismus*, (Berlin: Suhrkamp, 2014).

Debaise, Didier, Stengers, Isabelle, *Speculative Empiricism: Revisiting Whitehead*, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017).

Delanda, Manuela, *Assemblage Theory*, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016).

Deleuze, Gilles, *Differenz und Wiederholung*, (München: Wilhelm Fink, 1992).

Deleuze, Gilles, Guattari, Felix, *Anti-Oedipus: Capitalims and Schizophrenia* (London: Bloomsbury, 2013).

Deleuze, Gilles, Guattari, Felix, *Anti-Ödipus, Kapitalismus und Schizophrenie*, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1974).

Descartes, Rene, *Meditationen*, Christian Wohlers (terc.), (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2009), III AT VII, 37.

Diehl, Catharine, Tobias Rosefeldt, "Gibt es den neuen Realismus?", Thomas Buchheim (edt.), *Neutraler Realismus*, (Freiburg, München: Verlag Karl Alber, 2016).

Dilthey, Wilhelm, "Einleitung in die Geisteswissenschaften. Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte", *Gesammelte Schriften. Band 1*, (Leipzig:1914) (İlk baskı: 1883).

Dilthey, Wilhelm, *Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften*, (Frankfurt a. Main:1970) (İlk baskı: 1910).

Dummet, Michael, *Frege. Philosophy of Language*, (Cambridge: Harvard University Press, 2001).

Empiricus, Sextus, *Grundriß der pyrrhonischen Skepsis.* terc. Malte Hossenfelder, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1993).

Esiruddîn el-Ebherî, *Mantık- İsagoci Tercümesi ve Mantık Terimleri Sözlüğü*, Talha Hakan Alp (terc.), (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2007).

Evans- Pitchard, Edward, *Hexerei, Orakel und Magie bei den Zande,* (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1988).

Everett, Anthony, "Against Fictional Realism", *Journal of Philosophy*, s.102/2005.

Everett, Anthony, *The Non-existent*, (New York: Oxford University Press, 2013).

Falkenburg, Brigitte, *Particle Metaphysics- A Critical Account of Subatomic Reality*, (Berlin/Heidelberg: Springer, 2007).

Fardo, J.C.W., *Being, Truth and Identity*, (Oxford: Clarendon Press, 1992).

Fardo, J.C.W., *What is Existence?*, (Oxford: Clarendon Press, 1981).

Fazlıoğlu, İhsan, "Hakikat ve İtibar: Dış-dünya'nın Bilgisinin Doğası Üzerine -XV. Yüzyıl Doğa Felsefesi ve Matematik Açısından Bir İnceleme", *Nazariyat: İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 1/1 (Ekim 2014): 1-33.

Fazlıoğlu, İhsan, "Modern Dünyada Bilgi ve Zihniyet", a.y., *Sözün Eşiğinde*, (İstanbul: Papersense Yay., 2015),

Fazlıoğlu, İhsan, "Seyyid Şerîf'in Nefsu'l-Emr Nazariyesi ve Matematik Bilimlere Uygulanması: Şerhu'l-Mevâkıf Örneği", a.y., *Derin Yapı*, (İstanbul: Papersense, 2015).

Feige, Daniel Martin, "Für eine Ontologie ohne Metaphysik, oder: Markus Gabriel verabschiedet einmal mehr die Welt", *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, s. 65/1: 174–182.

Ferraris, Maurizio, “Was ist der Neue Realismus?”, Markus Gabriel (edt.), *Der Neue Realismus,* (Berlin: Suhrkamp, 2014).

Ferraris, Maurizio, *Introduction to New Realism*, (London/New York: Bloomsbury, 2015).

Ferraris, Maurizio, *Manifest des Neuen Realismus*, terc. Malte Osterloh, (Frankfurt a. M.: Vittorio Klostermann, 2014).

Ferraris, Maurizio, *Positive Realism*, (Winchester: Zero Books, 2015).

Ferraris, Maurizo, *A Brief History of New Realism* 2015 (ilk yayınlanmış hali “Breve Storia del Nuovo Realismo”, *Methode: Analytic Perspectives,* 4: 5 (2015), De Sanctis, G. Harman (edt.), 69–74.)

Fichte, Johann Gottlieb, “Die Bestimmung des Menschen”, *Johann Gottlieb Fichtes sämmtliche Werke II,* (Berlin: 1845/1846).

Fine, Kit, “The Question of Ontology”, D. Chalmers, D. Manley & Ryan Wasserman (edt.), *Metametaphysics: New Essays on the Foundations of Ontology*, (New York: Oxford University Press, 2009).

Forum für Philosophie Bad Homburg (Kurum), *Realismus und Antirealismus*, (Frankfurt a.M.: Suhrkamp, 1991).

Foucault, Michel, “Nietzsche, Genealogie, die Historie”, a.y. *Von der Subversion des Wissens,* (Frankfurt a. M.: Fischer, 1974).

Frank, Manfred, *Der kommende Gott. Vorlesungen über die Neue Mythologie*, (Frankfurt a.M.: Suhrkamp, 1982).

Frege, Gottlob “Über Sinn und Bedeutung”, *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, s. 100, (1892).

Frege, Gottlob „Dialog mit Pünjer über Existenz”, a.y. G. Gabriel (edt.), *Schriften zur Logik und Sprachphilosophie. Aus dem Nachlaß*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2001).

Frege, Gottlob, “Funktion und Begriff”, a.y., Angelelli von Ignacio (edt.), *Kleine Schriften*, (Hildesheim, Zürich: Georg Olms Verlag, 2011).

Frege, Gottlob, "Logische Untersuchungen. Erster Teil: Der Gedanke", *Kleine Schriften*, (Darmstadt: Vandenhoeck&Ruprecht, 2011).

Frege, Gottlob, "*Über Sinn und Bedeutung"*, Angelelli von Ignacio (edt.), *Kleine Schriften*, (Darmstadt: Georg Olms,1967).

Frege, Gottlob, *Aritmetiğin Temelleri*, çev. Bülent Gözkan, (İstanbul, Yapı Kredi Yay. 2017).

Frege, Gottlob, *Begriffsschrift und andere Aufsätze,* (Hildesheim, Zürich: Georg Olms Verlag, 2007).

Frege, Gottlob, *Die Grundlagen der Arithmetik: eine logisch mathematische Untersuchung über den Begriff der Zahl,* (Hamburg: Meiner, 1986).

Frege, Gottlob, *Grundlagen der Arithmetik*, (Hildesheim, Zürich: Georg Olms Verlag, 1990).

Frisk, Hjalmar, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, (Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2017).

Gabriel, Markus „What Kind of an Idealist (if any) is Hegel?", *Hegel-Bulletin*, s. 27/2 (2016): 181-208.

Gabriel, Markus *Skeptizismus und Idealismus in der Antike,* (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2009).

Gabriel, Markus, "Aarhus Lectures. Schelling and Contemporary Philosophy. First Lecture: Schelling on Why There is Something Rather than Nothing in the Original Version (Urfassung) of the Philosophy of Revelation", *SATS-Northern European Journal of Philosophy* s. 14/1 (2013).

Gabriel, Markus, "Aarhus Lectures. Schelling and Contemporary Philosophy. Second Lecture: Schelling's Ontology in the Freedom Essay" *SATS- Northern European Journal of Philosophy* s.15/1 (2014).

Gabriel, Markus, "Der neue ontologische Realismus", Markus Gabriel, Wolfram Hogrebe, Andreas Speer (edt.), *Das neue Bedürfnis nach Metaphysik-The New Desire for Metaphysics*, (Berlin/Boston: De Gruyter, 2015).

Gabriel, Markus, “Der Sinn der Religion”, M. Meyer-Blanck (edt.), *Geschichte und Gott. XV Europäischer Kongress für Theologie*, (Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2016).

Gabriel, Markus, “Existenz, realistisch gedacht”, Markus Gabriel (edt.), *Der Neue Realismus*, (Berlin: Suhrkamp, 2014).

Gabriel, Markus, “Facts, Social Facts, and Sociology”, Werner Gephart/ Jan Christoph Suntrup (edt.), *The Normative Structure of Human Civilisation: Readings in John Searle’s Social Ontology*, (Frankfurt a. M.: Vittorio Klostermann, 2017).

Gabriel, Markus, “Für einen nicht-naturalistischen Realismus”, Magdalena Marszalek, Dieter Mersch (edt.), *Seien Wir Realistisch*, (Zürich: Diaphenes, 2016).

Gabriel, Markus, “Ist der Gottesbegriff des ontologischen Beweises konsistent?”, Thomas Buchheim (edt.), *Gottesbeweise als Herausforderung für die moderne Vernunft*, (Tübingen: Mohr Siebeck, 2012).

Gabriel, Markus, “Machtwerk des Subjekts”, *Die Zeit*, s. 7/2015.

Gabriel, Markus, “Metaphysik oder Ontologie?”, *Perspektiven der Philosophie*, Brill, s. 42/2016.

Gabriel, Markus, “Neutral Realism”, *The Monist,* s. 98/2 (Oxford, 2015).

Gabriel, Markus, “Neutraler Realismus”, Thomas Buchheim (edt.), *Neutraler Realismus*, (Freiburg, München: Verlag Karl Alber, 2016).

Gabriel, Markus, “Ontologie”, Eva Schürmann, Sebastian Spanknebel, Héctor Wittwer (edt.), *Formen und Felder des Philosophierens*, (Freiburg/München, Verlag Karl Alber, 2017).

Gabriel, Markus, “Ontology in Dialogue”, *EPEKEINA. International Journal of Ontology, History and Critics*, s. 5/2015.

Gabriel, Markus, “Repliken auf Beisbart, Garcia Gerhardt, und Koch”, Thomas Buchheim (edt.), *Neutraler Realismus*, (Freiburg, München: Verlag Karl Alber, 2016).

Gabriel, Markus, “Sinn der Religion”, *Geschichte und Gott: XV. Kongress für Theologie*, (Leipzig: Veröffentlichungen der Wissenschaftlichen Gesellschaft für Theologie, 2016).

Gabriel, Markus, “Skeptizismus und Metaphysik”, *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, Özel sayı: 28, (Berlin: Akademie Verlag, 2012).

Gabriel, Markus, “Tatsachen statt Fossilien-Neuer Realismus Versus Spekulativer Realismus”, *Zeitschrift für Medien- und Kulturforschung*, (Felix Meiner Verlag, 2016, II).

Gabriel, Markus, “Wenn es die Welt nicht gibt, kann es dann Gott geben?”, K.P. Liessmann (edt.), *Über Gott und die Welt. Philosophieren in unruhiger Zeit*. (Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2017).

Gabriel, Markus, “Wie viel Subjektivitat verträgt der ontologische Realismus?”, *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, s. 65/4 2017: 792–797.

Gabriel, Markus, “Wie viel Subjektivität verträgt der ontologische Realismus?”, *Deutsche Zeitschrift für Philosophie,* s. 65/4, (Berlin: De Gruyter, 2017).

Gabriel, Markus, „Notwendigkeit oder Kontingenz? Der modale Status des logischen Raums bei Hegel und Schelling“, *Deutsches Jahrbuch Philosophie* 3 (2009): 385-414.

Gabriel, Markus, „Overcoming Locality Scepticism by Abandoning the World”, G. A. Bruno, A. C. Rutherford, (edt.), *Scepticism: Historical and Contemporary Inquiries*, (London: Routledge, 2018).

Gabriel, Markus, *An den Grenzen der Erkenntnistheorie. Die notwendige Endlichkeit des objektiven Wissens als Lektion des Skeptizismus*, (Freiburg/München: Verlag Karl Alber, 2014).

Gabriel, Markus, *Antike und moderne Skepsis*, (Hamburg: Junius Verlag, 2006).

Gabriel, Markus, *Das Absolute und die Welt in Schellings Freiheitsschrift,* (Bonn: Bonn University Press, 2006).

Gabriel, Markus, *Der Mensch im Mythos. Untersuchungen über Ontotheologie, Anthropologie und Selbstbewußtseinsgeschichte in Schellings „Philosophie der Mythologie“,* (Berlin/New York: De Gruyter, 2006).

Gabriel, Markus, *Der Sinn des Denkens*, (Berlin: Ullstein, 2018).

Gabriel, Markus, *Die Erkenntnis der Welt. Eine Einführung in die Erkenntnistheorie*, (Freiburg/München: Verlag Karl Alber, 2013).

Gabriel, Markus, *Fields of Sense- A New Realist Ontology*, (Edinburg: Edinburgh University Press, 2015).

Gabriel, Markus, *Ich ist nicht Gehirn – Philosophie des Geistes für das 21. Jahrhundert*, (Berlin: Ullstein Verlag, 2015).

Gabriel, Markus, *Sinn und Existenz*. *Eine realistische Ontologie,* (Berlin: Suhrkamp, 2016).

Gabriel, Markus, *Sinnfeldontologie oder reformierte Metaphysik-Replik auf Le Moli*, (Leiden: Brill, 2016)

Gabriel, Markus, *Skeptizismus und Idealismus in der Antike*, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2009).

Gabriel, Markus, *Transcendental Ontology. Essays in German Idealism*, (New York: Bloomsbury, 2013).

Gabriel, Markus, *Warum es die Welt nicht gibt*, (Berlin: Ullstein, 2015).

Gabriel, Markus, *Why the World Does Not Exist,* (Cambridge: Polity Press, 2015).

Gabriel, Markus, Žižek, Slavoj, *Mythology, Madness, and Laughter. Subjectivity in German Idealism*, (New York/London: Continuum, 2009).

Gaitsch, Peter, Lehmann, Sandra, Schmidt, Philipp (edt.), *Eine Diskussion mit Markus Gabriel: Phänomenologische Positionen zum Neuen Realismus,* (y.y. Turia+Kant, 2017).

Garcia, Marcela, “Ontology without Metaphysics, Existence without World: On Markus Gabriel’s Neutral Realism”, Thomas Buchheim (edt.), *Neutraler Realismus*, (Freiburg, München: Verlag Karl Alber, 2016).

Gardner, Sebastian, *Transcendental Ontology: Essays in German Idealism* https://ndpr.nd.edu/news/transcendental-ontology-essays-in-german-idealism/

Gaston, Sean, *The Concept of World from Kant to Derrida*, (London: Rowman&Littlefield, 2013).

Gerhardt, Volker, *Der Sinn des Sinns: Versuch über das Göttliche*, (München: C.H. Beck, 2014).

Gironi, Fabio (edt.), *Speculations VI: A Journal of Speculative Realism*, (Brooklyn: punctum books, 2015).

Gomez, Joan, *Die nicht euklidische Geometrie*, (Köln: Librero, 2017).

Göcke, Benedikt, *A Theory of the Absolute*, (Basingtoke: Palgrave Macmillan, 2014).

Graff, Delia, Timothy Williamson (edt.), *Vagueness*, (New York: Routledge, 2002).

Gratton, Peter, *Speculative Realism- Problems and Prospects*, (London/New York: Bloomsbury, 2014).

Gratton, Peter, *Speculative Realism*, (London/New York: Bloomsbury, 2014).

Griffin, Nicholas, Jacquette, Dale (edt.), *Russell vs. Meinong: The Legacy of "On Denoting"* (London/New York: Routledge, 2009).

Grimm, Patrick, *The Incomplete Universe: Totality, Knowledge, and Truth*, (London: MIT Press:1991).

Habermas, Jürgen, *Der philosophische Diskurs der Moderne*, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1985).

Habermas, Jürgen, *Wahrheit und Rechtfertigung*, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1999).

Hacking, Ian, *Einführung in die Philosophie der Naturwissenschaften*, (Ditzingen: Reclam, 1996).

Hacking, Ian, *Representing and Intervening. Introductory Topics in the Philosophy of Natural Science,* (Cambridge: Cambridge University Press,1983).

Hampe, Michael, *Tunguska oder das Ende der Natur*, (München: Hanser, 2011).

Hans Martin, Schönherr-Mann, *Friedrich Nietzsche*, (Stuttgart: UTB, 2008).

Harman, Graham, “On the Undermining of Objects. Grant, Bruno, and Radical Philosophy”, Levi R. Bryant, Nick Srnicek, Graham Harman (edt.), *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*, (Melbourne: re.press, 2011).

Harman, Graham, *Bells and Whistles: More Speculative Realism*, (Winchester: Zero Books, 2013).

Harman, Graham, DeLanda, Manuel, *The Rise of Realism*, (Cambridge: Polity Press, 2017).

Harman, Graham, *Object-Oriented Ontology: A New Theory of Everything*, (London: Penguin Books, 2017).

Harman, Graham, *Speculative Realism: An Introduction*, (New Jersey: Wiley, 2018).

Harman, Graham, *The Quadruple Object*, (Winchester: Zero Books, 2011).

Harman, Graham, *Towards Speculative Realism*, (Winchester: Zero Books, 2010).

Harman, Graham, *Weird Realism: Lovecraft and Philosophy*, (Winchester: Zero Books, 2012).

Healy, Kevin, “Metabolic Rate and Body Size are Linked with Perception of Temporal Information”, *Animal Behaviour*, s. 86/2013.

Heidegger, Martin, “Die onto-theo-logische Verfassung der Metaphysik”*,* a.y. *Identität und Differenz*, (Frankfurt a. M.: Vittorio Klostermann, 2006).

Heidegger, Martin, “Zeit des Weltbildes”, a.y. *Holzwege*, (Frankfurt a. M.: Vittorio Klostermann, 2015).

Heidegger, Martin, *Brief über den Humanismus*, (Frankfurt a. M.: Vittorio Klostermann, 2000).

Heidegger, Martin, *Sein und Zeit*, (Tübingen: Max Niemer Verlag, 2006).

Heidegger, Martin, *Was heisst Denken?*, (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1954).

Heidegger, Martin, *Nietzsche. Zweiter Band*, (Stuttgart: Günther Neske, 1961).

Hermann Hinterberger, Norbert, *Fälschung des Realismus-Kritik des Antirealismus in Philosophie und theoretischer Physik*, (Berlin: Springer, 2016).

Hofmann, Frank, *Die Metaphysik der Tatsachen*, (Paderborn: Mentis, 2008).

Hogrebe, Wolfram, *Metaphysische Einflüsterungen,* (Frankfurt a. M.: Vittorio Klostermann, 2017).

Hogrebe, Wolfram, *Prädikation und Genesis. Metaphysik als Fundameltalheuristik im Ausgang von Schellings "Die Weltalter"*, (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1989).

Honnefelder, Ludger, *Naturalismus als Paradigma: Wie weit reicht die naturwissenschaftliche Erklärung des Menschen?*, (Berlin: Berlin University Press, 2007).

Horwich, Paul, "The Quest in Reality", a.y. *Truth-Meaning-Reality*, (New York: Oxford University Press, 2010).

Horwich, Paul, *Wittgenstein's Metaphilosophy,* (Oxford: Oxford University Press, 2013).

Husserl, Edmund, *Formale und transzendentale Logik. Versuch einer Kritik der formalen Vernunft,* (Hamburg:1992).

J. Loux, Michael, Zimmermann, Dean (edt.), *The Oxford Handbook of Metaphysics*, (New York: Oxford University Press, 2003).

Jacquette, Dale, *Alexius Meinong, The Shepherd of Non-Being,* (Dordrecht: Springer, 2015).

Jaegwon Kim, Ernest Sosa (edt.), *A Companion to Metaphysics*, (Oxford: Blackwell, 1995)

Johnston, Mark, "Objective Mind and the Objectivity of Our Minds", *Philosophy and Phenomenological Research,* s. 75/2: 233-268.

Kalderon, Mark E. (edt.), *Fictionalism in Metaphysics*, (New York: Oxford University Press, 2005).

Kant, Immanuel, *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı, (İstanbul: İdea Yay. 1993).

Kant, Immanuel, *Kritik der reinen Vernunft*, (Leipzig: Reclam, 1986).

Kaplan, David, "Afterthoughts", J. Almong, H. Wettstein (edt.), *Themes From Kaplan*, (New York: Oxford University Press, 1989).

Keil, Geert (edt.), "Introduction: Vagueness and Ontology", *Metaphysica* (14/2), (Heidelberg: 2013).

Keil, Geert, *Kritik des Naturalismus*, (Berlin/New York: DeGruyter, 1993).

Koch, Anton, "Neutraler oder hermeneutischer Realismus?", Thomas Buchheim (edt.), *Neutraler Realismus*, (Freiburg, München: Verlag Karl Alber, 2016).

Koch, Anton, "Warum ist das Seiende keine Gattung?", *Prima Philosophia*, s. 6/1993.

Koch, Anton, "Wir sind kein Zufall. Die Subjektiviätsthese als Grundlage eines hermeneutischen Realismus", Markus Gabriel (edt.), *Der Neue Realismus*, (Berlin: Suhrkamp, 2014).

Koch, Anton, *Hermeneutischer Realismus*, (Tübingen: Mohr Siebeck, 2016).

Koch, Anton, *Versuch über Wahrheit und Zeit*, (Paderborn: Mentis, 2006).

Koch, Anton, *Wahrheit, Zeit und Freiheit. Einführung in eine philosophische Theorie,* (Paderborn: Mentis, 2006).

Kors, Alan Charles, Edward Peters, *Witchcraft in Europe 400-1700: a documentary history*, (Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2001).

Kreis, Guido, *Negative Dialektik des Unendlichen: Kant, Hegel, Cantor,* (Frankfurt a.M.: Suhrkamp, 2015).

Kriegel, Uriah, *The Sources of Intentionality*, (New York: Oxford University Press, 2011).

Kripke, Saul A., *Naming and Necessity*, (Cambridge: Harvard University Press, 1972).

Kripke, Saul A., *Referenz und Existenz: Die John-Locke-Vorlesungen*, (Stuttgart: Reclam, 2014).

Küçükalp, Kasım, "Nietzsche Felsefesinde Apollon-Donysos ya da Varlık-Oluş Karşıtlığı", *Felsefe Dünyası*, s. 53, 2011/1.

Küçükalp, Kasım, *Nietzsche ve Postmodernizm*, (İstanbul: Kibele Yay., 2017).

Le Moli, Andrea, "Die Ontologie der Sinnfelder und die Reform der Metaphysik. Eine Diskussion mit Markus Gabriel"*, Perspektiven der Philosophie*, (Brill, s. 42/2016).

Leibniz, "Prinzipien der Natur und der Gnade", *Monadologie und andere Schriften*, Ulrich Johannes Schneider (çev. edt.), (Hamburg: Meiner, 2002).

Leibniz, Gottfried Wilhelm, *Meditationes de cognitione, veritate et ideis,* H. H. Holz (çev., edt.), *Kleine Schriften zur Metaphysik,* Philosophische Schriften I, (Frankfurt a. M.:2000).

Leibniz, Gottfried Wilhelm, *Monadologie und andere metaphysische Schriften*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2002).

Lennox, John, *God's Undertaker: Has Science Buried God?,* (Oxford: Line, 2009).

Levinas, Emmanuel, *Totalität und Unendlichkeit. Versuch über die Exteriotität*, (terc. W.N. Krewani), (Freiburg/München: Verlag Karl Alber, 1987).

Locke, John, *Versuch über den menschlichen Verstand*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2006).

Luckner, Andreas, Sebastian Ostritsch, *Existenz*, (Berlin/Boston: De Gruyter, 2018).

Lucy, Allais, *Manifest Reality. Kant's Idealism and His Realism*, (Oxford: Oxford University Press, 2015).

Lyotard, Jean-François, *La Condition postmoderne* (Paris: Editions de Minuit, 1979).

Martens Ekkehard, Schnädelbach, Herbert, (edt.) *Philosophie. Ein Grundkurs. Zwei Bände*. (Reinbek: Rowohlt, 1991).

McDaniel, K. "A Return to Analogy of Being"*, Philosophy and Phenomenological Research*, s. 81/3, 2010.

McDaniel, K. "Being and Almost Nothingness", *Nous,* s. 44/4, 2010.

McDaniel, K. "Heidegger's Metaphysics of Material Beings*", Philosophy and Phenomenological Research*, s. 82/2, 2012.

McDaniel, K., "Ways of Being", D. Chalmers, D. Manley, R. Wassermann (edt.), *Metametaphysics*, (New York: Oxford University Press, 2009).

McGinn, Colin, *Logical Properties. Identity, Existence, Predication, Necessary Truth*, (New York: Oxford University Press, 2000).

Meillassoux, Quentin, *After Finitude-An Essay on the Necessity of Contingency,* (London: Continuum, 2008).

Meinong, Alexius, *Über Gegenstandstheorie. Selbstdarstellung*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1988).

Miller, Barry, "Exists and Existence", *The Review of Metaphysics* s. 40/2 (1986): 237-270.

Miller, Barry, "In Defence of the Predicate 'Exists'", *Mind*, s. 84/335 (1975): 338-354.

Miller, Barry, *Fullness of Being. A New Paradigm for Existence*, (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2002).

Moore, Adrian W., *The Infinite*, (London: Routledge, 2001).

Morgenstern, Martin, *Metaphysik der Moderne*, (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2008).

Moser, Paul K., Copan, Paul (edt.), *The Rationality of Theism*, (London/ New York: Routledge, 2003).

Moser, Paul, *Oxford Handbook of Epistemology*, (New York: Oxford University Press, 2002).

Nagel, Thomas, "*What Is It Like To Be a Bat?",* Ulrich Diehl (çev. edt.), (Stuttgart: Reclam, 2016).

Nagel, Thomas, *Mind and Cosmos: Why the Materialist Neo-Darwinian Conception of Nature is Almost Certainly False,* (New York: Oxford University Press, 2012).

Nagel, Thomas, *The Last Word*, (New York: Oxford University Press, 1997).

Nagel, Thomas, *The View From Nowhere,* (New York/Oxford: Oxford University Press, 1986).

Nietzsche, Friedrich, "Nachgelassene Fragmente 1885-1887", Giorgio Colli ve Mazzino Montinari (edt.), *Kritische Studienausgabe*, (München: dtv, 1980).

Nietzsche, Friedrich, *Geburt der Tragödie*, (Leipzig: Raumann Verlag, 1906).

Orenstein, Alex, "Is Existence What Existential Quantification Expresses?", Robert Barrett, Roger Gibson (edt.), *Perspectives on Quine*, (Oxford: Wiley,1990).

Parfit, Derek, *On What Matters Vol. II*, (Oxford: Oxford University Press, 2011).

Price, Huw, *Time's Arrow and Archimedes' Point: New Directions for the Physics of Time,* (New York/Oxford: Oxford University Press, 1996).

Priest, Graham, "Sein Language", *The Monist*, s. 97/2 (2014).

Priest, Graham*, Beyond the Limits of Thought*, (New York: Oxford University Press, 2002).

Priest, Graham, *One Being an Investigation into the Unity of Reality and of Its Parts, including the Singular Object which is Nothingness*, (Oxford: Oxford University Press, 2014).

Priest, Graham, *Towards Non-Being. The Logics and Metaphysics of Intentionality*, (Oxford: Oxford University Press, 2005).

Prost, Michael, *Die Entschlüsselung des menschlichen Bewusstseins- Vom Urknall zum menschlichen Denken*, (Wiesbaden: Springer, 2017).

Putnam, Hilary, "The Meaning of Meaning", *Mind, Language and Reality; Philosophical Papers* s. 2. (Cambridge: Cambridge University Press, 1975).

Putnam, Hilary, *Ethics Without Ontology*, (Cambridge: Harvard University Press, 2004).

Putnam, Hilary, *Reason, Truth and History*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1981).

Putnam, Hilary, *The Many Faces of Realism*, (Chicago: Open Court, 1987).

Putnam, Hilary, *The Threefold Cord: Mind, Body, and World*, (New York: Columbia University Press, 1999).

Quine, W. V. O., *From a Logical Point of View*, (New York: Harper and Row, 1963).

Quine, W.V.O, *Ontological Relativity and Other Essays*, (Columbia: Columbia University Press, 1969).

Quine, W.V.O., "On What There Is", a.y. *From A Logical Point of View*, (Cambridge: Nine Logico-Philosophical Essays,1994).

Quine, W.V.O., *From a Logical Point of View*, (Harvard: Harvard University Press, 1961)

Rapp, Christof, *Metaphysik-Eine Einführung,* (München: Beck, 2016).

Rayo, Agustín, *The Construction of Logical Space*, (Oxford: Oxford University Press, 2013).

Rayo, Agustín, Uzquiano, Gabriel (edt.), *Absolute Generality,* (New York: Oxford University Press, 2007).

Râzî, Fahreddin, *Şerhu Uyûni'l-hikme I-III*, (Tahran: Müessesetü's-Sâdık, 1373).

Reicher, Maria, "Ontologie fiktiver Gegenstände", Tobias Klauk/Tilmann Köppe (edt.), *Ein interdisziplinäres Handbuch*, (Berlin: De Gruyter, 2014).

Ricketts, Tom, Potter, Michael (edt.), *The Cambridge Companion to Frege*, (New York: Cambridge University Press, 2010).

Rorty, Richard, "Solidarity or Objectivity?", *Objectivity, Relativism, and Truth: Philosophical Papers*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1990).

Rorty, Richard, *Contingency, Irony, and Solidarity*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1989).

Rorty, Richard, *Objektivität oder Solidarität*, (Ditzingen: Reclam, 1988).

Rorty, Richard, *Philosophy and the Mirror of Nature*, (Princeton: Princeton University Press, 1979).

Routley, Richard, *Exploring Meinong's Jungle and Beyond,* (Dordrecht: Springer, 1980).

Salmon, Nathan, "Existence*"*, *Philosophical Perspectives I*, (1987): 49-108.

Sandkühler, Hans Jörg (edt.), *Enzyklopädie Philosophie*, (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1999).

Scanlon, Thomas M., *Being Realistic about Reasons*, (Oxford: Oxford University Press, 2014).

Schaffer, Jonathan, "On What Grounds What", D. Chalmers, D. Manley, Ryan Wassermann (edt.), *Metametaphysics: New Essays on the Foundation of Ontology,* (New York: Oxford University Press, 2009).

Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph, *Philosophie der Offenbarung, Sämmtliche Werke, XIII-XIV,* a.y. (edt.), (Stuttgart/ Augsburg: J. G. Cotta'scher Verlag, 1958).

Schmitz, Herman, *Gibt es die Welt?,* (Freiburg/München: Verlag Karl Alber, 2016).

Schnädelbach, Herbert, *Philosophie. Ein Grundkurs*, (Hamburg: Rowohlt, 1989).

Schopenhauer, Arthur, "Die Welt als Wille und Vorstellung", a.y. *Werke in fünf Bänden*, (Zürich: Haffmanns, 1988).

Schrenk, Markus (edt.), *Handbuch Metaphysik*, (Stuttgart: Metzler, 2017).

Searle, John, "Rationalität und Realismus oder Was auf dem Spiel steht" (Rasyonalite ve Realizm veya Tehlike altında olan), terc. Siegfried Kohlhammer, *Merkur. Deutsche Zeitschrift für europäisches Denken*, s. 48/ (1994): 377-391.

Searle, John, *Geist, Sprache und Gesellschaft,* (Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2004).

Searle, John, *Intentionality: An Essay In The Philosophy of Mind*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1983).

Searle, John, *Making The Social World. The Structure of Human Civilization*, (New York: Oxford University Press, 2010).

Searle, John, *Mind Language and Society Philosophy In the Real World,* (New York: Basic Books, 1998).

Searle, John, *The Construction of Social Reality*, (Oxford: Free Press, 1997).

Sebastian Gardner, https://ndpr.nd.edu/news/transcendental-ontology-essays-in-german-idealism/

Shaviro, Stephen, *The Universe of Things*, (Minnesota: University of Minnesota Press, 2014).

Sider, Theodore, "Bare Particulars", *Philosophical Perspectives,* s. 20/2006.

Sider, Theodore, "Ontological Realism", David Chalmers, David Manley, Ryan Wassermann (edt.), *Metametaphysics: New Essays on the Foundations of Ontology,* (Oxford: Oxford University Press, 2009).

Sider, Theodore, *Writing the Book of the World*, (New York: Oxford University Press, 2011).

Sparrow, Tom, https://ndpr.nd.edu/news/fields-of-sense-a-new-realist-ontology/

Spinoza, Baruch de, *Ethica ordine geometrico demonstrata. Lateinisch–deutsch*., (terc. Wolfgang Bartuschat), (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1999).

Stephen Mumford, *Metaphysics: A Short Introduction,* (Oxford: Oxford University Press, 2012).

Strawson, Peter F., *Individuals: An Essay in Descriptive Metaphysics*, (New York: Routledge, 2003).

Swanson, Carolyn, *Reburial of Nonexistents: Reconsidering the Meinong-Russell Debate*, (Leiden: Brill, 2011).

Swinburne, Richard, *Is There a God?,* (New York: Oxford University Press, 2010).

Taftâzânî, Sadeddîn, *Şerhu'l-Akâid*, Talha Hakan Alp (çev.), (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2017).

Taliaferro, Charles, Draper, Paul, Quinn, Philip L. (edt.), *A Companion to Philosophy of Religion*, (Oxford: Wiley-Blackwell, 2010).

Tarby, Fabien, Alain Badiou, *Philosophy and the Event,* (Malden: Polity Press, 2013).

Tegtmeyer, Henning, *Gott, Geist Vernunft. Prinzipien und Probleme der Natürlichen Theologie*, (Tübingen: Mohr Siebeck, 2013).

Tenglyi, Laszlo, Gondek, Hans-Dieter (edt.), *Neue Phänomenologie in Frankreich*, (Berlin: Suhrkamp, 2011).

Tetens, Holm, *Gott denken: Ein Versuch über rationale Theologie*, (Stuttgart: Reclam, 2015).

Thanassas, Panagiotis, *Die erste "zweite Fahrt". Sein des Seienden und Erscheinen der Welt bei Parmenides*, (München: Wilhelm Fink Verlag, 1997).

Thanassas, Panagiotis, *Parmanides, Cosmos, and Being. A Philosophical Interpretation,* (Milwaukee: Marquette University Press, 2007).

Thiel, Christian (edt.), *Frege und die moderne Grundlagenforschung,* (Meisenheim am Glan: Hain, 1975).

Thomasson, Amie L., *Fiction and Metaphysics*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).

Tolley, Clinton, "Kant's Appearances as Object-Dependent Senses", Stang Schafer (edt.), *On the Sensible and World*. (Oxford: Oxford University Press, t.y.)

Turner, J. "Ontological Nihilism", *Oxford Studies in Metaphysics*, s. 6/2011: 1-54.

Turner, J. "Ontological Pluralism", *The Journal of Philosophy*, s. 107/2010: 5-34.

Türker, Ömer, "İslam Filozoflarında Varlık Tasavvuru ve Dinî Düşünce Geleneğine Etkisi", *Kur'anı Anlamanın Fikri Arkaplanı- Varlık Bilgi İnsan*, Kolektif (edt.), (İstanbul: Kuramer, 2018): 29-66.

Unger, Peter, "The Problem of the Many", *Midwest Studies in Philosophy* s. 5/1, 1980.

van Inwagen, Peter, "Being, existence and ontological commitment", David Chalmers, David Manley, Ryan Wassermann (edt.), *Metametaphysics: New Essays on the Foundations of Ontology*, (New York: Oxford University Press, 2009): 472-509.

van Inwagen, Peter, "Existence, ontological commitment, and fictional entities", Michael Loux, Dean Zimmerman (edt.), *The Oxford Handbook of Metaphysics*, (New York: Oxford University Press, 2003).

Wiggins, David, "The Kant-Frege-Russell View of Existence: Toward the Rehabilitation of the Second-Level View", Walter Sinnott-Armstrong (edt.),

Modality, Morality and Belief, (Cambridge: Cambridge University Press, 1995).

Willaschek, Marcus, *Realismus*, (Stuttgart: UTB, 2000).

Wille, Mathias, *Frege-Einführung und Texte,* (Paderborn: UTB, 2013).

Williamson, Timothy, "Necessary Existents", O'Hear, Anthony (edt*.)*, *Logic, Thought and Language,* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002): 233-251.

Williamson, Timothy, *The Philosophy of Philosophy*, (Malden: Blackwell Publishing, 2007).

Wiltsche, Harald A, *Einführung in die Wissenschaftstheorie*, (Göttingen: UTB Verlag, 2013).

Wittgenstein, Ludwig, *Notebooks 1914-1916* (terc. G. E. M. Anscombe), (Chicago: The University of Chicago Press, 1961).

Wittgenstein, Ludwig, *Tractatus logico-philosophicus*, (Frankfurt a. M., Suhrkamp, 1984).

Wolff, Christian, *Philosophia Prima, Sive Ontologia, Methodo Scientifica Pertractata, Qua Omnis Cognitionis Humanae Principia Continentur*, (Frankfurt a.M.:1730).

Wolff, Christian, *Vernünfftige Gedancken von Gott, der Welt und der Seele des Menschen, auch allen Dingen überhaupt: den Liebhabern der Wahrheit mitgetheilet*, (Halle: 1752).

Wright, Crispin, *Truth and Objectivity*, (Cambridge: Harvard University Press, 1994).

Yavuz, Yusuf Şevki, "Tekâfü'"*, Diyanet İslam Ansiklopedisi,* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011).

Zahavi, Dan, *"The end of what? Phenomenology vs. Speculative Realism"*, International Journal of Philosophical Studies, s. 24/3: 289-309.

Žižek, Slavoj*, Less Than Nothing- Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism*, (London/New York: Verso, 2012).